

Foto: Meho Šiljak

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

BROJ 48
ISSN 1512-9411

Akademik, prof. dr. Mirko Pejanović:
INTEGRACIJA BIH U EU JE PITANJE ZA SVE

Sead Đulić,
predsjednik SABNOR-a u BiH
GROBLJE (NE)MIRA

Prof. dr. Dželal Ibraković
**(IS)TRAUMATIZIRANI POJEDINCI,
DRUŠTVO I DRŽAVA**

Hajrudin Somun
GDJE PRIPADA BOSNA I HERCEGOVINA?

General Fikret Muslimović
MORALNE DIMENZIJE RATA

Šefko Hodžić
**AMERIČKOM INICIJATIVOM
DO DEJTONSKOG MIRA**

Mr. Elvir Resić
**ZAŠTO BOSANSKI JEZIK
SVODIMO SAMO NA IME?**

Prof. dr. Lada Sadiković
**BIH IMA DVIJE MOGUĆNOSTI:
JEDNA JE DA OŠTANEMO NA OVOME
I GLEDAMO PROPADANJE**

Prof. dr. Nermina Mujagić
**OPASNE STRATEGIJE I
NARATIVI DIJELE BIH**

KORAK 48

Udruženje za zaštitu tekovina
borbe za Bosnu i Hercegovinu - Sarajevo
www.zatebebih.ba

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 48

Sarajevo, 2024.

Izdavač:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu

Sarajevo, Prijeka česma 15

Tel.: 061 172 891

E-mail: u.zatebebih@gmail.com

www.zatebebih.ba

Za Izdavača:

Mustafa Polutak

Redakcija:

Akademik Džemal Najetović, Dr.Orhan Bajraktarević, mr. Safet Kešo, mr.

Emir Ramić, mr. Husnija Sejdinović, Samija Rizvanović, Šefko Hodžić i

Neven Kazazović

Glavni urednik:

Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:

Dževad Hadžić

Lektor i korektor:

Nazif Osmanović

Dizajn i računarski prelom:

Kenan Branković

Štamparija:

Štamparija Fojnica

Za Štampariju:

Mirsad Mujčić

Tiraž:

1000 kom

SADRŽAJ

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

Akademik, prof. dr. Mirko Pejanović: INTEGRACIJA BIH U EU JE PITANJE ZA SVE.....	7
Prof. dr. Dželal Ibraković (IS)TRAUMATIZIRANI POJEDINCI, DRUŠTVO I DRŽAVA	9
Sead Đulić, predsjednik SABNOR-a u BiH GROBLJE (NE)MIRA	21
Prof. dr. Nermina Mujagić OPASNE STRATEGIJE I NARATIVI DIJELE BIH	23
Hajrudin Somun GDJE PRIPADA BOSNA I HERCEGOVINA.....	26
Prof. dr. Lada Sadiković BIH IMA DVIJE MOGUĆNOSTI: PRVA JE DA OSTANEMO NA OVOME I GLEDAMO PROPADANJE	33
Mr. Elvir Resić ZAŠTO BOSANSKI JEZIK SVODIMO SAMO NA IME?.....	36

Mr. Husnija Sejdinović ZAKLJUČCI I PREPORUKE SA DIJALOŠKE TRIBINE NA TEMU: “PREVAZILAŽENJE SISTEMSKE KRIZE U FUNKCIONISANJU DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE”	39
Nazif Osmanović TENZIJE U BIH NAKON INFORMACIJE O RUSKIM KAMPOVIMA ZA OBUKU U BIH I SRBIJI	42
Omer Karabeg REFLEKSIJE „SVESRPSKOG SABORA“ NA MIR U BOSNI I HERCEGOVINI I OKRUŽENJU	47
Dr. Safet Mušić ZA ŠTA SE SPREMA VOJSKA SRBIJE?	66
Duško Vejnović i Armin Kržalić ČUVA LI EUFOR GRAĐANE BIH?	76
Doc.dr.sc.iur. Nermin Alihodžić KLIMATSKE PROMJENE I COVID-19 – RAZLIKE ILI CINIZAM KAPITALIZMA.....	81

UMIJEĆE SJEĆANJA

General Fikret Muslimović MORALNE DIMENZIJE RATA	87
Šefko Hodžić AMERIČKOM INICIJATIVOM DO DEJTONSKOG MIRA.....	96
Iz Monografije 7. korpusa FORMIRANJE I BORBENA DJEJSTVA 77. VRBASKE DIVIZIJE KOPNENE VOJSKE 7. KORPUSA ARBIH.....	115

Remzija Šiljak VLAŠIĆ: OTVOREN SPOMENIK NA LJUTOJ GREDI "GENERAL MEHMED ALAGIĆ"	122
Nazif Osmanović NA BRDU ŽUČ SVEČANO OTVOREN SPOMENIK „KRILA SLOBODE“	125
Dževad Hadžić NIZOM MANIFESTACIJA OBILJEŽENE GODIŠNJICE POGIBIJA DEVET HEROJA ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOG RATA	128
Avdo Huseinović U „VRIJEME JASENOVCA“ USTAŠE I ČETNICI BILI SU SAVEZNICI	136
Zlatko Dukić: MEDIJSKA MARGINALIZACIJA ANTIFAŠIZMA – KAKO I ZAŠTO?	141
Zemka Seferagić GODIŠNJICA BITKE NA MONTE MELETTI	146
Đuro Kozar NAJSTROŽIJA DRŽAVNA TAJNA: MISTERIJA OBJEKTA D-O KOD KONJICA I AERODROM ŽELJAVA	150

KULTURA

Zemka Seferagić KNJIGA „KORPUSE PETI, ARMIJO NAŠA!“	157
Anes Džunuzović "HEROJI BOSNE – Ratne priče"	160

Prof. Adnan Hadžiabdić
ZBORNIK RADOVA S OKRUGLOG STOLA 163

BIH I SVIJET

Hajrudin Somun
AKO JE ZA SREBRENICU BILO KASNO, NIJE ZA GAZU 167

INTEGRACIJA BIH U EU JE PITANJE ZA SVE

Kada pogledamo samo na posljednja dešavanja kada je u pitanju povlačenje prve tranše sredstava iz Plana rasta Europske unije, da ih zbog trenutnih politika nismo uspjeli dobiti, a da ne gledamo mjesec, dva ili tri unazad kada smo svjedočili brojnim blokadama u radu državnih institucija, svi bi se mogli upitati - gdje je Bosna i Hercegovina u ovom eurointegracijskom procesu?

Došli smo do izvjesnog zastoja nakon zamaha, gdje smo dobili status kandidata krajem 2023. godine, a onda u martu ove godine i odluku o otvaranju pregovora o članstvu, a onda je uslijedio i jedan dosta složen zastoj, a on je iskazan ponajviše ili potvrđen ili nas je sve na neki način zatekao da dobivene, naručene, namijenjene novce ne uzimamo za Plan rasta i razvoj države BiH. To govori da je naša koaliciona parlamentarna većina nestabilna, ona s vremena na vrijeme stane potpuno, a onda pod pritiskom EU i međunarodne zajednice dođe do popuštanja i nađu se kompromisna rješenja. Ovaj put to nije slučaj, a to nije jer su nedavno bili EU parlamentarni izbori i zato što se upravo ovih mjeseci mijenja specijalni predstavnik EU, i sve to treba da se uklopi i harmonizira, a uz sve to imali smo još odbijanje od strane vodstva RS uslova koji su bili predviđeni da bi se dobio grant od 70 miliona eura i popuštanje odgovornosti odnosa u smislu odgovornosti prema integracijskom procesu od strane nekih kantona.

Teško je odrediti krivca imenom i prezimenom, mada se zbog onog šta se dešava zadnjih godina, pa i zadnju deceniju se taj krivac identifikuje tako što je u pitanju vodstvo RS, SNSD-a. Blokiraju institucije države BiH često, potežu donošenje odluka i zakona u NSRS-u koji derogiraju državu BiH i njene nadležnosti, potežu druga pitanja, među njima i otcjepljenje RS. Sve je to na neki način utjecaj na usporavanje eurointegracijskog procesa BiH. Ali, treba reći i to da u BiH otkako smo dobili status kandidata i prelazimo u pregovore nemamo bitnijih promjena u parlamentarnoj strukturi u smislu u kojoj je to bilo u Hrvatskoj, Češkoj, Slovačkoj itd. Sve su imale visok stupanj saglasnosti za projekte i reforme.

Integracija BiH u EU nije pitanje samo za vladajuću većinu i opoziciju, to je pitanje za sve. Saradnja opozicije i vladajućih stranaka u parlamentima mora da se dogodi, izvede, sada je uopšte nema, to je neko naslijeđe iz ranijeg vremena.

Programi istraživanja koje je sprovela akademska zajednica, a u kojima su učestvovali osim domaćih i strani istraživači, pokazala je kako BiH ima perspektivu u postizanju članstva u EU i to kroz ubrzani proces, a da bi se on dogodio potrebne su institucionalne promjene koje mogu postići zajedno opozicija i vladajuće stranke u Parlamentu BiH.

Moramo iskoristiti uporedne modele, sve zemlje u pregovorima su mijenjale ustave i donosile europsku klauzulu u ustav, ona je omogućavala da svi zakoni koji prenose pravnu stečevinu EU idu po uhodanom procesu i donose se ubrzano, da se isključi svaka blokada, osigura jedinstvo – mi nismo ni blizu toga.

BiH, kao postsocijalistička i postklonfliktna država, prema odredbama Dejtonskog sporazuma ima i specijalnog predstavnika EU čija je uloga pomaganje procesa EU integracije. Mislim da je vrijeme da specijalni predstavnik EU inicira donošenje reformske agende za svaku godinu koja podrazumijeva donošenje zakona, akata, po ubrzanoj proceduri i da bude jedinstvena i za specijalnog predstavnika i za vladajuću i opozicijsku strukturu.

Što se tiče Izbornog zakona, koji treba da udovolji zahtjevima HDZ-a, to se ponavlja deceniju i ponavljaće se možda još deceniju, ti zahtjevi ne mogu biti izvan europskih standarda, mnogo toga fali, jedno od pitanja koje niko neće da otvara, a to je da kod nas zakonom nije regulisano dokad se mora konstituirati parlamentarna većina nakon izbora. Ako se ne uspostavi (do zadanog roka) moraju se održati vanredni izbori, ako bi se i ova razvalila šta bi to značilo u drugim demokratskim zemljama – bili bi izbori, mi smo to isključili zakonom. Uz pomoć međunarodne zajednice naći će se rješenja, ima nešto u HDZ-ovim zahtjevima što se može prihvatiti, ali ne može se ići u dalju etnicizaciju prostora, interesa i zakona.

(IS)TRAUMATIZIRANI POJEDINCI, DRUŠTVO I DRŽAVA

Cilj strategije razvoja ljudskih potencijala u svakoj normalno razvijenoj zemlji je maksimalan razvoj i korištenje ljudskih sposobnosti radi povećanja državne, društvene, privredne i druge uspješnosti. Tako barem kažu savremene teorije o upravljanju ljudskim potencijalima, a njima se pridodaju i sve modernije teorije o socijalnom kapitalu, humanom kapitalu ili, jednom riječju, ljudskim resursima određene zemlje. U situaciji ideologiziranih društava („zagađenih” sa nekim od „izama”) bilo da se radi o totalitarnim ideologijama, ili agresivnim nacionalizmima, malo se vodi računa o ljudima. U kriznim situacijama to je demografski potencijal za vođenje malih i velikih ratova. Najčešće se i pominju kao statistički podatak (broj poginulih, ranjenih, broj birača, broj članova stranke, broj poreznika, broj članova religijske zajednice za plaćanje članarine itd). Upravo je bosanskohercegovačko društvo primjer ovakvog stanja jer je bilo ideologizirano društvo prije rata, a posebno su posljedice ratnih razaranja i poslijeratnog razvoja doprinijele daljem urušavanju i društva i države. Aleksandar Štulhofer² ističe da bi bilo pogrešno smatrati da je društveni kapital određene zajednice puki agregat humanog, kulturnog i materijalnog kapitala članova. Nije riječ samo o prostornim kapacitetima, bankovnim računima, političkim vezama, radnim *navikama* ili reputaciji... društveni kapital jeste *i „sustav kolektivnih očekivanja koji utječe na (...) individualno ponašanje”, to jest interpersonalna stvarnost povjerenja, reciprociteta i ograničene solidarnosti*, odnosno njihovog deficita. Taj specifični dio društvenog kapitala Štulhofer naziva *sociokulturni kapital* koji dodatno pojašnjava koncepciju tzv. „ukorijenjene” racionalnosti, prema kojoj je racionalni („egoistični”) ljudski potencijal determiniran usvojenim normama. Upravo, pitanje tradicije, navika i običaja iz prethodnog perioda, te gubljenje i uspostavljanje (neki kažu i „povratak zaboravljenim”) ne samo novopolitičkih i novodržavnih nego i vjerskih identiteta na prostoru bivše SFRJ je još uvijek nedovoljno istraženo polje. Gubljenje identiteta, ili potraga za „autentičnim” identitetom nije samo sudbina „džepova civilizacije”, ustvrđice pred svoju smrt i tvorac teorije „sukoba civilizacije,” a

1 Profesor emeritus, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

2 Štulhofer, Aleksandar (1995), O racionalnosti, normama i institucijama: evolucija sociokulturnog kapitala kao model institucionalne promjene, Društvena istraživanja, Zagreb/god. 4, br. 6 (20), str. 953-981

analizirajući američko društvo, postavljajući dramatično pitanje: „Ko smo mi?”¹ Uostalom, zar najnovija strijepnja oko izbora u USA, nezamislivi napadi na demokratski izabrane institucije ne otvara upravo to pitanje i u donedavno neprikosnovenoj „bazi” liberalne ideologije. Nažalost, još uvijek je u teorijskom pristupu lakše o tome govoriti sa udaljene naučne distance, a ne ulaziti u istraživanje „minskog polja” zvanog novouspostavljeni identiteti i njihove karakteristike u konkretnoj sredini.

Ako neko misli da se društvo kao cjelina, ili pojedinci u tom društvu, mogu jednostavno „preseliti” iz jednog kulturnog, tradicijskog, privrednog, državnog, institucionalnog, ideologijskog kalupa u neki potpuno drugi - grdno se vara. Zabluda liberalnog kapitalizma je bila da je dovoljno srušiti Berlinski zid, razbiti socijalističke federacije i nametnuti slobodno tržište, višestranački sistem demokratskih izbora vlasti i da će nakon toga osvanuti svjetlo slobode i ostvarenje „američkog sna” širom svijeta. Ovaj svijet u kojem živimo je mnogo složeniji nego što i njegovi „opisivači” i analitičari zamišljaju. Činjenica da na svijetu postoji preko 6.000 jezika koji nisu međusobno razumljivi, da su uspostavljane historijske tradicije kroz civilizacije i društva koja su se tek nedavno počela susretati češće i malo bolje upoznavati, sama po sebi, uz sve druge brojne elemente, pokazuje da sa velikim oprezom treba ulaziti u procese koje smo nazvali globalizacija. Odnosno, onim što se nudi kao šablon za privređivanje, trgovanje, što nazivamo i „naš” način života i što nosi njegov set tzv. ljudskih prava.

Ako se pažljivije posmatra sadržaj, pa i svađe i intervencije međunarodne zajednice nakon završetka oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu, ustanovit će se jedna frapantna činjenica da se o ljudima, konkretnim ljudima i njihovim traumama nije uopće raspravljalo. Vjerovatno ne slučajno jer bi rasprava o ljudskim problemima, realnim i konkretnim, pokazala da tu onda ne bi bilo mjesta za nacionalizam, a svaka rasprava u Bosni i Hercegovini od 1990. godine, pa naovamo, ako nema u sebi etnički (kolektivni, nacionalni) naboj se jednostavno preskače. Jer bi se pokazalo da ne postoji, kao nešto posebno, srpsko, hrvatsko ili bošnjačko (i „ostalih”) siromaštvo, kao i socijalne nejednakosti, ratno profiterstvo, postratni sindrom, odlazak mladih iz zemlje, pad nataliteta itd. Rasprava o ljudskim konkretnim problemima bi pokazala da, itekako, postoje (najvažniji) **zajednički problemi**. Takav je, u suštini i stav o ljudskim pravima, demokratiji, državnoj (društvenoj) imovini, državni patriotizam... Zato su teme razgraničenja, granica, nadležnosti, popunjavanje „kadrovske kvote”, zločina, kazne, incidentne situacije, ugroženosti naroda... imali prioritete i bili u pozadini svake rasprave. Samo ovo nabranje tema rasprave i javnog diskursa i kroz sredstva informiranja (i „naših” i „njihovih”) pokazuje da se destruktivnost i rastakanje cjeline bh. društva dosljedno odvija kao permanentan proces. Prateći literaturu i zbivanja u okruženju BiH jasno je takvo stanje, sa manje ili više varijacija, jeste slično u svim zemljama bivše SFRJ, ali je tendencija, nažalost, da se to širi i na cijelu Evropu. Formiranje nacionalnih država (jedna nacija - jedna država) jeste evropski proizvod i s pravom Evropu većina teoretičara označava kao “rodno mjesto” etnocentrizma i na-

1 Huntington, Samuel (2007), Tko smo mi? / Izazovi američkom nacionalnom identitetu SAD, Zagreb: Biblioteka Izvori sutrašnjice.

cije u cjelini. Bosna i Hercegovina se, van svake sumnje, pojavljuje kao mjesto koje je u XIX i XX stoljeću doživjelo veliki broj traumatskih iskustava koja su ostavila traga i na identitetsko mapiranje i kolektiva, etniciteta, ali i pojedinaca i njihovih porodica, pa i čitavih regiona na relativno malom geografskom prostoru Evrope. U simboličkom smislu, pa i u vladajućim političkim pogledima često se, iz brojnih razloga, ovaj prostor i (geografski) izmješta iz Evrope.

Od ideje napretka do krize i traume

Gledajući historijski, vladajuća objašnjavaanja društva ističu u XIX stoljeću ideju **napretka**: tada je društvena promjena shvaćena kao sinonim poboljšanja ljudskog stanja. U XX stoljeću je diskurs napretka zamijenjen diskursom **krize**. U takvom vladajućem poimanju društva izgubljena je ideja **zajednice**, a pojavili su se: anomija ili moralni haos, željezni kavez birokratije, masovna kultura i opasnost od njene mistifikacije, ali i genocid i širenje nezamislivih oblika terorizma i nasilja.

Pokazalo se da ideja napetka nije dobra za sve i sve je jasnije da selektivna kritika promjena proizvodi krizu na određenim domenima ili krizu za neke grupe, kriza se više ne tretira kao privremeni potencijal za izliječenje nego kao hronična eminentna pojava društva.

Ekstremena manifestacija diskursa krize je vodila raspoloženju koje nosi oznaku katastrofe, koju poljski sociolog Piotr Sztompka označava kao treći oblik **koncepta traume**. Neke promjene postaju izvorom traumatskih posljedica cijelog konkretnog društva. Po njemu su četiri velike promjene koje mogu izazvati traumu i to:

1. Promjene koje se aktiviraju specifičnom brzinom, imaju faktor iznenadnosti. To su revolucije, **agresije**, kolapsi ekonomije, velike nesreće.
2. Druga se odnosi na obim promjena, - koliko promjena utiče na društveni i lični život.
3. Koliko je promjena radikalna, duboka i temeljna. To dovodi do promjene dominantnih vrijednosti, uspon kriminala, korupcije i ugrožavanja životne sredine.
4. Specifičnost promjene koja utiče na mentalno stanje - nevjerojatnost promjene, njena šokantnost.

Za temu koju mi tretiramo zanimljivo je posmatranje iskustva Bosne i Hercegovine kroz ovaj koncept *traume*. No, prije nego što pokušamo da izvršimo jednu kraću analizu nužno je da sagledamo šta se u teoriji o društvu podrazumijeva pod traumom. Jedan od glavnih protagonista ove teorije je već rečeni Sztompka naglašava da koncept traume, posuđen iz medicina, obuhvata društvenu promjenu kao takvu, bez obzira na njezin sadržaj, ali pod uvjetom da je iznenadna, sveobuhvatna, temeljita i neočekivana. Taj intenzitet i sadržaj promjene može proizvesti bolan šok za socijalno i posebno kulturno tkivo društva. Paradoksalno, ovo se odnosi i na promjene koje su inače progresivne, dobrodošle i namijenjene ljudima.¹

1 Sztompka, Piotr (Штомпка Петр) (1996), Социология социальных изменений, «Аспект Пресс», Москва, korišten prijevod na ruski jezik- naslov originala: Piotr Sztompka (1993).THE SOCIOLOGY OF SOCIAL CHANGE, Oxford

Kulturna trauma, prema Sztompki, započinje dezorganizacijom kulturnih pravila i pratećim osobnim dezorijentacijama pojedinaca i čitavih skupina, koja kulminiraju čak i sa gubitkom identiteta, ili dezorijentacijom u shvatanju novih identitetskih markera. Traumatičnom raspoloženju, koje se širi u društvu, suprotstavljaju se različite strategije suočavanja sa traumom. Iz ovih teorijskih postavki može se zaključiti da je uspostava cjelovitog BiH društva praćena sa traumatskim iskustvima *visokog intenziteta* koja jednostavno ne dozvoljavaju stabiliziranje i koncenzus aktera društva oko vrijednosnih stavova i zajedničkih progresivnih elemenata napretka.

Bosna i Hercegovine je nakon epohalnih promjena izazvanih odlaskom Osmanlija sa Balkanskog poluostrva odnosno iz Evrope, i dolaskom Austro Ugarske doživjela prvu veliku modernu traumu koja je, makar što je naprasno prekinuta sa Prvim svjetskim ratom, ipak u mnogim elementima predstavljala ideju napretka koja je trebala da omogući procese početka modernizacije bosanskog društva. Ulazak u monarhističku Kraljevinu Jugoslaviju, nažalost, nije donijela nastavak tih promjena, što se posebno odnosilo na obrazovanje najširih narodnih masa. I Austro-Ugarska, koja je ostala u tradicijskom sjećanju kao značajan početak industrijalizacije i otvaranja perspektive, ali i Kraljevina Jugoslavija su predstavljali novi kulturološki, politički, privredni, pa i svaki drugi milje koji nije potrajao dovoljno dugo da izazove značajnije promjene. Ali, ako nisu donijele promjene onda su i jedni i drugi puno učinili na potiranju tradicijskih elemenata ne samo Osmanlijskog perioda, nego i gubitka sjećanja na srednjevjekovnu bosansku državu.

Vrlo brzo, u historijskom slijedu događaja, došao je Drugi svjetski rat kao značajna nagla i traumatična društvena promjena. Ne smije se nikada, ni u površnim analizama, smetnuti s uma vrlo važan faktor, a to je da je od 1941-1945. godine većina ratnih operacija i na prostoru Jugoslavije vođena upravo u Bosni i Hercegovini, koja je platila najveću cijenu i u ljudskim žrtvama, ali i materijalnom smislu. I to je bila trauma koja je iznjedrila socijalističku ideju napretka - sa naglaskom na industrijalizaciji, elektrifikaciji, urbanizaciji i „proizvodnji“ novog čovjeka sa akcentom na najšire obrazovanje i vaspitanje. I ova, najpovršnija analiza, pokazuje da su u praktično jednom stoljeću i društvo i njegovi sastavni dijelovi (pojedinci, porodice u praktično pet generacija) prošli kroz traumatsko iskustvo dva svjetska rata, tri politička uređenja od kojih je svako tražilo da se mijenjaju (prethodne) tradicijske vrijednosti. I taman su se ustabilile društvene institucije i započela trajnija identifikacija najvećeg broja stanovnika sa tim novim vrijednostima, zasnovanim na jednopartijskom sistemu, proklamovanim socijalističko-komunističkim idejama, te rješavanja nacionalnog pitanja kroz koncept bratstva i jedinstva. A onda je došla agresija na Bosnu i Hercegovinu, izazvana raspadom SFRJ i dogovorom dva velikodržavna koncepta (Srbije i Hrvatske) o podjeli Bosne i Hercegovine. I to je nova trauma u istom stoljeću. Jeffrey C. Alexander, jedan od najznačajnijih zagovrača teorije traume u društvu, ističe da „kulturna trauma nastaje kada članovi kolektiva osjećaju da su bili izloženi užasnom događaju koji ostavlja neizbrisive tragove na njihovu grupnu svijest, obi-

lježavajući njihova sjećanja zauvijek i mijenjajući njihov budući identitet na temeljne i neopozive načine.”¹

Nova situacija iz sredine XX stoljeća jeste da je trauma postala dio globalne slike svijeta, od otkrića holokausta na kraju Drugog svjetskog rata, pa do savremenih slučajeva kakava je bila i agresija na Bosnu i Hercegovinu i presuđeni genocid na međunarodnom sudu. Zar nam i primjeri užasa i bešćutno granatiranja ukrajinskih gradova i palestinskih i libanskih naselja ne govore o kontinuitetu izloženosti ekstremnim oblicima traume? Agresor, u principu, pokušava da negira neprimjerenu primjenu sile i ubijanje civila, ali, nažalost, razaranje i ubijanje postaje jedan od ciljeva savremenog ratovanja. Putem modernih sredstava informiranja i internetskih društvenih mreža ta trauma se prenosi za veći dio svijeta, s tim da ostatak svijeta može da se isključi iz tog traumatskog iskustva ili da ga posmatra reducirano, pa često i sa navijačkim odnosom spram uništavanja ljudi i imovine i užasa koje doživljavaju oni koji trpe direktne posljedice agresije. Još se prag „snošljivosti” savremenog rizičnog društva² stalno povećava i to proizvodi i širu zainteresiranost koja često ovisi o obimu razaranja, broju žrtava itd., čime se tragedija pretvara u senzaciju ili direktan prijenos ubijanja.

Trauma koju aktuelno doživljavaju stanovnici Ukrajine (neprekidno - već više od dvije godine) i ova aktuelna u pojasu Gaze (neprekidno desetinama godina) i Libana još uvijek je samo **njihova** trauma, a djelomično su tome krivi i oni narativi koji su nacizam označili kao krajnje zlo. Insistiranje prvo u Srbiji, pa i u Rusiji, a sada i u Izraelu, na nacizmu kao krajnjem zlu i označavanje žrtve kao nacističke (terorističke, fundamentalističke - što bi se sve moglo tretirati kao koncept *krajnjeg zla*) ima za cilj da taj pristup i kvalifikaciju nametne cijelom svijetu kao osnovni narativ razumijevanja zla. Na taj način se agresija banalizira i čak dobiva i određene oblike simpatije kao antifašistička, antinacistička, apostrofirajući to da agresor sebe prikazuje kao dokazanog i maltene „vječnog” borca za slobodu i čak kao nesebični „oslobodilac” drugih od nacizma, fašizma ili fundamentalizma (u savremenom svijetu uz dodatak islamskog). Pri tome se formira narativ da smo **Mi** bili pobjednici nad apsolutnim zlom - nacizmom, **Mi** smo bili najveće žrtve tog zla, i kao takvi mi jedino možemo jasno prepoznati to zlo i činimo uslugu svijetu jer ga uništavamo. Jer imamo PRIRODNO (ili historijski utemeljeno) pravo i osjećaj za to!

Ako se pažljivije analizira vidjet će se da se na tom principu tretiranja fašizma kao krajnjeg zla uspostavljaju i savezništva. Ta savezništva ili „bratska solidarnost” u prvih izgledaju kao da imaju vjersku osnovu, ali ona u suštini imaju imperijalistički karakter ovladavanja teritorijom i „prevaspitavanje” (tako označenih) „fašističkih- nacističkih” natruha u susjedstvu ili kod **nas**, odnosno „militanata”, što je novi izraz za „nepoćudne” koji se protive procesima asimilacije. Upravo u ovom aktuelnom vremenu (2024. godina) imamo priliku da na jednoj čitulji poginulog dobrovoljca iz Bosne i Hercegovine (etnitet RS), koji je poginuo na ruskoj strani pročitamo da je

1 Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernhard Giesen, Neil J. Smelser, Piotr Sztompka (2004) Cultural Trauma and Collective Identity, University of California Press pg 12.

2 Šire o rizičnom društvu kojeg je kao pojam ustanovio Bek, Urlih (2001), Rizično društvo. Beograd: Filip Višnjić.

junački poginuo solidarišući se sa svojom pravoslavnom braćom. Ako je ubijen u borbi sa ukrajinskim odbrambenim snagama da li je trebalo da se doda i da je poginuo od bratske pravoslavne ruke? Ili se Ukrajina, smještajući se u koncept krajnjeg zla, i ne tretira kao zemlja u kojoj je pravoslavlje prevladavajuća državna religija? Zar onda treba da čudi izjednačavanje uloge četnika i partizana ili ponovno potiskivanje sjećanja na gulag u Rusiji ili crveni teror u Kini u kome je (oba) stradalo isto, ako ne i puno više ljudi nego u oba svjetska rata. A ne smije se zaboraviti da genocidne radnje, na tom principu, traju i dalje prema Tatarima, Ujgurima, Rohingya muslimanima itd.

Na tome tragu se **traumatska paradigmatičnost** BiH primjera umnožava sa nekoliko osnovnih pitanja od kojih izdvajamo neka:

- da li je Evropa, sa "slučajem" BiH, ušla u fazu ponovnog aktueliziranja grubih oblika etnocentrizma i da li je ona društvo koje, uprkos proklamacijama, nema snage da ide dalje od osnovnih uzroka koji su izazvali krvava svjetska krvoprolića, upravo sa početkom u Evropi i na osnovama ekstremnih oblika etnocentrizma, kakvim se može okvalificirati fašizam kao tipično evropski produkt. Ako je suditi prema intenzitetu agresije na Ukrajinu onda je ipak ovo pitanje dobilo, nažalost, pozitivan odgovor. U tome smislu, vrlo važno pitanje je da li Evropa ima snage da se obračuna sa nečim što je njen „originalni proizvod“, odnosno može li ona, bez pomoći SAD-a, prevazići svoje (osnovne) unutarnje slabosti? Pitanje je - može li uz pomoć i SAD-a, jer se često zaboravlja da je SAD u svojoj suštini evropska tvorevina - ovako ili onako;

- da li je slom zemalja tzv. socijalizma, koje su bile posljednji (ili među posljednjim) primjer višenacionalnih društvenih zajednica i njihov posljednji "trag", po njihovom unutarnjem ustrojstvu, nekadašnjih imperijalnih monarhija (nekadašnji SSSR i SFRJ kao federacije više država), otvorio Pandorinu kutiju koja u prvoj javnoj ravni, nakon ushićenja zbog rušenja Berlinskog zida, otvara (ponovne) međunacionalne sukobe i za historiju "završava posao" za kojeg se mislilo da je okončan sa Jaltom Evrope. I dok se sa izvjesnim čuđenjem pitanje krvavog raspada SFRJ (tretirane kao „socijalizam sa ljudskim licem" i „drugačije" od staljinističkih tvorevina) posmatralo kao iznenađenje, događaji od 2014. (okupacija Krima) i 2022. napada Rusije na Ukrajinu ipak potvrđuje hipotezu da su bivše socijalističke višenacionalne tvorevine ipak potencijalna žarišta dovršetka kovanja jednonacionalnih država kao evropskog „patenta". Odnosno bivše centralne republike (Rusija, Srbija, Kina) sa najnovijim ispoljavanjem etnocentrizma (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Ukrajina, Gruzija, Estonija, Rumunija, Mađarska, Čečenija, Tajvan...) pokušavaju da isprave „socijalističku grešku" federalizma i da po principu „oslobodilaca" prisile „odbjegle i nezahvalne" i pripoje ih u svoje okrilje. Najčešće ih označavajući kao „izdajnike" i po socijalističkom principu prema njima je dozvoljen, i čak i poželjan, svaki oblik „revolucionarnog" terora;

- da li će krnja Evropa (Zapadna, prije svega) ostati i dalje sinonim za Evropu, a u nedogled će trajati proces uključivanja i "prijema" ostalih (geografsko- evropskih) država u Evropu? To se može, naravno, obiti o glavu nosiocima takvih pristupa, jer se

dalo dovoljno vremena za stabiliziranje etnocentričkih snaga, što primjer Ukrajine zorno pokazuje. Mnogostruko su veća materijalna i ljudska ulaganja (ali i dugoročni vrlo neizvjesni i opasni rizici po vlastito postojanje) u pomoći rješavanja katastrofičnih kriza, nego da se u određenom historijskom momentu, nakon pada Berlin-skog zida, išlo u proces integracije. Bježeći od toga da integrišu „krizna i eksplozivna područja” više zbog stereotipnih predstava i stoljetnih predrasuda, zemlje osnivači Evropske unije i cijela Unija postaju i same **epicentar krize**;

• BiH, kao nesumnjivo evropska država, ima još jednu specifičnost koja otvara pitanje: - Da li se u Evropi, utemeljenoj na grčko-rimskoj tradiciji i kršćansko-judejskoj vjerskoj osnovici, može tolerirati skupina autentičnih Evropljana islamske vjere, odnosno, iz ovog izvedeno pitanje minimalnog praga tolerancije u evidentnim i historijskim primjerima animoziteta i stoljetnih (jednostranih) frustracija. Ili još preciznije: - da li će “primanja” u Evropu nesumnjivih evropskih država morati biti ovjerena evropskim etnocentrizmom i uzorkom države koja je, umjesto geografije, “objedinjenoj Evropi” dala elemenat “**našeg** načina života” u koji se, recimo, teško uklapa i posebno islamska i djelomično pravoslavna “aroma” kada je o religijama riječ. Iznenada (!?) u jednom samoproglášenom sekulariziranom društvu vjerska obojenost postaje ne toliko javni koliko čvrsti i podrazumijevajući “argument” za „prijem” u Evropu zemalja koje su među najstarijim evropskim (i po imenu) stabilnim historijskim entitetima.¹ A da je „vjerski argument” na sceni govori i podrška Izraelu i insistiranje na njegovom (biblijskom) „pravu” na teritorij Palestine- što ilustruje i najnovija izjava bivšeg predsjednika SAD Bila Klintonu da Izrael ima pravo na Palestinu jer su „Jevreji bili tamo prije vjere islama(?!!!)”.²

Destruktivne snage očekuju zamor probosanskog ljudskog potencijala

Po našem mišljenju velika opasnost u svakoj analizi **trenutnog traumatskog** stanja u Bosni i Hercegovini je u činjenici da se ne uvažava *faktor vrijeme* (njegovu neumitno proticanje koje u traumatiziranom društvu praktično drži otvorenim sve probleme zbog kojih je agresija i počela), a na tu „kartu”, kao sigurni ulog, igraju razbijači Bosne i bosanskog duha. Oni idu na varijantu da se probosanske snage dovedu pred svršen čin: da im se ogadi neefikasna, traumatizirana, siromašna, podijeljena i ojađenja Bosna i Hercegovina i da oni sami odustanu od njenog projekta. Obzirom da je prošlo skoro tri decenije od završetka rata nije isključeno da se zbog toga što se taj bosanski duh ipak održava, što govori o njegovoj vitalnosti, da se posegne ponovno za **oružanim sredstvima** cijepanja bosanskohercegovačkog identiteta, prije svega. Taj identitet, za kojeg smo rekli da zbog traumatskih događaja koji su samo jednom stoljeću ostavile ogromnog traga i realno sprečavali njegovu učvršćenje i konačno uobličavanje, je bio **osnovni cilj agresije**, a na tome destruktivne snage istrajavaju i u savremenom dobu pred jubilarnu tridesetu godišnjicu potpisivanja Mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu. Pri tome se koriste razne forme, prije svega na identitetskom planu: od glorifikovanja svega što je antibosan-

1 Šire: Ibraković, Dželal (2014), Na klackalici etnocentrizma i multilateralosti (Paradigma BiH) Sarajevo: Fakultet političkih nauka
2 <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/clinton-pokusao-legitimizirati-politiku-izraela-jevreji-su-bili-tamo-prije-nego-vjera-islam/241104003> (posjeta 04.11.2024.)

sko, pa do negacije svega što nju karakterizira. A to su: bosanski jezik, bošnjačka nacija, jezik, kompaktna teritorija, zajednički život i dokazano dobri komšijski odnosi u toleranciji i međusobnom uvažavanju. U realizaciji toga se koriste vještačke podjele geografskog i ekonomskog prostora, njegovo obilježavanje sa historijskim negativnim ličnostima izvan BiH, stvaranja unutarnjih animoziteta u teritorijalnim identitetima Bosna, Sandžak, Krajina, Hercegovina, Podrinje... Dijeljenje prostora identiteta se pojavljuje kao grubo cijepanje i obilježavanje prirodnih cjelina, pri čemu se gube slike pejzaža koji su prepoznatljivi i grubo odsijecanje od njih plemenitosti, ljepote i milenijumske tradicije tolerancije i zajedničkog života (ne *suživota*, jer je suživot rogovatan termin koji podrazumijeva odvojenost jednih od drugih kroz sistem jedni *pored* drugih). Tome cilju služe i zvanične politike susjednih zemalja, ali i obrazovni sistemi, administrativni aranžmani, stvaranje klime neizvjesnosti, besperspektivnosti, ekonomski neoporavak i nazadovanje.

Nažalost, tome se pridodaje i trend razvijanja negativnih pojava kao što je uspostavljanje nepravednih klasnih razlika, zasnovanih na profiterstvu i održavanje takvog stanja po svaku cijenu, pa i po cijenu nepovoljnih kompromisa oko bitnih pitanja opstanka i matičnog naroda i države. Osiromašenje i iscrpljenost ratom, psihološko traumatiziranje učesnika rata i građana, besperspektivnost i gubljenje i individualnog i društvenog realnog plana izvjesne bolje budućnosti, sve to osigurava socijalne predispozicije nestanka biološke supstance za demografski i svaki drugi oporavak. Unutarnje migracije su se dogodile iz sela prema gradu, i to uglavnom prema Sarajevu i većim centrima, čime se na nasilan način uništava selo, razvijaju se bespravna gradnja i ekološka nekultura, kolaps javnih službi i javnih preduzeća, korupcija i nepotizam. Na taj način se, u identitetskom smislu, razvijaju negativni uzori u moralnom i općeljudskom smislu. Ako se tome pridoda i revizija historije, te afirmacija poraženih ideologija i ličnosti, onda se pojavljuje višestruka zabrinutost za kratkoročno i dugoročno planiranje prevazilaženja traume i stabilizacije bh. društva.

Samo javno izražena začuđenost probosanskih snaga spram rastakanja bića Bosne ne može da spriječi ove negativne procese koji vode u opasnost čak i obnavljanje novog ratnog sukoba.

Često se ističe da prijetnja iz vana može da djeluje čak i pozitivno i u situaciji zavađenih nacionalnih elita, jer ta opasnost proizvodi potrebu za jedinstvenom solidarnošću. Bosna i Hercegovina, za razliku od drugih država koje su uspostavljene po nacionalnom principu jedna nacija- jedna država, ne može dobiti takvu vrstu prijetnje iz vana koja bi objedinila unutarnje snage u odbranu, jer su unutarnji odnosi takvi da su usmjereni prema traženju mišljenja izvan BiH. Upravo preko karakterističnog primjera, BiH treba dodati jednu važnu ogradu: da bi ova prijetnja djelovala ujedinjujuće, svi segmenti moraju takvu prijetnju držati **zajedničkom** opasnošću. Iz teorije je poznato, na osnovu analize sličnih slučajeva, da, posebno kada unutarnje podjele između segmenata konkretnog društva odgovaraju sukobima na međunarodnom planu, to za posljedicu ima njihovo preslikavanje na unutarnjem planu, posebno kada se radi o religijskim ili etničkim sukobima. Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, jasno je da, izuzev svjetskog rata, u kojeg bi ne svojom krivicom bila uvučene

na, vanjska opasnost po BiH može doći samo od njena dva jedina susjeda: Hrvatske i Srbije ili od njih dvije zajedno udružene u cilju podjele BiH. Ubrzano naoružavanje dva bosanskohercegovačka susjeda u posljednjoj deceniji, pred jubilarnu tridesetu godišnjicu potpisivanja Daytonskog sporazuma (dok se istovremeno kao „najbolje rješenje“ predlaže demilitarizacija BiH i ukidanje ionako reduciranih Oružanih snaga BiH), može biti jedino zbog toga da se u nekoj povoljnoj geopolitičkoj situaciji bude tu „na licu mjesta“. Odnosno, kada se bude dijelio plijen (a taj plijen je od sporazuma Cvetković- Maček, 1938. godine, bio i ostao – podjela Bosne i Hercegovine).

Iskustvo iz svih dosadašnjih historijskih razdoblja pokazuje da, posebno od druge polovice XIX stoljeća, vanjska opasnost nije ujedinjavala unutarnje snage. Jedan od osnovnih problema uspostavljenih političkih stranaka sa nacionalnim predznakom na području cijele bivše SFRJ jeste da su one sebi pripisivale kao *svoju pobjedu* rušenje komunizma, mada je to bio svjetski proces kojem su one malo ili nikako doprinijele. Međutim, oni su se na svim stranama ponašali kao klasični **pobjednici** (antikomunisti) koji su glavnu pažnju u osvojenoj vlasti posvetili podjeli ratnog plijena.¹ Sve to u situaciji i kada bi se analizirale metode i postupci njihovog vladanja nakon „pobjede“ vidjelo bi se da su u njihovom djelovanju bili zastupljeni najekstremniji oblici staljinističko-lenjinističke vlasti sa vrlo izraženom tendencijom izgradnje kulta ličnosti nacionalnog vođe... „Osvajanje vlasti“ je shvaćeno kao fizičko osvajanje nakon ratova u kojima niko od njih nije (prema izjavama) „učestvovao“ i za koje su krivi „drugi“, ali u *podjeli (ratnog) plijena* svi akteri na području cijele države koji su „osvojili vlast“ učestvuju rado i prilježno uključuju u to i svoje članove porodica, u najširem smislu te riječi.

Privatizacija i tranzicijski šokovi kroz koje prolazi Bosna i Hercegovina, uz potpunu destrukciju - ne samo privrede u ratu, nego i ljudskog faktora, zaostajanja u razvoju, predstavljaju faktičko stanje koje se ne može više pravdati samo ratom. Tome se pridodaje još jedna destrukcija, možda od svih i najteža: destrukcije **potencijala** da se uspostavi demokratski poredak i sve više nedostatak i biološkog potencijala za demokratsku, ali i demografsku obnovu društva. Očito je da doktrina šoka kakva je primijenjena na „društva u tranziciji“ nije donijela pozitivne promjene.

Historija savremenog slobodnog tržišta, prema Naomi Klein, napisana je u šokovima. Neka od najzloglasnijih kršenja ljudskih prava u proteklih trideset i pet godina, na koja se gledalo kao na sadističke postupke izvedene od strane antidemokratskih režima, su ustvari bila počinjena s jasnom namjerom teroriziranja javnosti ili su aktivno iskorištavana/upregnuta u pripremanju tla za uvođenje slobodnotržišnih reformi.²

1 O teritorijalnoj komponenti nacionalizma u knjizi Zgodić, Esad (2012) Teritorijalni nacionalizam, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu

2 Klein, Naomi (2008) Doktrina šoka. Zagreb: V.B.Z. Ova teza razvijena je kroz seriju njenih konkretnih analiza, središnja među njima je ona rata u Iraku: napad SAD na Irak poduprijet je idejom da bi, slijedeći militantnu strategiju „šoka i straha“, zemlja mogla biti organizovana kao slobodno tržišni raj, njeno stanovništvo tako istraumatizirano da se uopće tome ne protiviti... I to je, uz sve druge primjere, dokaz da se društveni procesi moraju tretirati mnogo ozbiljnije, uvažavajući sve okolnosti i ne polazeći od vlastitog stanja kao idealnog pa čak i samoproglašenog za „kraj historije“.

Nametanje ekonomije slobodnog tržišta puno je lakše izvodivo ukoliko je put ka tome popločan nekom vrstom traume (prirodne, vojne, ekonomske) koja prisiljava ljude da se otarase "starih navika", pretvarajući ih u ideološku tabulu rasu; oni koji su preživjeli vlastitu simboličku smrt, spremni su da prihvate novi poredak kada su prepreke ka tome uklonjene.

Ove procese prelaska iz jednog političko-ekonomskog, pa i državnog uređenja prate strahoviti ratni recidivi, ali i ideološke zablude u kojima se „pobjednici” predstavljaju kao antikomunisti i kao takvi (valjda) poželjni za Zapad ili, koji su mentori ovog prelaska i inicijacijskih postupaka „prijema” u „višu sferu” (EU i NATO ili pak Istok i BRICS- svejedno) se upravo tako tretira. S jedne strane je prisutan *kolonijalno-imperijalni pogled*, koji, sa određenom vrstom i fizičkog i intelektualnog gađenja posmatra to unaprijed označeno „bure baruta” kakvim se Balkan najčešće doživljava na razvijenom Zapadu. S druge strane, pak, postoji *podanički pristup* prema Pešti, Stambolu, Beču, Berlinu, Londonu ili Parizu – ili Daytonu, ili New Yorku. Čak je i u tradiciji stanovnika Balkana, pa time i Bosne i Hercegovine, posebno kao „tamnog vilajeta”, svijet izvan, a Zapad posebno, je „bijeli svijet”. Ili, iz tame u svjetlost, što može biti i jedan važan razlog odlaska u „obećani svijet” posebno nakon rata. Čak i oni koji „navijaju” za Rusiju svoju perspektivu, individualnu, vide na Zapadu.

Ova „antikomunistička” revolucija je u Bosni i Hercegovini iznjedrila i određena unutarnja zastranjivanja koja potpomažu velikodržavnim projektima, kao najvažnijim protivnicima i biološkom opstanka Bošnjaka, a posebno njihove političke relevantnosti.

Prva od njih se odnosi na stečenu svijest kod velikog broja njenih stanovnika o tome da BiH treba da bude u statusu humanitarne pomoći i kroz ovo se razvijala i jedna specifična teorija o državi koja distribuira humanitarnu ili donatorsku pomoć iz svijeta. Borba za distribucijom ove pomoći doprinijela je i usložnjavanju državnog aparata, pri čemu nikoga ne treba da čudi i to da je i na nivou mjesne zajednice jedan od važnih segmenata distribucija ove pomoći. Tako je proizveden **humanitarno – distribuirajući sistem državne vlasti** koja se ni na jednom nivou ne odriče distribucije i ne dozvoljava zadiranje u njenu "suverenost". Tako se veliki dio stanovništva BiH ispraksirao, ako ne u poznavanju stručne terminologije potrebne za rad, onda je usvojio vještine za apliciranje, stajanje u redovima za razne hedije i donacije, dodvoravanje lokalnim distributerima i onima koji odlučuju o prioritetima. O kuknjavi vlastitoj rodbini i poznanicima koji se nalaze izvan BiH ne treba ni govoriti. Ako nema stranih donacija i dotacija, onda se traži pomoć od pćine, kantona, entiteta, države. Sve oči su uprte u **potencijalnog** donatora. To je prvi vrlo uticajan segment koji može da ima pogubne posljedice u budućnosti, a u sadašnjosti već ima. Na ideologijskoj ravni ovakvo stanje svijesti, koje dominira kod velikog broja ljudi kao potrošača te pomoći, može da bude pogodno tle za elitističke predstavnike. To se odnosi kako na korupciju i pljačku te pomoći, ali izvedeno iz ovoga i činjenicu da to pogoduje i jačanju prisutnog totalitarizma. Zato je u stvarnoj praksi moguće za državanje nedemokratskih metoda (što se tretira kao "nužnost") jer je na djelu stalni proces i ucjene ("svi svakoga imaju u šaci"), te neprincipijelnog prećutnog dogovora

vladajućih elita i "naroda". Zar onda treba da čudi da u izvikanoj teškoj situaciji, u kakvoj se realno nalazi Bosna i Hercegovina, jedan te isti broj političkih predstavnika se vrti oko distribucije donatorskog kolača? Na vrhovina dijelova tog kolača se nalaze, kao zgodni ukrasi, nacionalni simboli koji vihore ispred očiju onih koji skupljaju mrvice. Naravno, cijelu procesiju prate razni etno zvukovi i povremeni ratni doboši. A uvijek se nađe dovoljan broj egzistencijalno ugroženih "specijalaca" koji mogu i da izazovu incident i tako se sve zalutale „ovčice“ brzo vrate u (nacionalne – strogo kontrolirane) torove.

Slobodno tržište oslobođeno od državne regulative jeste poligon za pljačku

Drugi, ne tako često istican, faktor, koji proizilazi iz novoprodukovane svijesti jeste vezan za nerazmijevanje djelovanja "slobodnog tržišta". Zna se da je slobodno tržište jedna od odlika liberalne demokratije. Uz privatizaciju društvenog i državnog sektora to je jedan od osnovnih zahtjeva koje međunarodni mentori postavljaju u dolasku u zemlje u „tranziciji“. Šta je greška u tom procesu? Greška potiče od samog početka, a ima i ideološku podlogu, ali i nerazumijevanje procesa vladajućeg zapadnog modela demokratije i tržišta. Naime, misli se da država u takvom tržištu nema šta da traži. Izvikana "etatistička socijalistička država" je poslana na "smetljište historije" (ali je pitanje da li je uopće i ukinuta ili je priziva veliki broj ljudi i dalje), a često je djelovanje slobodnog tržišta shvaćeno kao čarobna mašina koja, kada se jednom "demokratski" pokrene, sama po sebi regulira ono što je regulirala do juče svemoćna komunistička partija ili njen eksponent – država etatističkog tipa. Naravno, to je zabluda čiju cijenu, između ostalog, plaća i Bosna i Hercegovina. Zabluda je da zemlje razvijenog kapitalizma nemaju uticaja države. Jedan od najuticajnijih teoretičara Zapada Fareed Zakaria ističe upravo suprotno - da u historijskoj perspektivi samo legitimna država koja dobro funkcioniše može proizvesti pravila i zakone koji čine kapitalizam uspješnim. "Upravo bez vlade koja može da štiti vlasnička i ljudska prava, slobodu štampe i poslovne ugovore, zakone protiv kartela i zahtjeve potrošača, u društvu nastaje ne vladavina prava nego vladavina jakih." ¹ Zabluda potpisnika Daytonskog sporazuma iz BiH i okruženja, ma koliko oni bili u socijalizmu, jeste bila da se pred "strancima iz razvijenog bijelog svijeta" pokažu da su oni za što manji uticaj države, pa i tu, uz osnovni razlog djelovanje velikodržavnih projekata Srbije i Hrvatske, treba tražiti dio razloga u teoriji "što manje države – to bolji kapitalizam." I ako je "zavrtanje ruku" moglo biti kao opravdanje za sam Dejtonski sporazum, postavlja se pitanje zbog čega je trebalo da prođe toliko vremena (uskoro trideseta godišnjica) da se "akteri uključujući i strance" dosjete i da se prioritetno ide na uspostavu državne regulative. Samo opravdanje da "treba vrijeme" i "postupnost" dovoljno govori da nema pravog odgovora na zahtjeve da se izađe iz ćorsokaka ideoloških natruha koje se koriste tamo gdje ne treba, a onde gdje ne smetaju odbacuju se apriori kao "komunjarski dio prošlosti". Tako se i kroz ova dva primjera pokazuje da se ideološki ostaci, ali i novokomponovano proizvođenje an-

1 Zakaria, Fareed (2012), *Budućnost slobode*, Zeprešić: Fraktura

tisocijalističke ideologije, mogu nalaziti na tasu dijela vage koji preteže ka ostvarivanju cilja velikodržavnih projekata: da BiH bude kolonija i (crno i sivo) tržište okolnih zemalja - u svakom pogledu.

Odnosno, cijeli sistem tranzicije se dogodio u uvjetima koje je Boris Buden okarakterizirao kao: "Nacionalna država je pripremila teren za ulazak /.../ divljeg kapitalizma - bez otpora. Nacionalizam je tu odigrao ključnu ulogu. Jednostavnije rečeno - dali su ljudima da glođu nacionalističku kost dok su im oduzimali tvornice, hotele i socijalna prava koja su imali."¹

Uz to sve, na početku XXI stoljeća, u BiH je mnogo toga svedeno na nivo virtualne stvarnosti i paralelnih svjetova. Da pomenemo samo neke koji i dalje funkcioniraju: rat koji je bio kod svih učesnika, koji su ratovali međusobno, se tretira kao "oslobodilački," za jedne je RS država, a za druge niti provincija od države, za sve učesnike su zločine u proteklom ratu počinili "drugi", poslovna elita i džet set (novopečeni bogataši) se na svim stranama s jedne strane tretiraju kao elita, a u drugom diskursu kao vrh organiziranog kriminala... Iza priča o privatizaciji, uvođenju kapitalizma kriju se i virtualne stvarnosti poput obnove socijalizma, sadašnje stanje kao prijelazno nužno zlo, vještačko održavanje na životu pomoću kredita itd. Naravno, postoje i one stvarnosti kojih zvanično "nema", odnosno preseljavaju se u virtualnost: takva je Herceg-Bosna, RS kao dio svesrpskih država, BiH kao država, Federacija kao BiH... U svim tim "sadržajima se onoj "običnoj" ljudskoj dimenziji vrlo malo posvećuje pažnja. Ljudi u ovom procesu jednostavno ne postoje kao subjekti tog procesa. Umjesto njih o njihovim problemima odlučuju "izabrani nacionalni lideri". Tako se umjesto komunističkog totalitarizma restaurira samoproklamovani antikomunistički ("demokratski") – opet totalitarizam jednog neizliječenog traumatiziranog društva visokog rizika, koje, ne slučajno, ima najnižu stopu nataliteta u svijetu a kao očitu posljedicu kulturne traume koju niko ozbiljno ne razmatra.

1 Buden, Boris, i Močnik, Ratko <http://www.slobodnaevropa.org/content/most-rse-kako-je-nacionalizamprogutao-socijalnu-drzavu/24659450.html> (posjeta 10. 09.2024.)

GROBLJE (NE)MIRA

Pročitah da je Vlada Republike Hrvatske odlučila dati 350.000 eura za Memorijalni centar "Groblje mira na Bilama" kod Mostara. Tim novcem bit će financirano podizanje 50 000 križeva posvećenih "vojnim i civilnim žrtvama" tokom Drugog svjetskog rata i "poraća", stoji u obrazloženju odluke. Međutim, na tom groblju sahranjeno je nekoliko hiljada pripadnika ustaških formacija koji su saradivali sa nacističkom Njemačkom, a odobrenim novcem taj proces će biti nastavljen do broja od, procijenjenih, oko 50 000 stradalih, uglavnom pripadnika ustaških formacija.

U gradu koji je još uvijek previše raspolučen i na svaki način pretvoren u nešto što nikada u historiji nije bio, u gradu u kojem još uvijek imamo ulice koje nose nazive po fašistima iz Drugog svjetskog rata, u gradu u kojem se veličaju presuđeni ratni zločinci i na razne načine slave, u gradu u kojem se ponosno brojnim prigodama još uvijek uzvikuje: „Za dom spremni!“, u gradu u kojem se 30 godina uništava remek djelo memorijalne baštine, Partizansko spomen-groblje, samo je još trebalo da se gradi, nakon 80 godina, groblje ustašama, koje nosioci ideje licemjerno nazvaše „Groblje mira“. Zagovarači te ideje, šta god pričali, su dosljedni sljedbenici ideja poraženih 1945. godine, te i ovim projektom ih žele uskrsnuti u punom kapacitetu. Mi, koji živimo u Mostaru, to osjećamo, vidimo i živimo 30 godina. Kada se u sve to uključi susjedna država i značajnim novčanim sredstvima podupre takav projekat, onda se njena politika ogoli do srži i sasvim je jasno da to nije prijateljski čin, kako ga god oni branili i predstavljali. Izgradnja ovakvog groblja i na ovakav način je novo sjeme razdora među narodima i građanima, prije svega Mostara i Hercegovine, a onda i cijele Bosne i Hercegovine. To će sigurno, u konačnici, poremetiti i međudržavne odnose, jer bez obzira na svu ustavnu složenost BiH još uvijek ima dovoljno onih koji ne mogu pristati na daljnju fašizaciju bosanskohercegovačkog društva. Uostalom, ako je HDZ-ovoj Vladi u Republici Hrvatskoj toliko stalo do ovakvog groblja, neka ga pravi u Hrvatskoj, tamo je i bilo sjedište NDH, i to zlo je i onda, a i devedesetih, u BiH uvezeno iz Zagreba i Hrvatske.

Ukratko, narod bi rekao: Ostavite nas na miru, još nismo sanirali rane iz devedesetih, koje nam naneste, a vi dosipate so na otvorene rane.

O ovom takozvanom groblju pisao sam i govorio više puta, upozoravao na sve pogubne posljedice koje takva gradnja donosi, ali, nažalost, niti jedna stranka, koja se prsi svojim probosanstvom, svojim antifašizmom, svojim građanskim opredje-

ljenjem, i tako dalje, nije reagovala. Čak je i Federalna vlada odobravalala značajna sredstva za gradnju ovog kompleksa posvećenog onima koje je cijeli svijet osudio 1945. godine.

Šutnja i odobravanje finansijske pomoći za gradnju navodi na zaključak da ta Vlada i te stranke podržavaju gradnju spomen-obilježja pripadnicima zločinačke vojske koja je širom Bosne i Hercegovine počinila neviđena zlodjela. Istovremeno šute i na propadanje, zbog nebrige, brojnih spomenika antifašistima širom države, šute na organizovana rušenja i slično spomen-obilježja onima koji su obnovili državnost BiH 1943. godine i svojom borbom donijeli slobodu svim građanima BiH i svrstali nas u dio svjetske pobjedničke antifašističke koalicije.

Ovakvi potezi navode na misao da ovo saučesništvo jeste jasna poruku kakvu budućnost Bosni i Hercegovini planiraju.

Ova šutnja je jasno svrstavanje na stranu na kojoj najveći broj građana BiH nije bio 1945. godine i vrlo je opasna.

Sve me ovo podsjeća na 1992., a posebno 1993. godinu, kada nam je iz Sarajeva „naređivano“ da se stavimo pod komandu HVO, a mi ovdje u Hercegovini slušali planove o preseljenju posmrtnih ostataka Ante Pavelića na Bradinu i tamo pravljenje, kako su govorili, novog Kumrovca, ili ideju da se stari grad u Mostaru poruši i sve pretvori u parkove i parkinge, a grad preimenuje u Zrinjski grad, i tako dalje i tako dalje... Doda li se tome kasnija izjava ratnog gradonačelnika Zapadnog Mostara, koji kaže: - Ja sam ispunio svoju zadaću, doselio sam 18 000 Hrvata iz Bosne u Mostar, i sada je grad naš. Sistematski je planirana i provođena kroatizacija grada, ali sve se planski otelo kontroli i provođena je, uistinu, ustašizacija koja evo rezultira gradnjom ovakvog groblja.

A Sarajevo spava. Čovjek ne može a da se ne upita - je li to još važi dogovor Tuđman-Izetbegović o Hercegovini kao Hrvatskoj interesnoj zoni, čitaj pokrajini.

Čitav niz je argumenata koji me uvjeravaju da Sarajevo baš puno i ne zanima ništa što je južno od tunela Ivan. Tako je od devedesetih, a mi koji ne mislimo tako opstali smo samo iz neposluha.

Zbog ratnog neposluha i danas nas se kažnjava. Suguran sam da ako se o svemu ovome nastavi šutjeti, doći će do novog neposluha, a tada će biti „toplo“ i na sarajevskim minderima.

Ukratko, svi, od Predsjedništva države do mjesnih zajednica, moraju u akciju za ustavljanja legalizacije fašizacije bosanskohercegovačkog društva, dok nije kasno. A vrijeme nam neumitno curi.

OPASNE STRATEGIJE I NARATIVI DIJELE BIH

Odavno se u političkoj komunikaciji u BiH govori bez argumenata, bez činjenica, da smo u prostoru manipulacije i da se često iznose poluistine.

Nisu to često ni direktne laži, nego informacije koje su dosta spinovane, kojima se promijeni neka riječ ili kontekst i dobije se potpuno drugo značenje. Zbog toga mi imamo u BiH vrlo destruktivnu političku komunikaciju. Imamo komunikaciju koja ne nudi nikakva rješenja, ne vodi nikakvom napretku. Zbog toga imam običaj da često kažem da živimo prostor antipolitike. Ovo nisu politički govori, nisu politički narativi, narativi su nekih polumišljenja, poluznanstvenih retorika, tako da je politička komunikacija u BiH izložena spektakularnim naracijama.

Zbog toga se stalno ponavljaju prijete i uvrede, stvaranje politike „mi i oni“, s tim da „mi i oni“ mogu biti i etničke skupine, predstavnici vlasti i međunarodna zajednica ili neke druge grupe, ali to su grupe koje zatvaraju dijalog u komunikaciji i zatvaraju prostor za vođenje uspješne politike.

Ako kontekstualiziramo neke konkretne slučajeve, onda me brine to što narativ dolazi od visokih zvaničnika vlasti i onda ga ne možemo samo posmatrati kao spektakl, kao nešto što treba da potvrdi neku određenu politiku, kao prazan politički govor, nego moramo govoriti o opasnim strategijama i narativima koji dijele bh. prostor.

Kada govorimo o presudi Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu u slučaju „Kovačević protiv BiH“, političke stranke su sebi napravile ovakav jedan dizajn, koji ne jača demokratiju, nego jača njihovu političku moć, i nama zapravo treba - mislim da nam je to svima jasno - nama treba neki okvir koji će ograničiti političku moć političkih aktera koji nas 30 godina u principu drže u nekom mraku. A ja i dalje hoću da vjerujem da mi taj mrak zaista ne zaslužujemo.

Mjesto moći

Sve veći značaj u političkoj komunikaciji imaju i društvene mreže, političari sve više sredstava ulažu na taj segment političke komunikacije. Mislim da se dovoljno koristi i da ne zaostajemo za svijetom po pitanju kvantiteta. Društvene mreže jesu tu prisutne, po mojoj procjeni možda i previše, jer nemamo odbrambeni mehanizam. Potrebno je i odgovorno se ponašati na društvenim mrežama, što mislim da

nedostaje i to ne samo političkoj, nego i kulturnoj i medijskoj javnosti. Taj prostor je toliko otvoren da se uplašite kada uđete na njega, kada vidite koliko tu ima govora mržnje, diskriminacije. Nemam egzaktno podatke, ali ono što primjećujem da je politika shvatila da to jeste novo mjesto moći i da to koriste.

Među njima možda ima i pojedinaca koji to koriste proaktivno. Nije dovoljno da se samo posmatra nečije prisustvo i popularnost, nego i kvalitet sadržaja.

Ako postoji proaktivno učešće, onda fali demokratski sadržaj. Ako imate neku politiku ka nekim demokratskim idealima i načelima onda tu zakaže vidljivost, koja je danas nažalost postala presudna za politiku na društvenim mrežama. To prati i priča da tu često rade i timovi za komunikacije, da tu političari često nisu oni koji upravljaju svojim profilima, ali oni su tu jer žele da imaju političke poene, to je dio političke strategije, a zapravo neki njih PR odgovara i radi na promociji, pa to u konačnici nije i stvarna slika i komunikacija sa stanovništvom.

Utjecaj pandemije

Mi smo skloni da oponašamo svijet, ali to nikada ne uradimo cjelovito, nego uzmemo ono što nam se dopada, a onaj dio koji podrazumijeva odgovornost izostane. Vjerovatno jeste utjecala i pandemija, jer tada smo svi morali da se prilagodimo novom načinu poslovanja, komuniciranja, odlaska na posao, školstva i tako dalje. To je bila kriza koja je stvarala priliku da se mnogi obuče i osposobe da komuniciraju online, ali nedostaje dosta etičkih i moralnih momenata koji bi to trebalo da prate. To je jedna strana priče, a druga je da često digitalizacija pretvori u neku vrstu autoritarizma, jer oni koji upravljaju sa tim društvenim mrežama, medijima daju sebi za pravo da upravljaju i čitavim realnim sektorom, što je opet nešto potpuno drugačije.

Ključno pitanje za budućnost Bosne i Hercegovine je hoće li biti sposobna da pronađe svoje građane. "Princip potpune etničke ravnoteže, nije spojiv ni sa pravnom državom niti sa demokratijom jer ne obrazuje stanovništvo zemlje da prihvati odgovornosti građanskog statusa, kao uvjeta razvoja demokratskih procesa/promjena. Ako iko zna, zna BiH koliko uvođenje etničkog pariteta donosi sa sobom probleme i kako kvote prave razlike koje hrane nacionalističke koncepcije u ovoj državi.

Kada govorimo o paradoksu građansko i etničkog političkog predstavljanja u BiH se očituje na mnogim aspektima. Prvi, građanski formalno je utemeljen na univerzalnoj Deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine, koja je sastavni dio Ustava BiH i koja ima za cilj da stvori društvo koje se temelji na jednakosti svakog ljudskog bića na planeti i njegovim osnovnim ljudskim pravima. Takav sistem vrijednosti koji u temelju ima jednakost svih pojedinaca unutar nekog društva, nažalost, duboko je ugrožen u BiH i to dodatno argumentujem presudama Evropskog suda za ljudska prava iz Strazbura protiv BiH, koji je utvrdio postojanje sistemske diskriminacije ili sistemske nejednakosti građana BiH.

Prema njenim riječima, drugi etnopolitički aspekt, koji egzistira u BiH proizvodi društvenu suprotstavljenost između tri dominantne etničke skupine u BiH, Srba, Hrvata i Bošnjaka po kojem je forma važnija od konkretnog sadržaja.

Takav model proizvodi građane koji jednostavno jure za nekim negativnim identitetima koji počivaju uvijek na negaciji drugoga i omogućava da građani BiH postanu tuđi građani odnosno da postanu građani susjednih država.

Istakla je da mješavina nacionalnih i nacionalističkih metafora kreira sveopću atmosferu neizvjesnosti i straha. Tu su konstantna retorička pitanja, ponavljanje istih fraza, niz retoričkih tehnika iz registra koji ima za cilj da ubijedi građane da ovdje života nema, posebno zajedničkog, da su istina i pravda u ovoj zemlji nedostižne, da se institucije raspadaju, da je pitanje dana kada će se ponoviti scenario iz '92.

U odnosu na ratno vrijeme, medijske slike izgledaju manje krvavo, ali to ne znači da su manje štetne je govor mržnje koji dolazi iz dijela institucija koje gradimo i koje velika većina građana finansira, da bi nas zaštitile, ima cilj da nas dovede do nepomirljivih razlika u mišljenju, neizvjesnosti i straha čije domene počinju tamo gdje domena slobode završava. Kad to kažem mislim na performans Vučića i Dodika (op.a. Aleksandra Vučića, predsjednika Srbije i Milorada Dodika, predsjednika Republike Srpske) organiziran zbog rezolucije o Srebrenici koja je usvojena u maju ove godine na Generalnoj Skupštini UN-a.

BiH treba izaći iz ove pozicije koja joj garantira varljivu stabilnost. Ovoj zemlji se treba vratiti pravo ne samo na historijsku istinu i pravdu, nego i svaku potragu za njom.

Centralna pitanja za budućnost BiH su osnaživanje državljanske nacije u BiH, apologiziranje građanskog koje se odvija na osnovu određenih procesa političke socijalizacije, ali i putem ustavne demokratije, te prevazilaženje teškoća u razumijevanju etničkih pitanja koje je moguće ostvariti kroz jako civilno/gr građansko društvo oslobođeno od ideologija podjela i etničke distanciranosti.

Etnički princip je važan, ali ravnoteža vodi BiH u propast

U Bosni i Hercegovini se političkim zloupotrebama skrnavi ideja demokratije, multietničke zemlje, kao i ideja građanske države i društva.

Ne može se zagovarati građanska Bosna i Hercegovina a istovremeno osnivati *Bošnjačku akademiju*.

To nije u skladu jedno s drugim. Građanstvo podrazumijeva aktivnog i tolerantnog građanina, onog koji je spreman na kompromise. Građanstvo podrazumijeva određene vrline. Princip ravnoteže

Građanstvo uključuje, i etničko, i religijsko, i manjinsko. Ono je sposobno apsorbovati sve, ali nisam sigurna da je etničko u stanju da apsorbuje ono što je univerzalno. Da me pogrešno ne razumijete, ja duboko vjerujem da ova zemlja ne može biti koncipirana bez razumijevanja prema etničkim identitetima. No, bazirati državu na principu etničke ravnoteže je ono što ovu državu i društvo vodi u propast. Princip etničke ravnoteže proizvodi varljivu sigurnost. Taj princip ne korespondira sa demokratijom.

Hajrudin Somun

GDJE PRIPADA BOSNA I HERCEGOVINA?

Kome će BiH pripadati kada joj je danas polovina tamo, a druga teži onamo, ovi- siće umnogome o tome kako će se cijeli svijet izvući iz haosa u koji ga guraju ukra- jinski rat i druga krizna žarišta, poput Srednjeg istoka ili Tajvana s Dalekog istoka. A dobrim dijelom i o tempu i stepenu pregovaranja o članstvu BiH u EU i približavanju NATO-u.

Bilo bi prirodnije da ostanem pri temi rata protiv Gaze i Palestinaca, što mjese- cima pratim. Pogotovo ovih dana, kada izraelska avijacija čas ubija i volontere koji donose pomoć djeci Gaze, čas pogađa iranski konzulat u Damasku. Ali me ovih dana ponukalo da se pozabavim svojom zemljom, koja je otvaranjem pregovora o pristupu Evropskoj uniji doživjela, ako je suditi po političarima, jedan od svojih zvjezdanih trenutaka.

Prvo bih se pridružio Svetlani Cenić, koja za odluku EU kaže: "Poklonu se u zube ne gleda, je l' te, ali nema mesta ni onoj euforiji videouradaka i izjava kao da smo članica, u najmanju ruku." A Boško Jakšić nam poručuje iz Beograda: "Nije vreme za uspavanku na lovorikama kojima su lokalni lideri požurili da se okite." Ubrzo nakon slavlja splasnule su nade da će pregovori uskoro početi.

Drugo, veteran borbe za autonomiju i oslobođenje Kosova Azem Vlasi nam je očitao lekciju koju Bosna i Hercegovina nikako da savlada. Na Komisiji za politička pitanja i demokratiju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope je ocijenjeno da Koso- vo ispunjava uvjete za članstvo u ovoj organizaciji. Izvještaj o tome prihvaćen je sa 31 glasom za, četiri su bila protiv, a jedan suzdržan. Četiri glasa protiv su bili "srpski glasovi" iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore. "Bilo mi je čudno", piše Vlasi, "što je BiH glasala protiv, jer sam mislio da vanjsku politiku BiH vodi Elmedin Konaković, ministar vanjskih poslova. No, ispade da je to Snježana Novaković-Bursač, inače Do- dikov kadar, a da Dinu niko ništa ne pita. Ili pita, pa se i on složio da glasa BiH protiv Kosova?! I to, uz glasove iz Srbije. Moram reći da je mene kao prijatelja Bosne i njenih građana, onih kojima je to jedina domovina - ražalostilo", još kaže Azem Vlasi, pa dodaje kako ga je to "sramno i tužno glasanje" podsjetilo na 1989., na vrijeme kada su se neki predstavnici Bošnjaka "ponizno priklanjali politici srpskih vlasti ne bi li

ih udobrovoljili. Zauzvrat su dobili agresiju, zločine, logore, velika stradanja, sve do genocida“.

Bilo je, doduše, i glasanja u UN-u, EU i njihovim agencijama u kojima je BiH glasala onako kako se nije dopadalo Miloradu Dodiku, ali ovo koje je rastužilo Vlasija vraća me mnogo važnijem pitanju: gdje BiH više pripada, gledano geopolitički, tradicionalnom Zapadu ili novom Istoku predvođenom Rusijom Vladimira Putina? Zar nije američki predsjednik Joe Biden nedavno upozorio Evropu, posredno joj prepuštajući Balkan, kada je rekao: “Što ako Amerikanci prestanu pomagati Ukrajinu, pa je Rusija bude u stanju srušiti - što mislite da će se dogoditi, na primjer, s balkanskim državama...”

Je li, dakle, Bosna i Hercegovina svedena samo na Balkan na koji Putin nije samo bacio oko nego ima sljedbenika na vrhu vlasti u većini balkanskih zemalja i polovini BiH. A lider te polovine se igra vatrom koju potiče Putin, SAD i EU ga tetoše mlakim sankcijama, a drugi bosanskohercegovački političari mu nisu ni do koljena u makijavelizmu. Pa ispada da je on vojvoda cijele Bosne i Hercegovine i šireg Balkana. Na takva pitanja, koja traže mnogo širu analizu, nalazim jedan od odgovora bivšeg predsjednika Srpske demokratske stranke Mladena Bosića. Evo šta kaže: “Čini mi se da, što se tiče međunarodnih pozicija, Milorad Dodik nikad nije bio jači. Evidentno je da na njegovoj strani nisu SAD, Velika Britanija, Njemačka... Ali jesu zemlje okruženja, tj. Srbija i Hrvatska. Čak se čini i da je Recep Tayyip Erdogan naklonjeniji Dodiku nego bošnjačkim političarima.” I Osmanlije su u svojim vilajetima birale najjače lokalne vođe da se na njih oslanjaju u vladanju imperijom - to pomislim kad se sjetim kako je bivši šef turske diplomatije Cavusoglu toplo dočekao Dodika u Istanbulu i pokazivao mu ljepote nekadašnje prijestonice carstva kojem je i Bosna pripadala.

Kome će Bosna i Hercegovina pripadati kad joj je danas polovina tamo, a druga teži onamo, ovisiće umnogome o tome kako će se cijeli svijet izvući iz haosa u koji ga guraju ukrajinski rat i druga krizna žarišta, poput Srednjeg istoka ili Tajvana s Dalekog istoka. A dobrim dijelom i o tempu i stepenu pregovaranja o članstvu BiH u EU i približavanju NATO-u. Ima pravo Boško Jakšić kad kaže kako “racionalno razmišljanje navodi na zaključak da je otvaranje pristupnih pregovora ipak više rezultat geopolitičkih okolnosti nego istinskih bh. reformi...” Razumijem i njegov obazrivi, a otvoreni pesimizam Svetlane Cenić kako taj put prema EU nije nimalo lagan, ali ima i ona velikog autoriteta filozofske analize postdejtonske Bosne i Hercegovine i kritičara njenih nacionalističkih elita. Naime, profesor Nerzuk Ćurak je nedavno rekao da se iz “određenih centara odašilju ideje da je svaki razgovor s drugim izdaja”, ali da je “nemoguće bilo šta konstituirati bez razgovora”.

Koliko god trajali pregovori “među drugima” u zemlji i sa EU, kad joj jednom pristupi, biće jasno gdje pripada Bosna i Hercegovina.

Kome treba kiparski scenarij za Bosnu?

Republika Kipar primljena je u Evropsku uniju, kao cijelo ostrvo, pa je nastala apsurdna situacija da EU formalno pokriva i kiparske Turke, a njihova matica Turska ko zna hoće li ikada nastaviti pregovore o svom članstvu.

Kiparski model za Bosnu i Hercegovinu ispliva u javnost kad god njeni razbijači i negatori zaprijete da će je rasturiti, a hamam polovinu priključiti Srbiji, matici "srpskog sveta". Tako to traje preko četvrt vijeka, sve do prijetnje "mirnim razdruživanjem", kao reakcije na usvajanje Rezolucije o Srebrenici u UN-u. Kiparska se etiketa olako lijepi na Bosnu. A kad jednom krene, teško se zaustavlja tako nedovoljno promišljena jezička figura.

Zato nije čudno što je britka kritičarka svega što ne valja u zemlji Svetlana Cenić prije desetak dana slikovito opisala kako bi "kiparski scenarij" mogao izgledati na bosanski način. Kako bi tek vijugave granice bile tog entiteta ako se otcijepi, kome bi pripalo Brčko, kako bi se otuda išlo u Beograd? Malo zatim je Neophytos Loizides, kiparski profesor sa britanskog univerziteta Warwick, rekao: "Kiparski scenarij u BiH nije moguć, nastupila bi katastrofa za ljude u RS-u". I tako redom, sve do pitanja nekih blogova neće li to i Trojka pristati na kiparski model za BiH.

Sve je krenulo s lordom Pedyjem Ashdownom, od svih šefova OHR-a najiskrenijim zagovornikom jedinstva ove zemlje. On je to simbolički pokazao čuvajući onu salvetu na kojoj je Franjo Tuđman dijelio BiH. Onako kako će se i dogoditi. Lord je nazvao entitet Republiku Srpsku sjevernim Kiprom. Pri tome nije bio nimalo nježan prema njenom rukovodstvu, rekavši: "Nije baš zabavno biti turski dio Kipra". Iz toga su se izvlačili zaključci kako bi drugi entitet, Federacija, mogao ići samostalno prema Evropskoj uniji, a za RS se znalo kome se priklanja.

Još desetak godina prije lorda Ashdowna i u Turskoj se govorilo kako je u Daytonu podijeljena Bosna i Hercegovina na dva entiteta. Negdje u to vrijeme u Ankari sam od savjetnika turskog predsjednika Demirela čuo da se Turska plaši da se na Kipru ne uradi nešto konačno, što podsjeća na Bosnu i Dayton. Takav plan, mislili su Turci, guraju Britanci, da se nametne rješenje koje neće nikoga zadovoljiti, baš kao Dayton, koji je došao samo da bi se zaustavio rat i koji je bošnjačkoj i hrvatskoj strani nametnut kao kompromis. Otišao sam kod bivšeg šefa diplomatije i profesora Mumtaza Soysala da ga pitam upravo o takvim konotacijama Daytona na Kipar. Ponukan izbijanjem takvog poređenja i u BiH, izvukao sam iz zabilješki taj razgovor i objavio u Oslobođenju, kasnije i u jednoj knjizi. Sad je izbila prilika da podsjetim na neke odgovore sekularnog kemaliste Soysala, koji je učestvovao u izradi kiparskog ustava.

Na pitanje - koliko se drame Bosne i Kipra mogu porediti, ali s izmijenjenim ulogama glavnih aktera, kao u ogledalu, odgovorio je: "Slažem se da se Kipar može posmatrati u obrnutom svjetlu od Bosne, kao da su kiparski Turci bosanski Srbi, a Turska kao Srbija. Tačno to ispada, ali kad se gleda izdalje i istorijski, položaj muslimana u Bosni i na Kipru bio je sličan. Grci tamo ne primaju Turke kao ravnopravne, kao da ne postoje, kao i vaše muslimane u Bosni što Evropa ne prihvata, pa i nas, cijelu Tursku". Još je rekao da se "nekakvo rješenje ipak može naći za Kipar na osnovu vašeg stanja i sporazuma u Daytonu", ali je takođe istina "da se mi ljutimo što hoće da nam nametnu neki novi Dayton, ali ima tu nešto!"

To je bilo tada, kada je BiH bila podijeljena čak na dvije vojske, pa je razumljivo što je Turke Dayton asocirao na Kipar, na koji se njihova armija iskrkala još 1974. da zaštiti tursku zajednicu koju je vojna hunta iz Atine, s namjerom da ostvari enozis, ujedinjenje Kipra s Grčkom, bila stjerala na tri posto teritorije ostrva. Odlučnost Turske da kiparske sunarodnike više ne prepušta Grčkoj pokazala se kada je na trećini ostrva proglašena Turska Republika Sjeverni Kipar (TRNC), a takva je ostala sve do danas. Sigurnost tamošnjih Turaka i njihovog lidera Raufa Denktaša zbog prisustva turske armije kao garanta svoje nezavisnosti, iako je nije priznao niko osim Turske, osjetio sam kad sam otišao tamo u ljeto 1995. godine.

U međuvremenu nisu uspijevali pregovori, pa ni referendum o ujedinjenju. Republika Kipar primljena je u Evropsku uniju, kao cijelo ostrvo, pa je nastala apsurdna situacija da EU formalno pokriva i kiparske Turke, a njihova matica Turska ko zna hoće li ikada nastaviti pregovore o svom članstvu. A da se ni danas suštinski ne mijenja stav većine Turaka o Kipru, potvrdio mi je bivši parlamentarac, uspješan autor knjiga i komentara, a iznad svega prijatelj Haluk Ozdalga, koji je ovih dana boravio u Sarajevu. Smatra da se "politički model jedne zemlje ne može primijeniti na drugu, jer svaka ima posebne istorijske korijene", te da je svojevremeno u svojim komentarima podržao Dayton jer je zaustavio dalje krvoproliće. A što se tiče Kipra, bio je vrlo jasan: "Ispravan pristup Kipru jeste - ili nezavisne države ili konfederacija", kaže. Federalno rješenje za Kipar se tražilo preko pola vijeka. "Ja sam o tome pisao još 1994, u jeku rata u Bosni", dodaje. "Dakle, kiparski model ne može se primijeniti na Bosnu, kao ni na Kosovo. Ali ima jedno zajedničko svojstvo Kipra i Bosne - u oba slučaja, da se rješenje tražilo u pogrešnom smjeru, osobito putem vanjskih sila."

Ono što sam osjetio kod Turaka kad bih ih pitao o Kipru, i kod Mumtaza Soysala prije četvrt vijeka, i Haluka Ozdalge danas, jeste njihova naklonost kiparskom rješenju. Iako je ono za ostali svijet jedan od "zamrznutih konflikta". Tako i Bosnu i Hercegovinu mnogi vide, bojim se ne samo njeni razbijači, u njenom susjedstvu i Rusiji, nego i u Evropskoj uniji. To je nevidljiva, ali ne i teško prepoznatljiva namjera onih koji kiparski scenarij posmatraju u širem geopolitičkom kontekstu, pa ga vežu i za Kosovo. Čak i za Ukrajinu i Moldovu. Beogradske Novosti su 2022. pisale kako je "na licemerje Bruxellesa ukazao i predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, objašnjavajući da je Ukrajina stekla status kandidata (za EU) po principu 'kiparskog modela', dok u slučaju Srbije to nisu dozvoljavali ni da se pomene".

"Neka ih tamo, eto im taj kiparski model, nek' ostave Bosnu na miru", rekao bi neki stari bosanski patriota. Zato mislim da se treba manuti tog modela, koji nije samo puka floskula. Uz sve poštovanje prema Kipru i njegovim ljepotama, jedan nastavnik zemljopisa nam je govorio da uz Krim i Nicu ima najblažu klimu u Evropi - njegova se politička sudbina ne može primjenjivati na Bosnu i Hercegovinu. Kad sam još kao student prvi put stupio na tlo Kipra, u Limasolu, i prohodao njegovim uskim ulicama, vidio sam da su imena jednih bila ispisana grčkim, a druga turskim jezikom. Takve podjele nikad nisu bile u Bosni iako se mnogi njeni političari trude da ih uvedu, oslanjajući se na Dayton.

Steže se krug oko Sarajeva

Iako predsjednik Srbije Aleksandar Vučić igra i na proevropsku i prorusku kartu, njegova podrška Dodiku iskazana i u dokumentu "svesrpskog sabora" može da ohrabri Putina da podrži i na razne načine pomogne objedinjavanju "srpskog sveta". Pri čemu bi se podrazumijevao izlazak Crne Gore iz NATO-pakta.

Ne volim teške riječi, ali me teška djela nagone da ih potežem kad voda dođe do grla. Zato ne stavljam znak pitanja iza naslova ovog priloga mnogim više utemeljenim upozorenjima da se oko Sarajeva steže krug nesigurnosti i prijetnji, kao što se stezao u proljeće 1992. godine.

Nismo u beznađu kao tada, ali ne ide nam naruku ni stanje u svijetu, ni u Evropi, ni na Balkanu, pogotovo ne u Bosni i Hercegovini.

Za stanje na Balkanu nije moglo biti jasnije od onoga što je ovih dana rekao Miro Lazović, jedan od najupornijih branilaca jedinstva svoje domovine: "Srbijanska zvanična politika zadnjih 30 godina nije odustala od imperijalne ideje da se srpski narod na prostoru bivše Jugoslavije poveže u jednu teritorijalnu cjelinu. Rezolucija o genocidu u Srebrenici je bila prilika da se Pandorina kutija zatvori", kaže, ali da ona "ostaje otvorena jer sjene Miloševićevih politika lebde i danas iznad Crne Gore, BiH i Kosova".

Mogle bi, iako se svi nadamo da neće, okupirane ukrajinskim ratom u koji ulažu stotine milijardi dolara, SAD i Evropa opet prepustiti multinacionalnu Bosnu i Hercegovinu balkanskim nacionalizmima.

A za Bosnu i Hercegovinu, pogotovo za Sarajevo u kojem je rođen, Žarko Papić, član posljednje vlade bivše Jugoslavije, kaže za planove koji se kuju u Banjaluci, kako je stanje tako opasno "da niko ne bi trebalo da mirno spava". A nešto ranije je rekao da je "skandalozno kako u Skupštini RS-a misle da Bošnjaci treba da žive na 25 posto teritorije".

To što misle u Banjaluci, Papića "direktno asocira na Karadžića i na ono što je bilo etničko čišćenje i genocid u prethodnom ratu". A da budem još precizniji, da dodam kako ni sam nisam vjerovao, ali nisam se ni smijao kao mnogi kad je Karadžić u Skupštini na sarajevskom Marindvoru 14. oktobra 1991. zaprijetio nestankom jednog naroda u BiH.

To je bilo pola godine prije nego što je Uzički korpus srbijanske JNA prešao Drinu i ušao u Višegrad, gdje su ga Karadžićeve pristalice dočekale cvijećem, ne skrivajući za pojasom noževe. A danas Rezolucija UN-a o Srebrenici čeka prvi 11. juli, kada će stupiti na snagu, ali su je nasljednici politike Slobodana Miloševića dočekali na nož i pretočili u prijetnje kojima kipti Rezolucija sa beogradskog "svesrpskog sabora".

Ono od čega treba strahovati je što autorima i akterima tog svesrpskog projekta pogoduju prilike u svijetu. One jesu različite od onih s početka 1990-ih godina, ali su po opasnosti za svjetski mir slične ovim danas. Tada se raspadao Sovjetski savez, samim tim i Varšavski pakt, NATO se žurio da se širi iza tek srušenog Berlinskog zida, a međunarodni politički i ekonomski poredak bili su u rasulu. U tom haosu je duh

balkanskih nacionalizama, ponajviše srpskog, što kaže Miro Lazović, izišao iz Pandorine kutije.

A danas se još više razmahao. Vode se dva velika rata. Prvi, ukrajinski, još je na ivici nuklearnog. Drugi, u Gazi, izraelsko-palestinski, najduži je od svih izraelsko-arapskih ratova. Ukrajinski je zbližio Rusiju i Kinu, što je ugrozilo primat Amerike kao svjetske političke i ekonomske sile. Mogući povratak Donalda Trumpa na vlast brine ne samo Ameriku nego i cijeli svijet. Evropa se odmiče od Amerike, ali sve više naginje desno. U klupe njemačkog i Evropskog parlamenta sjedaju nacisti. Gdje još na Balkanu nisu vladajuće stranke desnice? U Hrvatskoj desnog centra, u Srbiji desnog nacionalizma. Crna Gora se otima nastojanjima da se vrati Srbiji. Kosovo je čas zamrznuti, čas zapaljivi konflikt s pokušajima da se na njegovom sjeveru formira mala republika srpska.

Takva je, u biti, i Bosna i Hercegovina. Zamrznuta dejtonskim Ustavom četvrt vijeka. Otuda strah njenih građana da je zapadni svijet, pod kojim podrazumijevam Ameriku i Evropu zajedno, ne prepusti istočnom, kao 1992. Jednom novom, autoritarnom, despotskom Istoku sa Rusijom Vladimira Putina na čelu i savezništvom Xijevе Kine.

Sve do invazije na Ukrajinu vjerovao sam da su Putinove ambicije bile da zaštiti Rusiju kao svjetsku silu i svoju vladavinu tako što će, milom ili silom, držati na okupu zemlje neposrednog susjedstva. Taj odbrambeni sigurnosni pojas sačinjavaju Kazahstan u centralnoj Aziji, a na evropskom i kavkaskom tlu su Bjelorusija, Moldova, Gruzija, Azerbejdžan i Ukrajina. Dotle je dozvolio NATO-u da osvoji zapadne prostore nekadašnje Brežnjevljeve doktrine.

Iako mu je bilo drago da ga lijepo dočekuju i slave u Beogradu, a u Banjaluci mašu njegovim portretima, Putin nije pokazivao poseban interes za slavenski pravoslavni ogranak na Balkanu. S invazijom na Ukrajinu, a pogotovo nakon dvije godine neuspjeha da je priključi svojoj viziji "ruskog svijeta", Balkan mu postaje važan kao izazov Zapadu, odvratanje pažnje s Ukrajine i miniranje pristupa Srbije i BiH eurolatlantskim integracijama. Tome mu služe i česti pristanci da se susretne s lokalnim vazalom Miloradom Dodikom.

A ovome je žarka želja da se jednog dana pridruži liderima gruzijskih samoproglašениh republika Abhazije i Južne Osetije, kao i ukrajinskih istočnih provincija koje je anektirala Rusija. Iako predsjednik Srbije Aleksandar Vučić igra i na proevropsku i prorusku kartu, njegova podrška Dodiku iskazana i u dokumentu "svesrpskog sabora" može da ohrabri Putina da podrži i na razne načine pomogne objedinjavanju "srpskog sveta", pri čemu bi se podrazumijevao izlazak Crne Gore iz NATO-pakta, koji je njenim prijemom bio pokrio cijeli Jadran. Tako bi se mogla ponovo, preko Srbije i Crne Gore, otvoriti, uz crnomorsku, alternativna pomorska ruta prema Mediteranu. Takva je bila ambicija Moskve od carske Rusije do Leonida Brežnjeva, kome to Josip Broz Tito nije dozvolio.

Da, mogle bi, iako se svi nadamo da neće, okupirane ukrajinskim ratom u koji ulažu stotine milijardi dolara, SAD i Evropa opet prepustiti multinacionalnu Bosnu i

Hercegovinu balkanskim nacionalizmima. Prvo iz Srbije i polovine BiH, a onda i Hrvatske, koju zaobilazim u okolnostima Rezolucije UN-a o Srebrenici koju je hrvatska vlada podržala, "svesrpskog sabora" koji bi se i Hrvatske mogao ticati. Ali i zbog njegovog članstva u EU i NATO, zbog čega nije otvoreno davala podršku Draganu Čoviću, lideru bh. hrvatske zajednice, koju je on pružao Miloradu Dodiku i njegovog vođe nja čak u Moskvu. Jeste, međutim, predsjednik Hrvatske i neformalni lider hrvatske ljevice Milanović priredio gozbu Miloradu Dodiku na jadranskom ostrvu, gdje je doletio helikopterom koji mu je dala srbijanska vlada.

Pri ovakvim pomislama sjetih se dva primjera, spadali ili ne spadali u ovakve osvrte na položaj BiH među balkanskim nacionalizmima. Školski i radni kolega Ibrahim Đikić je u jednom razgovoru za Deutsche Welle prije desetak godina, povodom neke izjave tadašnjeg, a evo sadašnjeg šefa srbijanske diplomatije Ivice Dačića, rekao:

"Karikirano gledano, izgleda kao da smo mi tri plivača koja se dave, pa nas onda dva plivača i slijeva i zdesna guraju nogama - ne da brže potonemo nego da bi se oni izvukli. Posljednja Dačićeva reakcija, koji je bio nekad glasnogovornik Slobodana Miloševića, i Vuka Jeremića s jedne strane, a i neke izjave iz Zagreba, iako ne tako česte i ne tako otvorene kao ove beogradske, sigurno da utiču na destabilizaciju u BiH".

S invazijom na Ukrajinu, a pogotovo nakon dvije godine neuspjeha da je priključi svojoj viziji "ruskog sveta", Balkan Putinu postaje važan kao izazov Zapadu, odvratanje pažnje s Ukrajine i miniranje pristupa Srbije i BiH euroatlantskim integracijama.

A negdje u isto vrijeme, slučaj je htio da sretnem Jasmilu Žbanić koja je pret hodne večeri u beogradskom Sava centru imala premijeru svog uspješnog filma "Grbavica". Pitam je kako je bilo. Veoma uspješno, rekla je. Ali i dodala kako je pred gašenje svjetala ustala s Natašom Kandić. Kad su se okrenule prema publici, Nataša joj je rekla: "Evo, vidiš, Sava centar može da primi šest hiljada gledalaca. Ovdje ih je večeras dvije hiljade. To je ta Srbija koja je drukčija".

BIH IMA DVIJE MOGUĆNOSTI: JEDNA JE DA OSTANEMO NA OVOME I GLEDAMO PROPADANJE

BiH ima dvije mogućnosti, i to, da se zadrži sadašnji Ustav BiH i snose posljedice za njeno daljnje propadanje ili da se kroz dodjeljivanje kandidatskog statusa pristupi izvršenju presuda Evropskog suda i zajedno sa Venecijanskom komisijom usaglaše odredbe Ustava BiH sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

Desetog decembra prošle godine je obilježen Međunarodni dan ljudskih prava, 75 godina od kada su Ujedinjene nacije, 1948. godine, usvojile Opštu deklaraciju o ljudskim pravima.

Deklaracijom su pozvane sve nacije na priznanje urođenog dostojanstva, jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske zajednice kao temelja slobode, pravde i mira u svijetu. Nakon toga slijedile su ratifikacije i donošenje drugih brojnih dokumenata istog značenja, poput Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ali, odnos između deklarativnog i stvarnog, zbiljskog i umnog, u stalnoj je opreci. Mjerilo historijske vrijednosti umnog, deklarativnog, je u praksi, dakle u onoj mjeri u kojoj se umno i deklarativno materijaliziraju u stvarnosti, u zbiljskoj historijskoj praksi.

Dan ljudskih prava prilika je da ponovno ukažemo na značaj Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), koja je, ne samo najvažnija odredba Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, nego i "ustavni instrument evropskog javnog poretka" i kamen temeljac cjelokupnog razvoja i napretka izgradnje BiH kao demokratske, pravne, ekonomske, socijalne, kulturne i svake druge države, članice kako Vijeća Evrope tako i Evropske unije.

Venecijanska komisija je u odnosu na Bosnu i Hercegovinu egzaktno utvrdila da inicijativa za izmjenu Aneksa 4 – Ustava BiH upravo može doći izvana, iz čega se može zaključiti da tu nema više mjesta prijetnjama ratom ili mirom, te da su izmjene Ustava BiH iz nacionalnog pitanja u eri evropskih integracija postale "izrazito evropsko pitanje upravo u pogledu standarda demokracije, vladavine prava i ljudskih prava".

Venecijanska komisija je također upozorila da je BiH sve nedostatke trebala i morala otkloniti prije samog članstva u Vijeću Evrope, te da je to posebna država, u kojoj je međunarodni uticaj takav, da su kontrola nad oba procesa i suština ustavne reforme u rukama međunarodnih aktera. Istovremeno je Komisija utvrdila, da su u procesu evropskih integracija, posebno osnovna pravila i principi utvrđeni od strane evropskih sudova i organizacija postali ne samo inspiracija nego i neposredna pokretačka snaga za nacionalne ustavne reforme. Posebno je važno istaći, da BiH koja postupa suprotno Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, ne predstavlja otežavajuću okolnost u odnosu na odgovornost same države prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima nego ugrožava buduću učinkovitost mehanizma same Konvencije.

Ljudska prava koja sadrži Evropska konvencija o ljudskim pravima od životnog su značaja za BiH, pa je BiH kao država već u prvom Mišljenju o prijemu u Vijeće Evrope (2002) upozorena, da Ustav i cjelokupno zakonodavstvo uskladi sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima, iako je to već bila dužna učiniti danom potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope utvrdila je 2006. godine mapu puta za BiH, gdje se prije svega poziva upravo Venecijanska komisija, da najkasnije do 2010. godine napravi novi Ustav za BiH, kao što je to uradila brojnim državama u tranziciji nakon pada Berlinskog zida. Zar nije previše, dvadeset i devet godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, trideset i dvije godine od prijema u UN i dvadeset i dvije godine od članstva BiH u Vijeću Evrope, da Evropska komisija, koja je izričito uslijed geopolitičkih razloga dodijelila BiH kandidatski status (2022), jednostavno izrazi žaljenje zbog neuspjeha BiH, da svoj Ustav – Aneks 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma uskladi sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima i izjednači se sa svim drugim evropskim državama, minimalno u pogledu temeljnih evropskih vrijednosti, kao što su to vladavina prava, demokratski način upravljanja državom i zaštita temeljnih ljudskih prava i sloboda?

Samo izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava postaje sve teže pitanje, ne samo za BiH nego i za čitavu Evropu.

BiH, u konačnici, ima dvije mogućnosti, i to, da se zadrži sadašnji Ustav BiH i snose posljedice za njeno daljnje propadanje ili da se kroz dodjeljivanje kandidatskog statusa pristupi izvršenju presuda Evropskog suda i zajedno sa Venecijanskom komisijom usaglase odredbe Ustava BiH sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Samo će na taj način BiH ojačati svoje institucije u onoj mjeri, kako bi mogla samostalno izvršavati svoje obaveze i postati, kao i svaka druga članica VE, EU i NATO-a, savremena demokratska i pravna država koja štiti ljudska prava i uspješno se nosi sa svim poteškoćama modernog doba.

Sada je pravi trenutak da svi zajedno budemo "na pravoj strani istorije". U pravcu ubrzanja evropskih integracija, **"jedino Evropska konvencija može utvrditi kako će BiH izgledati i u skladu s kojim političkim sistemom će egzistirati"**, a s tim u vezi, ključna je uloga visokog predstavnika.

Ovo je pravi trenutak da svi budemo na pravoj strani istorije i u skladu s redovnim ovlastima iz Aneksa 10, navedemo ili zamolimo visokog predstavnika da krene u primjenu ustavnog instrumenta evropskog pravnog poretka, a to je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja je još 1950. godine ujedinila evropske države nakon Drugog svjetskog rata i to na temelju zaštite ljudskih prava i sloboda, vladavine prava i demokratskog načina upravljanja, kao jedinog mogućeg načina upravljanja.

Podsjećam da se u Aneksu 10 izričito navodi da je Evropska konvencija nadređena svakom pravu, te da se direktno primjenjuje. Jedini slučaj u svijetu da potpisivanje jednog međunarodnog ugovora, Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, sadrži u sebi obavezu usaglašavanja putem drugog međunarodnog sporazuma, tj. Evropske konvencije i u skladu s tim i uz veliko učešće institucije visokog predstavnika, u smislu da se BiH vrati u pravni poredak te da se postupi prema članu 12 Ustava BiH, Aneksa 4 koji kaže da u roku od tri mjeseca od stupanja na snagu ovog Ustava, entiteti amandmanski moraju izmijeniti svoje ustave i uskladiti ih sa Aneksom 4.

A Aneks 4 je čim prije neophodno uskladiti sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava što je i naložio Evropski sud za ljudska prava u svim dosadašnjim presudama.

Mr. Elvir Resić

ZAŠTO BOSANSKI JEZIK SVODIMO SAMO NA IME?

U vremenu globalizacije i sveopće bezrezervne utrke za materijalnim blagostanjem, ako ono negdje i za nekoga uopće postoji, jezička, tradicijska, kulturološka pitanja ostaju na margini, čine se nevažnima i društvo se njima sve manje bavi. Ova je pojava posebno izražena i ubrzana kod Bošnjaka, koji ne uspijevaju izgraditi državne mehanizme definiranja i zaštite vlastitih nacionalnih temelja. Dijelom se ova nemogućnost, da ne kažemo nesposobnost, može pripisati dejtonskom uređenju njihove matične države, ali i nedostatnom i neadekvatnom angažmanu bošnjačke kulturne, intelektualne elite da se ova pitanja sistemski i institucionalno definiraju, opišu, klasificiraju i zaokruže.

Kod Srba i Hrvata stanje je bitno drugačije, budući da Beograd i Zagreb kao kulturni (i ne samo kulturni) centri i njihove nacionalne institucije, matice, univerziteti i akademije djeluju i na području Bosne i Hercegovine, ozbiljno razumijevajući značaj posla koji rade.

Današnje stanje bošnjačkoga naroda i njegovih kolektivnih vrijednosti, koje bi se, u najmanju ruku, moglo nazvati nesređenim, u velikoj je mjeri određeno činjenicom da u vrijeme u kojem smo odrastali i školovali se bosanski jezik nije nosio svoje ime. Historijski i izvorni naziv jezika Bosne i Hercegovine ukinut je aktom Zemaljske vlade u Sarajevu, u oktobru 1907. godine. Prema toj odluci „Zemaljska vlada određuje prestanak upotrebe dosadašnjeg naziva zemaljskog jezika kao ‘bosanski jezik’, u svoj oficijelnoj korespondenciji, u svoj izdatoj dokumentaciji od strane zemaljskih ustanova, službi, i svih drugih zemaljskih institucija, ubuduće će se koristiti isključivo oficijelni naziv ‘srpsko-hrvatski jezik’ (serbo-kroatische Sprache).“ Bio je ovo prvoklasan politički čin, koji su izborile, ili izlobirale, srpske i hrvatske elite toga vremena, dok su bošnjački prvaci i tada potpuno pogrešno smatrali da imenovanje jezika nije pitanje od provorazrednoga značaja. Rez koji je tada načinila austrougarska vlast imao je dalekosežne posljedice, uveliko određivši razvoj jezičkoga i općeg kulturnoga identiteta Bošnjaka u 20. stoljeću. Refleksije toga čina prisutne su i danas, mnogo više nego nam se to čini.

Naše je sazrijevanje i stasavanje sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća samo tu i tamo, sporadično, bilo obilježeno pripadanjem Bosni i bosanskom

podneblju u najširem smislu, a o bošnjačkim se vrijednostima, gotovo bez izuzetka, nije ni govorilo. Sve je bilo u bojama jugoslavenstva, sa dominantnim srpskim i bljeđim hrvatskim nijansama, u tonu tobožnjeg zajedništva, „bratstva i jedinstva“ koje nije podrazumijevalo bratsko udruživanje na ravnopravnim osnovama nego asimilaciju po mjeri najbrojnijega i najutjecajnijega naroda, srpskog, i njegove kulture i identiteta. Iz perspektive današnjice izgleda da drukčije i nije moglo biti. Velikosrpska politika proizvodila je narative, djelujući suptilno i u vrijeme komunizma, kroz različite socijalističke institucije, akademije, kulturne i druge organizacije, forume, izdavačke kuće i, što je posebnog traga imalo, školske programe, lektire, udžbenike.

I to je bilo tako, manje više općeprihvaćeno, bez otpora unutar bošnjačkih intelektualnih krugova, izuzmemo li rijetke mislioce mladomuslimanskoga nasljeđa i pojedince koji su suptilnu srpsku kulturološku hegemoniju, uglavnom, prepoznali iz iseljeničtva. Na vodećim pozicijama u bosanskohercegovačkom društvu Bošnjaka je bilo malo, a i oni koji su uspjeli zauzeti važna mjesta u sistemu obrazovanja, kulture, novinarstva nisu pokazivali znakove bošnjačke nacionalne svijesti, niti su se zalagali, uz malobrojne izuzetke, za bosansku samosvojnost. Režimska „intelektualna krema“ uklapala se u narativ koji je Bosnu prikazivao kao republiku nižeg ranga, a Bošnjake kao skupinu koja osim vjerskog nema drugog utemeljenja.

A onda je došao referendum i na međunarodnom planu vraćena nezavisnost, nakon čega je Bosna i Hercegovina bila primorana da tu nezavisnost brani od dvostruke oružane agresije. Ni tada mnogim projugoslavenskim intelektualnim prvacima nije bilo jasno šta treba činiti i teško su se oslobađali, oni koji su to uopće i željeli, narativa koji je u već propaloj Jugoslaviji vladao – a to je da susjedi i njihova nadmoć, pa i ona jezička i kulturološka u Bosni i dalje trebaju dominirati jer je to prirodno stanje, ono na koje smo naviknuti.

Kako se Bosna ipak odbranila, a njen najbrojniji narod opstao, prirodno je bilo da se krene u proces afirmacije onih kulturnih i tradicijskih karakteristika koje su tokom prethodnog, i prividno prevaziđenog jugoslavenskog narativa, bile potisnute, zatomljene. Taj je proces započet u godinama nakon završetka rata na način da se ozbiljno krenulo u normiranje i afirmaciju bosanskoga jezika u obrazovnim institucijama, udžbenicima i medijima. Samo, primjera radi, etimološko *h*, kao jedna od specifičnosti bošnjačkih govora i bosanskoga jezika uopće, vratilo se tamo gdje mu je oduvijek bilo mjesto, pa smo i u školama i u medijima mogli čuti da se zastave *vihore*, da jabuka, kad spadne s grane, *truhne*, da nas ubi *promaha*, a bila je prihvatljiva i upotreba onog specifičnog sekundarnog bosanskog *h* u sahat, lahko, mehko i sl. Orijentalna leksika, onaj njen sloj koji je Bošnjacima stoljećima blizak i koji je urastao u njihov jezički osjećaj, probijala se u javni prostor kao dio općeprihvaćenog jezičkog blaga. I nastavnici i novinari su, serbez, koristili riječi poput avlije, mindera, ahbaba, ali i meleka, dženneta, ahireta, dunjaluka, pejgambera, i to bez konotacija i ironije.

Zaboravljeni bošnjački pisci, upravo oni koji su bosanski jezik s njegovim specifičnostima njegovali, poput Bašagića, Muradbegovića, Nametka, Čolakovića i dru-

gih dobili su zasluženno mjesto u školskim lektirama, a učenici i studenti su prvi put imali priliku da uče (ili da prvi put za njih čuju) o Hasanu Kaimiji, Pruščaku, Ljubušaku i drugim velikanima bošnjačke kulturne povijesti, ali i prošlosti općenito. A onda, kao da smo se uplašili vlastitoga identiteta, na tom putu smo negdje, nekad, sami stali. Ili smo zaustavljeni, kamo sreće da smo samo usporeni jer bi se to nekako dalo i razumjeti i prevazići.

I danas, trideset godina nakon formalne samostalnosti, svjedočimo općem zanemarivanju bosanskoga jezika i bošnjačke književnosti u široj upotrebi, školstvu i medijima. Upitate li učenike i studente u Sarajevu, Tuzli, Mostaru, čak i one koji pohađaju gimnazije ili nastavničke fakultete, začudit ćete se kako malo znaju o bosanskoj prošlosti, bošnjačkoj kulturi i tradiciji, našim piscima i njihovim djelima. Ne insistira se ni na upotrebi u pismu i govoru etimološkoga *h*, a bošnjačka je književnost u drugom planu. A takvo stanje u školstvu korespondira sa onim u širem javnom prostoru, štampi i elektronskim medijima.

Čak je i proces samog normiranja bosanskoga jezika ostao neprecizan i nedorečen. Od rata naovamo dobili smo tri autorska pravopisa, i to dva od istog autora, Senahida Halilovića, a nedavno je započelo i promoviranje Bosanskog pravopisa Refika Bulića. Iako su sva tri priručnika pripremljena studiozno i ozbiljno, pojedina su rješenja u njima različita i s pravom sami sebi postavljamo pitanje - koji je od ta tri pristupa pravopisnoj problematici u bosanskome jeziku prihvatljiviji, odnosno šta će u konačnici biti općeprihvaćeno kao standard? Zbog činjenice da kao društvo nismo izgradili odnos prema nacionalnim pitanjima, a jezičko je među njima od prvorazrednoga značaja, ostat će nejasno kako je ispravno pisati određene oblike, konstrukcije, izraze.

Prvi Halilovićev pravopis nastao je odmah nakon završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu i više je odražavao osjećaj pripadnosti bosanskim jezičkim vrijednostima, uvažavajući upravo one specifičnosti koje bosanski jezik, na temelju bošnjačkih narodnih govora čine posebnim, drugačijim od nebošnjačkih jezičkih izraza. Takvo normiranje jezika na neki je način odražavalo opće raspoloženje u narodu, da trebamo njegovati i čuvati svoje, nezavisna smo država, samosvojna kultura, i valja nam njegovati vlastiti jezički identitet. Kako je vrijeme odmicalo, činilo se, potpuno pogrešno, da i potrebe za čuvanjem kulturnih i tradicijskih specifičnosti ima sve manje. Bosanština se polahko gubila i danas se u javnom prostoru o bosanskome jeziku govori samo deklarativno, odnosno, brine se briga isključivo o nazivu jezika ili nastavnoga predmeta, dok se njegove unutrašnje vrijednosti, jezičko bogatstvo i ljepota zanemaruju. Na ovaj bi kratki opis trenutnog stanja valjalo objasniti i uzroke, ali bi za njih trebalo mnogo više prostora. Na koncu, svakome bi trebalo biti jasno, pa i nama samima, da narod sa iskustvom genocida, a Bošnjaci su upravo to, institucionalnim njegovanjem vlastitih vrijednosti nikoga ne ugrožava niti ograničava nego naprotiv, time samo doprinosi boljem razumijevanju prostora i vremena u kojem preživljava.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE SA DIJALOŠKE TRIBINE NA TEMU: “PREVAZILAŽENJE SISTEMSKJE KRIZE U FUNKCIONISANJU DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE”

1.

Uvodna izlaganja i diskusija na Dijaloškoj tribini (26. maj 2023. godine),

koju su organizovali nevladine asocijacije (Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, ANI „Krug 99“ i Forum parlamentaraca 1990. godine Skupštine RBiH, ukazuju na potrebu da se pristupi prevazilaženju primarnih uzroka dugogodišnje krize u funkcionisanju države Bosne i Hercegovine. Obzirom da ova kriza posljednjih godina ispoljava sve karakteristike ustavne krize, preporuka je da se urgentno pristupi izradi novog Ustava Bosne i Hercegovine. Pri tome se ne dovodi u pitanje značaj DMS kojim je postignut prekid rata, niti pozitivni aspekti Ustava Bosne i Hercegovine iz Aneksa 4, kojim je utvrđen njen državno-pravni kontinuitet.

2.

Potreba za novim Ustavom BiH proizilazi iz nepobitne činjenice da jedan od primarnih uzroka sistemske krize u BiH je njeno pogrešno etničko ustavno uređenje koje joj je nametnuto Aneksom 4 DMS. To je omogućilo da se u BiH oblikuju i da danas snažno djeluju antidemokratske i antibosanske dezintegritivne snage koje su nosioci ostalih suštinskih uzroka i posljedica krize, a na štetu svih ljudi, građana i naroda BiH.

Na paradigmi etnonacionalnog ustavnog uređenja došlo je i do zloupotrebe poželjnog demokratskog političkog pluralizma i do narastanja politokratske moći političkih stranaka i njihovih lidera nad zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim institucijama vlasti. Cijeni se da je i to postalo jedno od primarnih uzroka dezintegracijskih procesa i prepreka u normalnom funkcionisanju države BiH. Političke stranke su postale svekoliki nosioci negativnih manipulacija sa svijješću i raspoloženjem građana, ne samo u godinama i mjesecima predizbornih i izbornih procesa već i nakon toga.

Sve to traži da bude prevaziđeno temeljitom ustavnom reformom i odgovarajućim novim sistemskim zakonima. Međutim, neophodno je da i sama naučna zajednica u procesu izrade inicijalnog teksta novog Ustava uspostavi odgovarajuću naučnu koherentnost i posebno jedinstvo, oslobađajući se različitih aspekata prisutne negativne politizacije.

3.

Cijeni se da inicijalni tekst modernog, naučno zasnovanog novog Ustava BiH može da uradi jedino njena naučna zajednica putem odgovarajućeg ekspertnog tima, koji bi formirali ANU BiH i UNSA, a u saradnji sa kompetentnim asocijacijama civilnog društva i u svestranom dijalogu sa građanima svih socijalnih slojeva. Naša naučna zajednica za taj neodložni zadatak ima zavidne intelektualne i institucionalne kapacitete, obzirom na postojanje ANU BiH i drugih akademija nauka i umjetnosti zatim sedam moćnih javnih univerziteta sa desetinama pravnih, ekonomskih, političkih i drugih fakulteta društvenih nauka, sa hljadama doktora i magistara raznovrsnih naučnih disciplina.

Činjenica je da ovakav zadatak naše naučne zajednice proizilazi i iz sedam rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, donesenih u vremenu od 2002. do 2013. godine, među kojima je posebno Rezolucija 1701. Tom Rezolucijom se zahtijeva da BiH konačno pristupi pisanju svog novog Ustava i da se o tome pokrene neophodan dijalog. To daje mogućnost da se od Vijeća Evrope zatraži da bude pokrovitelj rada na novom Ustavu, a da Venecijanska komisija bude nosilac ekspertne pomoći domaćim naučnim institucijama na tom veoma važnom i stručnom zadatku.

Činjenica je, također, da građani Bosne i Hercegovine, ne samo da očekuju, već na brojnim skoro svakodnevnim protestima zahtijevaju da im konkretnije pomoćne domaća naučna zajednica i njeni intelektualci u prevazilaženju dugogodišnje bosanske krize. To je razumljivo, jer su građani budžetski finansijeri postojanja i rada svih naučnih i obrazovnih institucija.

Aktivnost naučne zajednice i civilnog društva na izradi novog Ustava bi doprinijela ispunjavanju zadatah pretpostavki za ubrzavanje procesa priključivanja države BiH u Evropsku uniju i NATO, što je njen istorijski cilj. To bi također pozitivno djelovalo na uspostavljanje jedinstvenog bosanskohercegovačkog javnog mnjenja i ustavnog patriotizma građana kao i na djelotvornije i jedinstvenije djelovanje aktuelnih nosilaca državne vlasti.

4.

Obavezuju se organizatori Dijaloške tribine da sa usvojenim zaključcima i preporukama upoznaju sve institucije međunarodne zajednice koje djeluju u BiH, te da se zatraži njihova ekspertna pomoć, a od razvojnih agencija ambasada prijateljskih nam zemalja da finansijski podrže projekat izrade inicijalnog teksta novog Ustava.

Potrebno je, također, upoznati kolegij Parlamenta BiH i Predsjedništvo sa usvojenim zaključcima i preporukama dijaloške tribine. Pri tome bi važno bilo istaći potre-

bu da Parlament bude naručilac i pokrovitelj izrade novog Ustava, a da će inicijalni tekst novog Ustava, kada bude gotov, biti predat tom zakonodavcu radi provođenja zakonske procedure usvajanja.

Ove zaključke i preporuke će također biti dostavljene Akademiji nauka i umjetnosti BiH, Zboru rektora javnih univerziteta BiH, s ciljem njihovog ekspertnog tima koji bi se angažovao na izradi konkretnog inicijalnog teksta novog Ustava. Također se preporučuje da tema održavanja dijaloške tribine i rada na novom Ustavu bude zastupljena kako na naučnoistraživačkom radu, tako i u nastavnom procesu fakulteta društvenih nauka, kroz seminare, magistarske radove, kao i teme doktorata.

5.

Sva autorizovana uvodna izlaganja i diskusije na tribini potrebno je štampati u odgovarajućem zborniku radova i časopisnoj periodici. Također, staviti ih na raspolaganje štampanim i elektronskim informativnim medijima uz zahvalnost što su iskazali interes za praćenje održavanja dijaloške tribine o prevazilaženju uzroka krize u BiH.

Sarajevo, 26.05.2023. godine

Predsjedništvo Tribine:

Mustafa Polutak

Adil Kulenović

Miro Lazović

Nazif Osmanović

TENZIJE U BIH NAKON INFORMACIJE O RUSKIM KAMPOVIMA ZA OBUKU U BIH I SRBIJI

Mnoge građane u Bosni i Hercegovini je iznenadila izjava ministra odbrane BiH Zukana Heleza koji je tvrdio da na prostoru Republike Srpske ima nekoliko lokacija na kojima se vrši obuka vojno sposobnih momaka za borbu. Helez je naveo da među njima ima osoba iz Rusije, što je, kako je rekao, dokumentovano. „Želim da poručim da znamo tačne lokacije svih kampova i da ih veoma lako možemo eliminirati. O svemu smo upoznali i strance. Kampovi se nalaze na području Rogatice i na planini Maglić. O svemu ovome posjedujem fotografije.“

Ubrzo je i Moldavija, uoči izbora u ovoj državi, iznijela tvrdnje da kampovi u Bosni i Hercegovini i Srbiji obučavaju osobe povezane s ruskim vojnim grupama Ferma i Wagner.

Čak su obavještajne agencije Moldavije objavile i izvještaje o postojanju kampova za obuku u Bosni i Hercegovini i Srbiji, gdje su navodno obučavane osobe za izazivanje nereda u toj zemlji. Navodi se da je više od 300 mladih iz Republike Moldavije obučavano u kampovima u Ruskoj Federaciji, kao i u gerilskim kampovima u Srbiji i Bosni i Hercegovini, s ciljem izazivanja masovne destabilizacije i nereda oko predsjedničkih izbora i ustavnog referenduma o ulasku u Europsku uniju 20. oktobra.

“Dobili su i specijalizirane instrukcije o korištenju bespilotnih letjelica opremljenih eksplozivom i cijevnim bombama, od septembra do sredine oktobra, od strane stranaca povezanih s privatnim vojnim grupama kao što su Wagner i Ferma”, rekao je Alexandru Musteata, šef obavještajne i sigurnosne službe.

Bosanskohercegovački obavještajci nemaju potvrdu ovih podataka.

Neki ljudi, neke grupe

Sigurnosna služba Moldavije (SIS) je u saradnji s moldavskom policijom (IGP) i Tužilaštvom za borbu protiv organiziranog kriminala (PCCOCS) identificirala 13 stranaca koji su imali uloge koordinatora, trenera i instruktora, saopćila je policija. SIS je identificirao još 11 stranaca koji su pomagali u kampovima za obuku u Bosni i Hercegovini i Srbiji kao instruktori.

Nekoliko dana kasnije, Povjerenstvo za nadzor nad radom Obavještajno – sigurnosne agencije BiH (OBA) dobila je informaciju iz ove agencije da su postojale grupe koje su boravile u BiH u protekla dva mjeseca i da se prema neslužbenim informacijama ti kampovi nalaze na teritoriji RS.

“U Bosni i Hercegovini su postojali neki ljudi, strani državljani koji se mogu identificirati kao osobe koje mogu sudjelovati u organizaciji nekih grupa koje bi mogle u nekom trenutku djelovati elementima protiv javnog okupljanja”, rekao je Ilija Cvitanović, član Zajedničkog povjerenstva za nadzor nad radom OBA-e, negirajući postojanje kampova.

“Nismo dobili detalje budući da je riječ o operativnim stvarima, ali ne postoje nikakvi kampovi. U jednom trenutku u BiH su boravili sumnjivi državljani s istoka, ali nije riječ ni o kakvim kampovima. Utvrđuju su razlozi njihovog boravka u BiH”, rekao je Cvitanović.

Policija Moldavije objavila je snimke skrivenih kamera navodnih treninga u Rusiji, Srbiji i Bosni i Hercegovini, na kojima se vide mladi ljudi u učionici dok “treniraju proteste” i uzvikuju slogane poput “naš jezik je ruski”, “bez dvostrukog državljanstva”, “mi ne želimo u Europu”.

Američka osuda, banjalučka odbrana

Na izvještaj o postojanju kampova reagirali su i iz Banje Luke, kategorično odbijajući mogućnost postojanja bilo kakvih kampova za obuku.

“MUP je ranije, a i sada kada su se pojavile te informacije, poduzeo mjere iz svoje nadležnosti i provjeravali smo takve informacije. Obratili smo se svim službama, pa i službi Moldavije. Niti jedna obavještajna agencija, ni kod nas ni u regiji, nema takve podatke”, rekao je ministar unutarnjih poslova RS-a Siniša Karan.

Navode službi iz Moldavije negirao je ministar sigurnosti BiH Nenad Nešić, tvrdeći da “ne postoje relevantni dokazi, niti materijal koji bi ukazivali da se takvo nešto odigralo u BiH”.

A na izvještaj iz Moldavije reagirali su i iz američkog Veleposlanstva u BiH, navodeći da bi postojanje tih kampova trebalo detaljno istražiti i procesuirati odgovorne. U veleposlanstvu su iskoristili priliku da vlastima u RS skrenu pažnju na to da ovi izvještaji “postavljaju ozbiljna pitanja o okrenutosti RS-a i njenog rukovodstva provođenju reformi kao i njihovoj europskoj orijentaciji”.

Oštar odgovor je stigao od prvog čovjeka RS-a koji se oglasio iz Kazanja sa samita BRICS-a, rekavši da “Amerikanci dobro znaju da u RS ne postoje nikakvi kampovi”.

Milorad Dodik je naveo da će 26. oktobra organizirati sastanak svih dužnosnika i nadležnih službi da bi to i dokazao, te je naveo da će obavijestiti i Rusiju o lažima koje se plasiraju protiv RS.

Dan uoči sastanka stigla je informacija iz Tužilaštva BiH o neprovođenju istrage, nakon što su sa partnerskim agencijama ispitani raniji navodi ministra obrane BiH Zukana Heleza o kampovima u RS u kojima Rusi navodno vrše obuke za terorističke napade.

Iz Tužilaštva su dodali da nema podataka o obukama za terorističke napade u Moldaviji, te da bi o tome svoju riječ trebale dati nadležne institucije iz oblasti sigurnosti.

Upitne kvalifikacije

Stručnjak za sigurnost Safet Mušić, kaže da ovakve informacije cirkuliraju u javnosti već duže vrijeme i da je simptomatično što se niko time ne želi baviti. Također, u javnosti ne postoje potvrđene informacije o ovakvim slučajevima.

“Sve te informacije više doprinose dodatnoj konfuziji u obavještajno - sigurnosnom sektoru, nego što imamo priliku da to bude istjerano načistac. Nedostaje puno više profesionalnog pristupa i ozbiljnosti u svim ovim slučajevima”, kaže Mušić, ističući da je teško komentirati ko stoji iza svega i kakve su namjere, jer u stvarnosti ne postoje informacije službenih instanci.

Konfuzija u obavještajno-sigurnosnom sektoru rezultat je dugogodišnjeg lošeg rada i neprofesionalizma, koje je rezultat ogromnog političkog utjecaja. Analitičar Đuro Kozar, kaže da na drugi najstariji zanat na svijetu nije imuna ni BiH, pa je tako špijunaža jedna od karti za ulazak u to područje osoba iz arapskih zemalja, Ruske Federacije, Amerike, Velike Britanije, Francuske, ali i Srbije i Hrvatske. “Zašto obavještajno-sigurnosne strukture nemaju informacije o tome, kao i o potencijalnim kampovima i djelovanjima raznih grupa, odgovor treba tražiti u prošlosti”, kaže Kozar.

“OBA nema kontraobavještajnu nadležnost. Kada je osnovana, stranci su smatrali da to nama ne treba”, kaže Kozar, navodeći da bi ta služba vršila koordinaciju i imala podatke o potencijalnim opasnostima. Smatra da priču o obuci ne treba lako odbacivati.

Unutrašnji “neprijatelji”

Pored kampova, kao i famoznih dronova koji su nedavno nadlijetali objekte Oružanih snaga BiH, a o čemu javnost još ništa ne zna, ministar vanjskih poslova Elmedin Konaković saopštio je još jedan potencijalno sigurnosni problem. Navodi kako postoje osobe unutar institucija BiH koji rade po nalogu Sigurnosno-informativne agencije (BIA) iz Srbije.

“Ovih dana se vrlo ozbiljno bavimo analizama da vidimo ko je taj ubačeni element, ko je špijun koji se predstavlja zaštitnikom bosanskohercegovačkih interesa, a istovremeno s Dodikom Ijulja i Ustavni sud i OHR. Predstavlja se kao pripadnik

probosanskog bloka, a radi u interesima države Srbije da destabilizira dvije važne institucije”, rekao je Konaković.

Politizirana sigurnosna struktura, kakva je bosanskohercegovačka, otvara vrata za šire djelovanje koje po svemu sudeći niko nema interesa suzbiti. Iako se radi o dugom procesu, sigurnosni sistem treba potpuno distancirati od politike.

“Mi smo država koja i dalje gleda podobnost kandidata, a ne profesionalizam. I u svijetu političari podržavaju pojedince da budu na čelu sigurnosnih službi ali se prvo gleda profesionalna pozadina. A mi, nažalost, postavimo ljude koji nisu spremni saradivati unutar države, a kamo li s ostalim zemljama”, kaže Mušić, ističući da BiH ima sreću da se nalazi u Europi, koja je spremna pomoći, ali da se domaća politika svim silama trudi da ništa ne funkcionira.

Nakon tvrdnji da kampovi za obuku paravojskih jedinica, koji su povezani sa osobama iz Rusije, postoje u okolini Rogatice i planini Maglić, ministar odbrane Zukan Helez tvrdi da takvi kampovi postoje i u neposrednoj blizini Sarajeva, ali i dalje ne nudi konkretne dokaze. Iz Republike Srpske oštro odbacuju navode, Državno tužilaštvo je formiralo predmet, dok stručnjaci tvrde da su za ovakve izjave potrebni jasni dokazi jer usložnjavaju krizu.

Helez je rekao da ima informacije o postojanju kampova za obuku na području Republike Srpske na nekoliko lokacija.

Govorio je o mladima i spominjao “neke ljude iz Rusije” te da kampova nema puno ali da, na osnovu podataka agencija, zna gdje su.

On je precizirao da se kampovi nalaze na području Rogatice i na planini Maglić, na granici sa Crnom Gorom, te da je ove informacije prosljedio međunarodnim organizacijama i dijelovima međunarodne zajednice u našoj zemlji.

“Nalaze se vrlo blizu Sarajeva. Nalaze se oko bošnjačkog i iznad povratničkog, bošnjačkog naselja u okolini Sarajeva, i ne bih dalje otkrivao te lokacije. A to je baš kamp za obuku. I posjedujem fotografije. To su ljudi koji su naoružani, spremni, sa dobrom uniformom, dobrim naoružanjem”, dodaje Helez.

On pojašnjava kako je informacije o kampovima dobio preko posrednika, zajedno s fotografijama i zahtjevom “da se hitno poduzme nešto”. Dodaje da povratnici u blizini Sarajeva svakodnevno svjedoče prolasku naoružanih osoba koje tokom navodnih vježbi prelaze na teritorije nekoliko općina, ali da je sjedište kampa u jednoj općini, koju nije želio otkriti.

No, otkriva sumnje da su osobe iz navodnih kampova u vezi s Ministarstvom za unutrašnje poslove Republike Srpske.

“Navodno, kad njih pitaju, to je pod nadzorom MUP-a RS-a. Sad da li je to tačno, to ja ne znam, ali je činjenica da imam fotografije da se ljudi nalaze tamo i to nisu vjerovatno svaki dan. To se mijenja po potrebi, obučava se, vjerovatno dijeli naoružanje. Tako da je to mene kao čovjeka zabrinulo, pogotovo te ljude koju su tamo i treća stvar, to je 15-20 minuta od Sarajeva”, kaže Helez.

“Bilo je i na Magliću i to se povuklo, raskopalo se. Pratimo mi to sve. Ali je sad ovaj u zadnje vrijeme aktuelan ovdje. Činjenica je da se na više lokacija s vremena na vrijeme pojave. Budu neke lokacije koje su tako malo u planinskim predjelima, područjima...”

“Tu su ljudi čuli, koji su tu u blizini, i ruski jezik, ali dominira ovaj naš jezik”.

Državni ministar sigurnosti Nenad Nešić tvrdi drugačije, te da je riječ o “bespo-trebnom sijanju straha” jer ovakve izjave nisu istinite.

“Ne postoje nikakvi ruski kampovi, ne postoje nikakve obuke na teritoriji opštine Rogatica, ni na području planine Maglić. Radi se o čistoj populističkoj izjavi gospo-dina Heleza koja ugrožava stabilnost”, kaže Nešić. Dodaje kako očekuje da institucije reaguju jer smatra da ovakve izjave podrivaju sigurnost i mir u BiH, a posebno na-glašava potrebu da se o cijelom slučaju očituje Obavještajno-sigurnosna agencija BiH.

“Očekujem da se i OBA očituje po ovom pitanju i da kaže da li postoje takvi kam-povi, a ja tvrdim da ne postoje.

Zbog svega, Nešić je pozvao ministra Heleza da zajedno obiđu područje općine Rogatica i planine Maglić, te se uvjere da li kampovi zaista postoje.

U međuvremenu, u Odsjeku za terorizam Tužilaštva BiH formiran je predmet na osnovu izjava ministra Helez u kojem je zadužen postupajući tužitelj.

Vojno-politički analitičar Neven Kazazović smatra da bi za tvrdnje da postoje kampovi trebali postojati jasni dokazi, te da trenutno ni sam nije siguran da li po-stoje.

“To su, na neki način, pojave koje dodatno usložnjavaju krizu i interesantno da se ta vijest pojavila onda kada se pojavila priča oko takozvanih sela u kojima ISIL ima dominaciju. Tako da, ja bih to povezao jedno s drugim i ne bih baš uzeo u obzir ni jedno ni drugo da je tačno i istinito”, smatra Kazazović.

Helezove izjave dolaze i nakon upozorenja ukrajinskog predsjednika Vladimira Zelenskog da je važno pratiti područje Zapadnog Balkana gdje bi “Rusija mogla stvoriti nove krize” kako bi skrenula pažnju svijeta sa rata u Ukrajini.

“Obratite pažnju na Balkan. Vjerujte mi, dobivamo informacije. Rusija ima dugo-ročni plan – Bliski istok, a sljedeća distrakcija bit će Balkan. Ako partneri sada ništa ne poduzmu, opet će doći do eksplozija, i opet. To nije novost. Rusija će se pobrinuti da jedna balkanska zemlja zarati s drugom”, rekao je Zelenski.

O izjavama Heleza oglasila se i Alicia Kearns, predsjedavajuća Komiteta za vanj-ske poslove Donjeg doma Parlamenta Velike Britanije koja je na svom profilu najavi-la da će dalje istražiti ovaj slučaj.

“Jako sam zabrinuta zbog izvještaja ministra odbrane BiH o ‘paravojnim kampo-vima’ u kojima se vjeruje da su srpski i ruski ekstremisti na obuci. Rogatica i planina Maglić su među prijavljenim lokacijama, pratit ću i dalje izvještaje”.

REFLEKSIJE „SVESRPSKOG SABORA“ NA MIR U BOSNI I HERCEGOVINI I OKRUŽENJU

Na “Svesrpskom saboru”, održanom 18. marta 2024. godine, u Beogradu, kojem su prisustvovalе vlade Republike Srbije i bh. entiteta Republika Srpska, usvojena je Deklaracija o zaštiti nacionalnih i političkih prava srpskog naroda.

Svesrpski sabor je odlučio da Sretenje, 15. februar, Dan državnosti Republike Srbije bude i Dan državnosti Republike Srpske, umjesto 9. januara koji je proglašen neustavnim.

Deklaracija je ponuđena na usvajanje Narodnoj skupštini Republike Srbije i Narodnoj skupštini Republike Srpske kako bi se obezbijedila njena puna primjena.

Prethodno najavljen kao “velika fešta” koja će okupiti 48 folklornih udruženja, “Svesrpski sabor” organizovan je u trenutku pojačane retorike vlasti o “ugroženosti srpskog naroda”.

OHR se oglašio o nacrtu zakona usvojenog u NSRS: Cilj je implementacija himne i grba Srbije kao “svesrpskih” simbola. Usvajanje izmjena i dopuna Zakona o upotrebi zastave, grba i himne u RS ima za cilj implementaciju deklaracije tzv. “Svesrpskog sabora” kako bi se stvorio pravni osnov za isticanje zvanične himne i grba Republike Srbije u RS kao svesrpskih simbola, poručeno je iz OHR-a nakon što je nacrt ovog zakona usvojen u Narodnoj skupštini RS.

Iz OHR-a podsjećaju da je Ustavni sud BiH već proglasio neustavnim te iste simbole koji su tada bili određeni kao zvanični grb i himna RS. Sud je obrazložio da su ti zvanični simboli u suprotnosti sa ustavnim principom kolektivne ravnopravnosti konstitutivnih naroda, budući da se time isticе istorija, tradicija, običaji i vjerski i nacionalni identitet Srba, i nameću takve vrijednosti pripadnicima drugih konstitutivnih naroda, drugim građanima i ostalima na teritoriji RS.

- Na Ustavnom sudu BiH će biti da ocijeni ustavnost zakona u svjetlu svoje dosadašnje sudske prakse - kažu iz OHR-a.

Iz Ambasade SAD u BiH su kazali da su zaključci koji su usvojeni na Svesrpskom saboru, a koji se odnose na Dejtonski mirovni sporazum i nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu (BiH) ukorijenjeni u pravnim dezinformacijama i prožeti greškama.

- Oni ne predstavljaju odbranu Dejtonskog mirovnog sporazuma, kako autori tvrde, već su namjerni napad na taj sporazum i državne institucije Bosne i Hercegovine. Ovo je opasno. Javne izjave zvaničnika RS, a posebno predsjednika RS Dodika i predsjednika Narodne skupštine RS Stevandića, o zaključcima i planovima za „razdruživanje“ RS-a – što je drugo ime za otcjepljenje – predstavljaju i napad na Dejtonski mirovni sporazum i na teritorijalni integritet, suverenitet i multietnički karakter Bosne i Hercegovine.

Kako Dejtonski mirovni sporazum i Ustav BiH izričito navode, Bosna i Hercegovina je država nasljednica Republike Bosne i Hercegovine sa svojom unutrašnjom strukturom modificiranom tako da se sastoji od dva entiteta. Ni Dejtonski mirovni sporazum, ni Ustav BiH ne daju entitetima, ili bilo kome drugom poddržavnom tijelu, pravo na secesiju, „razdruživanje“ ili bilo koji drugi nespretni sinonim za otcjepljenje koji su izmislili zvaničnici RS. RS nije država i može postojati samo unutar Bosne i Hercegovine. Ona nema pravni subjektivitet izvan Bosne i Hercegovine. Dodikovi planovi i akcije dovode u opasnost mirnu, demokratsku i prosperitetnu budućnost u euroatlantskim institucijama koju građani BiH, uključujući i stanovnike RS, žele i zaslužuju - naveli su.

Denis Bećirović pred Vijećom sigurnosti UN-a: Deklaracija Svesrpskog sabora je prijetnja suverenitetu BiH:

Predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine Denis Bećirović, obratio se Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija na sjednici posvećenoj održavanju međunarodnog mira i sigurnosti, u okviru debate pod nazivom „Leadership for Peace“.

U svom govoru, Bećirović je istaknuo da se svijet suočava s kompleksnim izazovima, uključujući geopolitičke, geoekonomske i sigurnosne prijetnje, naglasivši da je ovo jedno od najranjivijih razdoblja u historiji čovječanstva.

“Živimo u vremenu kada jedna politička ili druga pogreška može dovesti do katastrofalnog rata,” upozorio je Bećirović, dodajući da multipolarna rekonfiguracija svijeta zahtijeva ozbiljne odgovore, te da je mir najviša vrijednost i temeljni uslov za napredak čovječanstva.

Bećirović je podvukao važnost kulture mira, koja ne podrazumijeva samo odsustvo sukoba, već dublje razumijevanje na međunarodnom i nacionalnom nivou. Prema njegovim riječima, kultura mira se temelji na poštovanju života, promoviranju ljudskih prava i nenasilja, te očuvanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta država.

Tokom obraćanja, Bećirović je posebno upozorio na opasnosti Deklaracije usvojene na nedavno održanom „Svesrpskom saboru“ u Beogradu. Istakao je da ovaj dokument flagrantno ugrožava nezavisnost i suverenitet Bosne i Hercegovine, kao i drugih država u regiji Jugoistočne Evrope.

“Ta deklaracija je suprotna međunarodnom pravu i predstavlja krajnje opasnu politiku s nesagledivim konsekvencama”, kazao je Bećirović, upozorivši da uspostav-

ljanje panetničkih sabora ugrožava miroljubivu saradnju među državama članicama UN-a.

U završnom dijelu govora, Bećirović je pozvao na zajednički napor da XXI stoljeće bude stoljeće mira, a ne novih tragedija, podsjećajući na brutalnu agresiju i genocid koje je Bosna i Hercegovina preživjela tokom 1990-ih godina.

Također je naglasio da BiH aktivno doprinosi afirmaciji mira i pozvao na okretanje ekonomskom razvoju i saradnji umjesto obnove velikodržavnih politika.

“Naša poruka je jasna: mir i saradnja su naš zajednički interes”, zaključio je Bećirović.

Član Predsjedništva Bosne i Hercegovine Željko Komšić osvrnuo se deklaraciju koja je usvojena na Svesrpskom saboru održanom u Beogradu te kazao da deklaracija predstavlja unaprijeđenu i prilagođeniju, u skladu sa trenutnim geopolitičkim stanjem, političko-vjersku platformu koja treba da posluži kao osnova za okupljanje i pripremu za novi sukob.

- Ovom deklaracijom “mete su definisane” kao i način pripreme. Posebno su agresivne odredbe koje se odnose na Kosovo, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru! Svako podcjenjivanje ove platforme je iznimno opasno! Na isti način je podcjenjivano značenje Memoranduma SANU, a svi znamo do čega je isti doveo! Kreatori deklaracije su spremni čekati i godinama, sve dok im neke nove geopolitičke okolnosti ne omoguće da krenu u nasilnu realizaciju projekta, još iz doba Ilije Garašanina, projekta “Velike Srbije” - kazao je Komšić, saopćeno je iz njegovog kabineta.

Ivo Komšić: Svesrpski sabor je pokazatelj da je srpska nacionalna politika potpuno propala.

Nekadašnji član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine i bivši gradonačelnik Sarajeva, sociolog, Ivo Komšić komentarisao je nedavno održavanje Svesrpskog sabora u Beogradu. Kako je kazao, sabor je dokaz da je srpska nacionalna politika propala.

“Ljudi traže što nemaju”

“Ljudi traže ono što nemaju. Političari uglavnom govore o onome što ne mogu ispuniti. Tako se kod nas vodi politika, nije zasnovana na realnim potrebama, činjenicama, nadama. Oni žive u svom svijetu i tako svojim idejama manipuliraju građanima. Građani su sluđeni, moram reći da i mediji pomalo sluđuju. Postoje neke stvari i političari koji šire psihozu straha, neizvjesnosti. Ja ih nikad ne bi stavljao u medije. Nekima ne treba davati značaj, nego dati im značaj koji im pripada u globalnoj, stvarnoj situaciji a ne ovoj hibridnoj koju oni proizvode”, kazao je Ivo Komšić.

“To traje 30 godina, to nije od jučer. Ovo je samo završna faza ta politike. 30 godina, globalno, nacionalističke politike u BiH zavaravaju naše građane i stalno govore u njihovo ime. Problem je što to sada dolazi iz susjednih zemalja”.

Da li ovom Deklaracijom Svesrpskog sabora Vučić preuzima ulogu Miloševića?

“Da. Kad kažem Srbi, odmah upozoravam mislim na Vučića, Dodika i njihove pristalice. Ne mislim na Srbe kao narod i u cjelini. Oni vode ove procese. Mislim da treba malo iznad dnevne politike posmatrati ove stvari”, istakao je.

Dodao je da je Sabor pokazatelj u kakvom je stanju nacionalna politika.

“Ništa nam ne vrijedi ako bismo se mi sada opredjeljivali oko Deklaracije, treba i jedno i drugo staviti u kontekst u kojem se zbiva. Oni su sami označili Sabor kao povijesni događaj. Neki su rekli da je Sabor sazvan da se odrede putevi srpskog naroda u cjelini. Sada oni u to ubrajaju i one Srbe koji su u Australiji, Americi, Novom Zelandu. Deklaracija je jedan odraz političkog unitarizma i političkog monopola. Politički unitarizam koji je temelj Deklaracije pokazuje u kojem je stanju politika koju vode ova dvojica”.

Komšić je pojasnio da su Vučić i Dodik svjesni da je srpska nacionalna politika potpuno propala.

“Sabor pokazuje, ako ga objektivno promatramo, da je srpska nacionalna politika potpuno propala i da nema nikakve šanse. Oni su svjesni toga, zato je sazvan sabor, svesrpski. Treba srpskom narodu nešto objasniti vaninstitucionalno. Ko saziva sabore kao vaninstitucionalne događaje? To nikada ne radi vladajuća garnitura.

Sabor je nevladina organizacija. Zašto to radi vlast koja ima sve državne mehanizme da provede svih 49 tačaka koji su zapisani u Deklaraciji”.

Uporedio je trenutnu srpsku nacionalnu politiku sa projektom Slobodana Miloševića.

“Propala je nacionalna srpska politika potpuno. Ona je formirana već nekoliko stoljeća i počela je sa osnovnom idejom da Srbija mora naslijediti granice Otomanskog carstva. Taj se projekat ostvaruje preko balkanskih ratova, pa onda kroz komunistički režim i na kraju ga Milošević ostvaruje devedesetih godina. To je isti projekat. Taj projekat je propao i oni su toga svjesni”.

“Ja sam analizirao 1989. godine nacionalni sastav SKJ. Srbi su činili 70 posto, Muslimani 20 posto, Hrvati oko 10. KP je bila na vlasti, oni koji su imali 70 posto u partiji, imali su 70 posto u državi. Propada ta država, na 14. kongresu partije koja ima svu vlast”, kazao je Komšić.

“Milošević je prvo pokušavao obnoviti ovaj projekat, pa su počinjeni zločini, počinjen je genocid. Kosovo su izgubili, u Crnoj Gori su nacionalna manjina, u BiH nemaju svoju državu. Srpski nacionalni projekat je potpuno propao. Danas se taj pojam zamijenio eufemizmom “srpski svet”. Ovo jeste srpski svet. u Deklaraciji se navodi ono što se nema. Svjesni su da je propao srpski nacionalni projekat. Zato se pravi sabor, da se narod uvede u to što ga čeka u budućnosti. Nema ostvarenja srpske države, Srbija je svedena na kneževinu”, zaključio je Ivo Komšić.

Ambasador SAD na Kosovu je poručio da SAD i Zapad nisu saglasni sa stavovima Deklaracije “Svesrpskog sabora”:

- Sjedinjene Američke Države (SAD) i zapadni partneri ne slažu se s Deklaracijom koju su 8. juna u okviru “Svesrpskog sabora” usvojile vlade Srbije i bh. entiteta RS,

kazao je ambasador SAD na Kosovu Džefri Hovenier (Jeffrey Hovenier). U Deklaraciji o zaštiti nacionalnih i političkih prava i zajedničkoj budućnosti srpskog naroda, koja ima 49 tačaka, između ostalog se pominje i Kosovo kao "neotuđivi dio Srbije". - Nisam imao priliku da čitam sve izvještaje vezane za "Svesrpski sabor", ali razumijem da se koristi jezik koji kaže da je Kosovo sastavni dio Srbije. Razumijem da je to njihov stav, ali to nije stav bilo koga od nas, to nije stav SAD-a, naših partnera iz Kvinte ili bilo koga drugoga - rekao je Hovenier. On je, na međunarodnoj konferenciji "Rugova i Zapad", koja se 10. juna održava u Prištini u čast 25. godišnjice oslobođenja Kosova, istakao da su SAD priznale Kosovo kao nezavisnu državu i da će s ponosom stajati iza tog stava.

Sabor, kako se navodi u Deklaraciji, podržava napore Srbije da očuva teritorijalnu cjelovitost i suverenitet, zagarantovane međunarodnim pravom, Rezolucijom 1244 i drugim rezolucijama Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija.

U dokumentu se, između ostalog, navodi da Srbi na Kosovu, kao i svi drugi građani koji su lojalni Srbiji, moraju da zaštite manastire, crkve, privatne posjede, groblja i druge ugrožene objekte.

Potpisnici Deklaracije također su osudili, kako smatraju, nepodnošljive uslove života Srba na Kosovu koje su stvorile prištinske vlasti, ali bez navođenja konkretnih činjenica.

U drugoj tački deklaracije spominje se i potreba za stvaranjem Zajednice općina sa srpskom većinom na Kosovu i nastavkom kosovsko-srpskog dijaloga u Briselu, kao jedinog održivog načina rješavanja problema.

Piše i da je Kosovo jedna od odrednica nacionalnog identiteta Srba, a insistira se na korištenju naziva "Kosovo i Metohija".

Stranka demokratske akcije tvrdi da su organizovanjem „Svesrpskog sabora“ i usvajanjem deklaracije, koja je sažetak ranijih memoranduma SANU-a, konačno razobličene sve manipulacije Aleksandra Vučića i njegovog režima.

Smatraju da se niko ni od domaćih ni od stranih zvaničnika više ne može pretvarati kako mu nije jasno da iza separatističke politike Milorada Dodika stoje politički vrh Srbije i Srpska pravoslavna crkva, uz podršku Rusije.

„Svesrpski sabor“ je nastavak velikosrpskog projekta, pokušaj ostvarenja dominacije nad drugim narodima i udar na suverenitet država koje su pretrpjele oružanu agresiju od režima Slobodana Miloševića, te da je usvojena deklaracija direktan atak na Bosnu i Hercegovinu i Dejtonski mirovni sporazum, a time i na stabilnost i mir.

- Samo naivne mogu zavarati deklarativne izjave o miru i poštivanju teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, dok se istovremeno uz narativ o „mirnom razdruživanju“ sve radi kako bi se desilo „udruživanje“ Srbije i entiteta RS. Tretiranje entiteta RS kao „srpske države“ i „zajedničkog prostora“ sa Srbijom, ohrabrivanje Dodikovog režima da nastavi sa neustavnim atacima na nadležnosti države BiH, instistiranje na tzv. „izvornom Dejtonu“ čime bi se poništile sve dosadašnje reforme i zakoni u čijem su usvajanju učestvovali i politički predstavnici Srba, udar na OHR kao dio Dej-

tonskog mirovnog sporazuma, uzurpacija energetskih i drugih resursa Bosne i Hercegovine te uspostave objedinjenog platnog i finansijskog sistema, samo su neki od agresivnih poteza najavljenih iz Beograda. Sabor i usvojena deklaracija jasno su upozorenje svim probosanskim snagama.

Guaranje glave u pijesak, uzmicanje pred njihovim politikama i relativiziranje poteza koje povlače, samo dodatno ohrabruju Vučića i Dodika. Poruke iz Beograda i jasna podrška Moskve su upozorenje i SAD, Velikoj Britaniji i drugim silama koje stoje iza Dejtonskog mirovnog sporazuma. Srbija očigledno ne poštuje Sporazum i morala bi nedvosmisleno biti upozorena na posljedice koje iz toga proizilaze.

Igor Stojanović: "Svesrpski sabor" otežava život svim Srbima u FBiH i Hrvatskoj.

Igor Stojanović, potpredsjednik Federacije Bosne i Hercegovine komentarisao je i nedavno održani "Svesrpski sabor" ocijenivši kako u ovom trenutku "otežava život svim Srbima u FBiH i Hrvatskoj". "Svesrpski sabor" dolazi u jedno predizborno vrijeme. Dolazi u vrijeme kada je značajno da su Vučić sa Dodikom, zbog Rezolucije o genocidu u Srebrenici, protiv država bivše Jugoslavije i EU, osim Mađarske. "Svesrpski sabor" ne pruža mogućnost za saradnju kako se historija više ne bi ponavljala.

Jedna od tačaka tog sabora je da predstavnici Srba u FBiH postanu članovi "Svesrpskog sabora". Apsolutno smatram da "Svesrpski sabor" u ovom trenutku otežava život svim Srbima u FBiH i Hrvatskoj. Neka homogenizacija, u ovom trenutku, ne donosi ništa kvalitetno nijednom narodu na prostoru bivše Jugoslavije. Jako teško je biti čovjek koji promoviše zajedništvo. Priča o zajedništvu ne sviđa se ni nacionalistima iz bošnjačkog i hrvatskog spektra.

Patriotski odgovor na "Svesrpski sabor": Konvencija "Bosna je naša - Bosanska"

Krug 99 zajedno s drugim nevladinim organizacijama je isplanirao konvenciju u Sarajevu pod nazivom "Bosna je naša - Bosanska!" nakon koje će biti organizovani skupovi u gradovima širom Bosne i Hercegovine. Inicijativu Kruga 99 o nužnosti da se na transparentan i patriotski način iskaže otpor daljem urušavanju države BiH, suzbiju prijetnje njenoj cjelovitosti i stabilnosti, njenom društvenom i državnom biću, prihvatile su nevladine organizacije, predstavnici akademske zajednice i državotvornih političkih stranaka. U tom sastavu je formiran i Organizacioni odbor Konvencije.

Do ove ideje je došlo još u maju kada je Krug 99 planirao održati miting, ali je to pomjereno i u konačnici je Organizacioni odbor odlučio napraviti konvenciju.

Odlukom Organizacionog odbora Konvencija je održana pod sloganom "Bosna je naša - Bosanska!" Bit će održana u Kongresnoj dvorani hotela Holiday s početkom u 19 sati.

"Konvencija nevladinih organizacija, akademske zajednice, političkih stranaka i građana treba da izrazi postignuto državotvorno, opštenarodno političkog jedinstva o temeljnim pitanjima suvereniteta bosanske države u datim historijskim okolnostima. A posebno u kontekstu "Deklaracije Svesrpskog sabora" i drugih doktrina podjela i hegemonije nad Bosnom i Hercegovinom", rekao je Adil Kulenović, pred-

sjednik Organizacionog odbora. Na Konvenciji su definisani racionalni odgovori na izazove i opasnosti s kojima se država i društvo suočavaju, te pravci jedinstvenih odgovora i djelovanja državotvornih političkih aktera i građana. "Konvencija je u znaku odlučnosti, jasnih vizija i političkih opredjeljenja i prema domaćoj i internacionalnoj javnosti, i prema unutar-političkim i vanjsko-političkim akterima", saopćio je Kulenović.

Akademik Žarko Papić: Opasno odustajanje od 9. januara

Izbjegavanje spominjanja razdruživanja i secesije RS na nedavno održanom „Svesrpskom saboru“ u Beogradu kao da je zadovoljilo očekivanja, pa su zaključci s ovog skupa protekli bez očekivanih reakcija političara iz FBiH, ali i međunarodne zajednice.

Papić podsjeća da se uoči sabora predsjednik RS Milorad Dodik susreo s Vladimirom Putinom, a po tehničkim intervencijama na sastanku dvije vlade, kao i činjenici da je sabor, umjesto dva, trajao samo jedan dan, zaključuje da se nešto u međuvremenu desilo.

- Vučić je pet puta molio Dodika da prestane više s tim „mirnim razdruživanjem“. Moja hipoteza je, na ivici špekulacije, da je Putin rekao Dodiku - nemoj ni slučajno. On ne može podnijeti rat u Ukrajini, Gruzija mu se trese, Armeniju je izgubio, pa mu na Balkanu i u BiH odgovara situacija kakva jeste. Ostani na čemu si, ali talasaj, pravi nered, ali ne idi do kraja – kazao je Papić.

Ipak, deklaraciju smatra mnogo opasnijim dokumentom nego što se to može zaključiti po reakcijama iz BiH. Papić kaže da je „srpski svet“ zvanično institucionaliziran.

- Uspostavljen je nacionalni savjet Srba. Srbija i RS su zastupljene s glavnim funkcionerima, konsenzusom su u taj savjet uključeni predstavnici Srba iz Crne Gore i, kojeg li paradoksa, FBiH, te Hrvatske, Slovenije, Sjeverne Makedonije. To je veoma opasno. Druga opasna stvar je odustajanje od 9. januara, čime se historija RS ukida. Prihvatanje 17. februara za praznik državnosti obje teritorije je, malo je reći, kršenje Dejtonskog sporazuma i međunarodnog prava. To je direktno ujedinjavanje na simboličkoj ravni - ističe Papić.

On upozorava da se saradnja između Srbije i entiteta RS više ne odvija na nivou dvije vlade, već i lokalne zajednice prave sporazume o saradnji, pa čak i sportski klubovi poput Crvene zvezde i Slavije.

- Mislim da je stvar puno opasnija i niko ne bi trebao mirno da spava. Plašim se da naša politika nema odgovora, kao da je zaključak da se sabor prešuti, da nevolja prođe sama od sebe, a neće. Komentari da je to protupravno su isto kao da kažete da voda teče. Ovo je regionalni problem i ovim će se putem nastaviti. Neće biti ničega što bi ličilo na rat - dodaje Papić.

Na isti način kako vlasti Srbije i RS predstavljaju rezultate glasanja Generalne skupštine UN-a o Rezoluciji o genocidu u Srebrenici, tvrdeći da je nije podržalo 109 zemalja, Papić interpretira i rezultate izbora u Srbiji.

Da li je Deklaracija „Svesrpskog sabora“ novi Memorandum?

Odgovaraju: Sead Turčalo, dekan Fakulteta političkih nauka u Sarajevu i Aleksandar Radoman, dekan Fakulteta za crnogorski jezik i književnost na Cetinju.

Turčalo: Svesrpski sabor je održan na vrhuncu poraza srpske politike, rekao bih predatorske, jer je to pravi naziv za politiku Aleksandra Vučića i Milorada Dodika. Vrhunac poraza bilo je usvajanje Rezolucije o genocidu u Srebrenici u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija. Rezolucija je mogla pomoći srpskom političkom vođstvu i onim dijelovima društva koji negiraju genocid da dožive katarzu. Umjesto toga, uslijedio je viktimizirajući diskurs u Deklaraciji Svesrpskog sabora koja vrlo snažno podsjeća na Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti iz 1986. Srbija, Republika Srpska i srpski narod predstavljeni su kao ugroženi, opkoljeni neprijateljima i izloženi vanjskim prijetnjama.

Radoman: Uoči izglasavanja Rezolucije o genocidu u Srebrenici stigle su poruke da će se kao odgovor na Rezoluciju organizovati Svesrpski sabor usmjeren ka rušenju ustavno-pravnog okvira Bosne i Hercegovine. To se na Saboru nije desilo, umjesto radikalnih poruka dobili smo skrivenu agendu čiji je cilj nesumnjivo isti. Sabor je poslužio za inaugurisanje šovinističkog koncepta narodnog jedinstva, promociju novog vožda velike Srbije koju sada zovu srpskim svijetom i nacionalnu homogenizaciju u iščekivanju promjene geopolitičkih okolnosti koja bi trebalo da dovede do ambijenta u kojem bi bilo moguće ostvariti namjeru o promjeni granica u regionu.

Kompensacija za Kosovo?

Karabeg: U najvećem dijelu Deklaracije Svesrpskog sabora govori se o Republici Srpskoj, dok je Srbima na Kosovu posvećeno mnogo manje pažnje. Zašto su Srbi u Bosni i Hercegovini bili u fokusu Sabora?

Turčalo: Fokus je stavljen na Republiku Srpsku kako bi se stvorila predstava da je taj entitet rezultat pobjede srpske politike, a ne poraza kojeg je vođstvo Srbije i Republike Srpske svjesno s obzirom na ekonomsku i demografsku situaciju u tom entitetu.

Dajući Republici Srpskoj atribut države šalje se poruka da bi se u promijenjenim geopolitičkim okolnostima moglo ostvariti ono što Milošević nije uspio u svojim ratovima.

Toga moraju biti svjesni međunarodni akteri bez obzira na činjenicu što u ovom trenutku niti Srbija, niti njeni saveznici nemaju kapacitet da proizvedu tu vrstu nasilja.

Radoman: Mislim da je Vučićeva namjera da projekt srpskog svijeta realizuje fažno i zato je u ovom trenutku u centru pažnje Bosna i Hercegovina, odnosno njen manji entitet Republika Srpska. Mislim da su mnogo izglednije šanse da Vučić kompenzaciju za Kosovo Vučić dobije u Crnoj Gori. U ovom trenutku on u potpunosti kontroliše političke procese u Crnoj Gori.

Osnova njegove politike prema Bosni i Hercegovini je negiranje njezina suvereniteta i državnog integriteta što bi u perspektivi trebalo da rezultira njezinom dezintegracijom.

Činjenica da Vučić na 49 posto teritorije Bosne i Hercegovine ima direktni politički uticaj podgrijava nadu da bi se u nekom drugačijem geopolitičkom ambijentu entitetske granice mogle proglasiti državnim i da bi raspad BiH mogao dovesti do pripajanja dijelova njezine teritorije Srbiji. To bi u simboličkoj ravni bila adekvatna kompenzacija za izgubljeno Kosovo.

Mislim, međutim, da su mnogo izglednije šanse da Vučić kompenzaciju za Kosovo Vučić dobije u Crnoj Gori. U ovom trenutku on u potpunosti kontroliše političke procese u Crnoj Gori.

Ukoliko se realizuju najave njegovih lojalista u Crnoj Gori o promjeni Zakona o državljanstvu i promjeni Ustava Crne Gore, što bi dovelo do prekompozicije njenog građanskog ustrojstva, moglo bi se desiti da Vučić dugoročno dobije Crnu Goru kao dio projekta srpskog svijeta.

Turčalo: Vođstvo Srbije je svjesno faktičkog stanja na Kosovu. Ono živi u nadi da bi se, ukoliko dođe si promjena u evropskoj, ali i u američkoj politici prevashodno u slučaju dolaska na vlast Donalda Trumpa, mogle stvoriti povoljne okolnosti da se počne razgovarati o razmjeni teritorija. Ne treba zaboraviti da se u Deklaraciji Svesrpskog sabora traži internacionalizacija navodnog urušavanja Dejtonskog mirovnog sporazuma kako bi se u pogodnom trenutku ponovo otvorilo pitanje Bosne i Hercegovine. To bi Srbiju vodilo u još jedan poraz i mislim da je Aleksandar Vučić naglašavanjem da nije za mirno razdruživanje, koje predlaže Dodik, bar djelomično toga svjestan jer destrukcija Bosne i Hercegovine na miran način nije moguća.

Karabeg: Dok Aleksandar Vučić stalno ponavlja da Srbija poštuje teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, predsjednik Narodne skupštine Republike Srpske Nenad Stevandić izjavio je odmah nakon usvajanja Deklaracije Svesrpskog sabora da je počeo proces ujedinjenja Srbije i Republike Srpske koji se neće moći zaustaviti jer je institucionalizovan Deklaracijom sabora. Kako to treba tumačiti?

U očekivanju da bi se unutrašnja secesija i neformalna konfederacija mogle formalizovati Vučić konstantno izbjegava da upotrebi riječ suverenitet vjerujući da Srbija u jednom trenutku može, da tako kažem, usisati RS.

Turčalo: Ja sam vrlo često upozoravao da od Aleksandra Vučića možete čuti samo da poštuje teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, nikada njen suverenitet. U Deklaraciji Svesrpskog sabora imate dvostruku strategiju prema Bosni i Hercegovini. S jedne strane radi se na unutrašnjoj secesiji tako što se traži da Republika Srpska dobije sve one nadležnosti koje su odlukama državnog parlamenta prenijete na nivo Bosne i Hercegovine, a s druge se nastoji ojačati neformalna konfederacija koja je već vidljiva u Bosni i Hercegovini.

U očekivanju da bi se unutrašnja secesija i neformalna konfederacija mogle formalizovati Aleksandar Vučić konstantno izbjegava da upotrijebi riječ suverenitet

vjerujući da Srbija u jednom trenutku može, da tako kažem, usisati Republiku Srpsku, - konstatuje Sead Turčalo.

Radoman: To što Vučić ne govori direktno o svojim namjerama već je viđena strategija. Ni Milošević u jeku agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu nije govorio o stvaranju saveza srpskih zemalja. Prvo je tvrdio da brani Jugoslaviju, a potom da Srbija nije u ratu. O stvarnoj agendi govorio je Vojislav Šešelj. Ono što su Miloševiću bili Šešelj i Karadžić danas su Vučiću Vulin, Dačić, Dodik i patrijarh Porfirije. Prije nekoliko godina, kada je bio ministar inostranih poslova, Ivica Dačić je najavio drugo poluvrijeme devedesetih. Svi znamo što to može značiti. Patrijarh Porfirije, čija je uloga u političkom životu Srbije vrlo istaknuta, što se moglo vidjeti i na Saboru, rekao je prije dvije godine u Bijeljini da su državne granice promjenljive.

Aleksandar Vulin, potpredsjednik vlade Srbije, još prije četiri godine, dok je bio ministar odbrane, govorio je o srpskom svijetu. To je, dakle, probana strategija.

O pravoj agendi govore igrači iz drugog reda dok Aleksandar Vučić pokušava da svojim akrobatskim manipulacijama igra na dvije ili tri strane. Zapadu namiguje da će ostati njihov igrač i da neće da remeti situaciju u regionu dok u isto vrijeme koketira s Rusijom i Kinom. Inače, projekt, o kome govorimo, stariji je od Vučića.

To je koncept iza koga su stajali i stoje srpska akademska zajednica, Srpska akademija nauka i umetnosti, Patrijaršija, Bezbjednosno informativna agencija, a u nekim ranijim fazama i KOS. Vučić je samo vješt manipulant u realizaciji tog projekta.

Svakako, vještiji od Miloševića koji je imao tenkove, ali nije imao saveznike dok je Vučić, koji realizuje antizapadnu politiku, uspio da se Zapadu nametne kao partner.

Sead Turčalo: Na srpski svijet treba gledati kroz prizmu njegove sličnosti sa ruskim svijetom koji je omogućio Rusiji da interveniše u postsovjetskom prostoru. Dao joj je ideološku osnovu da prvo izvrši aneksiju Krima, a kasnije i agresiju na Ukrajinu. Svesrpski sabor je u potpunosti bio izraz srpskog svijeta. Kada je prije nekoliko godina Aleksandar Vulin, koji je tada bio ministar odbrane, počeo govoriti o toj ideji pokušao je prikazati kao kulturološki koncept, mada kulturološki koncept ne može biti ono što dolazi iz usta ministra unutrašnjih poslova ili ministra odbrane.

To je u stvari sofisticirana verzija velikosrpske politike.

Na srpski svijet treba gledati kroz prizmu njegove sličnosti sa ruskim svijetom koji je omogućio Rusiji da interveniše u postsovjetskom prostoru. Dao joj je ideološku osnovu da prvo izvrši aneksiju Krima, a kasnije i agresiju na Ukrajinu.

Kroz cijelu Deklaraciju Svesrpskog sabora provlači se ideja srpskog svijeta koja ne priznaje državne granice u nastojanju da ostvari jedinstvo srpskog naroda.

U toj deklaraciji se, pored ostalog, kaže da Republika Srbija i Republika Srpska trebaju da zaustave asimilaciju Srba u regiji. Aludira se da neko nastoji asimilirati Srbe u Crnoj Gori u trenutku kada prosrpske partije postepeno preoblikuju vanjsku politiku Crne Gore.

Vidjeli smo to prilikom glasanja u Vijeću Evrope, u raspravama o Rezoluciji o Srebrenici bez obzira što je Crna Gora na kraju glasala za tu rezoluciju i kroz prijedlog

da crnogorski parlament usvoji Rezoluciju o Jasenovcu. Crna Gora postaje meta na isti način kao što je to i Bosna i Hercegovina.

Ukoliko Vučić ne ostvari kontrolu crnogorskih institucija, možemo očekivati stvaranje srpskih opština, a u perspektivi i snaženje secesionističkih ambicija. To je suština projekta srpskog svijeta u Crnoj Gori

- upozorava Aleksandar Radoman. Srpski svijet nije projekt koji dolazi. To je nešto što se na terenu ostvaruje već duže vrijeme. Njegovi obrisi su se mogli naslutiti još 2011. godine, kada je Vlada Srbije usvojila strategiju jačanja veza matične države i Srba u regionu koja je jasno signalizirala da će ono što je na početku bilo označeno kao kulturna i privredna saradnja biti transformisano u politički projekt.

Svesrpski sabor je samo jedna manifestacija tog projekta.

Nema sumnje da je Crna Gora, pored Bosne i Hercegovine, ključna meta oživljenog velikosrpskog projekta iako na Saboru to nije tako direktno istaknuto. U ovom trenutku Vučić je preko skupštinske većine ostvario punu kontrolu nad bezbjednosnim sektorom, medijima i najvažnijim javnim preduzećima u Crnoj Gori. To što je pod pritiskom prozapadne javnosti i Zapada vlada premijera Spajića podržala Rezoluciju o genocidu u Srebrenici Vučić koristi kao povod za dodatne pritiske koji bi trebali rezultirati još većim uplivom njegovih lojalista u izvršnoj vlasti kao i promjenom Ustava i Zakona o državljanstvu. Zato u ovom trenutku, za razliku od politike Srbije prema Bosni i Hercegovini, nemamo direktno osporavanje teritorijalnog integriteta Crne Gore već je težište na preuzimanju njezinih institucija. Međutim, ukoliko Vučić ne ostvari kontrolu crnogorskih institucija, možemo očekivati stvaranje srpskih opština, a u perspektivi i snaženje secesionističkih ambicija. To je suština projekta srpskog svijeta u Crnoj Gori.

Karabeg: Da li je Svesrpski sabor bio i predstava za domaću javnost na kojoj je Aleksandar Vučić ustoličen kao lider svih Srba? Uostalom, sutradan poslije sabora na Televiziji Pink emitovana je pjesma koja slavi komandanta Acu.

Turčalo: Ta pjesma je najbolji pokazatelj stanja svijesti u tom društvu koje na izborima u značajnoj mjeri podržava politiku Aleksandra Vučića.

Vučić je na Saboru zaista i formalno ustoličen za lidera svih Srba budući da je patrijarh Porfirije učinio isto ono što je uradio i patrijarh Pavle prije dejtonskih pregovora, kada je praktično dao blagoslov Slobodanu Miloševiću da predstavlja Srbe u Dejtonu.

Ono što zabrinjava je spremnost drugih nacija i etničkih grupa u regiji da svoj odnos sa Srbijom svedu na nivo etničkih odnosa što zahtijeva Vučić koji vrlo često govori o potrebi dobrih odnosa između naroda, ne između država, pa je tako odmah sutradan nakon Sabora rekao da je potreban bolji odnos između Srba i Bošnjaka, ne pominjući odnose Srbije i Bosne i Hercegovine.

Vučić smatra da kao lider svih Srba ima pravo da oblikuje politiku u svim zajednicama gdje žive Srbi. Nažalost, neki političari u Bosni i Hercegovini i regiji prihvataju

takav diskurs koji treba odbaciti. Kad je riječ o političkim akterima, ne treba prihvatiti bilo kakvo sastančenje i komuniciranje na nivou etničkih grupa.

Odnosi se moraju uspostavljati između država, a ne etničkih grupa. Pogotovo je to važno kad je riječ o Bosni i Hercegovini, jer predsjednik Srbije, a pogotovo predsjednik Republike Srpske, često reduciraju Bošnjake na nivo konfesionalne grupe tretirajući ih kao muslimane, a ne kao politički narod - Bošnjake.

Aleksandar Radoman: Mada je Sabor nalikovao palanačkom vašaru taštine i mada je demonstracija moći više izgledala kao demonstracija nemoći, ne smijemo se zavaravati kada su posrijedi namjere maestra Vučića. Vučić jeste inaugurisan kao lider svih Srba, on je u folkloru, koji je pratio Sabor, predstavljen kao komandant srpstva u regionu. U pravu je kolega Turčalo kada kaže da se fokus sa priče o državama konstantno pomjera na priču o narodima.

Sjetimo se da su početkom devedesetih, a paralela sa devedesetim je vrlo važna, srpske političke elite promovisale tezu o pravu naroda na samoopredjeljenje. To je bio uvod u agresiju na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

Sada se opet vraća ta teorija o istorijskom pravu naroda na samoopredjeljenje čime se nijeće poredak koji je uspostavljen u Evropi nakon Drugog svjetskog rata, kada je afirmisana ideja države kao nacije, što je Evropi donijelo stabilnost.

Imamo, dakle, povratak te priče o pravu srpskog naroda na samoopredjeljenje, a i lidera tog naroda baš kao što smo ga imali početkom devedesetih. Mada je Sabor nalikovao palanačkom vašaru taštine i mada je demonstracija moći više izgledala kao demonstracija nemoći, ne smijemo se zavaravati kada su posrijedi namjere maestra Vučića.

Kolektivna psihoza koju je nakon usvajanja Rezolucije o genocidu u Srebrenici proizveo preko svojih propagandnih punktova u Srbiji, Crnoj Gori i dijelu Bosne i Hercegovine pokazala je njegovu manipulativnu sposobnost da apsolutnu laž predstavi kao istinu i mobiliše građane protiv Rezolucije.

Karabeg: Premijer Srbije Miloš Vučević rekao je da je Svesrpski sabor izazvao različite reakcije u regionu, ali da je to nova politička realnost na koju će svi morati da se naviknu. Kakva je to nova politička realnost na koju će susjedi Srbije morati da se naviknu?

Turčalo: Svesrpski sabor nije nova politička realnost. Mi već živimo realnost politike Srbije u regiji. Ta politika je kroz Deklaraciju Svesrpskog sabora dobila neku vrstu okvira - zapravo na jedno mjesto je stavljeno sve ono što Srbija radi svih ovih godina.

Mislim da je vrlo važno da političari u regiji, a i liberalna međunarodna zajednica, shvate da Srbija nije akter koji može na bilo koji način učestvovati u kreiranju pozitivne atmosfere u regiji. Mislim da će Srbija svojim ponašanjem natjerati regiju da praktično izolira Srbiju kao otok autoritarne vlasti koja ulazi u totalitarnu sferu.

Koncept srpskog svijeta, koji je obznanjen na Saboru, živimo posljednjih 13 godina u sofisticiranoj, puzajućoj formi. To je naša politička realnost koje moramo biti svjesni kako bismo bili spremni da joj se suprotstavimo.

Ovoj regiji nisu potrebne nikakve nove arhitekture genocida, nikakvi novi balkanski kasapi, nije joj potrebno ono što je sadržano u porukama Milorada Dodika koji kaže da ne želi disati isti vazduh sa Bošnjacima, niti u porukama patrijarha koji granice naziva privremenim.

Sve su to pokazatelji negativnog trenda što zahtijeva regionalno savezništvo u suprotstavljanju toj politici. I, naravno, asistenciju međunarodne zajednice ukoliko ne želi da bude "iznenađena" kada promijenjene geopolitičke okolnosti ohrabre Srbiju i srpsko vođstvo da izazovu konflikt u regiji.

Radoman: Ta nova realnost zapravo i nije tako nova. Kad smo kod izjava premijera Srbije Vučevića, podsjetio bih na njegovu izjavu od prije godinu dana kada je bio ministar odbrane Srbije. Tada je priprijetio Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji da će zbog priznanja Kosova proći kao Ukrajina.

Priča o novoj realnosti zapravo označava zvanični prelazak na platformu koju je Srbija zagovarala ranih devedesetih i koja je dovela do raspada Jugoslavije, genocida i etničkog čišćenja. Danas se ta platforma reafirmiše u nešto skrivenijoj formi, ali mislim da je njena osnova jasno vidljiva.

Opet se zveckea oružjem u ime ideje krvi i tla. Opet se ideje demokratije, multikulturalnosti i pluralnog društva pokušavaju brutalno pregaziti autoritarnim i etnonacionalističkim agendama. Ipak, nadam se da će ovog puta preovladati razum i da će zločinački poduhvat na vrijeme biti zaustavljen.

Međutim, indolentno ponašanje Zapada i njegovo popuštanje pred Vučićevim prijetnjama ne sluti na dobro. Zato je u ovom trenutku jako važan otpor akademske zajednice, civilnog sektora i prozapadnih snaga u trouglu Sarajevo - Cetinje - Priština, kao i prozapadnih snaga u Srbiji, koje su danas na margini, ali postoje. Potrebna je odbrana liberalne demokratije i multikulturalnog, otvorenog društva koji su direktno ugroženi politikom Aleksandra Vučića.

Deklaracija se sastoji od 49 zaključaka, koje prenosimo u nastavku.

1. Svesrpski sabor čine predstavnici Srba izabrani u zakonodavne i izvršne organe vlasti, članovi akademija nauka i umjetnosti, članovi Sabora Srpske pravoslavne crkve i drugi predstavnici srpskog naroda pozvani od organizatora Svesrpskog sabora.

2. Svesrpski sabor konstituiše Nacionalni savjet srpskog naroda, koji je zadužen za koordinaciju, praćenje i izvršavanje akata Svesrpskog sabora, kao i sopstvenih akata.

3. Nacionalni savjet srpskog naroda čine: predsjednici Republike Srbije i Republike Srpske, predsjednici narodnih skupština, predsjednici vlada Republike Srbije i Republike Srpske, ministar spoljnih poslova Republike Srbije, predsjednici akademija nauka i umjetnosti Republike Srbije i Republike Srpske, predstavnik Senata Republike Srpske i predsjednik Matice srpske. Svesrpski sabor konsenzusom u sastav Nacionalnog savjeta srpskog naroda imenuje i predstavnike srpskog naroda iz Crne Gore, Federacije BiH, Sjeverne Makedonije, Hrvatske, Slovenije, predstavnike srp-

skog naroda iz Evrope, Afrike, Azije, Sjeverne i Južne Amerike, Australije te istaknute naučnike, umjetnike, preduzetnike, sportiste i nacionalne radnike.

4. Svesrpski sabor konstatuje da srpski narod predstavlja jedinstvenu cjelinu. Srpski narod je kroz historiju imao više država sa različitim nazivima te polaže pravo da baštini svoju bogatu tradiciju.

5. Svesrpski sabor utvrđuje da je naziv naroda jedan i da ga je nemoguće mijenjati. Odbacuju se razni nametani prefiksi koji su dodavani ispred imenice Srbi. Pripadnici srpskog naroda imaju pravo da se nazivaju Srbima, ma gdje trenutno živjeli.

6. Svesrpski sabor konstatuje neophodnost srpskog nacionalnog okupljanja, te odlučuje da je potrebno redovno održavati Svesrpski sabor, i to svake dvije godine na kojem bi se razmatrala najvažnija nacionalna pitanja ujedinjeno uz učešće predstavnika Republike Srbije i Republike Srpske, kao i drugih predstavnika srpskog naroda iz regiona i svijeta.

7. Svesrpski sabor očekuje punu realizaciju procesa nacionalnog pomirenja i prevazilaženja istorijskih podjela unutar srpskog naroda.

8. Svesrpski sabor preporučuje institucijama Republike Srbije i Republike Srpske da djeluju jedinstveno i koordinisano i da ulože napore kako bi se zaustavila asimilacija Srba u državama regiona, ali i širom svijeta. Republika Srbija i Republika Srpska treba da održe vezu sa pripadnicima srpskog naroda razvijanjem ličnih, kulturnih, naučnih, sportskih i svih drugih vrsta veza i odnosa.

9. Svesrpski sabor, poštujući sve vjeroispovijesti i podržavajući slobodu vjeroispovijesti i prepoznajući nezamjenjiv značaj pripadnika srpskog naroda drugih vjeroispovijesti, odaje posebnu zahvalnost Srpskoj pravoslavnoj crkvi koja pod svojim okriljem ujedinjuje najveći dio srpskog naroda. Srpska pravoslavna crkva je sačuvala srpski narod u najtežim vremenima i u biološkom, ali i u kulturnom i obrazovnom smislu.

10. Svesrpski sabor prepoznaje Srpsku pravoslavnu crkvu kao jednog od stubova nacionalnog, kulturnog i duhovnog identiteta srpskog naroda, te poziva na bližu saradnju crkvenih i državnih organa u ključnim pitanjima kao što je očuvanje tradicionalnih hrišćanskih vrijednosti i svetinje braka i porodice. Svesrpski sabor podržava i ulogu Srpske pravoslavne crkve u obrazovanju mladih posredstvom pedagoško-obrazovnih djelatnosti.

11. Svesrpski sabor konstatuje da je Kosovo i Metohija neotuđivi dio Republike Srbije, jedna od odrednica nacionalnog identiteta Srba, predstavlja temelj duhovnosti srpskog naroda i ugaoni kamen srpskog zavjetnog i svetosavskog puta. Svesrpski sabor insistira na korišćenju punog naziva južne srpske pokrajine – Kosovo i Metohija, što albanski secesionisti izbjegavaju.

12. Svesrpski sabor podržava napore Republike Srbije u očuvanju teritorijalnog integriteta i suvereniteta, garantovanih međunarodnim pravom i Rezolucijom 1244 i drugim rezolucijama Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija, kao i pravo i dužnost Republike Srbije da se posveti opstanku srpskog naroda na Kosovu i Metohiji. Sve-

srpski sabor traži i smatra da svim raspoloživim pravnim, političkim, ekonomskim i drugim sredstvima moraju biti zaštićeni Srbi na Kosovu i Metohiji, kao i svi drugi Republici Srbiji lojalni građani, manastiri, crkve, srednjovjekovna utvrđenja, privatna imovina, groblja i drugi ugroženi objekti.

13. Svesrpski sabor osuđuje namjerno stvaranje nepodnošljivih uslova za život Srba i progon koji nad njima sprovode privremene institucije samouprave u Prištini. Ta kontinuirana, dobro isplanirana i sveobuhvatna represija albanskih secesionista prema srpskom stanovništvu na Kosovu i Metohiji je tokom proteklih godina rezultirala ubrzanim odlaskom Srba iz Pokrajine, kao i drastičnim pogoršanjem položaja onog dijela srpskog naroda koji je, uprkos brutalnom etnički motivisanom teroru, ostao da živi na svojim ognjištima. Svesrpski sabor očekuje od Republike Srbije da nastavi da štiti prava i živote svojih građana na Kosovu i Metohiji, koristeći sve mehanizme zaštite predviđene unutrašnjim i međunarodnim pravom.

14. Svesrpski sabor insistira na izvršenju Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1244 u svim njeni aspektima i smatra da su provođenje Briselskog sporazuma, formiranje Zajednice srpskih opština i stalni dijalog jedini održivi put za rješavanje problema.

15. Svesrpski sabor izražava pijetet prema svim žrtvama stradalim tokom rata u BiH, kao i svim žrtvama postradalim u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije.

16. Svesrpski sabor ne podržava rezoluciju o Srebrenici za koju su glasale 84 države u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, dok je 109 država bilo protiv, uzdržano ili nije glasalo. Pomenutom rezolucijom izvršen je pokušaj kolektivnog okrivljavanja cijelog srpskog naroda, koji je neprihvatljiv i ne može biti sproveden u djelo.

17. Svesrpski sabor pozdravlja napore rukovodstva Republike Srbije i Republike Srpske da doprinesu rasvjetljavanju istorijskih činjenica u vezi sa događajima devedesetih godina, a posebno kada je riječ o događajima u Srebrenici i okolini od 1992. do 1995. godine.

18. Svesrpski sabor konstatuje da je Opšti okvirni sporazum za mir u BiH - Dejtonski mirovni sporazum trajno i bitno narušen uprkos težnjama Republike Srpske i srpskog konstitutivnog naroda, koji su se borili za očuvanje dejtonskog ustavnog okvira u BiH, te poziva sve međunarodne aktere da se vrate poštovanju slova Dejtonskog mirovnog sporazuma.

19. Svesrpski sabor konstatuje da bi Republika Srbija, u skladu sa statusom potpisnika Dejtonskog mirovnog sporazuma i sa ovlašćenjima koje je dobila od Republike Srpske Sporazumom od 29. augusta 1995. godine, trebalo da internacionalizuje problem urušavanja Dejtonskog mirovnog sporazuma sa zahtjevom da se isti primjenjuje u obliku u kojem je i potpisan od strane svih.

20. Svesrpski sabor naglašava da je Republika Srpska jedinstven i nedjeljiv ustavnopravni subjekt, koji samostalno obavlja svoje ustavotvorne, zakonodavne, izvršne i sudske funkcije u skladu sa Ustavom BiH - Aneksom četiri Dejtonskog mirovnog

sporazuma i čija teritorija ne može biti otuđena mimo Ustava i zakona Republike Srpske.

21. Svesrpski sabor ističe da BiH nije jedna, niti jedinstvena izborna jedinica za izbor zajedničkih organa. Svesrpski sabor naglašava da BiH isključivo predstavlja tročlano Predsjedništvo na bazi konsenzusa, a ne pojedinci uzurpirajući nadležnosti funkcija koje obavljaju.

22. Svesrpski sabor prihvata i podržava pravni poredak uspostavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom, a koji predviđa mehanizme zaštite entiteta i konstitutivnih naroda primjenom instituta entitetskog glasanja u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine na nivou BiH, instituta zaštite vitalnih nacionalnih interesa u Domu naroda Parlamentarne skupštine na nivou BiH i instituta zaštite vitalnog entitetskog interesa u Predsjedništvu BiH.

23. Svesrpski sabor konstatuje da je Republika Srpska zadovoljna visokim stepenom autonomije definisanim Dejtonskim mirovnim sporazumom, stoga insistiramo na suštinskom i formalnom provođenju Dejtonskog mirovnog sporazuma, kao međunarodnog ugovora koji se ne može jednostrano ili putem intervencionizma mijenjati. Svesrpski sabor smatra da Republika Srpska može u mjeri u kojoj ocijeni kao cjelishodno da aktivira sve nadležnosti koje su prema Dejtonskom mirovnim sporazumu predviđene kao nadležnosti entiteta.

24. Svesrpski sabor osuđuje svako nepoštovanje i kršenje Dejtonskog mirovnog sporazuma i demokratskih procedura u BiH, nametanje zakona, preglasavanje konstitutivnih naroda, prenos nadležnosti sa entitetskog nivoa na centralni nivo, kršenje ljudskih prava i sloboda, te garantovanih prava srpskog konstitutivnog naroda na slobodno i samostalno odlučivanje i djelovanje unutar dejtonske BiH.

25. Svesrpski sabor smatra neprimjerenim postavljanje visokog predstavnika u BiH suprotno Aneksu 10 Dejtonskog mirovnog sporazuma, kojim je propisano da je za imenovanje visokog predstavnika potrebna saglasnost strana ugovornica, kao i odgovarajuća rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija.

26. Svesrpski sabor konstatuje da srpski narod, Republika Srbija i Republika Srpska treba da ujedinjeno očuvaju istorijska prijateljstva sa dokazanim prijateljima, ali i da grade nova savezništva.

27. Svesrpski sabor smatra da Republika Srbija i Republika Srpska, u skladu sa Dejtonskim mirovnim sporazumom, uzimajući u obzir geopolitički položaj, ekonomske odnose i političke procese, integraciju prema Evropskoj uniji posmatraju kao strateški cilj, koji treba da se realizuje kroz partnerski politički i ekonomski okvir uz puno uvažavanje nacionalnih interesa.

28. Svesrpski sabor podržava politiku vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na sve postojeće vojne saveze, a sa takvim političkim opredjeljenjem potpuno je saglasna Republika Srpska, koja će se boriti za očuvanje vojne neutralnosti u BiH. Svesrpski sabor podržava saradnju bezbjednosnog sistema Republike Srbije i Re-

publike Srpske u smislu zakonodavstva, razmjene informacija, zajedničkih obuka i vježbi, a s ciljem postizanja i očuvanja mira i stabilnosti.

29. Svesrpski sabor pozdravlja odluku Republike Srbije i Republike Srpske da ujedinjeno obilježavaju 15. septembar kao Dan srpskog jedinstva, slobode i nacionalne zastave u znak sjećanja na proboj Solunskog fronta u Prvom svjetskom ratu, kao i da je Sretenje, 15. februar, Dan državnosti Republike Srbije i Dan državnosti Republike Srpske koji treba ujedinjeno i zajednički proslavljati. Svesrpski sabor očekuje da Republika Srpska nastavi da obeležava 9. januar kao Dan nastanka Republike Srpske i krsnu slavu.

30. Svesrpski sabor potvrđuje da je himna "Bože pravde" svesrpska himna, a da je dvoglavi orao Nemanjića nacionalni svesrpski grb.

31. Svesrpski sabor naglašava ujedinjujući značaj srpskog jezika i ćirilskog pisma kao stubova srpske kulture i nauke, ali i nacionalnog identiteta. Svesrpski sabor, s ciljem očuvanja i njegovanja srpske kulture i srpskog nacionalnog identiteta potvrđuje: prava na upotrebu srpskog jezika /oba izgovora – ekavskog i ijekavskog, te iste srpske standardizacije/ i ćirilice kao njegovog matičnog pisma, prava na izražavanje, izučavanje i razvoj srpske kulture, prava na izučavanje nacionalne istorije i njegovanje herojske, pravdoljubive i slobodarske tradicije srpskog naroda, prava na izučavanje nacionalne geografije, prava na očuvanje i zaštitu kulturno–istorijskog naslijeđa srpskog naroda na njegovom kulturnom prostoru, prava na izučavanje običaja, folklor, književnosti, umjetnosti i komunikacione kulture srpskog naroda, prava na informisanje na srpskom jeziku, prava na upotrebu srpskih nacionalnih simbola i njihovo isticanje na javnim mjestima, prava na obilježavanje srpskih nacionalnih praznika i drugih prava koja utiču ili bi mogla uticati na očuvanje i njegovanje srpske kulture i srpskog nacionalnog identiteta, ne odričući se srpskih latiničnih spomenika kulture.

32. Svesrpski sabor predlaže mjere s ciljem očuvanja i njegovanja srpske kulture i srpskog nacionalnog identiteta: organizovanje i sprovođenje jedinstvenih, posebno standardizovanih programa učenja srpskog jezika, ćirilskog pisma, srpske književnosti, kulture i istorije; podrška osnivanju, izgradnji, obnovi i održavanju predškolskih, školskih, srednjoškolskih ustanova i ustanova kulture, kao i osnivanju ili obnovi izučavanja srbistike na visokoškolskim ustanovama, u saradnji sa domicilnim državama; podrška radu kulturno-umjetničkih društava; podrška radu pisanih i elektronskih medija na srpskom jeziku; pomoć u održavanju postojećih i osnivanju novih odjeljenja i škola u okviru Srpske pravoslavne crkve, gdje bi se uz već postojeću vjersku nastavu, sprovodio jedinstveni posebno standardizovan program učenja srpskog jezika, ćirilskog pisma, srpske kulture i istorije; stipendiranje nadarenih učenika i studenata; organizovanje omladinskih, đačkih i studentskih kampova, kao i sezonskih škola i različitih kulturnih manifestacija; i druge mjere koje doprinose očuvanju nacionalnog, kulturnog, jezičkog i duhovnog identiteta i spriječavanju asimilacije srpskog naroda.

33. Svesrpski sabor traži od Republike Srbije i Republike Srpske da ujedinjeno njeguju historijsko pamćenje i čuvaju uspomenu na srpske žrtve pale za slobodu u svim ratovima. Posebno je važno ujedinjeno i jedinstveno obilježavati i sjećati se žrtava palih u Prvom svjetskom ratu, žrtava genocida koji je izvršen nad Srbima u Drugom svjetskom ratu i žrtava u ratovima devedesetih godina prošlog vijeka.

34. Svesrpski sabor preporučuje dodatno internacionalizovanje teme stradanja Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Potrebno je svijetu predstaviti enormno stradanje i genocid koji je izvršen nad Srbima u sistemu logora NDH, sa posebnim naglaskom na stradanje djece u posebnim i u svijetu jedinstvenim logorima smrti za djecu Jastrebarsko, Sisak, Đakovo i Stara Gradiška. Logori i masovna stratišta i gubilišta Jasenovac, Donja Gradina, Sajmište, Banjica, Sremska Mitrovica, Kragujevac, Gospić, Jadovno, Pag, Jablanac, Mlaka, Slana, Zenica, Sarajevo, Vlasenica, Višegrad, Paklenica, Prebilovci, nebrojene jame u hercegovačkom i dinarskom kršu, kozaračka i druga srpska sela širom današnje Republike Srpske, Republike Srbije, Federacije BiH i Hrvatske bila su samo neka od mjesta u kojima su vršeni svirepi zločini i masovna ubistva srpskog naroda.

35. Svesrpski sabor pozdravlja ujedinjenu namjeru Republike Srbije i Republike Srpske da zajednički izgrade monumentalna spomen zdanja posvećena očuvanju istine o stradanju Srba u Drugom svjetskom ratu u Donjoj Gradini, Republika Srpska, i Beogradu, Republika Srbija. Dva monumentalna spomen-kompleksa u Donjoj Gradini i Beogradu treba da svjedoče o veličini žrtve slobodarskog srpskog naroda podnesene u borbi protiv fašizma, nacizma i ustaštva. Svesrpski sabor smatra da ovi spomen-kompleksi treba da postanu mjesta hodočašća i da se uvrste u plan đaćkih i studentskih ekskurzija škola i fakulteta Republike Srbije i Republike Srpske.

36. Svesrpski sabor preporučuje Republici Srbiji i Republici Srpskoj da kontinuirano i zajednički pomažu srpski narod u regionu i dijaspori. Svesrpski sabor smatra da srpski narod u Crnoj Gori mora biti uvažen u skladu sa vjekovnim prisustvom u Crnoj Gori i sadašnjim značajnim učešćem u ukupnom broju stanovnika.

37. Svesrpski sabor preporučuje Republici Srbiji i Republici Srpskoj da zaštite kulturno nasljeđe srpskog naroda koje je ugroženo izvan teritorija Republike Srbije i Republike Srpske. Svesrpski sabor preporučuje i nesebično pomaganje srpskih manastira i crkava u Dalmaciji, Lici, Slavoniji i u drugim mjestima, kao i u Federaciji BiH i Crnoj Gori. Svesrpski sabor zahtijeva od državnih organa srpskog naroda da posebno stimulišu naučno-istraživački rad i kulturno-umjetničko stvaralaštvo po ovom pitanju.

38. Svesrpski sabor zahtijeva i dodatnu materijalnu i svaku drugu vrstu podrške Srbima povratnicima koji su se nakon ratnih dešavanja vratili na svoja ognjišta u Federaciju BiH. Srbi su i dalje vlasnici velikih zemljišnih prostranstava u Federaciji BiH, te se moraju ekonomski osnažiti kako bi sačuvali porodičnu imovinu.

39. Svesrpski sabor naglašava potrebu za formiranjem seta usaglašenih zakonskih rješenja i podsticajnih mjera s ciljem povećanja nataliteta, kako bi se obezbijedio demografski rast. Svesrpski sabor očekuje od državnih organa Srbije i Srpske da

osnuju Fond "Djeca nam se rađala", a s ciljem formiranja i provođenja pronatalitetnih mjera.

40. Svesrpski sabor ističe porodične i tradicionalne vrijednosti kao temeljne vrijednosti srpskog društva. Svesrpski sabor apeluje na Republiku Srbiju i Republiku Srpsku da u skladu sa državnim mehanizmima ujedinjeno i ključno utiču na očuvanje vrednosti i značaja porodice.

41. Svesrpski sabor preporučuje harmonizaciju nastavnih planova i programa u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju u Republici Srbiji i Republici Srpskoj. Svesrpski sabor podržava i uvođenje redovnih đačkih i studentskih ekskurzija i to na način da đaci i studenti iz Republike Srbije posjećuju prirodne ljepote i kulturno-istorijske spomenike u Republici Srpskoj, i obrnuto.

42. Svesrpski sabor preporučuje dodatno ekonomsko zbližavanje Republike Srbije i Republike Srpske i povećanje robne razmjene, od čega će konačnu korist imati građani Republike Srbije i Republike Srpske.

43. Svesrpski sabor predlaže sačinjavanje usaglašenog plana poljoprivredne proizvodnje Republike Srbije i Republike Srpske.

44. Svesrpski sabor pozdravlja napore Republike Srbije koja je tokom proteklih godina finansirala veliki broj infrastrukturnih projekata u Republici Srpskoj i u opštinama Federacije BiH u kojima Srbi čine većinu ili značajan dio stanovništva.

45. Svesrpski sabor podstiče Republiku Srbiju i Republiku Srpsku da dalje razvijaju zajednički ekonomski, kulturni, socijalni, sportski i duhovni prostor.

46. Svesrpski sabor preporučuje Republici Srbiji i Republici Srpskoj objedinjavanje ponuda, usluga, investicija i resursa u oblastima energetike, rudarstva, turizma, poljoprivrede, bankarstva, finansija i platnog sistema, zdravstva, obrazovanja, saobraćaja i veza i drugim oblastima od nacionalnog značaja radi zajedničkog nastupanja na domaćim i stranim tržištima.

47. Svesrpski sabor predlaže sačinjavanje zajedničkog i ujedinjenog plana infrastrukturnih projekata Republike Srbije i Republike Srpske kojim će se detaljno urediti i planirati potencijalno važni projekti. Svesrpski sabor pozdravlja zajedničke aktivnosti Republike Srbije i Republike Srpske na izgradnji auto-puta Banjaluka – Beograd, na izgradnji gasovoda kroz Republiku Srpsku, aerodroma u Trebinju, kao i na izgradnji zajedničkih hidroelektrana. Naravno, ekonomska saradnja je vezana za širi region i smatramo je neophodnom za uspostavljanje bliskih ekonomskih veza sa svim zemljama i entitetima na Zapadnom Balkanu kroz Berlinski proces, Otvoreni Balkan i kroz proces evropskih integracija.

48. Svesrpski sabor traži zajednički rad s ciljem unapređenog koordinisanog nastupa, okupljanju i angažovanju srpske dijaspore u svijetu. Zajednički rad na poboljšanju imidža, lobiranje i širenje istine o srpskom narodu širom svijeta.

49. Svesrpski sabor smatra da državni organi srpskog naroda treba da ponude narodima u okruženju sporazum o istorijskom pomirenju, trajnom miru i razvoju.

Dr. Safet Mušić

ZA ŠTA SE SPREMA VOJSKA SRBIJE?

Tri milijarde za naoružavanje i "unapređenje položaja Srba u regionu"

Srbija planira povećanje brojnog stanja vojske i to specijalnih snaga, te je predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, u februaru 2023. godine, izdao naređenje da se broj pripadnika specijalnih jedinica Vojske Srbije do kraja 2023. godine poveća sa 1500 na 5000.

Sporazum o Subregionalnoj kontroli naoružanja potpisan je 14. juna 1996. godine u Firenci, pod patronatom OSCE-a. Nakon potpisanog Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i u skladu s Aneksom 1-B, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, tadašnja Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) te dva bh. entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) su, u traženju veće stabilnosti i sigurnosti u regiji, ograničile personal i broj oružja i oruđa.

Ograničenja su utvrđena po srazmjeru 5:2:2. Osnovni nivo srazmjera definiran je prema tadašnjim vojnim kapacitetima i brojem stanovništva Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), gdje SRJ zadržava 75 posto osnovnog nivoa, Republika Hrvatska 30 posto i Bosna i Hercegovina isto toliko - 30 posto.

Trenutno stanje

Sporazum o subregionalnoj kontroli naoružanja je tadašnjoj SR Jugoslaviji dozvolio 1.025 tenkova, 850 oklopnih borbenih vozila, 3.750 artiljerijskih oružja, 155 borbenih aviona i 53 jurišna helikoptera. Hrvatskoj je dozvoljeno posjedovanje 410 tenkova, 340 oklopnih borbenih vozila, 1.500 artiljerijskih oružja, 62 borbenih aviona i 21 jurišni helikopter. Bosna i Hercegovina može raspolagati sa 410 tenkova, 340 oklopnih borbenih vozila, 1.500 artiljerijskih oružja, 62 borbenih aviona i 21 jurišni helikopter, s tim da Federacija Bosne i Hercegovine ima duplo više svih navedenih stavki od RS-a.

Procjena trenutnog stanja:

Srbija – 277 tenkova, 376 komada borbenih vozila, 415 artiljerijski oruđa, 14 borbenih aviona, plus 26 lakih jurišnika (Orao i Galeb), 67 helikoptera na brojnom stanju.

Hrvatska – 75 tenkova, 236 borbenih oklopnih vozila, 116 artiljerijskih oruđa, nekoliko isluženih MIG-21, uz naznaku da su kupili 12 modernih aviona Rafal, 24 helikoptera.

Sjeverna Makedonija – 31 tenk, 159 borbenih oklopnih vozila, 171 artiljerijsko oruđe, 20 helikoptera.

Bosna i Hercegovina – 53 tenka (većina starosti oko 40 godina), 18 aktivnih borbenih oklopnih vozila i nekoliko BVP M-80, 80 artiljerijskih oruđa, na stanju je nekoliko aviona (Orao i Galeb)-neoperativni, 7 operativnih helikoptera.

Sporazum je predvidio da se svaka strana može povući iz istoga ako utvrdi da je došlo do vanrednih situacija i ugrožavanja interesa. To se odnosi na prekomjerno naoružavanje neke od strana, pripreme i izvođenje vojnih vježbi u sklopu pripreme ratnih operacija te nesrazmjerno povećanje drugih vojnih sposobnosti. Ti primjeri su evidentni u Srbiji zadnjih 10-ak godina, čime se dovodi u pitanje poštivanje ili se narušava Sporazum o subregionalnoj kontroli naoružanja. Prije svega se to ogleda u zajedničkim vojnim manevrima sa Rusijom i Bjelorusijom, zatim u modernizaciji zračnih, oklopnih i specijalnih snaga, te nabavkom borbenih dronova i elektronskim sistemima za ratovanje od Rusije i Kine. Obzirom da je Sporazum potpisan prije 28 godina, on trenutno ne zadovoljava osnovne parametre koji su do tada važili u oblasti odbrane kako u regiji tako i u svijetu. Prema tome, upitna je i svrha međusobne kontrole naoružanja u regiji koja se vrši u saradnji sa OSCE-om, a prema stavkama iz Sporazuma. Razlozi su prije svega zbog radikalnih promjena u razvoju modernih tehnologija i vojne industrije, počevši od elektronskog ratovanja, preko modernizacije oklopnih, zračnih te protivoklopnih i protivzračnih borbenih sistema pa sve do hiper razvoja borbenih dronova i drugih vrsta bespilotnih letjelica/podmornica, koji uopšte nisu razmatrani niti obuhvaćeni navedenim Sporazumom.

Srbija uložila milione

Prema zvaničnim podacima, Srbija je protekle decenije potrošila blizu tri milijarde dolara na nabavku novog naoružanja, uglavnom se radi o oružju porijeklom is Rusije i Kine. Kupovani su helikopteri, dronovi, transportni avioni, radari i raketni sistemi za protivzračnu odbranu (PZO), naoružanje i oprema za pješadijske i ispecijalne jedinice. Uz ta sredstva Rusija je Srbiji donirala avione Mig-29, tenkove T-72B1MS i oklopna vozila BRDM-2MS.

Do 2021. godine Vojska Srbije (VS) kupila je od Rusije pet helikoptera Mi-17V-5, četiri borbena helikoptera Mi-35M i raketni sistem PZO "Pancir S1". Za to vrijeme iz Evrope je od „Aibusa“ nabavljeno pet helikoptera H-145M. Tokom jula 2020. Srbija je, između ostalog, od Kine kupila šest novih bespilotnih letjelica CH-92A, a zatim i raketni odbrambeni sistem FK-3.

Iz Kine su početkom 2022. godine stigla dva prototipa domaće bespilotne letjelice Pegaz na kojima je primijenjena tehnologija sa bespilotne letjelice CH-92A koja se već nalazi u naoružanju Vojske Srbije. Podaci o detaljima kupovine ruskog oružja nisu kompletirani iz razloga što su neke od dogovorenih isporuka obustavljene

nakon ruske agresije na Ukrajinu, naime više nije moguće da oružje i vojna oprema stižu preko Bugarske kao što je to ranije bio slučaj.

Ipak, Srbija nije odustala od ruskog pa i kineskog oružja te je predsjednik Vučić potvrdio da se Srbiji isporučuju PZO sistemi iz Kine i Rusije, te je u januaru 2024. godine izjavio da je Srbija blizu da kompletira tri baterije FK-3 koji su od velikog značaja za PZO i da je ruski sistem za elektronsko ratovanje Repelent u Srbiji i da će javnosti biti prikazan 15. februara ove godine u Nišu. Vučić je prvi put javno i nedvosmisleno potvrdio da je nabavljen i kineski sistem PZO kratkog dometa HQ-17. Postoji želja za nabavkom dodatnog broja kineskih besposadnih letjelica CH-95, dok je trenutno u naoružanju 30 domaćih artiljerijsko-raketnih sistema PZO kratkog dometa PASARS i da ih je naručeno još. Njihova cijena je ispod dva miliona eura. Trenutno se u naoružanju VS nalaze i 54 modernizovana sistema Iglu. Predsjednik Vučić je medijima izjavio da prije kraja 2024. godine očekuje na hiljade dronova u naoružanju, jedan od njih će biti i domaća kamikaza Osica, koja može biti korištena u sadejstvu sa izviđačkom besposadnom letjelicom Vrabac.

Osim velikog ulaganja u vojnu tehniku u vojnom budžetu koji je u 2023. godini iznosio oko 1,3 milijarde eura, skoro polovina, ili oko 600 miliona eura određeno je za nabavke naoružanja, slično stanje vojnog budžeta je predviđeno i za 2024. godinu.

Prema medijskim podacima, Srbija trenutno raspolaže sa ukupno 15 helikoptera ruske proizvodnje. Radi se o četiri savremenije letjelice Mi-35M, isporučene 2019. godine, i jedanaest Mi-35P – proizvedenih 2001. godine, koje se mogu koristiti do 2026. godine, a remontom im se period upotrebe može produžiti za deset godina - do 2036. Sjedinjene Američke Države saopštile su da je Srbija od Kipra kupila navedeni stariji model polovnih ruskih helikoptera Mi-35, i ukazale su da zbog rata koji Moskva "bez savjesti" vodi protiv Ukrajine nijedna država ne bi trebalo da posluje sa ruskim odbrambenim sektorom. Nakon toga, predsjednik Vučić je izjavio: "I što se više upiru da mi objasne da ne treba da kupujemo, mi ćemo toliko više da kupujemo. I ni na koji način nećemo ugroziti finansijsku stabilnost zemlje".

Najbolje, najbrže i najsnažnije opremanje vojske, najavio je predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, dva dana nakon odluke Sjedinjenih Američkih Država da Kosovu prodaju protivtenkovske rakete Javelin. Pored već namijenjenih 360 miliona eura iz budžeta za naoružavanje, Vučić najavljuje još oko 740 miliona u 2024. godini.

Nakon ruske agresije na Ukrajinu, jedina evropska država koja je dogovarala konkretnu vojnu saradnju sa Srbijom je Mađarska. Delegacija ministarstva odbrane i Vojske Srbije posjetila je 26. januara 2024. godine Mađarsku i tom prilikom je postignut dogovor o kupoprodaji vojne opreme između dvije zemlje. Delegaciju je predvodio ministar odbrane Miloš Vučević koji je najavio da Srbija od Mađarske kupuje borbena vozila pješadije, najvjerovatnije BTR-80AM, te da je nabavljeno nešto „konkretno i korisno“ za RV i PZO, najvjerovatnije rezervni dijelovi za avion MIG 29, koji Mađarska više ne koristi.

Veći broj vojnika

Srbija planira povećanje brojnog stanja vojske, i to specijalnih snaga, te je predsjednik Srbije Vučić u februaru 2023. godine izdao naređenje da se broj pripadnika specijalnih jedinica Vojske Srbije do kraja 2023. godine poveća sa 1500 na 5000. Prema informaciji MO Srbije, kandidati za prijem u specijalne snage VS po Projektu 5000 položili su zakletvu u kasarni „Vojvoda Živojin Mišić“ u Valjevu, dana 25.05.2023. godine. Indikativno je da nije objavljen broj novih specijalaca.

Nisu potvrđene informacije da je Vojska Srbije uspjela popuniti planiranih 5000 pripadnika specijalnih jedinica. Prema javno dostupnim podacima iz augusta 2023. godine, selektivnu osnovnu obuku od navodno hiljada prijavljenih (na konkurs su se mogli prijaviti kandidati čak sa završenom osnovnom školom) prošlo je njih svega 250 za tri elitne jedinice – 63. padobransku brigadu, 72. brigadu za specijalne operacije i odred vojne policije za specijalne namjene „Kobre“.

Generalštab i Ministarstvo odbrane Srbije su pokrenuli inicijativu da se ukine suspenzija vojnog roka i u referatima su se osvrnuli na tu temu i zašto bi je trebalo obnoviti. Od Vučića su na sastanku 29.01.2024. godine dobili rok da do maja urade detaljnu analizu sa nekoliko opcija kako bi se vratio vojni rok sa planiranim rokovima, troškovima, brojem regruta te da procijene vrijeme da pripreme i kasarne.

Uvedeno obavezno služenje vojnog roka u Srbiji

Odlazak mladih u inostranstvo zbog studija ili „trbuhom za kruhom“, mogućnost neodazivanja zbog dvojnog državljanstva i konačno prigovor savjesti kao Ustavom zagarantovano pravo – stvari su zbog kojih služenje vojnog roka, čak i kada postane obaveza propisana zakonom, neće ići tako „glatko“.

Dužina budućeg obaveznog vojnog roka je, čini se, uglavnom definisana, kao i koga će ona obuhvatiti, u najvećoj meri se zna gde će novi regruti biti smješteni i kakva će im biti obuka, a nagovještava se i koliko će svako od budućih regruta za tih 75 dana, kako se nekada govorilo «vraćanja duga domovini», biti plaćen.

Vučić: Da mladi ne odu iz zemlje zbog 75 dana

Povratak obaveznog vojnog roka nije nimalo jednostavna procedura u smislu – „ići ćete u vojsku dva i po meseca i to je to“. Jer, sem što je tehnički i logistički vrlo zahtjevna, prati je i čitav niz pravnih pitanja, ali i ono koje se tiče ljudskih resursa – **ima li sada i da li će i u narednom periodu u Srbija biti dovoljno ljudi od 18 do 27 godina za obavezno služenje vojnog roka?** To je i predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, govoreći o ponovnom uvođenju obaveznog vojnog roka, postavio kao bitnu dilemu.

- Imali bismo dva meseca obuke i 15 dana vežbe. Ipak, tu imamo i nekoliko drugih problema, moramo da pokušamo i da sačuvamo ljude u zemlji. Da nam ne odlaze zbog izuzetno kratkog vojnog roka. Mislim da je tih 75 dana minimalno, što svako može dati svojoj državi.

Godinama unazad najavljuje se povratak obaveznog vojnog roka, ali ovaj aspekt problema do sada niko nije sagledao, kao i potencijalnu opasnost koja se iza njega krije. Posebno jer se nalazimo u vremenima kada se vodi bitka kako za svaku novu bebu, tako i da se naši građani, a posebno mladi, zadrže u domovini. I dodatno da se svi oni koji su otišli u pečalbu - vrate. Takođe, godinama unazad suočavamo se sa sve većim nedostatkom radne snage zbog kojeg smo prinuđeni da uvozimo radnike i iz egzotičnih azijskih zemalja, a "crvena linija" bi mogla da bude pređena ukoliko bi se mladi, koji se trenutno dvoume da li da odu na rad u inostranstvo, odlučivali za odlazak kako bi izbegli obavezu da dva i po meseca provedu u sivomaslinastoj uniformi.

Komentarišući to pitanje, u situaciji kada Srbija svake godine doživljava odliv mladih i radno sposobnog stanovništva uopšte, vojni analitičar Aleksandar Radić kaže da u ovom slučaju država mora da pokaže autoritet. - **Kada je reč o zakonskoj obavezi tu želje nema, odluku sprovodite s reči na delo.** Ali, to upravo i jeste pitanje svih pitanja - da li država Srbija ima dovoljno snažan autoritet da prinudi mladića da ode na odsluženje vojnog roka. **Jer, pričamo o obavezi koja se s mukom uspostavila i kada je uvedeno služenje vojnog roka, još u vreme industrijske revolucije.** A kada je 1. januara 2011. godine u Srbiji obustavljeno obavezno služenje vojnog roka ukinut je jedan mehanizam kojeg će sad biti teško ponoviti. Pre svega, ako želimo da se ta obaveza sprovede kako treba, a to je egalitarno, ističe analitičar Radić.

On, naime, objašnjava da će samim uručivanjem poziva za služenje vojnog roka, „na ispitu“ biti ravnopravnost svih mladića u Srbiji.

- Znamo da imamo problem širokog sloja privilegovanih kojima tata ili mama na neki način mogu da obezbede poštudu. A uz to smo, kao neuspelu alternativu služenju u kasarnama, imali civilno služenje kojem se masovno pribegavalo. Tako da biće za naše društvo veoma štetno, ako se pokaže da i u ovom slučaju postoje privilegije i ono čuveno „znaš ti ko sam ja“, čemu smo svedoci, na primer, svakodnevno u saobraćaju – smatra Radić.

Za profesora Fakulteta bezbednosti Zorana Dragišića, bez obzira na to što će odlazak u vojsku za regrute postati zakonska obaveza, glavni cilj države treba da bude motivacija mladih ljudi da postanu profesionalni pripadnici Vojske. On ističe da za to već postoji osnov – veoma dobar odziv zainteresovanih na konkursima koje je Vojska Srbije raspisala za specijalne, izviđačke i oklopne jedinice. - Jer, ovih predloženih 75 dana nije vojni rok nego osnovna vojna obuka. Po uzusima vojne struke, naime, sve ispod devet meseci nije vojni rok. Ipak, ni tih 75 dana nije loše, jer ćemo imati generacije mladića koji su prošli neku vojnu obuku. U savremenom ratu, mi moramo da imamo jaku profesionalnu vojsku i za to treba motivisati ljude, a čini mi se da to sada ide sasvim dobro – kaže Dragišić.

Ključni problem po njemu je ono što je ustavno pravo svakog građanina Srbije – prigovor savesti.

- Mi ne znamo koliko će se mladih ljudi sada pozvati na prigovor savesti. U poslednjoj generaciji koja je pre 14 godina imala obavezu služenja vojske, to je bio ogroman procenat. Drugi problem je što imamo veliki broj građana sa dvojnim državljanstvom. Onaj koji ima državljanstvo zemlje gde nema obaveznog služenja, imaće pravo da vojsku ne služi ni u Srbiji. Zato se nadam da stručnjaci iz Generalštaba imaju sasvim jasne cifre na koliko ljudi mogu da računaju da će proći tu buduću zakonsku obavezu vojne obuke.

- Šta više, ovo je prekratko služenje, jer je glavnih problema naše vojske slaba popuna jedinica. Srbija jedina u Evropi ima kao tajni podatak koliko nam je brojno stanje vojske, ali je jasno da iz toga proizilazi da ona nije dovoljna. Zbog toga, vojni rok treba da bude puno duži od tih 75 dana, da jedan period bude obuka, a drugi period boravak u jedinici koja tako u miru ima odgovarajuću popunjenost. Ovo je isključivo individualna obuka i to je zaista krajnji minimum boravka u vojsci i to je rečenica „da je to minimalno vremena što svako može da da svojoj državi“ – ističe vojni analitičar, dodajući da pretpostavlja da će plata regruta na obaveznom slučenju biti ekvivalentna zaradi profesionalnog vojnika.

Na pitanje - da li se neka država već susrela sa ovim problemima koji prate reaktiviranje obaveznog vojnog roka, Radić odgovara da je to upravo Hrvatska, koja za svoje državljane od 1. januara 2025. uvodi obavezu služenja.

- Pred mnogo država je neminovnost rešavanja pitanja popunjenosti jedinica. Srbija je prva pokrenula to pitanje, jer se vraćanje obaveznog vojnog roka pomenulo još u ljeto 2017. godine. U međuvremenu, Hrvatska, koja sve svoje poteze na vojnom planu uglavnom povlači analogno prema Srbiji, donosi odluku prije Srbije i kreće u realizaciju.

„Vraćanjem“ obaveznog vojnog roka, kako smatra Zoran Dragišić, Hrvatska je na neki način učinila i uslugu Srbiji, baš zbog dvojnih državljanstava. - Dobar deo naših građana ima i hrvatsko državljanstvo, pa uvođenjem obaveze služenja vojnog roka u toj zemlji otpada razlog da ne služe i u Srbiji, nego moraju da se opredele da li će u vojsku tamo ili ovde.

Dragišić kaže da treba dobro razmisliti šta sa onim mladićima koji se pozovu na prigovor savesti. - Imamo veliki odliv ljudi iz zdravstva, pa oni mogu biti dobar izvor bolničara. A treba razmisliti i da li Sektor za vanredne situacije može da ih uključi u celu priču, da oni koji neće u vojsku budu kod njih i prođu tu vrstu obuke. Na taj način bi opet dobili generaciju regruta koja može da pomogne profesionalnoj vojsci koja treba da ostane nosilac odbrane zemlje – smatra profesor Fakulteta bezbednosti.

- Obavezni vojni rok od šest meseci je ukinut 2011. zbog slabog odziva mladih;
- Prije ukidanja mnogi su birali civilno služenje u bolnicama, bibliotekama, pozorištima;

- Od 1. januara 2011. na služenje vojnog roka su upućivani samo oni koji su to željeli;
- U SFRJ vojni rok je bio 24 mjeseca, pa je smanjivan na 18, 15 i konačno 365 dana;
- Procjene su da je za projekat potrebno od 100 do 600 miliona evra po generaciji;
- Obavezan vojni rok imaju Grčka, Norveška, Švajcarska, Danska, Rusija, Turska...
- Najave su da bi vojni rok trajao 75 dana i to dva mjeseca obuka i 15 dana vježbe;
- Najvjerovatnije bi u vojsku išli mladići do 30 godina i bili bi plaćeni za to.

Kako će izgledati obuka novih vojnika?

Iako je već prošlo nekoliko mjeseci kako je objavljeno da se ukida suspenzija obaveznog služenja vojnog roka u Srbiji, tema je i dalje aktuelna. Narod ima mnogo pitanja bez odgovora jer detalji još nisu precizirani. Jedno od njih je upravo oko nove službe - trajanje vojnog roka je smanjeno. Među prvim informacijama koje su dospjele do javnosti jeste da se ništa neće drastično promijeniti kada je u pitanju služenje vojnog roka. Ipak, vojni rok je skraćen, pa narodu nije bilo najjasnije šta će za to vrijeme kadeti zapravo moći da savladaju i da nauče.

U pitanju je period od 75 dana, kako je ranije napomenuto, 60 dana obuke i 15 dana vježbe.

Generalmajor Tioslav Janković, načelnik operativne uprave Generalštaba Vojske Srbije, prezentovao je nešto jasniju sliku iako će pojedinosti tek postati jasnije početkom naredne godine.

Ako je suditi prema dostupnim informacijama, taj prvi mjesec je zamišljen kao neki vid integracije mladića u sistem Vojske Srbije, samo, reklo bi se, ubrzano.

- Prvih mesec dana vojnici bi imali opštu individualnu obuku u okviru koje bi naučili da koriste i da održavaju lično naoružanje - kazao je general major.

On je pojasnio da bi fokus uz to bio na tome da kadeti savladaju i upotrebu zaštitne opreme, ali i osnovne sadržaje iz prve pomoći.

- Naučićete da se kreću na bojištu, da izrađuju zaklone, da nauče elemente stroja i obuke - kazao je general major Janković.

Podsetimo, prva generacija koja će biti obuhvaćena novim programom 2025. godine podrazumijeva mladiće od 19 do 27 godina, odnosno 30 godina za one koji u međuvremenu budu odlagali vojni rok. Za žene, služba će biti na dobrovoljnoj bazi.

Ako je prvi mesec zamišljen kao vid integracije, drugi možda može da se sagleda kao vid specijalizacije. Naravno, usled broja dana, takođe ubrzan i, pretpostavlja se, u zavisnosti od toga kako se kadeti pokažu i koliko savladaju veštine iz prethodnog mjeseca.

General major Janković je pojasnio da je u ovom periodu obaveznog služenja vojnog roka predviđeno da mladići i devojke koji obuku uniforme steknu neka značajna vezana za svoju vojno evidencionu specijalnost. **Foto: Nikola Tomić**

Ipak, on je pomenuo i da postoji mogućnost da ta znanja ne budu potpuna, međutim napomenuo je da će biti dovoljna za ono što je predviđeno i što se očekuje od kadeta.

Za poslednjih 15 dana od starta se govorilo da će biti u pitanju vežbe prethodno savladanog.

Kako je objasnio generalmajor Janković, tada bi vojnici u okviru tima trebali da "daju svoj doprinos". Pretpostavlja se da će akcenat biti postavljen na svemu što je sa njima pređeno u periodu od dva meseca obuke.

Generalmajor Janković je pojasnio da bi tada trebali da sagledaju svoje mesto i ulogu u okviru jedinica koje će biti slične ili iste onim u kojima će biti raspoređeni kasnije kao rezervni vojni obveznici.

Iako još nije poznato kada će početi da pristižu pozivi i koverta, osim da se očekuje već u prvim mesecima 2025. godine, ono što jeste znano to je da se prva grupa vojnika u kasarnama očekuje u septembru naredne godine.

Kao i ranije, postojaće opcije odlaganja služenja vojnog roka ukoliko je to neophodno, a i prigovor savesti ostaje kao mogućnost iako će pojedinci oko toga biti izmenjene u narednom periodu.

Prema dostupnim podacima i analizirajući trenutne finansijske mogućnosti Srbije te kapacitete u sistemu odbrane, ocjena je da se ovdje prvenstveno radi o „puštanju probnih balona“, naime osluškuj se puls javnosti, zatim se šalje poruka regionu ali i NATO-u o dodatnom jačanju VS, te namjerama i sposobnostima iste u budućnosti. U prilog ove procjene mogu ići i sljedeće činjenice: predsjednik Srbije Vučić je o vraćanju služenja vojnog roka već govorio 2022. i ranije, 2018. godine. Te prema analizama vraćanje obaveznog vojnog roka koštalo bi oko 600 miliona eura, što bi predstavljalo 40 posto ukupnog planiranog budžeta za odbranu za 2024. godinu.

Potvrda rasta vojnih sposobnosti Srbije je vidljiva i prema izvještaju Global Firepower koji rangira ukupno 145 zemalja i teritorija na osnovu njihove vojne moći, Srbija se nalazi na 56. mjestu što je pomak jer je 2023. godine bila na 60. mjestu. Iza nje su armija Hrvatske koja se našla na 66. mjestu, Albanije, čija vojska je na 90. mjestu. Na 110. mjestu je vojska Sjeverne Makedonije, na 116. je Bosna i Hercegovina, a Crna Gora je na 129. mjestu, dok je Kosovo na 135. mjestu ove rang-liste.

Bosna i Hercegovina u vojnim planovima i aktivnostima Srbije

BiH i Srbija imaju ostvarenu i kvalitetnu zvaničnu vojnu saradnju koja se realizuje prije svega u domenu vojnog školstva, obuke, zajedničkih vježbovni aktivnosti i međunarodne saradnje. Osim toga evidentirane su pojave i aktivnosti koje nisu u skladu sa navedenom zvaničnom saradnjom. Javnost u BiH je bila zatečena kada je Srbija u svojim planskim i strateškim odbrambenim dokumentima jednostrano razmatrala BiH, odnosno entitet Republika Srpska. U aktuelnoj Strategiji odbrane Srbije iz 2019. godine tačka 4.3. Očuvanje mira i bezbjednosti u regionu i svijetu, navedeno je da će se kao odbrambeni interes Republike Srbije ostvariti kroz:

“Očuvanje Republike Srpske kao entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine u skladu sa Dejtonskim sporazumom i unapređenje položaja Srba u regionu i svijetu”.

Primjetne su bile i neke reakcije na vježbovne aktivnosti OS BiH i međunarodnih snaga na prostoru BiH, tako je u maju 2021. godine na Manjači realizovana zajednička vježba OS BiH i vojske SAD „Brzi odgovor 21“. U istom mjesecu su izvršene i vojne vježbe Vojske Srbije, te je prema informacijama koje je objavilo rusko Ministarstvo odbrane, održana zajednička antiteroristička pokazna vježba srpske i ruske vojske. Zanimljivo je da ministarstvo odbrane Srbije nije objavilo informaciju o navedenoj vojnoj vježbi sa ruskom vojskom. Vojska Srbije je iste godine izvela antiterorističke vojne vježbe “Odgovor 2021“. U njima su učestvovalе jedinice vojske, žandarmerije i policije, vježbe je posmatrao i predsjednik RS Milorad Dodik. Pored toga, Vojske Srbije, Rusije i Bjelorusije od 2015. godine održavaju zajedničke trilateralne vojne vježbe “Slovensko bratstvo”, te se rotira država domaćin održavanja svake godine. Vježbe nisu realizovane nakon ruske agresije na Ukrajinu.

Još jedan događaj izazvao je reakcije u javnosti tokom 2021. godine, naime delegacija Ministarstva odbrane Srbije, na čelu sa načelnikom Generalštaba Vojske Srbije, generalom Milanom Mojsilovićem je boravila u posjeti Banjoj Luci, bez obavještanja MO BiH o terminu i razlozima posjete. Načelnik Generalštaba Vojske Srbije Milan Mojsilović se ponovo pojavio u Banjoj Luci i to simbolično u maskirnoj (ratnoj) uniformi na obilježavanju Dana RS, 09.01.2024. godine.

Indikativno je da na većini vojnih vježbi ili izložbama vojnog naoružanja u Srbiji prisustvuje i predsjednik RS Milorad Dodik. Na godišnjoj analizi stanja, operativnih i funkcionalnih sposobnosti Vojske Srbije za 2023. godinu, koja je održana početkom ove godine, ponovo je prisustvovao i Dodik.

Dodikova izjava o odlasku momaka iz entiteta RS na služenje vojnog roka u Srbiju

Milorad Dodik je izjavio da mu je drago što je Srbija donijela odluku o služenju vojnog roka i da se “traži način kako da se momci iz RS-a uključe u redovno služenje vojnog roka u Srbiji”.

“Putem određenih rješenja, mi ćemo stimulisati da naši momci idu u Srbiju, odsluže vojni rok i vrate se u Srpsku. Vidjećemo na koji način mladićima koji ovo prihvate da omogućimo brže zapošljavanje ili druge vrste privilegije i podrške”, rekao je Dodik.

Na pitanje - da li je na duži rok održiva pozicija Srbije “kao vojno neutralne i slobodarske zemlje”, Dodik kaže da je to jedina moguća pozicija za Srbiju.

“Ona ne može da uđe u NATO, jer kakvi bismo bili ljudi da nakon dva bombardovanja uđemo u taj savez. Sa druge strane, mi Srbi smo opkoljeni Alijansom. Zato je važno da Srbija ojača svoju vojsku”, kazao je.

Helez: Nastavak napada na državne institucije

Na Dodikove izjave reagovao je Zukan Helez, ministar odbrane Bosne i Hercegovine, koji je rekao da je Dodik „nastavio napade na državne institucije BiH“.

„Dodik, po ko zna koji put, direktno napada na Oružane snage BiH. Nastavak je to njegove politike napada na državne institucije – Ustavni sud BiH, Tužilaštvo BiH, Javni RTV servis (BHRT), a posebno Oružane snage BiH i druge institucije BiH koje su simboli naše zemlje“ - rekao je Helez.

Prema njegovim riječima, „Dodik agitovanjem da mladići iz RS-a služe vojni rok u Srbiji, krši Zakon o odbrani BiH, prema kojem je državljanima Bosne i Hercegovine, čije je prebivalište na teritoriji BiH, uključujući i one sa dvojnim državljanstvom, zabranjeno da služe vojni rok i obučavaju se u svojstvu regruta u oružanim snagama drugih država“.

„Na ovaj način Dodik čini krivično djelo“, ocijenio je Helez. Zbog toga je pozvao Tužilaštvo BiH da ispita izjave predsjednika entiteta RS. „Ova izjava još jedan je dokaz da Milorad Dodik ili ne poznaje ustavno-pravni sistem Bosne i Hercegovine ili se namjerava upustiti u novu avanturu koja će ga ponovo odvesti na optuženičku klupu“, kazao je Helez.

Ministar vanjskih poslova Bosne i Hercegovine Elmedin Konaković izjavio je da izjave predsjednika bosanskohercegovačkog entiteta RS Milorada Dodika o uključivanju mladića iz RS-a u služenje vojnog roka u Srbiji ne doprinose stabilnosti, te su samo još jedna u nizu njegovih „zapaljivih populističkih retorika“.

Konaković smatra da Dodik tim pozivom direktno krši Zakon o odbrani i čini novo krivično djelo za koje će, kako je kazao, podnijeti krivične prijave „kako bi bio procesuiran za podstrekivanje i nastavio posjete sudu koji je donedavno negirao“.

- To je još jedna njegova retorika i zapaljivo populističko ponašanje kojima pokušava sakriti stvarnost o finansijskom stanju bh. entiteta RS - rekao je Konaković.

Dodao je da ove riječi smatraju još jednom ozbiljnom prijetnjom predsjednika RS-a.

- On koji poziva i oni koji bi to podržali, a posebno oni koji bi se odlučili da služe vojni rok u bilo kojoj drugoj zemlji čine krivično djelo zbog kojeg se može ići u zatvor na tri godine i više i upozoravam sve da se ne vode Dodikovom zapaljivom retorikom, nego da ga pitaju za konkretne stvari, da ga pitaju koliko je zbog zastavljanja evropskog puta zavukao ruku u džep poljoprivrednicima u RS-u ili drugim koji bi mogli koristiti evropske fondove, koji nam se sada napokon otvaraju na pravi način - kazao je Konaković.

Duško Vejnović i Armin Kržalić

ČUVA LI EUFOR GRAĐANE BIH?

Omer Karabeg: *EUFOR je početkom marta nakon ruske invazije na Ukrajinu poslao dodatnih 500 vojnika u Bosnu i Hercegovinu. Da li mislite da je to bilo neophodno?*

Duško Vejnović: Ako je to bila procjena komandanta EUFOR-a, onda je to bilo opravdano. Inače, mislim da je Bosna i Hercegovina relativno bezbjedna što se tiče rizika i prijetnji, ali nadzor i kontrola EUFOR-a nisu suvišni. EUFOR je zadužen za provođenje vojnog dijela Dejtonskog sporazuma, ali ima i policijske nadležnosti u borbi protiv organizovanog kriminala. U prvom redu terorizma, trgovine oružjem i narkoticima. Svako normalan će to podržati.

Armin Kržalić: Činjenica je da smo gotovo cijelu prošlu i početkom ove godine imali razne političke krize koje su ugrožavale sigurnost građana. Mnogo građana je napuštalo zemlju zbog straha šta će biti sutra bojeći se da bismo se ponovo mogli vratiti u devedesete jer su mediji bili prepuni informacija da su političari, da bi ostvarili svoje lične interese, spremni ugroziti čak mir u Bosni i Hercegovini. Zbog toga je procijenjeno da se pošalje dodatni kontingent vojnika EUFOR-a.

Iako smatram da 1.200 vojnika EUFOR-a, koliko ih se sada nalazi u Bosni i Hercegovini, nije sila koja može spriječiti sukobe, sa psihološkog aspekta dobro je da su oni tu i da ih ljudi vide

Omer Karabeg: *Predsjednica Republike Srpske Željka Cvijanović poručila je komandantu EUFOR-a Antonu Weselyu da pojačano prisustvo vojnika EUFORA u naseljenim mjestima izaziva uznemirenost i zabrinutost građana Republike Srpske. Istog mišljenja je i Milorad Dodik koji kaže da se vojnici nalaze pred školama, vrtićima i javnim ustanovama, prije svega u Banjaluci, i uznemiravaju stanovništvo. Da li je stanovništvo Republike Srpske stvarno uznemireno zbog vojnika EUFOR-a na ulicama gradova?*

Duško Vejnović: To su političke izjave. Treba imati u vidu da je ovo izborna godina. Ja ne vidim da su građani uznemireni. Dobar dio građana u Republici Srpskoj smatra da je, kad se mi sami - Srbi, Bošnjaci i Hrvati - nismo mogli dogovoriti o zajedničkom životu i pravnoj državi, morao doći neko drugi, u ovom slučaju snage Evropske unije, da nadziru, kontrolišu i sarađuju sa policijskim organizacijama u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu. Uznemireni mogu biti samo pojedinci i grupe koje se bave organizovanim kriminalom, švercom narkotika i oružja i terorizmom. Institucije moraju funkcionisati onako kako je regulisano

Dejtonskim mirovnim sporazumom i Ustavom. A ako se želi mijenjati Ustav, onda to treba raditi kroz institucije sistema pravnim procedurama, civilizovano i odgovorno. Nisam za populizam, nisam za to da se izaziva netrpeljivost. To ne odgovara nijednom narodu u Bosni i Hercegovini. Ljudima je do pristojnog života, da njihova djeca i unučad ostanu u Bosni i Hercegovini, da imaju posla, da se mogu ženiti, udavati, zasnivati porodice i bezbjedno živjeti.

Armin Kržalić: Mislim da tvrdnje gospođe Cvijanović i gospodina Dodika ne stoje i da su kontraproduktivne i sa aspekta sigurnosti i sa aspekta radikalizacije stanovništva. Radikalni Dodikovi stavovi prema međunarodnim institucijama, prema OHR-u i visokom predstavniku Christianu Schmidtu doveli su do toga da je u Banjaluci bilo javnih prijetnji smrću visokom predstavniku na koje Dodik nije ni reagovao, a kamoli da ih je osudio. To je klasični primjer kako političari radikalnim stavovima mogu proizvesti ekstremizam. Pitanje je samo da li ćemo imati i terorizam, pa da neko nasiljem krene protiv međunarodnih institucija.

Omer Karabeg: *Da li se Bošnjaci, povratnici u Republiku Srpsku, osjećaju bezbjednijim nakon dolaska dodatnih snaga EUFOR-a?*

Armin Kržalić: Naravno. Povratnici u međunarodnim snagama vide zaštitu. Ako se stalno ponavljaju iste prijetnje povratnicima, ako im se upada u vjerske objekte, a policija ne reaguje, onda se oni ne osjećaju sigurno. Zbog toga im je drago da u svojim mjestima vide vojnike EUFOR-a.

Omer Karabeg: *Mandat snaga EUFOR-a traje godinu dana i ističe u novembru ove godine. Može ga obnoviti samo Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija. Da li bi Rusija mogla staviti veto na produženje mandata? Ima dosta takvih nagovještaja.*

Duško Vejnović: S obzirom na novu situaciju u svijetu u kojoj se Rusija nalazi na jednoj, a veći dio svijeta na drugoj strani, moguće je da se stvari zakomplikuju. Pretpostavljam, međutim, da je u tom slučaju moguća transformacija međunarodnog nadzora i kontrole uz saradnju sa policijskim organizacijama i Obavještajno-bezbjednosnom agencijom Bosne i Hercegovine. Inače, za razliku od kolege Kržalića, mislim je sadašnji broj vojnika EUFOR-a dovoljan. Jer, ukoliko bi došlo do nekog oružanog sukoba, EUFOR i NATO bi sigurno brzo reagovali i neutralisali svaki pokušaj ekstremista. Ali nadam se da Rusija ipak neće staviti veto uz pretpostavku da im nije do sukoba na Zapadnom Balkanu.

Armin Kržalić: Može se pretpostaviti da će Rusija sigurno ići u pravcu stavljanja veta. S druge strane, ima najava da se stav Rusije neće mijenjati i da ona nema ništa protiv međunarodnih snaga u Bosni i Hercegovini, ali ne znam koliko se može vjerovati Rusiji s obzirom da je tvrdila da neće napasti Ukrajinu, pa je onda izvršila agresiju. Ne vjerujem političkim izjavama Kremlja. Mislim da sve zavisi od lobiranja u Vijeću sigurnosti. Ali bez obzira na to šta će se dogoditi u Vijeću sigurnosti, međunarodne snage će ostati u Bosni i Hercegovini. Možda će im se promijeniti naziv, ali one će ostati.

Omer Karabeg: *Milorad Dodik je protiv produženja mandata EUFOR-a. On kaže da neće dati saglasnost za produženje. Da li je potrebna njegova saglasnost kao člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine?*

Duško Vejnović: Vanjsku politiku po Ustavu vodi Predsjedništvo. Postoji i veto u smislu zaštite nacionalnog interesa. Ipak, hoću da vjerujem da će se i na nivou Predsjedništva i na nivou zakonodavne vlasti usaglasiti taj stav. Ukoliko interes Bosne i Hercegovine bude da ostanu međunarodne snage, vjerujem da će one ostati bez obzira na protivljenje.

Armin Kržalić: Ne vidim ni ustavna, ni zakonska ovlaštenja za tako nešto zato što je misija EUFOR-a naslijedila misiju SFOR-a, a njena uloga je definisana u Aneksu 1A Dejtonskog sporazuma gdje je jasno rečeno da međunarodne snage za provedbu vojnih aspekata mirovnog rješenja mogu biti raspoređene na području Bosne i Hercegovine. Ne znam gdje su gospodin Dodik i njegovi pravnici našli uporište za svoje stajalište. Može on izraziti svoje negodovanje, kao što to mogu i drugi članovi Predsjedništva, ali moramo se pridržavati onoga što je napisano u Dejtonskom sporazumu.

Duško Vejnović: Vojni aspekti provođenja Dejtonskog mirovnog sporazuma su jasni. To je na snazi. Moguće je da se stavi veto, međutim ja sam ubijeđen da će snage EUFOR-a ostati u Bosni i Hercegovini ukoliko to bude opredjeljenje glavnih garanata Dejtonskog sporazuma.

Omer Karabeg: *Koje su alternative EUFOR-u ako bude stavljen veto na produženje njegovog mandata?*

Armin Kržalić: Alternativa je jednostavna - snage NATO saveza. U pomenutom Aneksu 1A precizirano je da se daje saglasnost NATO savezu da može uspostaviti snage koje će djelovati pod njegovom komandom. Takođe postoji saglasnost da druge države mogu pomoći u provedbi vojnih aspekata mirovnog sporazuma. Ponavljam, međunarodne snage će ostati u Bosni i Hercegovini i ako Rusija stavi veto na produženje mandata EUFOR-a. Samo je u pitanju u kojem će to biti paketu.

Omer Karabeg: *Kakva je uloga oružanih snaga Bosne i Hercegovine u očuvanju mira u Bosni i Hercegovini? Mogu li one da čuvaju mir bez pomoći međunarodnih snaga?*

Duško Vejnović: Uloga oružanih snaga Bosne i Hercegovine regulisana je zakonima koje je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. One imaju izuzetno dobru saradnju sa EUFOR-om i NATO-om i kooperativnu saradnju sa Vojskom Srbije, Oružanim snagama Republike Hrvatske i drugim vojskama zemalja regiona.

Omer Karabeg: *Narodna skupština Republike Srpske usvojila je početkom decembra prošle godine zaključke u kojima se kaže da vlada u roku od šest mjeseci treba da pripremi zakon o prenošenju nadležnosti u oblasti bezbjednosti i odbrane sa države Bosne i Hercegovine na Republiku Srpsku. To bi značilo formiranje vojske Republike Srpske. Međutim, o tome se posljednjih mjeseci ne govori. Da li je rukovodstvo Republike Srpske odustalo od formiranja vlastite vojske?*

Duško Vejnović: Da li su odustali - to treba pitati njih. Ja vidim da se s tim stalo. To se ne može ad hoc učiniti. Ne vidim metodologiju kako bi to moglo uraditi. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine to neće prihvatiti. Suviše su ozbiljna vremena za političke gafove, isključivosti i avanturizme. Ovim narodima nije do eksperimenata, njima je do ozbiljne politike i odgovornih političara, a ne do avanturista sa bilo koje strane - bilo da se radi i o Srbima, Bošnjacima ili Hrvatima.

NATO nadzor zbog ruskog uticaja u BiH

Armin Kržalić: Ne znam jesu li odustali, ali slažem se sa profesorom Vejnovićem da je to u suštini avanturizam. Kada je u pitanju odbrambeni sektor Bosne i Hercegovine, stvar je završena 2004. i 2006. donošenjem Zakona o Ministarstvu odbrane i oružanim snagama i spajanjem dvije vojske.

Svako formiranje jedinica mimo Zakona o odbrani Bosne i Hercegovine bilo bi osnivanje paravojskih formacija što je u našem Krivičnom zakonu kažnjivo od tri do deset godina zatvora. Takvi potezi trebalo bi da se procesuiraju u tužilaštva i da njihovi zagovornici objašnjavaju tužiocima kako su mislili to uraditi i da li je to udar na oružane snage Bosne i Hercegovine.

NATO i otcjepljenje RS

Omer Karabeg: *Postoji li bojazan da bi sukob u Ukrajini mogao da se prenese u Bosnu i Hercegovinu? Uostalom, EUFOR je slanje dodatnih trupa nakon ruske invazije na Ukrajinu obrazložio tvrdnjom da bi pogoršana bezbjednosna situacija u svijetu mogla potencijalno uzrokovati nestabilnost u Bosni i Hercegovini. Postoji li ta opasnost?*

Duško Vejnović: Što se tiče Bosne i Hercegovine, mislim da te opasnosti nema, ali problem Srbije i Kosova može biti fitilj za potpaljivanje. Veća je opasnost relacija Kosovo - Srbija nego eventualni konflikt u Bosni i Hercegovini.

NATO smije primijeniti silu u BiH

Armin Kržalić: Mislim da se sada sukob u Ukrajini ne može prenijeti na Bosnu i Hercegovinu s obzirom da se ruski planovi ne odvijaju po prvobitnom scenariju. Da su se stvari odvijale po tom scenariju, bilo bi određene destabilizacije i na ovom području. Sada je to dosta teže.

Omer Karabeg: *Ako bi izbio sukob u Bosni i Hercegovini, recimo, ako bi neki entitet donio odluku da se otcijepi, ima li NATO pravo da u tom slučaju interveniše?*

Duško Vejnović: Trupe EUFOR-a su u Bosni i Hercegovini, NATO ima ovlaštenja da pomogne EUFOR-u i nema dileme da bi se oni umiješali. Ali ne vidim da bi do toga moglo doći jer u zadnje vrijeme političari iz Republike Srpske zvanično izjavljuju da nemaju namjeru da se otcijepi.

Armin Kržalić: Po Dejtonskom sporazumu NATO je uz lokalne institucije garant sigurnosti i ima obavezu da eliminiše svaku prijetnju po teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine. Ako se ne bi reagiralo, bilo bi to poražavajuće za sve građane Bosne i Hercegovine i za sve ono što je do sada urađeno na uspostavi mira.

Omer Karabeg: *Milorad Dodik je nedavno prisustvovao vježbi Vojske Srbije Štit 2022 i tom prilikom izjavio da Vojska Srbije može uspješno da brani i odbrani narod u Republici Srpskoj. Da li on to nagovještava da bi Vojska Srbije branila Republiku Srpsku u slučaju otcjepljenja?*

Duško Vejnović: Prvo, ubijeđen sam da nema elemenata za otcjepljenje. Drugo, Srbija poštuje međunarodni pravni poredak. Na kraju krajeva, u ukrajinskom ratu Srbija je reagovala principijelno poštujući načelo međunarodnog prava da je zabranjena agresija jedne države na drugu. Srbija se sigurno ne bi miješala jer Vučić stalno ponavlja da poštuje teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine.

Armin Kržalić: Ta izjava je u stilu gospodina Dodika. Kada ode u Srbiju govori ono što ne bi rekao u Bosni i Hercegovini. Ali takva izjava člana Predsjedništva, koje je vrhovni komandant oružanih snaga Bosne i Hercegovine, za mene je poražavajuća. Zar nije apsurdno da komandant oružane sile jedne države ode u drugu i kaže da je vojska te države spremna da brani jedan narod u njegovoj državi. Oružane snage Bosne i Hercegovine nisu ni bošnjačke, ni hrvatske ni srpske nego vojska sva tri naroda i jedino ona ima legitimno pravo da brani Bosnu i Hercegovinu. Sve drugo bila bi agresija.

Kržalić: Zar nije apsurdno da komandant oružane sile jedne države ode u drugu i kaže da je vojska te države spremna da brani jedan narod u njegovoj državi (decembar 2020.)

Izgleda da je gospodin Dodik još pod uticajem onog prvobitnog plana specijalnih operacija do kojih je trebalo doći da prošao plan A u Ukrajini. Ali za mene je ta izjava, prije svega, sramna. Da sam ja kao član Predsjedništva otišao u drugu zemlju i rekao da su snage te zemlje spremne da brane moj narod, nikada se ne bih vratio u državu u kojoj sam član Predsjedništva.

Omer Karabeg: *U zaključku, da li EUFOR čuva mir u Bosni u Hercegovini?*

Duško Vejnović: Svakako. EUFOR čuva mir u Bosni i Hercegovini i doprinosi njejoj stabilizaciji. Sve dok Bosna i Hercegovina ne odraste i postane mirna, stabilna i evropski prosperitetna zemlja - EUFOR će ostati na ovim prostorima.

Armin Kržalić: EUFOR pruža snažnu podršku oružanim snagama Bosne i Hercegovine i ključni je element u jačanju mira i sigurnosti na ovom području.

KLIMATSKE PROMJENE I COVID-19 – RAZLIKE ILI CINIZAM KAPITALIZMA

Još prije četrdeset godina, kada je u pitanju fenomen klimatskih promjena, njegovi negatori uspjeli su da nametnu široj javnosti dogmu *natura non facit saltum*, po kojem priroda ne pravi skokove, već se sve u prirodi dešava po principu kontinuiteta, tj. cjelokupan razvoj u prirodnom okruženju se dešava organski i postepeno. Ovaj opasni ideološki filter naučnici su do danas osporili u svojim istraživanjima. Masa naučnih radova o klimatskim promjenama koji su nam sada na raspolaganju nedvosmisleno dokazuju da gradualizam ni u kom slučaju ne može se primijeniti kada je u pitanju globalno zagrijavanje. Gradualizam je evolucionistički koncept po kojem se evolucijski proces odvija postepeno tokom dugo vremena.

Nadati se da će klimatske promjene pratiti zakonitosti linearne uzročnosti (kauzalnosti) i da će se dešavati prema tačno utvrđenim prirodnim ritmovima, dodajući jednu za drugom u pravilnim intervalima prirodnu nepogodu poput tajfuna, uragana, poplava, požara, pojave kolonije skakavaca koje jedu sve pred sobom u Africi ili povećanja nivoa mora, dugo već predstavlja tezu koja je od strane naučne zajednice dokazana da je nemoguća.

Do 2000. godine ledena ploča Grenlanda, koja pokriva veličinu tri Francuske, akumulirala je toliko leda koliko je i gubila. Gubitak je nadoknađivala svježim snijegom koji je padao. Ali, u protekla dva desetljeća tempo globalnog zatopljenja poremetio je tu ravnotežu. Samo u 2019. godini ledena ploča je izgubila ukupno 1,13 biliona tona leda od čega 45% otpada na klizanje ledenjaka u more, a 55% na otapanje leda, što ukupno predstavlja 600 milijardi tona leda da je „vraćeno“ u okean. Ova količina je bila uzrokom povećanja globalnog nivoa mora za 2,2 mm.

Naučna studija koja je objavljena u časopisu *Communications Earth & Environment* 2020. godine zaključila je da je ledena ploča na Grenlandu prešla tačku sa koje nema povratka i da je sada osuđena na raspad, ali još nije jasno u kojem vremenu će se to desiti. Kada bi se čitava ledena ploča Grenlanda otopila nivo svjetskog mora porastao bi za sedam metara! Rast i od samo nekoliko metara promijenio bi obalno područje i oteo životni prostor u ovom dijelu stotinama miliona ljudi koji sada žive upravo tu.

Zašto, onda, države koje su visoko razvijene, odnosno države globalnog sjevera, koje jesu najveći krivci za emisiju gasova koji uzrokuju efekat staklene bašte, su intervenisale tako brzo i preduzele i sprovodile sve mjere koje im je savjetovala Svjetska zdravstvena organizacija kroz neposredne akcione planove za borbu protiv virusa Covid-19, ali ne i mjere za borbu protiv klimatskih promjena? Još preciznije, zašto su se pretvarale da imaju namjeru da preduzmu nešto povodom emisija stakleničkih gasova, potpisivale razne protokole i konvencije u godinama iza nas, održavale razne samite na kojima se raspravljalo o održivom razvoju, donijele Evropski Zeleni odgovor, da bi zatim odustale od te namjere ili ih sporo ili nikako ne sprovede?

Ponuđena su različita objašnjenja na ovo pitanje. Jedno od njih je i to da je korona stvarna, opipljiva, ljudi nam umiru pred očima, vidimo simptome bolesti i kako prolaze pojedinci u borbi sa njom, dok sa druge strane gasova koji uzrokuju efekat staklene bašte ne možemo da namirišemo, osjetimo. Ovo i nije neko objašnjenje, jer danas prilično tačno možemo da izračunamo emisije stakleničkih gasova čiji je krivac čovjek. Također, sada tačno znamo kako funkcioniše fenomen efekta staklene bašte. Ako je profesor Roger Revelli i bio pionir u praćenju nivoa koncentracije ugljen-dioksida u atmosferi i ako njegov naučni rad koji je objavljen u časopisu *The Hammond Times*, 1957. godine, prognozira - „može doći do globalnog zatopljenja velikih razmjera, sa radikalnim klimatskim promjenama“, sada smo sigurni da ove emisije jesu uzrokom promjene klimatskih obrazaca na planeti Zemlji.

Drugi odgovor koji je ponuđen bio je da je Covid-19 jednostavan problem. Svi znamo kako se virus prenosi (preko bliskog međuljudskog kontakta), dok su mehanizmi antropogenih klimatskih promjena mnogo složeniji. Sama kompleksnost klimatskih obrazaca na planeti Zemlji koji se smjenjuju već milionima godina, vrlo su komplikovani za razumjeti i do sada ni jedna kompjuterska simulacija nije uspjela 100% precizno predvidjeti kakva će klima biti u budućnosti. Po ovom objašnjenju, sama kompleksnost je uzrokom da države kada su u pitanju klimatske promjene ne reaguju na način kako su reagovala u vremenu pandemije Covid-19. Ni ovo objašnjenje ne može da zadovolji našu znatiželju, jer Međuvladin panel o klimatskim promjenama (IPCC) kao i druge naučne agencije ponudile su vrlo jednostavno i razumljivo rješenje za klimatske promjene: obustavite antropogene emisije. U tome nema ništa nerazumljivo.

Neka objašnjenja idu u tom pravcu da su klimatske promjene postepene, dok je Covid-19 u figurativnom smislu bio iznenadna eksplozija sa kojom se čovječanstvo odmah moralo da uhvati ukoštac. Ovo je bilo jedno od najpopularnijih objašnjenja brze intervencije država u borbi protiv Covida-19. Ovo obrazloženje polazi od pretpostavke da se virus Covida-19 pojavio „niotkuda“ i da će se i vratiti odakle je došao, dok u pitanju klimatskih promjena to nije tako.

Klimatske promjene se ne pojavljuju niotkuda da bi se vratile tamo odakle su i došle, one su postepene. Međutim, ni ovo objašnjenje nije logično. Klimatske promjene su sve osim postepene. U figurativnom smislu čak ih možemo posmatrati kao lavinu koja juri prema nama i na tom putu ona samo dobija na ubrzanju, postaje

sve razornija. Nema ništa postepeno u iznenadnim i velikim padavinama koje su uzrokom velikih poplava, ili u uraganima koji pustoše sve pred sobom. Možda kao postepeno možemo posmatrati sporo podizanje nivoa mora i okeana? Ali, i ta „sporoost“ ima svoje kumulativno djeljstvo u vidu povećanog pritiska na kontinentalne ploče, što ima za posljedicu pomjeranje istih po rascjepima i pojavu zemljotresa, pojačane vulkanske aktivnosti.

Postoji još jedan zanimljiv odgovor koji je ponuđen kada je u pitanju brzina na koju su države odreagovale po pitanju svjetske pandemije Covid-19 i sporosti implementiranja mjera kada su u pitanju klimatske promjene. On glasi da će u budućnosti biti loše bez obzira koje ćemo korake danas preduzeti da bi se suprotstavili klimatskim promjenama. Ovaj odgovor danas jako često čujemo kada se povede razgovor na temu klimatskih promjena. Sociolozi ovaj fenomen nazivaju samoispunjavajuće proročanstvo. Ako predviđate da će banka propasti i ubjedite mnogo ljudi da zatvore svoje račune u toj banci, onda će dotična banka, sasvim sigurno, propasti. Drugim riječima, stvari imaju potencijal da budu istinite, ako vjerujemo u njih. Ovo je slično placebo efektu. Ako nam ljekar da neku pilulu koja nema nikakvo djeljstvo i uz to kaže da će nam ona izliječiti neku tegobu, najvjerovatnije ćemo se i osjećati bolje. Što je drastičniji oblik placeba, to je veća vjerovatnoća da će djelovati. Vrhunski placebo bi bila recimo hirurška operacija. Ljekar obuče bijeli mantil, da anesteziju za uspavlivanje pacijentu, i popije kafu. Kada se pacijent probudi ljekar kaže pacijentu da je operacija odlično prošla. U velikoj analizi koju je obavio i objavio britanski medicinski časopis *British Medical Journal* upoređene su stvarne hirurške intervencije (za tegobe kao što su bol u leđima i gorušica) sa lažnima i otkriveno je da su placebo hirurška intervencija pomogla u 3/4 svih slučajeva, a da je u polovini slučajeva bila podjednako djelotvorna kao i prava.

Ali, sve ovo djeluje i u suprotnom smjeru. Uzmemo pilulu sa neutralnim djelstvom, misleći da će nam od nje biti muka i najvjerovatnije će i biti muka. Ljekar će upozoriti svoje pacijente da neki lijek ima ozbiljne nuspojave i najvjerovatnije će ih imati. Nocebo efekat, kako se taj efekat naziva, nije bio testiran u velikim razmjerama jer je neetično ubjeđivati zdrave osobe u to da su bolesne. Ipak, svi dokazi ukazuju na to da nocebo efekat može da bude vrlo jak.

Smisao izlaganja placebo i nocebo efekta u kontekstu klimatskih promjena je da je naše zlokobno viđenje budućnosti čovječanstva također nocebo efekat. Međutim, suštinsko pitanje ovdje je da li imamo pravo da na ovaj način razmišljamo o promjeni klimatskih obrazaca na planeti Zemlji, ako nam nauka nedvosmisleno ukazuje na to da smo mi ljudi najveći krivci za ove promjene? Da li imamo pravo da se predamo i jednostavno kažemo „mi kao čovječanstvo po ovom pitanju ne možemo učiniti ništa, budućnost će biti loša bez obzira koje korake mi budemo preduzeli da bi se suprotstavili klimatskim promjenama“? Ne, nemamo. Nemamo pravo da budućim generacijama, koje nisu još ni rođene, ostavimo planetu u ovakvom stanju, a da nismo barem niti pokušali da stvari popravimo. Da su vlade država preduzimale korake i sprovodili mjere koje im naučna zajednica savjetuje da urade, imali bi barem nečemu da se nadamo. Isto tako, da nisu bile preduzeli mjere koje su spro-

vedene u vidu neposrednih akcionih planova pod patronatom WHO kada je u pitanju pandemija Covid-19 čovječanstvo bi se našlo u očajnom stanju, bezizlaznom. U ovom slučaju, decenije rada negatora klimatskih promjena stvorile su utisak beznačajnosti, a negator je kapitalizam u formi fosilnog kapitala kao pokretačkog goriva ovog oblika društveno-ekonomskog uređenja.

Možda se odgovori na pitanje različite dinamike intervencija i sprovođenja mjera kada su u pitanju društvene reakcije kao odgovori na Covid-19 i klimatske promjene kriju u činjenici koga direktno pogađaju ovi fenomeni? Naučno stajalište koje je uspostavljeno krajem 1980-ih godina po pitanju uspostavljanja i definisanja parametara klimatske krize navele su Organizaciju Ujedinjenih nacija da donesu kroz konvencije i izglasane rezolucije svojevrstna uputstva svojim članicama, a naročito državama sa razvijenim ekonomijama da ograniče emisije gasova koji uzrokuju efekt staklene bašte. U prevodu to znači da prilagode svoje ekonomije novonastaloj situaciji i smanje emisiju CO₂ u atmosferu, da ulože sredstva u istraživanja i razvoj alternativnih izvora energije, tj. da ograniče fosilni kapital. Ali to se nije desilo. Zašto?

Odgovor je vrlo jednostavan: zato što fosilni kapital ubija posredstvom atmosfere, i svoje žrtve prvo uzima među onima koji su najmanje doprinijeli izbijanju klimatske krize, odnosno u siromašnim državama. Najveće posljedice klimatskih promjena u ovom momentu se osjete u siromašnim državama, državama koje nemaju razvijenu ekonomiju i samim time i najmanje emituju emisija stakleničkih gasova u atmosferu. Ove države nisu krive za trenutno stanje u kojem se nalazi naša atmosfera, ali one plaćaju najveću cijenu. Klimatske promjene možda predstavljaju globalni rat od kojeg ćemo svi na kraju da stradamo, ali bogati će stradati posljednji.

U slučaju Covida-19 situacija je obrnuta. Vremenska linija pokazuje da su, u većem broju, umirali ljudi na bogatom sjeveru. Tačno možemo da odredimo momenat kada je virus mutirao u pravu globalnu krizu. Epidemija u Lombardiji je zvanično počela 20. februara 2020. godine, u vrijeme kada je čak i WHO smatrala da virus nije toliko zarazan i opasan kako će se ispostaviti kasnije. U Kodonju, malom mjestu u provinciji Lodi, tridesetosmogodišnjaku, poznatom u javnosti kao Matti, dijagnostičiran je Covid-19. Matti je bio pacijent „uno“, preciznije prvi Italijan pozitivan na testu, iako se većina epidemiologa slaže da je virus počeo kružiti Lombardijom i Italijom i ranije, još početkom januara 2020. godine. Slijedili su dani u kojima se virus širio ekponencijalno. Pokušaj vlasti da uspostavljanjem takozvanih crvenih zona i izoliranjem epicentara epidemije zaustave širenje brzo su propali. Nakon što je 8. marta 2020. godine proglašen karantin u Lombardiji i još nekim provincijama na sjeveru, tri dana kasnije u izolaciju je stavljena cijela Italija.

Do maja će virus pokositi najmanje trideset hiljada života, a blizu polovine te brojke, prema zvaničnim podacima, čine smrtni slučajevi u Lombardiji, regiji u kojoj se nalaze Bergamo, Milano, Breša i još neki snažno pogođeni gradovi. I koliko god zastrašujuće bile brojke, vjerovatno ne mogu dostojno prezentirati količinu katastrofe koja je zadesila ovo područje. Slika konvoja vojnih kamiona kako odvoze tijela

preminulih građana Bergama na kremiranje u druge gradove, a koje su obišle svijet sredinom marta 2020. godine, govore više od riječi.

Univerzitet John Hopkins objavio je 3. aprila 2020. godine, uvečer, po srednjeevropskom vremenu, da je više od milion ljudi širom svijeta inficirano virusom Covid-19. Najviše zaraženih u tom trenutku je bilo evidentirano u SAD sa više od 230.000 ljudi, a potom slijede Italija, Španija, Kina, Njemačka, Francuska, Iran, Ujedinjeno Kraljevstvo, Švajcarska i Holandija.

Indikativno u ovom slučaju je što su sve ove države bile i na listi država sa najvećim kumulativnim emisijama ugljen-dioksida od 1751. godine do danas. Države koje su u aprilu 2020. godine najviše bile pogođene pandemijom Covid-19 bile su iste one države, SAD prije svih, koje su najzaslužnije za klimatsku krizu: što donekle objašnjava stvari. Vremenski tok stradanja predstavljao je šok. Covid-19 pogađao je prvenstveno prvo *bogate* visoko razvijene države globalnog sjevera!

Ovo je promijenilo sve. Vlade ovih država su bile u prilično neobičnoj situaciji da moraju da žrtvuju profit svojih kapitalističkih ekonomija u korist života svojih građana. Mada je bilo pokušaja da se ponovo uspostavi primat ekonomije nad zdravljem građana, oni su bili brzo odbačeni. Također, pandemija je bila dobra moralna lekcija političarima: život koji se poštuje više od privatnog vlasništva, trijumf demokratije.

I premda su mjere koje su vlade država donosile u borbi protiv Covida-19 imale karakter nacionalnog (odnosile su se na lockdown država), gdje su direktnu korist imale nacionalne populacije, dotle su mjere koje se odnose na smanjenje emisija CO2 dobrobit za cijelo čovječanstvo. Pozitivni efekti osjetiće se i u Evropi i u Africi, i možda u Africi i više nego u Evropi koja je u svakom slučaju više pridonijela globalnom zatopljenju gledajući kumulativno kroz emisiju CO2 u atmosferu od početka industrijske revolucije.

U svakom lošem ima i nečega dobrog. U ovom slučaju, pandemija Covid-19 nam je pokazala da kada vlade država žele *mogu* da smanje emisiju stakleničkih gasova. Zatvaranje fabrika, ulica, gradova i regija utjecali su na znatno poboljšanje kvaliteta zraka. Ovo saznanje bi trebalo da potakne vlade država da ubrzaju klimatske reforme. Npr., u 2020. godini Njemačka je proizvela 43,2% manje stakleničkih gasova nego u 1990. godini. Ukupno je u atmosferu u Njemačkoj emitirano 722 miliona tona CO2, odnosno 80 miliona tona manje nego 2019. godine, što znači da je klimatski cilj koji je bio postavljen u ovoj državi za 2020. godinu bio premašen za čak 40% u odnosu na referentnu godinu.

Međutim, ovaj rezultat nije posljedica mjera zaštite klime. Dvije trećine smanjenja emisije stakleničkih gasova uslijedilo je kao posljedica pandemije Covida-19 i njenih učinaka na ekonomiju i potrošnju energije. Ovo znači da nije bilo koronavirusa, pad emisije gasova koji uzrokuju efekat staklene bašte bi iznosio samo oko 25 miliona tona CO2 ili 37,8%, i cilj zacrtan na 2020. godinu bio bi premašen.

Kada su klimatski aktivisti, njihove pristalice i naučnici zahtijevali da se emisije umanje, rečeno im je da bi to bilo preskupo: koštalo bi jednu ili dvije desetine BDP-a. Klimatska kriza „ne može da opravda politike koje bi koštale više od 0,1% ekonom-

skog rasta“, tipično je izlaganje Wall Street Journala iz 2017. godine. Neki bi mogli da izgube posao. Ljudi nikada ne bi prihvatili poremećaje u načinu života na koji su navikli, a čak i kada bi neki smanjili emisije uvijek bi bilo drugih „slobodnih jahača“ koji bi se valjali u zadovoljstvima koja omogućava ugljen-dioksid. Kako se ispostavilo, sve te tvrdnje, i još mnogo drugih, demantovano je u martu 2020. godine. To saznanje nije tako lako izbrisati.

I moramo ga uvijek iznova citirati i ponavljati kao argument u borbi za smanjenje emisije stakleničkih gasova.

(Napomena: tekst preuzet iz knjige „KLIMATSKE PROMJENE – Sve ono o čemu se šuti“, čiji je izdavač *Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu*).

MORALNE DIMENZIJE RATA

Osnove pojma borbenog morala

Moral u ratu se razmatra kao spremnost stanovništva i oružanih snaga zaraćene strane za napore i žrtve koje su posljedica raznih sadržaja rata, posebno oružane borbe. Prema tome, borbeni moral pokazuje spremnost za napore u ratnim uslovima visokih rizika za život, zdravlje i druge individualne, društvene i državne, materijalne i nematerijalne vrijednosti. Borbeni moral zaraćene strane je jedinstvena vrijednosna cjelina koja se samo uslovno može dijeliti na (a) borbeni moral stanovništva i (b) borbeni moral oružanih snaga.

Kvalitet borbenog morala je odraz raznih elemenata svijesti iz odgoja, obrazovanja, tradicije, razumijevanja ratnih političkih okolnosti i ciljeva koje odnosna zaraćena strana želi postići oružanom borbom kao sredstvom svoje politike.

Ratovodstvo, odnosno vrhovna komanda je odgovorna za stanje borbenog morala stanovništva i oružanih snaga, te uspostavlja stručne nosioce za praćenje, analizu, procjenu, planiranje i realiziranje mjera na izgradnji borbenog morala stanovništva, vojske i drugih subjekata odnosne zaraćene strane. Uprava za moral Generalštaba Armije RBiH je koordinirala djelovanje oko 3.600 stručnih nosilaca brige za stanje morala u jedinicama na svim nivoima, što je bio izraz visokog stupnja organiziranog djelovanja u oružanim i drugim sadržajima odbrane Bosne i Hercegovine.

Borbeni moral je oscilirajući kvalitet izložen utjecajima sa raznih strana. Događaji u oružanim snagama, među građanima, u društvu, državi, savezničkim i susjednim zemljama, na strani neprijatelja i njegovih saveznika, u regiji i svijetu mogu da utječu na stanje borbenog morala, pozitivno ili negativno. Vremenski, meteo i zemljišni uslovi, taktička, operativna i staretiška pozicija vojske naspram neprijateljske strane, također utječu na borbeni moral. U sistemu odbrane Bosne i Hercegovine, organizirano je da se dinamično sagledavaju, s jedne strane pozitivni, a s druge negativni utjecaji na borbeni moral, s ciljem da se pospješe pozitivni, a blokiraju, ublaže i prevaziđu negativni utjecaji.

Usporedba o borbenom moralu pravedne i nepravedne zaraćene strane

Moralne strane konkretnih ratova i rata kao društvene pojave uopće predmet su pažnje ratovodstava i raznih društvenih faktora zaraćenih strana, njihovih saveznika, naučne, stručne i šire javnosti u lokalnim, regionalnim i globalnim okvirima. Razmatraju se u kontekstu ocjena o političkom karakteru rata, čime se odgovara na pitanje - ko vodi pravedan a ko nepravedan rat, ko odbrambeni, a ko osvajački rat? Presudan utjecaj na moralne osnove i strane rata ima politika koja se služi ratom kao svojim sredstvom za postizanje određenih ciljeva.

Pravedne politike, kakva je bila i politika po kojoj je organizirana odbrana Bosne i Hercegovine u ratu 1992-1995. godine, vode pravedan rat iz krajnje nužde; nisu u stanju da izbjegnu rat a da ne izgube državni, nacionalni identitet; po prirodi svoje pravednosti poštuju međunarodne konvencije o ratu; dobijaju podršku svoje i javnosti širom svijeta, pa čak i podršku od građana i nevladinih asocijacija u sredinama onih koji su nepravednom politikom uzrokovali, povelu rat. Prema tim kriterijima, BiH kao zaraćena strana je vodila pravedan, odbrambeni rat.

Nepravedne politike, kakve su bile i politike po kojima je organizirana oružana agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine: vode nepravedan rat; mogle su a nisu odlučile da izbjegnu rat; da su se odlučile izbjeći rat, ne bi dovele u pitanje svoj državni identitet; po prirodi svoje nepravednosti krše međunarodne konvencije o ratu; u oružanoj borbi zločinački se ponašaju; u diplomatiji se služe intrigama; ne informiraju o istini već propagiraju neistine; obmanama opravdavaju rat i motiviraju stanovništvo za napore i žrtve u ratu; uz oružanu borbu provode specijalne podrivačke operacije koje obuhvataju terorističke metode radi zastrašivanja i slabljenja ratnih napora suprotstavljene pravedne zaraćene strane. Prema tim kriterijima, Srbija kao zaraćena strana je vodila nepravedan, osvajački rat. Također, prema tim kriterijima, Hrvatska je u otporu srbijanskoj agresiji vodila pravedan odbrambeni rat, a u Bosni i Hercegovini je vodila nepravedan, osvajački rat.

Zakonomjerno, izrazito je snažniji borbeni moral stanovništva i oružanih snaga zaraćene strane koja vodi pravedan, odbrambeni rat, odnosno bitno je slabiji borbeni moral zaraćene strane koja vodi nepravedan, osvajački rat. Najčešće, komparativna ratna prednost nepravednih je količina i razorna moć naoružanja, te izbor vremena i drugih strateških parametara izazivanja, početka i vođenja rata. Komparativna ratna prednost pravednih je visok, snažan borbeni moral stanovništva i oružanih snaga, podrška najšire javnosti, savezništvo sa demokratskim i slobodoljubivim subjektima širom svijeta. Ova zakonomjernost u potpunosti se ispoljila u slučaju visokog borbenog morala snaga odbrane Bosne i Hercegovine, upravo po osnovu pravednosti borbe.

U poslijeratno vrijeme, Srbija i Hrvatska, prema svojim nepravednim, ratnim ideološkim i političkim osnovama i ciljevima, iskrivljeno tumače uzroke, tokove, rezultate i posljedice rata. Teže da se odmaknu od krivnje za uzroke rata i njegove zločinačke posljedice u pogledu stradanja ljudi i uništavanja materijalnih dobara,

odnosno na sceni su težnje da odgovornost za uzroke i uništavajuće posljedice rata prebace na ratovodstvo i subjekte odbrane Bosne i Hercegovine. Stepenn agresorske krivnje za uzroke i posljedice rata se može mjeriti po visokom intenzitetu njegovih težnji da se najbitnije činjenice iz procesa uzrokovanja i procesa nastajanja posljedica ignoriraju, skrivaju ili iskrivljeno tumače. Naučni pristup odbacuju ili ga ideologiziraju. Nauci zadaju šta treba biti njen rezultat, čime se institucije namijenjene za nauku pretvaraju u propagandne mehanizme pod kontrolom velikosrpskih i velikohrvatskih ideoloških centara. Uz sve to, falsificiraju i izmišljaju događaje ili pak činjenicama sa margine pridaju naročite značaj.

Glavni izvori visokog borbenog morala snaga odbrane BiH

Borbeni moral stanovništva i oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine je bio izrazito visok i kao takav kompenzirao inferiornost u količini i kvalitetu naoružanja, kao i inferiornost u geostrateškoj poziciji potpunog okruženja neprijateljskim snagama, naročito do Vašingtonskog sporazuma, početkom 1994. godine. Ažuriranjem spiska brojne relevantne argumentacije, dobiven je čvrst i nepobitan osnov da se o izvorima visokog morala snaga odbrane Bosne i Hercegovine kao zaraćene strane izvedu slijedeći zaključci:

(a) građani su se uvjerali da su legalni i legitimni autoriteti Republike Bosne i Hercegovine ulagali velike napore da se izbjegne rat i očuva mir;

(b) građani su se uvjerali da državni i politički predstavnici RBiH nisu mogli izbjeći rat;

(c) građani su znali da je Bosna i Hercegovina ušla u rat u krajnjoj nuždi i da je njoj rat nametnut izvana;

(d) građani su uvidjeli da se rat nije mogao izbjeći čak i u slučaju da je odustajanjem od oružane odbrane žrtvovan državni identitet Bosne i Hercegovine, jer bi njeno stanovništvo bilo vojno mobilizirano za agresiju Srbije na susjednu državu Hrvatsku;

(e) nužnost i pravednost odbrane Bosne i Hercegovine je podrazumijevala poštovanje i poštivanje međunarodnih konvencija o ratu;

(f) snage odbrane Bosne i Hercegovine su imale podršku međunarodne zajednice i javnog mnijenja širom svijeta;

(g) mediji na strani snaga odbrane Bosne i Hercegovine su informirali javnost o istini, suzbijajući laži lansirane putem neprijateljske propagande.

d) Agresorska propaganda je usmjerena s ciljem da slomi borbeni moral branitelja

Neprijateljske naoružane formacije su borbeno djelovale s ciljem da slome otpor branitelja na linijama fronta, a neprijateljska propaganda je koncipirana i usmjerena s ciljem da slomi borbeni moral snaga odbrane BiH, da ojača borbeni moral na svojoj agresorskoj strani i da odvrti međunarodnu zajednicu od podrške snagama odbrane RBiH.

Koncept i način realiziranja neprijateljske propagande prema snagama odbrane R BiH je bio kontraproduktivan, jer je bio totalno oneljuđen, nepravedan, neuvjerljiv, brutalan i nemoralan, usklađen sa zločinačkom praksom genocida i urbicida. Što su više tako propagirali, kod branitelja je jačalo uvjerenje da su na pravednoj strani, da moraju istrajati u postizanju ciljeva odbrane BiH, što je praktički bilo jačanje moralne snage kao glavnog izvora i parametra borbene moći.

Ažurno smo pratili i procjenjivali neprijateljsku propagandu, pa smo se pitali da li je taj njen kontraproduktivni karakter bio (a) izraz profesionalne nekompetentnosti, neznanja ili pak (b) izraz suptilne namjere visoko profesionalnih da se raznim sadržajima i formama zločinačkog i propagandnog vandalizma isprovociraju snage odbrane R BiH kako bi se iz njihovih redova ispoljilo osvetničko ponašanje da se zločinom odgovori na zločin, odnosno da se lažima odgovara na laži. Cijenili smo da je takva neprijateljska propaganda bila izraz suptilne namjere da se isprovociraju snage odbrane i da ih navedu da zločinački postupaju slično kao i oni sa neprijateljske strane. To provociranje je proizvodilo kontraefekte, pa je po tom osnovu borbeni moral snaga odbrane dodatno jačao.

Naš odgovor na takvu neprijateljsku zločinačku praksu i propagandu je bio da ni u čemu ne smijemo kopirati njihovo ponašanje, da umjesto propagiranja raznih laži trebamo organizirati informiranje o istinama, a posebno da ne smijemo nigdje postupati osvetnički na zločinački način kako to oni čine. Vrijeme je pokazalo da smo ispravno procijenili šta trebamo činiti, jer je za nas bilo irelevantno da li oni provode za sebe kontraproduktivnu propagandu iz razloga slabe stručnosti ili iz razloga suptilno sračunate namjere da nas isprovociraju da se iz osвете negativno ponašamo kako bi oni u našem negativnom ponašanju dobili argumente za uvjeravanje svog stanovništva, međunarodne zajednice i šireg javnog mnijenja, da smo mi krivi za uzroke i posljedice rata.

e) Agresorsko podrivanje (subverzija) usmjereno s ciljem da slomi moral branitelja

Udar na borbeni moral nije bio samo putem borbenih operacija s fronta i putem neprijateljske propagande, već i putem subverzije, unutarnjeg podrivanja s ciljem da civilna Vrhovna komanda izgubi kontrolu nad dijelovima Armije R BiH, kako bi ti dijelovi bili upotrijebljeni za nastanak paradržavnih tvorevina suprostavljenih legalnim i legitimnim, najvišim autoritetima vlasti. U tom kontekstu treba razmatrati i slučajeve neposlušnosti. Indikativno je bilo da su se nosioci takvih pokušaja protiv civilne Vrhovne komande koristili istim sadržajima propagande, kao i propagandni centri sa neprijateljske strane, u čemu je dominirala teza da je Armija R BiH u funkciji uspostave islamskog poretka u BiH. Zanimljivo je da matrica te propagande poslije rata nije iščezla i da se još uvijek obilato koristi, nažalost i od strane nekih političkih i akademskih autoriteta među Bošnjacima. Zato, antipodriivačka borba mora biti najvažnija strana u zalaganju za očuvanje i stabiliziranje mira u BiH.

I poslije rata, protiv BiH je u toku snažna, vrlo organizirana podriivačka operacija koja može dovesti do narušavanja mira. Zato je nužna antipodriivačka aktivnost s ciljem zaštite mira. Nažalost, nivo antipodriivačke organiziranosti je ispod nivoa po-

drivačke organiziranosti. Podrivačke snage se ujedinjuju protiv BiH, a snage unutar BiH koje trebaju biti činioci antipodrivačkih mjera su razjedinjene, međusobno se sukobljavaju, a neke učestalo poručuju da neće saradivati sa svojim konkurentima u borbi za vlast.

Narod Bosne i Hercegovine treba znati da stručne službe sigurnosti ne mogu izaći nakraj sa podrivanjem iznutra, ako se antipodrivački ne ponaša svaki građanin i svaka društvena institucija, posebno institucije u oblasti kulture, medija, obrazovanja i odgoja. Politički pokret za očuvanje mira u BiH mora biti antipodrivačkog karaktera. Tek u ambijentu antipodrivačkog ponašanja svih, stručni nosioci sigurnosti mogu ostvariti svoje zakonom utvrđene odgovornosti.

f) Borbeni moral i sadržaji rata

Rat je produžetak politike zaraćenih strana oružanim sredstvima, a oružana borba je osnovni, ali ne jedini sadržaj rata. Za postizanje ratnih političkih ciljeva, zaraćene strane, države ili politički pokreti organiziraju i upotrebljavaju, pored oružane borbe, i druge bitne sadržaje rata: diplomatiju; informiranje i propagandu; logistiku; proizvodnju za opće životne i vojne potrebe; mobilizaciju stanovništva na razne ratne, a posebno za vojne potrebe; obavještajni rad; sigurnosnu zaštitu stanovništva, institucija, teritorije i infrastrukture; brigu o etičkoj, moralnoj i političkoj percepciji ratnih okolnosti ...

Prema tome, ratne strategije i doktrine obuhvataju civilnu i vojnu komponentu. Važan je sklad u razumijevanju civilne i vojne komponente ratnih napora. Apsolutiziranje bilo koje od tih komponenti uzrokuje slabosti sa negativnim posljedicama za ishod rata. Politička zrelost ratovodstva u odbrani Bosne i Hercegovine potvrdila se, pored ostalog, i usklađivanjem tih komponenti kroz proces odlučivanja, usmjeravanja i skladnog povezivanja civilnih i vojnih faktora rata.

U vezi s tim, kroz izgradnju borbenog morala u sistemu odbrane Bosne i Hercegovine, patriotizam je tretiran u okvirima slijedećih političkih činjenica:

(a) ratovodstvo je funkcija civilnih najviših ustavom utvrđenih državnih i političkih autoriteta i institucija;

(b) civilnog vrhovnog komandanta, Predsjedništvo RBiH, na čelu sa Izetbegovićem je odredio narod na demokratskim izborima;

(c) prvu vojnu ličnost u Armiji određuje civilni vrhovni komandant;

(d) prva vojna ličnost mora biti neprikosnoveno lojalna civilnom vrhovnom komandantu;

(e) s obzirom da narod bira civilnog vrhovnog komandanta, odnos prema njemu je ustvari odnos prema političkoj volji naroda, a poštivanje te volje je mjera patriotizma.

(f) ne može vojnik ili general odbacivati direktive civilnog vrhovnog komandanta, a uz to tvrditi da je patriota.

(g) obaveza da se u ratu poštuju i provode odluke civilne vrhovne komande ne smije se prepuštati vulgarnom shvatanju slobode i demokratije, jer su odnosi u ratu ustrojeni po principima subordinacije a ne po principima samoupravljanja i demokratije.

U izgradnji morala Oružanih snaga R BiH, prioritet iznad svih drugih prioriteta je bila izgradnja čvrstog, discipliniranog sistema komandovanja po principu subordinacije, što je obuhvatalo mjere za jačanje povjerenja u taj sistem kao kičmu vojne organizacije. Neprijateljska propaganda je bila usmjerena da u narodu na strani snaga odbrane izazove, proširi i produbi nepovjerenje, posebno prema civilnoj Vrhovnoj komandi i članovima Generalštaba. Uprava za moral Generalštaba je organizirala da stanovništvo i pripadnici Armije R BiH, suprotno težnjama neprijatelja, jačaju povjerenje prema ratovodstvu.

Za svaki od sadržaja rata, zaraćene strane pripremaju posebne institucije, snage, sredstva, stručne nosioce, doktrine, strategije, standardne operativne procedure i taktike borbe. Prema tome, rat je kompleksna društvena pojava u kojoj se uz prostorne i materijalne resurse angažira čitav narod, a vojno angažiranje je esencija i rezultanta tih napora. U toj kompleksnosti ratovodstvo u odbrani Bosne i Hercegovine je uspostavilo podjelu raznih uloga i zadataka u skladu sa jedinstveno postavljenim ciljem odbrane. Oružanu borbu realizirale su Oružane snage, Armija R BiH i dijelovi policije. Za njihovu pripremu zakonski su zadužena odgovarajuća državna ministarstva, a za borbenu upotrebu nadležno je bilo isključivo Predsjedništvo R BiH kao civilni vrhovni komandant koji simbolizira suverenu volju naroda. Generalštab i vojska su bili stručni nosioci oružane borbe samo po odluci civilnog vrhovnog komandanta. Izvan odluka civilnog vrhovnog komandanta vojska ne smije borbeno djelovati. U uslovima rata i mira, civilni organi za poslove odbrane bili su zaduženi da snabdijevaju oružane snage svim nužnim resursima u koje spadaju ljudi, materijalna, finansijska i energetska sredstva. Ta mobilnost raznih društvenih činilaca osigurala je visok stupanj mobilnosti čitavog naroda, što je bilo od naročitog značaja za izgradnju borbenog morala.

g) Preventiva u izgradnji i zaštiti morala Armije R BiH

Neprijatelj je podsticao na negativna ponašanja u redovima branitelja Bosne i Hercegovine. Zalaganje za red, disciplinu, poštivanje zakona, propisa, direktiva i naredbi u sistemu komandovanja imalo je karakter preveniranja negativnih ponašanja. Preveniranje negativnih ponašanja je imalo karakter zaštite moralnih i borbenih kvaliteta snaga odbrane R BiH. Samo pojedinci i grupe u malim jedinicama Armije R BiH, na vrlo uskim dijelovima fronta, prekršili su međunarodne konvencije o ratu, čime je nanesena šteta i mrlja pravednoj borbi u odbrani Bosne i Hercegovine. Pri tome treba imati u vidu da je Armija R BiH u svojim redovima imala od 185 000 do 250 000 boraca na frontu od oko 1.600 kilometara. Nedolično ponašanje malobrojnih na vrlo uskim dijelovima fronta, neprijateljskom propagandom se želi staviti na teret ratovodstvu, cjelini naših Oružanih snaga, na svim dijelovima fronta.

Tih odstupanja od direktiva civilne Vrhovne komande i faktora komandovanja u Armiji RBiH bilo je samo ondje gdje su bili neposlušni komandanti. To su bili pojedinačni, izolirani slučajevi, samo u onim malim i uskim sredinama gdje naši utjecaji nisu bili dovoljno efikasni. Neposlušni u Armiji RBiH su izvršitelji zločina. Njihovi zločini su odraz otpora zahtjevima organa komandovanja. Takvi slučajevi su narušavali borbeni moral. Sistem komandovanja je reagirao, pored ostalog, smjenama neposlušnih komandanata, te istražnim i sudskim postupcima, ali ne u mjeri kako je to trebalo. Operativni i taktički uslovi, totalno vojno okruženje i rizici da bi zbog represivnih mjera prema neposlušnima mogle pasti linije odbrane na frontu, te otvriti oružani sukobi unutar sistema odbrane, što je neprijatelj priželjkivao, glavni su, ali razumni pa i opravdani razlozi taktiziranja i odlaganja represivnih mjera prema nosiocima destrukcije u redovima branitelja. Kada su poduzete, mjere prema neposlušnima, rezultirale su jačanjem borbenog morala i zaštitom pravednog karaktera odbrane RBiH.

Maskiranje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu

Činjenice, bitne za identifikaciju državnih faktora koji su donosili odluke o započinjanju, vođenju i prekidu rata u Bosni i Hercegovini argumentiraju da je Srbija i Crna Gora, odnosno, Savezna Republika Jugoslavija, u ulozi agresora, bila jedna od zaraćenih strana. Prema tome, izvršilac oružane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu su Oružane snage pod kontrolom Miloševićevog režima. Taj režim je postavio ciljeve agresije prema velikosrpskoj ideologiji o *"ujedinjenju srpskih zemalja u jednu državu"*. Iz ekstremno nepravednih ciljeva agresije, proizašli su radikalni zadaci koji su realizirani zločinačkim, najgrubljim metodama progona, etničkog čišćenja, masovnih ubijanja civilnog stanovništva, te uništavanja raznih objekata i tragova vjekovnog života nesrpskog, naročito bošnjačkog stanovništva u Bosni i Hercegovini.

U toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, u sastavu Oružanih snaga pod kontrolom Miloševićevog režima bile su vojne i policijske snage raspoređene na teritorijama tri države: SRJ, RBiH i RH. U odnosu na dijelove Oružanih snaga angažirane u agresiji na RBiH i RH, Miloševićev režim je imao potrebu rješavati dva krupna pitanja: (a) legalizirati raspored vojnih potencijala pod svojom kontrolom a borbeno angažiranih na teritorijama susjednih zemalja (Bosne i Hercegovine i Hrvatske); i (b) maskirati vlastitu ulogu vrhovnog, civilnog i vojnog komandovanja tim dijelovima svojih Oružanih snaga. Ova dva pitanja – legalizacije i maskiranja, Miloševićev režim je rješavao uspostavljanjem paradržava, *"Republike Srpske"* i *"Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna"* u RBiH, te *"Republike Srpske Krajine"* u RH, što je korišteno za isticanje teza o građanskim ratovima. Od navedene tri paradržave, kao simbol zločinačke prakse Miloševićevog režima još uvijek postoji *"Republika Srpska"*.

Uz oružanu agresiju na RBiH Miloševićev režim je primjenjivao političke, diplomatske, propagandne, obavještajne i druge akcije, s jedinstvenim ciljem da se, uz što potpunije maskiranje oružane agresije, postignu genocidni ciljevi. Suštinski, uloga Beograda u toku priprema i izvođenja agresije na RBiH nije se mijenjala. Formal-

no, mijenjali su se nazivi institucija preko kojih se ostvarivala takva uloga. Najtransparentnije je to priznao general Veljko Kadijević. On je u svojoj knjizi *"Moje viđenje raspada"* napisao: *"Komande i jedinice JNA su činile kičmu vojske Republike Srpske sa kompletnim naoružanjem i opremom"*.¹ Vojska *"Republike Srpske"*, u toku agresije na RBiH nije bila vojska posebne države. To je bila vojna formacija u sastavu Vojske Savezne Republike Jugoslavije. Tokom agresije, nije se dovodio u pitanje odnos nadređenosti civilne Vrhovne komande i Generalštaba iz Beograda spram svojih jedinica koje su u RBiH, u svrhu maskiranja agresije objedinjene kroz formu *"Vojske Republike Srpske"*. Neki elementi takvog odnosa su održani i poslije rata. Nazivi: *"Republika Srpska"* i *"Vojska Republike Srpske"* su komponente strateškog maskiranja agresorske uloge Srbije i Crne Gore, odnosno Savezne Republike Jugoslavije. Upravo zbog toga, Srbija je trpila sankcije međunarodne zajednice, ali nije htjela priznati RBiH sve do Dejtonskog sporazuma, kada je legalizirana paradržava *"Republika Srpska"*.

Okupacijski proces

U prvoj etapi okupacijskog procesa 1991. i 1992. godine osnovane su *"srpske općine"* i *"srpske autonomne oblasti"* u okviru paradržave, *"Republike Srpske Bosne i Hercegovine"*, što je praćeno jakom propagandom, transformacijom JNA u srpsku vojsku, demonstracijom sile JNA integrirane sa lokalnim četničkim formacijama, vojnom i policijskom mobilizacijom, blokadom komunikacija, iseljavanjem Srba iz multietničkih sredina koje se planiraju oružano napasti, te evakuacijom ratnog materijala, privrednih i drugih resursa sa teritorija pod kontrolom legalnih vlasti RBiH na teritorije pod paradržavnom kontrolom takozvane *"Republike Srpske BiH"*. Vremenski, te pripreme su trajale do početka aprila 1992., kada je RBiH dobila međunarodno priznanje, što je nakon referenduma za nezavisnost BiH, od 29.02. i 01.03. 1992. godine, bio dodatni povod da se agresija na RBiH nastavi totalnom primjenom oružane sile, čime se do tada grubo prijetilo.

Planirano je da se u drugoj etapi okupira ostatak teritorija BiH, odnosno da se u potpunosti ukinu legalne institucije RBiH na preostalim lokalnim nivoima i na nivou države, te omogućiti da beogradski Miloševićev režim, putem paradržavnih institucija, *"Republike Srpske Bosne i Hercegovine"*, može efektivno vršiti vlast na cijeloj teritoriji RBiH, čime bi bila okončana okupacija. Ta druga etapa okupacije, praćena raznovrsnim pritiscima, posebno demonstracijom sile JNA integrirane sa lokalnim četničkim paravojnim i parapolijskim snagama, pokušala se ostvariti putem pregovora u kojima su srbijanski predsjednik Slobodan Milošević i crnogorski predsjednik Momir Bulatović nastojali da BiH ostane u krnjoj Jugoslaviji. Pošto se to nije moglo ostvariti putem raznih pregovaračkih pokušaja, naročito na poznatim sastancima predsjednika svih šest republika bivše SFRJ početkom, odnosno u proljeće 1992. godine, drugu etapu okupacije RBiH Miloševićev režim je pokušao ostvariti primjenom oružane agresije kao sredstva svoje politike.

1 Kadijević Veljko, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993. godine, strana 148.

Oružana agresija kao druga etapa okupacije počinje okončanjem prve etape. Operacijska osnovica za mobilizaciju, razvoj i grupisanje Miloševićeve vojske je bila teritorija na kojoj je putem paradržave „Republike Srpske BiH“ već uspostavljena vlast beogradskog režima. Znači, okupirane teritorije RBiH u prvoj etapi su, uz teritorije Srbije i Crne Gore, bile vojna operacijska osnovica za ostvarivanje daljih ciljeva okupacije, u drugoj etapi, putem oružane agresije. Sa te operacijske osnovice, svi raspoloživi efektivni takozvane JNA integrirane sa lokalnim četničkim paravojnim i parapolicijskim formacijama, sa svojih već zauzetih borbenih pozicija, borbeno su usmjereni za ofanzivna djeljstva prema preostalim teritorijama pod kontrolom legalnih vlasti RBiH.

Iz naprijed navedenog proizilazi da je ostvariva okupacija teritorije neke zemlje od strane jedne ili više drugih zemalja, putem podrivačke agresije, snagama, sredstvima i metodima specijalnog rata, znači bez oružane agresije u smislu klasičnog rata. Okupacija značajnih dijelova teritorije RBiH putem osnivanja takozvanih „srpskih“ općina, oblasti i „Republike Srpske BiH“ je postignuta putem podrivačke agresije, snagama, sredstvima i metodima specijalnog rata, što je poprimilo karakter priprema za klasičnu oružanu agresiju u kojoj je, uz klasično ratovanje, podrivačko djelovanje snagama, sredstvima i metodama specijalnog rata od strane beogradskog režima i dalje nastavljeno s ciljem okupacije preostalog dijela teritorije RBiH.

Riječ „okupacija“ znači „zauzimanje tuđeg teritorija vojnom silom“. Riječ „okupator“ znači „osvajatelj, onaj koji je silom osvojio određeno područje i održava se pomoću sile“. Riječ „okupirati“, znači, pored ostalog, „zauzeti, osvojiti, zaposjesti“.¹

1 Idrizović Muris, Jasenković Abdulah, Knor Vladimir, Rječnik stranih riječi, Književna zajednica Drugari, Sarajevo, 1990. godine, strana 257.

Šefko Hodžić

AMERIČKOM INICIJATIVOM DO DEJTONSKOG MIRA

(Povodom 13. godišnjice masakra na Markalama)

Masakr koji je promijenio sudbinu rata

Oslobođenje, 28. avgusta 2008.

Dana 28. avgusta 1995, oko 11 sati, artiljerci srpske agresorske vojske počinili su novi masakr na sarajevskim Markalama. Jedna mina 120 mm, koju su ispalili sa Trebevića, eksplodirala je kraj Tržnice, u Ulici Mula Mustafe Bašeskije i ubila 43 građanina Sarajeva, a ranila 84.

Bio je to 15. masakr koji su Karadžićevi i Mladićevi vojnici počinili nad građanima Sarajeva od početka rata. Po broju žrtava, nije to bio najveći masakr, jer su srpske snage napravile veći zločin, i to takođe na Markalama 5. februara 1994, kada su jednom granatom ubile 66 Sarajlija i Sarajki, a ranile 197.

Ali, bio je ovo masakr koji je preokrenuo sudbinu rata u Bosni i Hercegovini. Karadžićeva propaganda je pokušavala, kao i svaki put do tada, da za masakre optuži „muslimansku vlast“ u Sarajevu. To je uradila i ovog puta.

Iz UNPROFOR-a je saopšteno da u to doba nisu registrovali ni jednu granatu ispaljenu sa položaja Armije RBiH iz južnih dijelova grada. Ipak, jedan zvaničnik UNPROFOR-a je saopštio kako još nije utvrđeno sa čijih položaja je granata ispaljena.

Ali, na suđenju komandantu Sarajevsko-romanijskog korpusa srpske vojske generalu Dragoljubu Miloševiću, u Hagu, pokazalo se da je to bila diplomatska izjava - kako bi se izvukli pripadnici UNPROFOR-a koji su se tada nalazili u dijelu BiH pod kontrolom Karadžićeve vojske.

Istog dana, kad se masakr dogodio, predstavnik Stejt departmenta Nikolas Barns jasno je stavio do znanja kako zvanična Amerika vjeruje da iza granatiranja stoje bosanski Srbi i da je to još jedan njihov zločin protiv čovječnosti.

Alija Izetbegović je optužio svijet što bh. nesreću gleda ravnodušno. On je za masakr saznao u Mostaru, i tim povodom dao ovu izjavu:

„Vijest o ovom ponovljenom četničkom zločinu zatekla me je na putu za Francusku, ovdje, u Mostaru. Na trenutak sam se pokolebao da li da uopšte putujem, da li da nastavim taj put. Savjetovao sam se sa svojim saradnicima i odlučili smo se, ipak, da idemo u Francusku na ove razgovore.

U svijetu imamo pored neprijatelja i dosta prijatelja. Nažalost, ima najviše ravnodušnih. Naša nesreća počinje od te činjenice da je svijet ravnodušan i da vodi jednu neprijateljsku politiku prema BiH od samog početka, kao i prema čitavoj krizi koja je ovdje nastala. Ova današnja nesreća, prizori ovih unakaženih ljudi koje gledamo na televiziji, rezultat je ove neprincipijelne politike svijeta koji nas je prepustio da nas ubijaju i koji nam je vezao ruke pri tome“, izjavio je Izetbegović i dodao: „Ja idem gore da ih pitam - dokle će ta situacija trajati i dokle će se ovo nasilje trpiti. Uputrijebit ćemo sva sredstva da se iz ove nevolje izbavimo. Hoću da naglasim - sva sredstva.“

Ipak, poslije ovog masakra, sve je bilo drukčije. Raskomadana tijela Sarajlija uticali su na svjetske moćnike, prije svih predsjednika SAD Bila Klintonu i francuskog predsjednika Žaka Širaka, da kažu:

„Dosta!“

U dva poslije ponoći, 30. avgusta 1995, dakle, dva dana poslije masakra na Markalama, 60 NATO-vih borbenih aviona počelo je da ruši srpske položaje oko Sarajeva. Operacija je nazvana „Deliberate Force“ („Promišljena snaga“).

„Snažno podržavamo ovu operaciju“, izjavio je Klinton istog dana. „Smatram da je to primjeren odgovor na granatiranje Sarajeva.“

Komandanti NATO-a dali su do znanja Armiji RBiH da mora mirovati dok oni bombarduju srpske položaje i da efekte njihove operacije ne smiju koristiti. Jer, njihovo bombardovanje je u funkciji mira.

NATO je obustavio „Promišljenu snagu“ kad je postigao ono što je želio, trasirao je put za mirovni proces nakon kojeg niko neće biti pobjednik.

Kakvu hoćete Bosnu?

„Kada je osnovana Kontakt grupa, njen predstavnik iz SAD, Čarls Redman, pitao je predsjednika Aliju Izetbegovića - kakvu želi Bosnu i Hercegovinu?: - cjelovitu sa slabom centralnom vlašću ili podijeljenu sa jakim kontrolom na tom dijelu zemlje. Alija je odgovorio da hoće da ima nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, suverenu, sa punim teritorijalnim integritetom, pa i sa slabijom centralnom vlašću, ali u kojoj će se poštovati ljudska prava na cijeloj njenoj teritoriji.“

Ovo je kazao, za svoju knjigu o predsjedniku Aliji Izetbegoviću, njegov bliski saradnik Edhem Bičakčić. On veli da je Dejton obezbijedio da je Bosna i Hercegovina nezavisna, suverena, sa punim teritorijalnim integritetom, ali da se još ne poštuju ljudska prava na cijeloj teritoriji BiH.

Prema karti Kontakt grupe, kako je dogovoreno 29. juna 1994. godine, teritorija Bosne i Hercegovine će biti podijeljena na dva entiteta: Federaciju BiH i srpski entitet, i to u omjeru 51:49 u korist Federacije.

U Sarajevu je 18. jula 1994. godine, na Drugom Bošnjačkom saboru, usvojen mirovni plan Kontakt grupe, a potom, istog dana, usvojen je i na zajedničkom zasjedanju Skupštine RBiH i Ustavotvorne skupštine Federacije BiH.

Tzv. Republika srpska odbila je plan Kontakt grupe.

Na Drugom Bošnjačkom saboru predsjednik Izetbegović je rekao da nam „predstoji politička borba za Bosnu i Hercegovinu, možda i 100 godina i više generacija“.

Zakazan susret tri ministra

Kontakt grupa je, kako piše Holbruk, 16 mjeseci „jalovo raspravljala“ sa bosanskim Srbima, kako ih uvesti u razgovore. Sad je Holbruk, 30. avgusta 1995, imao napismeno ovlaštenja nekoliko vodećih paljanskih Srba, ovjerene Patrijarhovim potpisom, da ih predstavlja - Slobodan Milošević.

Holbrukova mirovna misija bila je podržana snažnim NATO-vim bombardovanjem srpskih položaja u BiH. On je svoj pregovarački tim smjestio u jednu vilu u Beogradu, gdje je nekoliko dana razgovarao sa Slobodanom Miloševićem.

Poslije doručka 31. avgusta 1995. Holbruk je otputovao u Zagreb da Tuđmana informiše o razgovorima sa Miloševićem. S obzirom da nisu imali jasnu ideju šta da urade, pa da se osjeti neki napredak u pregovorima, Holbruku se učinilo da bi dobro bilo da se, pod okriljem SAD, nakratko sretnu ministri vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Jugoslavije i Hrvatske.

Pitao je Tuđmana, i on je pristao, a onda i našeg ministra Šaćirbegovića, koji je, očito se konsultujući sa predsjednikom Izetbegovićem, takođe pristao.

Ali, još niko nije znao o čemu treba da se slože trojica ministara vanjskih poslova. Čak nisu ni u Holbrukovom timu. „Nemamo papire, niti ideju o čemu će se strane složiti. Nisam siguran da smo za to još spremni“, rekao je Bob Owen.

U petak, 1. septembra 1995. godine, za ručkom u Beogradu, Holbruk je predložio Miloševiću trojni sastanak ministara vanjskih poslova BiH, Jugoslavije i Hrvatske, i on je odmah prihvatio. Još su se dogovorili da to bude za sedam dana u Ženevi.

Mirovni proces u Bosni i Hercegovini je počeo.

Miloševićevi uslovi

Ričard Holbruk je 4. septembra 1995. godine, dobrim dijelom, završio razgovore sa Slobodanom Miloševićem. Milošević se složio da će Bosna i Hercegovina „nastaviti legalno postojanje u njenim sadašnjim granicama i uz daljnje međunarodno priznanje“.

Tako je Milošević prvi put priznao da Bosna i Hercegovina, i to retroaktivno, postoji kao država, u međunarodno priznatim granicama i odbacio separatističke ciljeve Pala. To je bilo isto kao da je priznao Bosnu i Hercegovinu kao državu.

Ali, Milošević je imao dva uslova: da Republika Bosna i Hercegovina mora ukinuti u nazivu „Republika“ i predložio da se zove „Unija“ ili „Konfederacija“. Drugi uslov je bio da se srpski dio Bosne zove „Republika srpska“ i na tome je insistirao. Bez toga Milošević nije bio spreman da nastavi razgovore o miru.

Taj dogovor sa Miloševićem Holbruk je postigao 4. jula, a onda je pred večer otputovao u Ankaru, gdje je u zvaničnu posjetu Turskoj, tog dana, doputovao Alija Izetbegović.

Ponoćno ubjeđivanje Izetbegovića

Holbruk je iza devet sati uveče, 4. septembra 1995. godine, stigao u Ankaru i pred ponoć, u Američkoj ambasadi u Ankari, otpočeo razgovore sa predsjednikom Izetbegovićem o Miloševićevim ponudama i zahtjevima. Izetbegović je odmah odbio Miloševićevu ponudu da se iz naziva naše zemlje izbaci riječ „Republika“, a zove „Unija“ ili „Konfederacija“. Holbruk je našao treće rješenje: da ne prihvate ni jedan od tih zahtjeva, nego da se država zove - „Bosna i Hercegovina“.

A, evo kako je Holbruk u knjizi „Završiti rat“ opisao ubjeđivanje predsjednika Izetbegovića u Ankari, poslije pola noći, 5. septembra 1995, da prizna naziv Republika srpska:

„Bilo je jedan ujutro. „Shvatam vaše probleme u vezi s tim“, rekao sam predsjedniku, „ali to je najviše što sada možemo učiniti kod Miloševića. Ne vjerujem da ime Republika Srpska, ma kako strašno, znači mnogo sve dok dobijate sve drugo - međunarodno priznanje, definisanje granica, prihvatanje vašeg legalnog statusa. Ništa od ovog niste ranije imali. Ne možemo izostaviti Republiku Srpsku iz nacrt. Žao mi je, ali možemo toliko učiniti.“

Duga pauza. Diskusija među Bosancima. Konačno, odgovor od Šaćirbeya, dok je Izetbegović sjedio šutljiv i nesretan. „Ovo je loše za mog predsjednika, ali ćemo pokušati to prihvatiti. Biće mu veoma teško objasniti svom narodu.“

Ričard Holbruk, Završiti rat, strana 139.

Alija Izetbegović je, u svojoj knjizi „Sjećanja“, opisao trenutak kad je morao da prihvati naziv „Republika srpska“: *„I ovaj put u Ankari, kad sam mu, po ko zna koji put, rekao da mi ne možemo prihvatiti Republiku srpsku, jer... i naveo mu sve argumente kojih je i on bio potpuno svjestan, Holbruk se kasnije poslušio svojom slavnom rečenicom: „Vi ste apsolutno u pravu i ja vas potpuno razumijem, ali...“*

Skoro trosatni razgovor, koji se završio oko dva sata poslije pola noći zaključio je riječima: „Ne možemo RS izostaviti iz nacrt. Žao mi je, ne možemo učiniti više“.

Odlučio sam da odmah po povratku u Sarajevo sazovem sjednicu Predsjedništva i da ih obavijestim o tome šta nas čeka u Ženevi“.

Alija Izetbegović, Sjećanja, str. 244.

Hajrudin Somun, naš ambasador u Ankari, prisustvovao je tom sastanku i opisao „lomljenje“ Alije Izetbegovića da prihvati naziv Republika srpska:

„Ja sam onda posmatrao Izetbegovića kako gubi volju, gubi snagu i sve više tone u fotelju, postaje dio te fotelje. Bilo je oko jedan sat. Holbruk je pogledao na sat i rekao: „Gospodine

Predsjedniče, ja sutra u osam sati moram doći kod Miloševića sa takvim odgovorom, inače nema ništa dalje.“

Dakle, Milošević neće prihvatiti nastavak države Bosne i Hercegovine. Onda je predsjednik Izetbegović digao samo ruke. Nije, mislim, ništa rekao.”¹

Ujutru je Holbruk saopštio Miloševiću šta je dogovorio sa Izetbegovićem. Milošević je imao još zahtjeva, ali kad mu je Holbruk rekao da bi to značilo mijenjanje naziva „Republika srpska“, odmah je odustao i dogovor Izetbegovića i Holbruka prihvatio u cjelini.

...

Karl Bilt, u knjizi „Misija mira“, piše kako je Holbruk bio u Ankari, gdje je bio Izetbegović. „Njega (Izetbegovića, op. Š. H) je sad trebalo ubijediti“, piše Bilt, „da prihvati ono što će se u petak reći u Ženevi. Odlučujuće pitanje je bilo faktičko priznanje Republike Srpske... Sada je turski predsjednik Demirel trebao pomoći i nagovoriti Izetbegovića da napravi taj odlučujući korak.”²

Pitao sam Hajrudina Somuna kakvu je ulogu u ovim ankerskim razgovorima Izetbegovića i Holbruka imala Turska.

„Nikakvu“, rekao je.

Isto sam pitao i Bakira Sadovića, koji je tada bio uz Predsjednika.

„Uloga Turske je bila samo u tome što je 4. septembra turska premijerka Tansu Čiler predsjedniku Izetbegoviću prenijela poruku predsjednika Klintonu da će danas Holbruk stići u Tursku i da se nada da će imati uspješne razgovore“, rekao je Sadović.

Uveče, 5. septembra, predsjednik Izetbegović se u Splitu sastao, „u četiri oka“, sa predsjednikom Tuđmanom i razgovarali su o američkoj inicijativi, a potom održali i šire, zvanične sastanke. Kasno noću predsjednik Alija Izetbegović se vratio u Sarajevo.

Holbrukovo kasno kakanje

Ričard Holbruk je, tri godine kasnije, u knjizi „Završiti rat“, izrazio žaljenje što je insistirao da ostane naziv Republika Srpska. Evo šta on o tome piše:

„Da mi se dozvoli da ponovo proživim dijelove stotina sati pregovora, vjerovatno bih počeo ovdje. U cjelini, dokument je predstavljao značajne dobitke za Sarajevo, što su znali i Milošević i Izetbegović. Ali, žalim što se nismo više potrudili da prisilimo Miloševića da zaboravi na ime Republika Srpska. Kada se sada na to osvrnem, mi-

1 Hajrudin Somun gost Senada Hadžifejzovića, TV FACE, 13. 3. 2021.

2 Carl Bildt, Misija Mir, ZID 1998, strana 156.

slim da smo potcijenili koliki je značaj za bosanske Srbe na Palama da zadrže njihovo krvlju natopljeno ime - što je posljedica američke racionalnosti, koja ponekad ne obraća dovoljno pažnje emotivnom ili iracionalnom na Balkanu. Možda smo takođe potcijenili i snagu našeg pregovaračkog umijeća tog dana, upravo kada je bombardovanje nastavljeno. Trebao sam jače pritisnuti Miloševića da odustane ili promijeni ime bosanskosrpskog entiteta, iako bi trud možda propao, kako su to Owen i Hill predvijeli“.

Ričard Holbruk, Završiti rat, str. 139.

Neosporna sjednica Predsjedništva RBiH

S obzirom na to da je zajednički sastanak zapadne Kontakt grupe i Kontakt grupe islamskih zemalja nekoliko dana ranije zakazan za 7. septembra u Parizu, a potom sastanak ministara vanjskih poslova BiH, Hrvatske i Jugoslavije 8. septembra u Ženevi, predsjednik Izetbegović je morao odmah 6. septembra zakazati sjednicu Predsjedništva RBiH i usvojiti instrukcije ministru vanjskih poslova Muhamedu Šaćirbegoviću i za parišku sjednicu dviju kontakt grupa, i za sastanak ministara BiH, Hrvatske i Jugoslavije u Ženevi. Dakle, imao je za sjednicu Predsjedništva samo jedan dan - 6. septembra. Glasalo se za američki paket u cjelini.

Naravno, najviše me zanimalo da li je Predsjednik održao sjednicu Predsjedništva i zatražio saglasnost prisutnih članova Predsjedništva za priznavanje američkog paketa u kome se nalazi i priznanje Republike Srpske. Jer, neki članovi Predsjedništva i sada tvrde da nikakva sjednica Predsjedništva nije održana za usvajanje instrukcija ministru Šaćirbegoviću, te

da je to predsjednik Izetbegović učinio tajno. Takođe pokušao sam da utvrdim gdje se koji od članova Predsjedništva nalazio u to vrijeme: da li u inostranstvu ili u zemlji? Zatim, kakve

su koji od članova Predsjedništva u to vrijeme davali izjave u štampi o ženevskom paketu i da li se te izjave razlikuju od današnjih. A imao sam u vidu da na sve članove Predsjedništva utiče, sada već vrlo moćno „sredstvo“ koje donose godine - zaborav.

Podnio sam zahtjev Sekretarijatu Predsjedništva BiH da mi odobre korištenje zapisnika sjednica Ratnog predsjedništva od 6. septembra 1995. Sekretarijat Predsjedništva mi je 28. 04. 2022. godine odgovorio da mi se „odobrava... i dostavlja kopija Zapisnika 295. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, broj: 02-011-552/95 od **06.09.1995.** godine“.

Dakle, to je ta sjednica Predsjedništva oko koje se već godinama vode polemike i - gube duše. Kao što se očekivalo, održana je narednog dana, nakon dolaska Izetbegovića iz Turske - 6. septembra 1995.

I, evo, šta u Zapisniku 295. sjednice od 6. septembra piše. Obrada zapisnika je moja i dodao sam najminimalnije stvari: naslov koji proizilazi iz teksta i sitne stvari koje povezuju tekst da ne bude goli zapisnik.

Zapisnik 295. sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, održane 6. septembra 1995. godine

**Utvrđena platforma za razgovore i
date instrukcije delegaciji R BiH u
Parizu i Ženevi**

Sjednica je održana u kabinetu predsjednika Izetbegovića sa početkom u 12 sati. Sjednici su prisustvovali:

Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva, članovi Predsjedništva:
Dr. Nijaz Duraković, **dr. Ivo Komšić** i v. d. člana Predsjedništva
Edhem Bičakčić, predsjednik Vlade R BiH **dr. Haris Silajdžić**, komandant
Generalštaba Armije R BiH **Rasim Delić**, generalni sekretar Predsjedništva
R BiH **Sejdalija Mustafić**, ministar vanjskih poslova **Muhamed Šaćirbegović**,
savjetnik u Predsjedništvu R BiH **Kemal Muftić**.

U Zapisniku je navedeno da je „nakon konsultacija“, usvojen sljedeći:

Dnevni red:

- Platforma za razgovor delegacije BiH na ministarskoj konferenciji u Ženevi;
Tekuća pitanja: - Imenovanje Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Žepa.

Tačka 1.

U tački jedan se kaže da je „Predsjedništvo razmotrilo prijedlog najnovije američke mirovne inicijative pred narednu konferenciju dviju kontakt grupa u Parizu i trojnu ministarsku konferenciju u Ženevi“.

„U raspravi“, piše u Zapisniku, „u kojoj su učestvovali svi članovi Predsjedništva, utvrđena je platforma za razgovore i date instrukcije delegaciji Republike Bosne i Hercegovine koje će na ministarskoj konferenciji u Ženevi predvoditi ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović.“

Na ovoj sjednici, kako piše u Zapisniku, „formirana je delegacija Republike Bosne i Hercegovine koja će voditi mirovne pregovore, ukoliko do istih dođe“.

U delegaciju su izabrani:

Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva R BiH,
Dr. Haris Silajdžić, predsjednik Vlade R/F BiH,
Krešimir Zubak, predsjednik Federacije BiH,
Miro Lazović, predsjednik Skupštine R BiH,
Dr. Ivo Komšić, član Predsjedništva R BiH,
Muhamed Šaćirbegović, ministar vanjskih poslova.

Na kraju prve tačke Dnevnog reda u Zapisniku piše:

„Predsjednik Izetbegović je obavijestio Predsjedništvo o razgovorima koje je u Ankari vodio s predsjednikom Turske Sulejmanom Demirelom, premijerkom Tansu Čiler i američkim mirovnim posrednikom Ričardom Holbrukom.“

U Zapisniku, dalje, piše:

Tačka 2.

Predsjedništvo je donijelo Odluku o obrazovanju Komisije za identificiranje i označavanje državne granice Republike Bosne i Hercegovine na području zračne luke Bihać. Predlaže se Odluka koja čini sastavni dio ovog zapisnika.

Na sjednici nije vođen magnetofonski snimak sjednice.

Sjednica je završena sa radom u 13,00 sati.

GENERALNI SEKRETAR

PREDSJEDNIK

PREDSJEDNIŠTVA R BiH

PREDSJEDNIŠTVA R BiH

Sejdalija Mustafić

Alija Izetbegović

Zapisnik nije potpisan, ali predsjednik Izetbegović je potpisao dvije odluke koje su donijeli na toj, 295. sjednici Predsjedništva, a jedna je ovjerena i štambiljem.

Tražio sam zapisnike još od tri sjednice Predsjedništva. Naredna, 296. sjednica Predsjedništva održana je 26. septembra 1995. godine, 297. sjednica 3. oktobra, koja je sazvana na zahtjev dr. Mirka Pejanovića, dr. Ive Komšića, Tatjane Mijatović Ljujić i Stjepana Kljuića, a 298. sjednica Predsjedništva 30. oktobra 1995. Ni jedan zapisnik ni sa ovih sjednica nije potpisan, ali odluke jesu, a neke i štambiljane.

Konferencija za štampu ministra Muhameda Šaćirbegovića

Entitet Federacija i takozvani srpski entitet

Oslobođenje, 7. 9. 1995.

Bosanskohercegovački ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović prisustvovao je sjednici Predsjedništva R BiH i nije mu dostavljena u Ženevi posebna instrukcija za pregovore, jer mu je, nakon glasanja, na sjednici rečeno šta treba da radi. Nakon sjednice Predsjedništva, 6. septembra, dakle, istog dana, ministar Šaćirbegović održao je u Sarajevu konferenciju za štampu na kojoj je kazao kako će na sastanku sa ministrima Hrvatske i Srbije u Ženevi 8. septembra „insistirati na ispunjenju stavova zvanične vlasti Bosne i Hercegovine“. To su, zapravo, bile instrukcije koje je on tog dana dobio na sjednici od članova Predsjedništva R BiH, kojoj je i sam prisustvovao.

A ti stavovi su „da je unutrašnje razgraničenje između Federacije i srpskog entiteta moguće samo na osnovu plana Kontakt grupe u odnosu 51:49 procenata. Sve eventualne teritorijalne promjene biće moguće samo uz saglasnost obje strane“,

rekao je ministar Šaćirbegović. „Na unutrašnjem planu“, saopštava još Šaćirbegović, „državu bi činila dva entiteta: Federacija i takozvani srpski entitet.“

U delegaciji koja putuje u Ženevu, pored ministra Muhameda Šaćirbegovića, nalazili su se zamjenik ministra vanjskih poslova Vladislav Pogarčić i ministar Hasan Muratović. Njih trojica će tražiti, takođe, kako kaže Šaćirbegović, „da se sve ustavne promjene baziraju na podržavanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike BiH u njenim međunarodno priznatim granicama“.¹

„Ministar vanjskih poslova juče je saopštio“, piše u Oslobođenju, „da očekuje da će na današnjem sastanku dvije Kontakt grupe za BiH (islamskih i zapadnih zemalja) doći do približavanja njihovih stavova. Oni bi trebalo da daju podršku američkoj mirovnoj inicijativi, vojnoj akciji NATA, ali i da usaglase mjere za provedbu plana ukoliko bude postignut i potpisan.“

Što se tiče Sarajeva, Šaćirbegović je rekao: „Znamo šta druga strana hoće, ali naši stavovi su jasni - Sarajevo mora biti cjelovito.“ Dakle, na ovoj konferenciji za štampu, ministar Šaćirbegović je saopštio sve ono što je, za Pariz i Ženevu, od njega tražilo Predsjedništvo RBiH na sastanku istog dana. Nikakvih tajni, niti misterija nije bilo! Nema sumnje da je Šaćirbegović za održavanje konferencije za štampu saglasnost dobio od predsjednika Izetbegovića.

Istina je da se u Ženevi pojavio problem, ne zbog naziva Republika srpska, nego brisanja riječi „Republika“ u nazivu države Bosne i Hercegovine. Ali, o tome ćemo kasnije.

Pejanović i Mijatovićeva - u Engleskoj, Ključić u Njemačkoj

Oslobođenje je 7. septembra objavilo vijest da je dan ranije, dakle, 6. septembra, u Englesku otputovala delegacija Srpskog građanskog vijeća koju predvodi dr. Mirko Pejanović. U delegaciji se nalazila i Tanja Ljujić Mijatović. Zato ta dva člana Predsjedništva nisu prisustvovala sjednici od 6. septembra.

Ni treći član Predsjedništva BiH Stjepan Ključić nije bio u Sarajevu, jer je u Njemačkoj učestvovao na Kongresu o genocidu u BiH, a 5. septembra je održao zanimljivo izlaganje. On je iz Njemačke za pet, šest dana otputovao u Englesku i pridružio se, sa Ivom Komšićem, članovima Srpskog građanskog vijeća. Nešto kasnije, svi su zajedno, dr. Mirko Pejanović, Tatjana Ljujić Mijatović, dr. Ivo Komšić i Stjepan Ključić, otputovali u Sjedinjene Američke Države.

Edhem Bičakčić je zvanično izabran za v.d. člana Predsjedništva, jer se dr. Ejup Ganić, nakon teške saobraćajne nesreće, liječio u Austriji. Dok je mijenjao Ganića, Edhem Bičakčić je prisustvovao svim sjednicama Predsjedništva.

1 Sejad Lučkin: U Ženevu po cjelovitu BiH, Oslobođenje, 7. 9. 1995.

Događaji od 7. septembra 1995.

BH-Press je 7. septembra emitovao vijest o održavanju sjednice Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, koja je održana 6. septembra. Tu vijest je Oslobođenjske objavilo 8. septembra na naslovnoj strani. Evo te informacije u cjelini:

Sjednica Predsjedništva RBiH

Instrukcije za razgovore

Sarajevo, 7. septembra (BH-Press)

- Juče je održana sjednica Predsjedništva RBiH kojom je predsjedavao predsjednik Alija Izetbegović. Na sjednici je razmatran prijedlog najnovije američke inicijative pred narednu

konferenciju dviju kontakt - grupa u Parizu i trojnu mirovnu konferenciju u Ženevi.

U raspravi u kojoj su učestvovali članovi Predsjedništva utvrđena je platforma za razgovore i date instrukcije delegaciji RBiH koja će na ministarskoj konferenciji u Ženevi predvoditi ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović.

Formirana je delegacija RBiH od šest članova, sa predsjednikom Predsjedništva RBiH Alijom Izetbegovićem na čelu, koja će voditi mirovne pregovore ukoliko do istih dođe. Predsjednik Izetbegović je obavijestio Predsjedništvo o razgovorima koje je u Ankari vodio sa predsjednikom Turske Sulejmanom Demirelom, premijerkom Tansu Čiler i američkim mirovnim posrednikom Ričardom Holbrukom.

Predsjedništvo je razmatralo i druga pitanja iz svoje nadležnosti.¹

Iz ove informacije čitaoci Oslobođenja su mogli da saznaju da su članovi Predsjedništva utvrdili „platformu za razgovore“ i dali „instrukcije delegaciji RBiH koju će na ministarskoj konferenciji u Ženevi predvoditi ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović“, te da je formirana šestočlana delegacija, sa predsjednikom Izetbegovićem na čelu, koja će voditi pregovore „ako do istih dođe“.

Šta je rekao dr. Ivo Komšić

Međutim, na posljednjoj strani Oslobođenja, u istom broju, ima jedna zanimljiva vijest koja daje dodatne, dragocjene informacije o pregovorima i o čovjeku koji ih je postavio, i to u 12 tačaka. Ta informacija je, zapravo, saopćenje iz kabineta člana Predsjedništva RBiH dr. Ive Komšića. Evo ga u cjelini:

„Član Predsjedništva RBiH, dr. Ivo Komšić primio je juče koordinatora Evropske parlamentarne misije u Sarajevu Eduarda i njegovog suradnika Mabelle Du Chesnea.

Evropski posmatrači su se interesovali za stav Predsjedništva o američkoj mirovnoj inicijativi, te za probleme u provedbi Federacije. Dr. Komšić je naglasio da je okvir za buduće pregovore, ako do njih dođe, postavio predsjednik Predsjedništva u 12 tačaka. To znači da se pregovori neće voditi u pravcu podjele BiH već njene reintegracije. Cje-

1 81 Sjednica Predsjedništva RBiH, Instrukcije za razgovore, Oslobođenje, 8. 9. 1995.

lovita BiH neće biti ugrožena postojanjem tzv. srpskog entiteta u njoj, već ukoliko bi se dozvolila njegova konfederalizacija sa Srbijom. Takođe, iskazan je čvrst stav da se neće trgovati sa teritorijama i da će se insistirati na jedinstvenom i otvorenom Sarajevu, stoji u saopćenju iz kabineta dr. Komšića.¹

Dakle, iz ove informacije se vidi da predsjednik Izetbegović ništa nije krio od članova Predsjedništva.

...

Potpredsjednik SDPBiH Zlatko Lagumdžija je za Oslobođenje 7. septembra, između ostalog, ovako prokomentarisao verziju mirovnog američkog prijedloga:

„Ovo je podjela Bosne i Hercegovine, a to se ne može prihvatiti. Američka inicijativa u prvoj stavci nudi teritorijalni integritet, a odmah nakon toga stoji da će se „Bosna i Hercegovina sastojati od dva entiteta. Jedan od entiteta je Federacija BiH, a drugi tzv. Republika srpska“. To znači da će, oslanjajući se na plan Kontakt grupe, Ustav Federacije važiti na 51 posto teritorije, a Ustav „Republike srpske“ na 49 posto teritorije“²

Dr. Nijaz Duraković

Američka inicijativa razmatrana na sjednici Predsjedništva

Bez ikakvih problema, Oslobođenje je 7. septembra 1995. dobilo integralni tekst američke inicijative o uređenju BiH, koju sutradan treba u Ženevi da potpišu ministri vanjskih poslova Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Jugoslavije. Oslobođenje je zatražilo i izjave o američkoj inicijativi od članova Predsjedništva Nijaza Durakovića i Edhema Bičakčića, koji je tada mijenjao Ejupa Ganića, te od još nekoliko političara.

„Konačnog plana nema, a pregovori koji se vode treba da osiguraju mir“, rekao je Edhem Bičakčić. „Mir je ono što je u ovom trenutku prioritarno, a unutrašnje uređenje i pitanje reintegracije Bosne neka ostane za dalje pregovore“. On je podsjetio na poznate riječi Alije Izetbegovića, da rat „ne bi trebalo da traje ni jedan dan duže nego što je to potrebno“.

„Papir mirovne američke inicijative je razmatran na sjednici Predsjedništva i tek treba vidjeti da li može poslužiti kao polazna osnova za pregovore. Susret u Ženevi je koristan, ali ne treba zaboraviti da je preliminaran“, kazao je Duraković. „Njihovi razgovori poslužiće da se vidi koja su to pitanja oko kojih će se lomiti koplja, ali odluka neće biti. Odlučivaće se tek kad delegacije BiH i Srbije sjednu za pregovarački sto. Uloga Hrvatske je interesantna zbog uzajamnog, trojnog priznanja“, kaže Duraković.

1 Komšić primio koordinatorka promatračke misije, Neće se trgovati teritorijama, Oslobođenje, 8. 9. 1995.

2 83 Senka Kurtović, Cjelovitost na papiru, Oslobođenje, 8. 9. 1995.

Pariski skup uoči Ženeve Širak oštro upozorava

Delegacija RBiH je 6. aprila otputovala u Rim, gdje su se ministar Muhamed Šaćirbegović i dr. Hasan Muratović sastali sa Holbrukom i njegovim pregovaračkim timom. Sastanku je prisustvovao i britanski ministar inostranih poslova Malkom Rifkin. Potom su produžili u Pariz, gdje su 7. septembra održani sastanci dviju kontakt - grupa, zapadnih i islamskih zemalja. Zapadnom kontakt grupom predsjedavao je francuski predsjednik Žak Širak, a islamskom marokanski premijer Filal.

U našoj delegaciji su bili ministri Muhamed Šaćirbegović i Hasan Muratović, ambasadori Nikola Kovač, Mustafa Bijedić i Sven Alkalaj.

Kao što je ministar Šaćirbegović očekivao, dvije kontakt grupe podržale su akciju NATO u BiH.

Oštar je bio govor francuskog predsjednika Širaka. On je na primjedbu šefa ruske delegacije o „neprijemnosti vojne akcije protiv paljanskih Srba“, „oštro odgovorio“ da „bosanski Srbi još nisu naučili da njihova vojna sila mora zaustaviti agresiju i potvrdio da se napadi NATOA neće završiti dok Mladić to ne shvati“.¹

Sporna „Republika“, ali Bosna i Hercegovina

Holbruk je u noći između 7. i 8. septembra posjetio sva tri ministra vanjskih poslova i sve je bilo uredno. Doduše, bosanski ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović mu je rekao kako sporazum „nije dobar za njegovu zemlju i njegov predsjednik je kod kuće, „pojeo vatru“. Ali nije rekao da zbog toga neće doći sutra na konferenciju.

Međutim, u međuvremenu je, najvjerojatnije, predsjednik Izetbegović nazvao Šaćirbegovića i obavijestio ga da ne ide na konferenciju i ništa ne potpisuje ako Bosna i Hercegovina u svom nazivu ne zadrži i riječ „Republika“. Dakle, sporan je bio naziv države Bosne i Hercegovine, a ne naziv „Republike srpske“.

I evo, kako Holbruk u svojoj knjizi piše, šta se dalje događalo:

„8. septembar. Mislili smo da je sve dogovoreno, sporazum su prije dva dana svi prihvatili. Planirali smo da se sastanemo, formalno potvrdimo sporazum, normalno razgovaramo o budućnosti i onda se sastanemo sa novinarima. Ali, na Balkanu ništa ne ide po planu... Nevolje su počele petnaest minuta prije nego što su naše kolege iz Kontakt grupe trebali stići, kad je nazvao Sacirbey da kaže da neće doći na sastanak ako njegova zemlja ne zadrži ime „Republika Bosna i Hercegovina“. U Sarajevu su bili žestoko kritikovani, rekao je, i trebali su ovu promjenu u posljednji minut. Mogao sam saosjećati s njima, ali Izetbegović se saglasio u Ankari i ako pokušamo ponovo o tome razgovarati u Ženevi, jugoslovenski ministar spoljnih poslova Milutinović će odbiti, kako nam je rekao, on nema ovlaštenja i ne može odlučivati. Nimalo uvijeno rekao sam Sacirbeyu (Šaćirbeju) da će, ako on bude odgovoran za neuspjeh u Ženevi, Sjedinjene Države njega smatrati odgovornim, a samo će Srbi izvući korist.

1 Oslobođenje, Pariski skup uoči Ženeve, Širak oštro upozorava, 8. 9. 1995.

Bez obzira na moj ton, Saćirbey je bio ubijeđen da je u njegovom interesu da se na vrijeme pojavi na konferenciji. Ali, da bih zaštitio proces, kontaktirao sam sa Warrenom Christopherom i zamolio ga da nazove Izetbegovića i Silajdžića u Sarajevu i pomogne da ih smiri. On je to odmah učinio, obojici objašnjavajući da prva rečenica Ženevskog sporazuma predstavlja "moćno priznanje" statusa Bosne, što je više od ustupaka kad je riječ o imenima."

Ričard Holbruk, Završiti rat, str. 143.

O razgovoru Izetbegović – Kristofer

Državna agencija BH PRESS 8. septembra je odmah emitovala vijest o razgovoru predsjednika Alije Izetbegovića i državnog sekretara SAD Vorena Kristofera. Kristofer je, kako piše u ovoj informaciji, zamolio da naša strana ne učini ništa kako ne bi propala ova posljednja šansa za mir".

„Predsjednik Izetbegović je“, piše u informaciji, „potvrdio spremnost legalnih vlasti Bosne i Hercegovine na kooperativnost uz uvjet izričite potvrde cjelovitosti naše zemlje i njenog opstanka kao nezavisne države, članice UN“.

„Kristofer je potvrdio da su ovo i američka gledišta i da je situacija u tom pogledu jasna“.

Nakon što je Voren Kristofer izričito potvrdio predsjedniku Izetbegoviću „cjelovitost naše zemlje i njenog opstanka kao nezavisne države članice UN-a“, Predsjednik je javio Šaćirbegoviću da u Ženevi potpiše američki „ženevski paket“, sa onim stavovima koje su usvojili na sjednici Predsjedništva od 6. septembra.

Ženevski sastanak o BiH Bosna cijela iz dva dijela

Ženeva, 8. 9. 1995.

„Bosna će ostati u svojim međunarodno priznatim granicama i sastojće se od dva entiteta: Federacije BiH i entiteta bosanskih Srba“, izjavio je Ričard Holbruk, pomoćnik američkog državnog sekretara za evropske poslove, čitajući zajedničku izjavu međunarodne Kontakt grupe za BiH i ministara vanjskih poslova BiH, Hrvatske i samozvane Jugoslavije.

Holbruk je ustvrdio da postoje značajne razlike između „strana“, podvlačeći da su se ministri vanjskih poslova BiH, Hrvatske i samozvane SR Jugoslavije - Muhamed Šaćirbegović, Mate Granić i Milan Milutinović (koji predstavlja pobunjene bosanske Srbe) - složili sa nekoliko principa kojima će se rukovoditi u „predstojećim teškim pregovorima“. Prema ovoj izjavi, Bosna će se sastojati od Federacije BiH, kojoj će pripasti 51 posto teritorije i entiteta bosanskih Srba, kojima bi pripalo 49 procenata teritorije.

„Ovi entiteti će imati svoju samoupravu i svoje ustave. Želio bih da dodam, a što ne piše u izjavi, da ni jedan od predloženih principa ne podrazumijeva dvije države

ili podjelu. I dok će biti očuvan kontinuitet, suverenost i teritorijalni integritet BiH, predviđene su zajedničke institucije na nivo BiH“, rekao je Holbruk.¹

Haris Silajdžić

Evropska unija je prva priznala RS

Na konferenciji za štampu, koju je održao u Tuzli 8. septembra 1995. godine, predsjednik Vlade R/F Bosne i Hercegovine dr. Haris Silajdžić je, između ostalog, rekao o ženevskim pregovorima i ovo:

„Ženevski pregovori su preliminarni, u kojima će se dogovoriti neki osnovni principi mirovnog rješenja. U prvom redu, Bosna i Hercegovina je država čiji suverenitet i teritorijalni integritet ne može doći u pitanje. Znači, moći će se razgovarati o unutrašnjoj, administrativnoj reorganizaciji Bosne i Hercegovine“²

On je kazao da nam „ne odgovara administrativna podjela 51:49, ali je u ime mira naš Parlament prihvatio takvu soluciju“, rekao je Silajdžić. On je kazao kako su nam silom nametnuli etničko čišćenje, te da „de fakto postoje dva entiteta - Federacija i privremeno okupirana teritorija“.

U razgovore su uključeni i predstavnici Srpskog građanskog vijeća.

„Agresija je izvršena na R/FBiH. Zato su u mirovne pregovore uključeni, pored ostalih, i predsjednik Skupštine RBiH Miro Lazović. Sa druge strane su uključeni inicijatori agresije sa Miloševićem na čelu, pa i bosanski Srbi, koji su bili produžena ruka beogradskog režima. Normalno je da i oni stave potpis na mir, koji su dugo odbijali“, rekao je dr. Silajdžić.

Pitao sam dr. Harisa Silajdžića, za ovu knjigu, o priznanju Republike Srpske, i on mi je odgovorio:

„Republiku srpsku prvo je priznala Evropska unija, dozvolivši Mladićevim snagama da nekažnjeno počine genocid u Srebrenici“.

Kad sam mu rekao o dogovoru Alije Izetbegovića i Holbruka u Ankari,

5. septembra, Silajdžić je postavio pitanje:

„A, šta ćemo sa Evropskom unijom?“

Ratni dnevnik, 9. 9. 1995.

Večeras Alija Izetbegović ponovo gost TV Dnevnika. Djelovao je neraspoloženo. Naglašava da je Bosna ostala u svojim granicama, a da je ostalo stvar unutrašnjeg uređenja BiH. Kaže da nije htio da se svađa sa Amerikancima oko priznanja Republike srpske jer bi rizikovao „neke važne stvari“, pa i vazdušne udare NATA.

“Pilula je gorka, ali ne i smrtonosna“, ocijenio je predsjednik Izetbegović dogovore u Ženevi.

1 Oslobođenje, Bosna cijela iz dva dijela, 9. 9. 1995.

2 V. Jahić: Bosni je ime čudo, Oslobođenje, 9. 9. 1995.

Predsjednik Alija Izetbegović o ženevskom sporazumu za TVBiH

Nije podjela već razgraničenje

Oslobođenje, 10. 9. 1995.

Danas je Oslobođenje, na prvoj stranici, te dijelom i na trećoj, objavilo veliki tekst sinoćnjeg gostovanja predsjednika Alije Izetbegovića u TV Dnevniku BiH. Tekst, ilustrovan Izetbegovićevom slikom, nosi naslov „Nije podjela, već razgraničenje“. Evo kratkog izvoda iz tog teksta koji u detalje objašnjava šta je potpisano u Ženevi.

Sarajevo, 9. septembra (BH-PRESS) - Ovo nije podjela Bosne, ovo je razgraničenje u Bosni dogovoreno još prije godinu dana, razgraničenje na koje smo pristali potpisivanjem plana Kontakt grupe“, rekao je predsjednik Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, iznoseći svoja gledišta nakon postignutog sporazuma u Ženevi, u TV Dnevniku BiH. „Tačka 1. govori jasno o državi BiH. Ni Kanada se ne zove republika, pa nije manje država. Bosna i Hercegovina se definira kao država, njen suverenitet se spominje u tački, mislim, 3. ili 4. U prvoj tački se govori o nastavljanju pravnog statusa u međunarodno priznatim granicama i kao članice UN. Dakle, jasno je da je riječ o državi.

Kad je riječ o Republici srpskoj, naravno, to je bila jedna gorka pilula za nas. Ja nisam htio da se svađam sa Amerikancima zbog tog naziva i da rizikujem obustavu akcije NATA u vezi s tim. Moram reći da su pregovori u tom pogledu bili vrlo teški i da su rizici bili vrlo veliki, tim prije što se prošle godine, kad smo prihvatili odnos 51:49, znali da je to za neki srpski entitet, koji bi onda mogao da se nazove bilo kojim imenom. U ovom momentu mislim da nije trebalo da se oko toga prepirem i da rizikujem neke vrlo važne stvari.

Pilula jeste gorka ali nije otrovna zato što to više nije nezavisna Republika srpska koja može da iznese 49 posto teritorije iz BiH. Ona to ne može učiniti. Građani tog entiteta moraće na svojim pasošima, ako hoće da idu van, imati napisano ‘Bosna i Hercegovina’, moraće na kolima da nose te oznake, ako neće da budu u kavezu zatvoreni.¹

Alija Izetbegović Gorki ukus mira

Oslobođenje, 11. 9. 1995.

Predsjednik Predsjedništva RBiH Alija Izetbegović danas objavljuje u Oslobođenju tekst u kome objašnjava šta su se ministri vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske saglasili u Ženevi o „nekoliko osnovnih principa mira u BiH“. On kaže da će o tome iznijeti svoj osobni sud.

„Bio je to klasični kompromis, a svaki kompromis nosi sa sobom ukus gorčine“, piše Izetbegović.

On kaže da se ono što je dogovoreno može svesti u dvije tačke:

¹ Alija Izetbegović, Nije podjela već razgraničenje, Oslobođenje, 10. 9. 1995.

„1. BiH nastavlja da egzistira kao cjelovita i suverena država – članica Ujedinjenih nacija u međunarodno priznatim granicama.

2. BiH će se ubuduće sastojati od Federacije BiH i Republike srpske, sa unutrašnjim razgraničenjem na omjeru 51:49 u korist Federacije.

Srbi su, dakle, morali da priznaju i prihvate državu Bosnu i Hercegovinu protiv koje su ratovali, a mi smo morali da prihvatimo njihovu republiku nastalu agresijom. Uz to, oni su morali da prihvate omjer i unutrašnjeg razgraničenja 51:49, koji su u samom početku kategorički odbijali, a konfederacije sa Srbijom nema...

Zašto smo prihvatili ovaj kompromis? Odgovor je jednostavan: da bi se okončao rat”.

Izetbegović kaže kako ima samo jedna alternativa ovom putu: to je nastavak rata da bi vojnim putem, vojnom pobjedom ujedinili Bosnu. Možemo li mi to postići i koliko to košta, prije svega u životima?” On još kaže da ponašanje Zapada nije nelogično, nego da je određeno

interesima pojedinih zemalja, “a još više činjenicom koja se manje vidi i o kojoj se rijetko govori: strahom od ruskih atomskih bombi... Danas je taj strah veći nego u vrijeme Sovjetskog saveza”, zaključuje Izetbegović.

Sjednica Skupštine Republike Bosne i Hercegovine Pred historijskom odlukom

Sjednica Skupštine Bosne i Hercegovine na kojoj se raspravljalo o američkoj mirovnoj inicijativi, priznavanju Republike srpske i data puna podrška našem pregovaračkom timu, održana je 17. i 18. septembra 1995. godine. Predsjedavao je predsjednik Skupštine Miro Lazović.

Izvještači Oslobođenja ovako su počeli svoj izvještaj o radu prvog dana Skupštine:

„Bosna i Hercegovina nastavlja svoje legalno postojanje u dosadašnjim granicama i sa trajnim međunarodnim subjektivitetom. To znači da je BiH država koja ima i koja će imati Ustav i institucije putem kojih se ostvaruje međunarodni subjektivitet i štiti teritorijalni integritet zemlje”, rekao je Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva RBiH na početku svog izlaganja o aktuelnoj političkoj situaciji i novim mirovnim inicijativama, što ga je podnio poslanicima Republičke skupštine na jučerašnjem sastanku.

“Ustavom, čiji će principi biti utvrđeni u toku mirovnog procesa, odredit će se način izbora i sastav Parlamenta, Vlade i drugih organa Republike Bosne i Hercegovine”, rekao je predsjednik Izetbegović. “Nadležnosti tih organa također će biti utvrđene ustavom, kao međunarodno priznata država, ali je izvjesno da one moraju biti takve da osiguraju ostvarenje prava i obaveza koje Bosna i Hercegovina ima kao međunarodno priznata država.”

Izetbegović je još kazao kako će u "prelaznom periodu, a to je period dok se prema budućim ustavnim rješenjima ne izaberu novi organi, postojeći legalni organi RBiH, dakle, Skupština, Predsjedništvo i Vlada nastaviti će vršiti svoje funkcije."

U to vrijeme četvorica članova Predsjedništva: dr. Mirko Pejanović, prof. dr. Tatjana Ljujić Mijatović, prof. dr. Ivo Komšić i Stjepan Kljuić vodili su u Vašingtonu razgovore sa potpredsjednikom SAD Al Gorom, pomoćnikom za nacionalnu bezbjednost Entoni Lejkom, senatorima Bobom Dolom i Džo Bajdenom, sadašnjim predsjednikom SAD.

Oni su u razgovoru sa Lejkom postavili zahtjev za postojanje centralnih organa države BiH: tročlanog Predsjedništva, Parlamenta države BiH, Vijeća ministara i Ustavnog suda.

Mirko Pejanović tvrdi da je tim njihovim zahtjevom Njujorška izjava dopunila Ženevski sporazum.

Predsjednik Izetbegović je potom objašnjavao da se iza šturog saopštenja „nedavno prihvaćeni sporazum u Ženevi... mogu shvatiti bitne poruke“.

„Unutar BiH postojeće dva entiteta sa visokim stepenom autonomije“, rekao je Izetbegović, a prenijelo Oslobođenje. „Riječ je o višestepenoj organizaciji, koja neće biti unitarna, izvršiće se značajna decentralizacija. Federacija i entitet sa srpskom većinom imaće široke nadležnosti, ali će takođe postojati centralni organi, koji će imati svoje nadležnosti. Ni Federacija ni entitet sa srpskom većinom nemaju status međunarodno priznatih država i ne mogu imati ni nadležnosti koje iz toga proizilaze.“

Predsjednik je rekao da se i dalje u mirovnim pregovorima „mora isključivo koristiti službeni naziv države - Republika Bosna i Hercegovina. „O eventualnoj promjeni imena mora se pregovarati u sklopu budućeg mirovnog sporazuma“, rekao je Izetbegović.

Objasnio je kako bi se naša država mogla zvati „Savezna republika Bosna i Hercegovina“.¹

Na kraju rasprave o ekspozeu, predsjednik Izetbegović je rekao, kako je prenijelo Oslobođenje, da je „nestanak Republike srpske počeo u Ženevi“, jer su njeni predstavnici pristali na uvođenje ljudskih prava na teritoriji koju kontrolišu, pristali su na povratak izbjeglica, pristali su na slobodu štampe i slobodu djelovanja političkih partija.“

Prof. dr. Ejup Ganić u Fojnici Podržavam najnoviju američku inicijativu

Član Predsjedništva RBiH i potpredsjednik Federacije dr. Ejup Ganić u utorak, 26. septembra 1995. godine, vratio se, poslije liječenja i rehabilitacije u jednom "od najsavremenijih rehabilitacionih centara na Alpama, u Austriji" i stigao u Republički rehabilitacioni centar u Fojnici.

Ejup Ganić je o novoj američkoj inicijativi rekao i ovo:

1 Oslobođenje, Pred istorijskom odlukom, Oslobođenje, 18. i 19. septembra 1995.

“Svaki, i najmanji pomak u diplomatiji Bošnjaci su morali pošteno plaćati. Naravno da podržavam ovu najnoviju američku inicijativu, ali mi moramo biti krajnje organizirani. Postoje neke iznesene ideje, ali, evo, ja sam se vratio na vrijeme i daću svoj doprinos tome”¹

Bosna kao Amerika

Dr. Mirko Pejanović na Tribini Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca

Član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine dr. Mirko Pejanović govorio je 31. septembra 1995. na Tribini VKBI o američkoj mirovnoj inicijativi. On je, između ostalog, rekao:

“Američka mirovna inicijativa ne donosi „med i mlijeko”. Ona nije oslobođena unutrašnjih američkih prilika, ali mi moramo imati stalno u vidu da ta zemlja nije kriva što je u Bosni rat. Moramo, međutim, u vidu imati i to da Amerika želi biti zaslužna za mir u Bosni, pri čemu ne zaboravlja vlastite interese.”

Pejanović je odgovorio na pitanje koje je sam sebi postavio: “Šta je najvrednije u američkoj mirovnoj inicijativi?”

“Najvrednije je to što je - američka i to što ima podršku velikih sila”, rekao je Pejanović.²

Prema ovom izvještaju, Pejanović je govorio i o nedavnoj posjeti delegacije Srpskog građanskog vijeća Americi. On je rekao kako su “bez ustezanja” kazali domaćinima da “njihov mirovni plan vodi podjeli Bosne”.

“Mnogima”, kazao je Pejanović, nije bilo pravo što to čuju i nisu to ni krili. Pa čak ni svoju ljutnju”.

Pejanović je naglasio “da su oni Amerikancima saopštili da od njih ne traže ništa drugo do da ostanu dosljedni principima na kojima se razvilo i razvija američko društvo. Stoga smo i isticali da ženevska načela moraju biti dopunjena rješenjima kojima će se u miru onemogućiti disolucija BiH na etničkoj osnovi”.

Podrška državnoj delegaciji

Na 296. sjednici Predsjedništva, koja je održana 26. septembra 1995. godine, nije bilo ništa o američkoj inicijativi. Ali jeste na 297. sjednici, koja je održana 3. oktobra, odnosno sedam dana kasnije. Sazvana je na inicijativu dr. Mirka Pejanovića, dr. Ive Komšića, dr. Nijaza Durakovića i Stjepana Kljuića.

Sjednica je imala samo dvije tačke dnevnog reda: Izvještaj o dosadašnjim pregovorima sa američkim mirovnim posrednicima i Prijedlog odluke o razrješenjima i izboru nosilaca pravosudnih organa.

Predsjedništvo je, takođe, usvojilo izvještaj dr. Ive Komšića iz Peruđe. U vezi sa prvom tačkom dnevnog reda članove Predsjedništva, koji su više dana bili na putu,

1 A. Bukvić, Prof. dr. Ejup Ganić u Fojnici, Izgradnja Federacije prioritetan zadatak, Oslobođenje, 27. 9. 1995.

2 Edina Kamenica, Pejanović na Tribini VKBI, Bosna kao Amerika, Oslobođenje, 1. 10. 1995.

predsjednik Alija Izetbegović je informisao o dosadašnjim mirovnim pregovorima sa američkim mirovnim posrednicima, a ministar vanjskih poslova Muhamed Šaćirbegović o razgovorima naše delegacije koja je posjetila SAD, a on je predvodio, povodom mirovne inicijative.

“Predsjedništvo je dalo podršku našoj državnoj delegaciji koja vodi ove pregovore”, piše u zapisniku.

Izvještaj dr. Ive Komšića sa puta u Peruđu, koji je, takođe, usvojen na ovoj sjednici Predsjedništva, otkriva dio naše historije. Dok je delegacija bila u Londonu, Ivo Komšić se sastao sa Miloradom Dodikom, vođom opozicione parlamentarne grupe „srpskog parlamenta“ sa Pala, „koji je izrazio želju za širi razgovor. Dodik je predložio Komšiću da se nađu u Peruđi od 25. do 27. 9. 1995. Komšić je obavijestio predsjednika Izetbegovića o tim razgovorima i tražio njegovo mišljenje o novom susretu sa Dodikom u Peruđi. Nakon što mu je predsjednik odobrio, Komšić je, na povratku iz SAD, otišao u Italiju i susreo se sa „predstavnicima Karadžićeve opozicije“.

Komšić piše da je bilo planirano da se susretne sa 17 Karadžićevih opozicionara, ali su došla dvojica – Dodik i Mičić.

„Oni su svi opredijeljeni za opstanak cjelovite BiH i vide rješenje na bazi dogovorenih principa u Ženevi i Vašingtonu”, piše dr. Komšić i dodaje da je cijela ova grupa „u kontaktu sa Miloševićem”, te da žele „da sa nama održavaju vezu“.

...

Sve je to dovelo do pregovora u Dejtonu i potpisivanja mirovnog sporazuma, kakvog takvog.

(Iz knjige „Alija Izetbegović - zvanično o nezvanično“)

77. VRBASKA DIVIZIJA KOPNE NE VOJSKE

Gornjovrbaska dolina je u proteklom periodu odbrambeno-oslobodilačkog rata bila jedna zasebna cjelina kada su u pitanju borbena dještva. Tokom 1993. godine i početkom 1994. godine Komanda OG „Zapad“ je objedinjavala borbena dještva jedinica na tom prostoru. Komanda OG „Zapad“ nije rasformirana ni formiranjem 7. korpusa, nego je uspješno rukovodila i komandovala jedinicama i borbenim dještva sve do augusta 1994. godine.

Prilikom izvođenja Kupreške operacije, kodnog naziva „Jesen 94“, Komanda 7. korpusa je u Bugojnu formirala IKM, kako bi mogla uspješnije rukovoditi i komandovati borbenim dještva i jedinicama koje su učestvovala u ovom boju, koji je prerastao u operaciju po postignutim rezultatima, a nakon izvođenja operacije, Komanda 7. korpusa je uvidjela da ovaj dio z/o 7. korpusa treba da pokriva jedna veća vojna formacija.

Divizija u sastavu 7. korpusa, po prvi put, se pominje u Naređenju ŠVK OS RBiH iz druge polovine oktobra 1994. godine,¹ po kome je tačkom 19. regulisano da se u 7. korpusu organizuje: komanda sa prištapskim jedinicama, komanda garnizona, jedna divizija KoV, postojeće brigade i druge samostalne jedinice.

Po ovom Naređenju, komande korpusa su bile obavezne do 01.12.1994. godine dostaviti Odjeljenju za ORMOb i personalne poslove GŠA konačne šeme organizacije svojih jedinica usklađene sa ovim Naređenjem.

Rok za realizaciju svih naređenih zadataka na preformiranju komandi i jedinica bio je 01.03.1995. godine.

Na osnovu dostavljene šeme organizacije jedinica 7. korpusa, koju je Komanda 7. korpusa dostavila Odjeljenju za ORMOb i PP GŠA, početkom 1995. godine, komandant Generalštaba Armije RBiH je Naređenjem za organizacijske promjene RJ u z/o 7. korpusa² konkretizovao da se u z/o 7. korpusa formiraju: 77.VDKoV i 7.map, te

1 Naređenje ŠVK OS RBiH o reorganizaciji Armije R BiH, broj: 01-1/1273-3, od 18.10.1994. godine, A A RBiH

2 Naređenjem ŠVK OS RBiH broj: 05/155-113, od 30.12.1995. godine Glavni štab Armije RBiH je preimenovan u Generalštab Armije RBiH

da se izvrši preimenovanje i preformiranje brigada, prištapskih i samostalnih jedinica u sastavu 7. korpusa.¹

U sastav 77.VDKoV ušle su sljedeće jedinice: 707.Sbbr - Bugojno, 708.lbr – Novi Travnik, 717.Slbr- Gornji Vakuf, 770.Sbbr – Donji Vakuf.

Komandno mjesto 77.Vrbaske divizije bilo je smješteno u Bugojnu (upravna zgrada preduzeća „Kvalitet“ - Bugojno).

Šema organizacijsko-formacijske strukture Komande 77.VDKoV sa prištapskim jedinicama

Na prijedlog komandanta 7. korpusa, Predsjedništvo je za prvog komandanta imenovalo Bislija Zurapija, do tada na dužnosti komandanta 308.bbr, a za načelnika Štaba Halida Dedića, do tada komandanta 305.bbr². Zbog odlaska u inostranstvo planiranog komandanta Zurapija, komandant 7. korpusa je postavio Senada Dautovića³ za vršioca dužnosti komandanta 77.VDKoV, koji je u ranijem periodu na tim prostorima obavljao dužnost komandanta OpŠO Bugojno, a nakon toga rukovodio Operativno-nastavnim odjeljenjem 7. korpusa, što je Predsjedništvo R BiH verificovalo Naredbom od 31.03.1995. godine.⁴

Formiranje - proces ustrojavanja Komande 77.VdKoV, formiranje njenih prištapskih jedinica, kao i uvezivanje brigada, vršeno je u hodu, a zvanično je završeno 1. marta 1995. godine, kada Komanda 77.VdKoV preuzima odgovornost rukovođenja i komandovanja jedinicama koje su ušle u njen sastav u dodijeljenoj zoni odgovornosti.

Ovaj proces pratila je opsežna ofanziva glavnih snaga 7. korpusa na Vlašiću, u periodu januar-mart 1995. (Domet – 95 i Domet 1-95) a koja je rezultirala oslobađanjem Vlašića (repetitor Opaljenik i širi rejon Galice).

Komandant 7. korpusa, general Mehmed Alagić, u prisustvu visokih oficira korpusa i istaknutih predstavnika političkog i vjerskog života Travničkog okruga izvršio je smotru Komande 77.VDKoV 1. marta 1995. godine.

Formiranjem divizije postignut je napredak u sistemu rukovođenja i komandovanja sa nivoa 7. korpusa, obzirom da je do tada komandant Korpusa na vezi imao 19 prvopotčinjenih jedinica.

Velika zona odgovornosti 7. korpusa, koja se protezala od Kupresa do Vlašića, sa brdsko-planinskim ispresjecanim zemljištem koje je dominiralo zonom odgovor-

1 Naređenje ŠVK OS R BiH za organizacijske promjene RJ u z/o 7. korpusa, broj: 4/19-7, od 12.01.1995. godine, A A R BiH. Kopija cjelokupnog naređenja nalazi se u poglavlju „7-Formiranje i organizacijsko-formacijske promjene 7. korpusa“

2 Naredba Predsjedništva R BiH broj: 02-111-28/95, od 18.01.1995.godine, A A R BiH

3 Senad (Saliha) Dautović rođen 23.07.1963. u Pruscu, općina Donji Vakuf. Fakultet Političkih nauka-smjer ONO i DSZ završio u Sarajevu 1986. godine, zaposlenik OpŠTO Bugojno do 10.04.1992. godine, kada od strane SO biva imenovan za komandanta Opštinskog štaba TO Bugojno, na 5. vanrednoj sjednici SO Bugojno 13.04.1992. godine. Pripadnik je PL Bugojno od njenog osnivanja, obavljao dužnost načelnika SJB Bugojno u 1993. godini, dužnost pomoćnika komandanta OG „Zapad“ za bezbjednost do 07.04.1994. godine, a od tada do 01.03.1995. godine obavlja dužnost načelnika operativno- nastavnog odjeljenja u Komandi 7. korpusa. Od 01.03.1995. godine do kraja OOR obavlja dužnost komandanta 77. Vrbaske divizije.

4 Naredba Predsjedništva R BiH na postavljenja na formacijske dužnosti, broj: 02-111-188/95, od 31.03.1995. godine, A A R BiH

nosti, kao i četiri odvojena pravca: vlašički, komarski, vrbaski i kupreški, sa aspekta RiK-a predstavljalo je veliki problem za odbranu, a posebno za ofanzivna b/d

Formiranjem 77.VdKoV na jednom od pravaca u z/o 7. korpusa (vrbaški pravac) izvršeno je objedinjavanje, osigurana je manevarska sloboda i sposobnost, jedinstvo cilja i ekonomija snaga, neposredniji proces RiK-a jedinicama tokom borbenih djelovanja.

Iskustvo u ofanzivnim borbenim dejstvima jedinice koje su ušle u sastav divizije stekle su prilikom oslobađanja Kupresa, krajem 1994. i Vlašića početkom 1995. godine.

Grb 77.VdKoV sa četiri koplja koja simbolizuju osnovne jedinice divizije-brigade u njenom sastavu, plava i crna boja predstavlja rijeku Vrbas i njen kanjon koji je označavao predviđeni pravac djelovanja divizije u oslobađanju okupiranih teritorija od Bugojna preko Donjeg Vakufa, Jajca, pa sve do Banja Luke.

77.Vrbasku diviziju popunjavali su već prekaljeni,iskusni borci i starješine bogate ratnim iskustvom i znanjem, uglavnom sa područja općina: Bugojno, Gornji Vakuf, Donji Vakuf i Novi Travnik, ali ne treba zaboraviti da je u njenom sastavu bilo i boraca i starješina i iz drugih mjesta Republike BiH.

Sve brigade iz sastava divizije su nosile naziv Slavna, osim 708.lahke brigade iz Novog Travnika, koja će taj naziv dobiti nešto kasnije, što dovoljno govori o kakvim jedinicama se radilo, a to najbolje potvrđuju činjenice da je Bugojno u cijelosti odbranjeno od SCA, HV i HVO kao i veći dio teritorija općina Novi Travnik i Gornji Vakuf.

Snaga, iskustvo i hrabrost boraca je svakako opredijelila i uspjehe 77.Vrbaske divizije u oslobodilačkim pohodima.

Po Izvještaju Komande 7. korpusa o popuni jedinica na dan 31.03.1995. godine¹ Privremenom ratnom formacijom 77.VDKoV bilo je predviđeno da se popuna izvrši sa 731 oficijom, 743 podoficira i 7.140 vojnika - ukupno 8.614. Po Planu popune, ove cifre su bile nešto veće: 804 oficira, 817 podoficira, 7.854 vojnika-ukupno 9.475. Međutim, uslovi da se popuna izvrši adekvatnim oficirskim i podoficirskim kadrom u ovim ratnim uslovima nisu stvoreni. Popuna oficirskih mjesta je izvršena sa 337 oficira, 51 podoficir i 132 vojnika, dok je 211 oficirskih mjesta ostalo upražnjeno. Slična situacija je bila i sa podoficirima. Popuna podoficirskih formacijskih mjesta izvršena je sa 3 oficira, 385 podoficira, 265 vojnika, a 90 podoficirskih mjesta nije bilo popunjeno.

Operativno-taktičko usmjerenje i prostor djelovanja 77.Vrbaske divizije bilo je prema sjeverozapadu, kanjonom rijeke Vrbas do ušća u Savu (rejon Okučani).

U odnosu na ostale snage 77.Vrbaska divizija se nalazila na lijevom krilu 7. korpusa sa zonom: Kupres (isključno – spoj sa 1. Gardijskom brigadom HVO) – Turbe (isključno - 712.bbr Travnik).

1 Izvještaj Komande 7. korpusa o stanjema na dan 31.03.1995. godine, broj:05-3/114-4, od 05.04.1995. godine, A A RBiH

Prednji kraj (p/k) protezao se na liniji: Demirovac (uključno – spoj sa HVO u rejonu Paljike) – Crni vrh (tt 1514)- s.Prusac – s.Kopčić - Koš – Vidrička – Kamenjaš- s.Goleš (uključno- spoj sa 712.bbr).

Komanda 7. korpusa je u skladu sa zadacima iz Direktive GŠ A RBiH za 1995. godinu 77. diviziji dodijelila sljedeće okvirne zadatke:

- Odbrana ranije dostignutih linija na kupreškom i vrbasko-komarskom pravcu;
- Izdvajanje dijela snaga za ofanzivna djelovanja s ciljem oslobađanja šireg rejonu Vlašića, Donjeg Vakufa i nastavak dejstava ka Jajcu, Skender Vakufu, Kotor Varoši, te dijelom snaga učestvovati u deblokadi Sarajeva i Podrinja;¹
- Permanentan rad na podizanju svih elemenata borbene gotovosti na viši nivo, izvođenje obuke, izmještanje komandnih mjesta brigada i bataljona u njihovom sastavu bliže prednjem kraju odbrane.

Naravno, aktivnosti na realizaciji dobijenih zadataka, kako u njihovom kvalitetu, tako i u intenzitetu, diktirala je situacija na bosanskohercegovačkom ratištu.

77. VdKoV, obzirom na klimavo savezništvo sa HVO u Gornjem Vakufu i Novom Travniku, u svojoj dubini odbrane morala je odvojiti dio snaga koje su posjedale osmatračka mjesta radi kontrole teritorije.

U toku borbenih dejstava na Vlašiću (januar – mart 1995. godine), dok je još trajao proces formiranja komande 77.Vrbaske divizije, iz sastava 707.Sbbr izdvojen je jedan mješoviti bataljon, a iz sastava 770.Sbbr snage jačine dvije čete i upućeni na vlašićki pravac, gdje su angažovane u borbama do stabilizacije dostignutih linija.

U periodu formiranja komande divizije, od januara paralelno je tekao i proces transformacije 717.Sbbr Gornji Vakuf i 708.bbr Novi Travnik u lahku brigadu, obzirom da su jedinice u prethodnim djejtstvima tokom 1992., 1993. i 1994. godine imale značajne gubitke u živoj sili².

Po dobijenim zadacima od Komande 7. korpusa, Komanda divizije je pristupila izradi plana odbrane, koji je vrlo brzo konkretizovan i zapovijesću za odbranu kojom su definisani zadaci jedinicama.

Po završetku borbenih dejstava na Vlašiću, Komanda divizije od Komande 7. korpusa dobiva zadatak da izdvoji kompletnu 707.Sbbr iz svog sastava radi izvođenja b/d u širem rejonu Turbeta, a ostalim snagama organizuje odbranu dodijeljene zone.

Obzirom da je 707.Sbbr pokrivala kupreški pravac: Paljike – Demirovac- Crni vrh- tt 1514 (isključno), Komandi divizije nametnut je veliki problem kojim snagama pokriti zonu odbrane na tom dijelu obzirom da se radilo o brdsko-planinskom i ispresijecanom zemljištu.

1 Zadaci 7. K ARBiH iz Direktive GŠ ARBiH za 1995. godinu

2 Posebno je 717. Sbbr imala velike gubitke. Samo u odbrani Gornjeg Vakufa tokom napada hrvatskih snaga (HV i HVO) imala je 251 poginuli, 773 ranjenih od čega je 308 teže, 68 amputiraca i 4 paraplegičara.

Ovi problemi nisu bili mali sa aspekta organizacije kvalitetne i sigurne odbrane, kada se uzmu u obzir činjenice:

- da je 707.Sbbr bila najbolje opremljena i borbeno iskusna jedinica;
- da je od januara tekao proces transformacije 717.Sbbr Gornji Vakuf i 708.bbr Novi Travnik u lahke brigade.

Najveći teret pao je na 770.Sbbr, koja je pokrila zonu od Kupresa do s. Kopčić (rijeka Vrbas isključno) i čiji se prednji kraj protezao u dužini od 43 kilometra. Značajan doprinos dali su i borci i starješine 717.Slbr na težištu odbrane divizije na pravcu Donji Vakuf- Bugojno kao i borci i starješine 708.lbr na pravcu Komar-Kamenjaš.

Konsolidaciju 708.bbr i njeno preformiranje u lahku brigadu, a kasnije uspješno rukovođenje provela je Komanda, na čelu sa majorom Porić Osmanom, dok je konsolidaciju 717.Sbbr i njeno preformiranje u lahku brigadu predvodio major Hadžić Džemal.

Komanda divizije užurbano je radila na aktivnostima koje su bile usmjerene na podizanje borbene gotovosti jedinicama posebno inspekcijским obilascima sa nivoa komande divizije težišno usmjereno na zone odbrane jedinica, a koje su rezultirali donošenjem planova za otklanjanje uočenih nedostataka, kao i izdavanje konkretnih zadataka na otklanjanju uočenih nedostataka sa rokovima za njihovo izvršenje.

Jedinice su dobile i zadatke stalnog angažovanja izviđačkih jedinica na p/k odbrane, s ciljem izviđanja mogućih pravaca napada prema Donjem Vakufu.

U komandama svih nivoa pristupilo se obuci starješina težišno grupnim trenazima i grupnim zanimanjima na temu: „Rad komande po prijemu zadatka“, a u jedinicama borbena obuka vojnika i jedinica po svim segmentima na osnovu posebno izrađenih nastavnih planova i programa koji su tretirali problematiku konkretnih izvođenja b/d.

Aprila mjeseca, odmah po izdvajanju 707.Sbbr, koja je posjela l/o van z/o 77.VDKoV (s. Goleš isključno – Turbe isključno) Komanda 77. divizije izvijestila je komandanta 7. korpusa da je izvršila dodijeljeni zadatak i preuzela dodijeljenu zonu odgovornosti, učvrstila odbranu i na taj način osigurala lijevi bok 7. korpusa.

Formiranjem 77.Vrbaske divizije, istovremeno su i povećane mogućnosti Komande 7. korpusa, da težište svog rada izrazi na jedinice van zone odgovornosti divizije, angažujući glavne snage na drugim pravcima - čime su borbena dejstva Korpusa dobila na intenzitetu i uspješnosti kao i izvršenje dobijenih zadataka iz Direktive Generalštaba A R BiH za 1995. godinu.

U reorganizaciji Armije R BiH, formiranje divizija predstavlja napredak u ukupnoj organizaciji i označava, prije svega, potpuni prelazak Armije R BiH iz odbrambenih u ofanzivna i oslobodilačka dejstva.

Formiranjem 77.Vrbaske divizije, kao združeno taktičke jedinice na jednom od pravaca u zoni 7. korpusa Armije R BiH (vrbaski pravac) stvorene su pretpostavke za izvršavanje sljedećih zadataka u slivu rijeke Vrbas:

- Sigurnost u odbrani slobodne teritorije općina Bugojno, Gornji Vakuf, Novi Travnik i Kupres (spoj sa hrvatskim snagama), a time i osiguranje lijevog krila 7. korpusa;

- Mogućnost ofanzivnog djelovanja i oslobađanje okupiranih područja nizvodno rijekom Vrbas – općine Donji Vakuf, Šipovo, Jajce i dalje prema Banja Luci prema ušću u rijeku Savu;

- Značajno učvršćivanje vojne organizacije, kako u jedinicama 77.Vrbaske divizije tako i 7. korpusu;

- Formiranjem Komande divizije, razvijen je visok nivo odgovornosti i discipline, naročito kod starješinskog kadra i stvoren optimistički i oslobodilački duh, posebno nakon oslobađanja Kupresa i Vlačića;

- Unaprijeđen je sistem rukovođenja i komandovanja, kako u jedinicama 77.Vrbaske divizije tako i u Komandi 7. korpusa, jer je značajno smanjen broj jedinica na direktnoj vezi komandantu 7. korpusa;

- Intenzivirana je oružana borba i oslobađanje novih dijelova privremeno zaposjednute teritorije;

- Povećana je manevarska sposobnost komandi i jedinica;

- Logističko obezbjeđenje je značajno poboljšano, kako planskim snabdijevanjem, tako i iz izvora ratnog plijena;

- Komanda divizije bila je osposobljena da uspješno osmišljava, planira, organizuje i rukovodi borbenim djelovanjima najvišeg nivoa.

Sve navedeno najbolje potvrđuje i činjenica da je 77.Vrbaska divizija- jedina divizija u Armiji RBiH koja je uspješno iz svoje zone, nakon oslobađanja Donjeg Vakufa, Šipova i Jajca kompletna prebačena u Bosansku Krajinu, u širi rejon Ključa i Sanskog Mosta¹, gdje je uspješno sa drugim jedinicama 7. korpusa zaustavila žestoku protuofanzivu SCA na pravcima Mrkonjić Grad - Ključ i Sanski Most-Krasulje-Ključ, čime je omogućila oslobađanje Mrkonjić Grada i Sanskog Mosta združenih snaga Armije RBiH, HV i HVO-a.

Ovim je divizija potvrdila svoje manevarske sposobnosti, kao i sposobnost samostalnog izvođenja borbenih dejstava na nepoznatom terenu u sadejstvu sa drugim jedinicama 7.i 5. korpusa, ali i hrvatskim snagama.

Naređenjem komandanta 7. korpusa, generala Mehmeda Alagića, u sastav 77.Vrbaske divizije u toku njenog postojanja ulazila je i 705.Sbbr iz Jajca (posebno u vrijeme borbenih djelovanja na pravcu Donji Vakuf-Jajce).²

Naravno, u toku izvođenja borbenih dejstava na tom pravcu komandant 7. korpusa je Komandi 77.Vrbaske divizije, po potrebi, pretpočinjavao i druge dijelove jedinica iz sastava 7. korpusa, posebno 17.VKbbr na pravcu Donji Vakuf-Jajce.

1 Komanda 7. korpusa Armije RBiH, Zapovijest za marš, Op.br:124-22, str.pov.br: 02/3/1-124-22, od 02.10.1995. g, A A RBiH

2 Naređenjem GŠ Armije RBiH broj: 4/43-73a, od 29.09.1995.godine, 705.Sbbr je ušla u organski sastav 77.VDKoV, a 708.lbr je iz sastava 77.VDKoV prebačena na direktnu vezu komandantu 7. korpusa, A A RBiH

Bilo je pokušaja da se Bošnjaci sa livanjske općine angažuju u jedinicama Armije RBiH, te je GŠ Armije RBiH, sredinom jula 1995. godine, na prijedlog Komande 7. korpusa, donio Naređenje da se u sastavu 77.VdKoV formira 780.livanjska lahka brigada¹. Svi pokušaji da se ovaj zadatak realizira ostali su na pokušajima, jer je HVO samo deklarativno bio za ovakvu saradnju, a u praksi je opstruirao, tako da ova brigada nikada nije ni formirana.

Borbena dejstva 77.Vrbaske divizije

Odbrana Demirovca, krajem aprila 1995. godine bio je prvi ispit za 77.Vrbasku diviziju, koji je uspješno realizovan. Neprijatelj je prisiljen vratiti se na polazne položaje, uz velike gubitke u ž/s i MTS².

Oslobađanje Košćanskog platoa, krajem jula 1995. godine, kada je glavni dio snaga 7. korpusa bio angažovan u deblokadi Sarajeva, b/d kodnog naziva „Vrata-95“ su prva ofanzivna dejstva 77.VdKoV koja su rezultirala oslobađanjem privremeno okupirane teritorije, ali i približavanje armijskih snaga Donjem Vakufu.

77.Vrbaska divizija nastavlja sa napadnim dejstvima u cijeloj zoni na više pravaca:

- na kupreškom pravcu u širem rejonu Semešnice;
- na vrbaskom pravcu prema objektu Tubeljca (tt-585) i na komarskom pravcu prema objektu Kik (tt-1113). Ova djelovanja imala su za cilj stalno iznurivanje neprijatelja u iščekivanju povratka 707.Sbbr i drugih jedinica 7. korpusa sa Sarajevskog ratišta.

O slavodobitnom ulasku boraca 77.VdKoV u Donji Vakuf i oslobađanju teritorije općine Donji Vakuf, Jajce i Travnik biće riječi u posebnom poglavlju Monografije, kao i o učešću jedinica 77.VdKoV u završnim operacijama Armije RBiH u Bosanskoj krajini.

Ratni put 77.Vrbaske divizije svečano je obilježen i završen održavanjem smotre brigada i drugih jedinica, koja je održana 30. decembra 1995. godine u Donjem Vakufu, na stadionu FK „Radnik“.

Ostvarene rezultate 77.Vrbaske divizije potvrđuju ispravnost i odluke o njenom formiranju, posebno u sposobnosti izvođenja ofanzivnih borbenih djelovanja koja su imala rezultate oslobađanjem Donjeg Vakufa, Jajca.

Manevar u Bosansku Krajinu kompletnog sastava 77.Vrbaske divizije također potvrđuje formiranost divizije, kao i njenu sposobnost za izvođenje samostalnih borbenih djelovanja, ne samo u matičnoj zoni već i u drugim zonama širom bh. ratišta u sadejstvu sa snagama Armije RBiH i drugih korpusa, ali i sa snagama HV i HVO.

1 Naređenje GŠ Armije R BiH za organizacijsko-formacijske promjene u z/o 7. korpusa broj: 4/43-54-1, od 19.07.1995.godine, A A RBiH

2 Ovaj zadatak je uspješno izvršila 770.Sbbr, ojačana sa dvije čete 717.Slbr, i značajnu artiljerijsku podršku prve Gardijske brigade HVO iz reiona Kupresa

Remzija Šiljak

VLAŠIĆ: OTVOREN SPOMENIK NA LJUTOJ GREDI "GENERAL MEHMED ALAGIĆ"

Manifestacija "Dani pobjede, dani ponosa" održana je sa velikim uspjehom ove godine, nastavljajući tradiciju koja je započela prošle godine na lokalitetu Galica, na Vlašiću.

Centralni događaj manifestacije bio je svečano otvaranje spomenika "General Mehmed Alagić – Ljiljan Ljuta greda" visine 16,5 metara, što ga čini najvećim spomenikom te vrste u Bosni i Hercegovini. Ovaj impresivni događaj održan je na Ljutoj gredi, uz prisustvo brojnih posjetitelja i zvaničnika. Sam projekt izgradnje ovog jedinstvenog spomenika trajao je oko dvije godine, a oko ljiljana postavljeni su kamerni blokovi po jedan za svaki od sedam korpusa Armije RBiH.

Svečano otvaranje spomenika predstavljalo je vrhunac manifestacije, simbolizirajući trajni spomen na hrabrost i predanost Generala Mehmeda Alagića, čije ime će zauvijek biti povezano s Ljutom gredom i njegovim značajem u istoriji Bosne i Hercegovine.

Kenan Dautović, načelnik Općine Travnik: „Ova manifestacija organizovana je u čast jedne od najvećih vojnih pobjeda Armije RBiH, tačnije oslobođenja planine Vlašić, mjesta sa kojeg je krenulo „Bosansko proljeće“. Mehmed Alagić bio je jedan od najvećih heroja tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. Priča o rahmetli komandantu, generalu Mehmedu Alagiću, dio je velike priče o pobjedama i ponosu koji se vežu za plato Vlašića. Zaokružili smo tu spomeničku konstrukciju na platou Vlašića. Tu su spomenik na Meokrnju, spomenik na Galici, jarbol na Paljeniku i ovaj monumentalni spomenik na Ljutoj gredi, posvećen našoj historijskoj ličnosti koja zaslužuje svako poštovanje, prvom i jedinom komandantu 7. korpusa Armije RBiH, kojeg volimo zvati Ljuti korpus, a koji je ostavio neizbrisiv trag. Lokalitet Ljute grede veže se u simboličkoj ravni za to da su „Bosansko proljeće“ i operacija oslobođenja u 1995. godini krenuli sa Vlašića“, - kazao je Kenan Dautović.

Manifestacija je organizirana u čast jedne od najvećih vojnih pobjeda Armije Republike Bosne i Hercegovine – oslobođenja planine Vlašić, što je simbolizirano

podizanjem zastave Republike Bosne i Hercegovine na najvišem vrhu planine Vlašić – Paljeniku.

Ovogodišnji program obuhvatio je niz kulturnih i društvenih događaja koji su okupili zajednicu u duhu ponosa i poštovanja prema herojskim djelima i junacima.

Mehmed Alagić jedan je od najvećih heroja odbrane Bosne i Hercegovine. Tokom agresije na BiH bio je komandant 3., a potom i 7. korpusa Armije RBiH, a nakon rata je penzionisan i postao prvi poslijeratni načelnik Sanskog Mosta. Umro je 7. marta 2003. u 56. godini.

Na otvaranju ovog spomenika prisustvovao je i član Predsjedništva Bosne i Hercegovine Željko Komšić. On je, između ostalog, rekao:

“Država se gradi, pravi i taj dio posla je u najvećoj mjeri na nama. Dvije stvari su jako bitne, u ovakvim prilikama to i kažem. Ljudima koji su zagrizli i potrudili da se ovo danas ovdje desi i da se otvara spomenik, trebamo reći hvala i svaka čast, jer svi znamo s kakvim preprekama se čovjek ovdje sudario. Razgovaram maloprije s potpredsjednikom FBiH Refikom Lendom, malo krene pa stane, malo ga ponese pa ne bi da pretjera. Nije stvar u tome plaši li se neko šta će reći i hoće li možda za nečiji ukus pretjerati. Ali, nema potrebe da se mi bilo čega i bilo koga stidimo, a pogotovo ne da se plašimo. Sve ono što se dešavalo od 1992. do 1995. godine u Bosni i Hercegovini jeste ponos bosanskohercegovačkog naroda. Odbrana Bosne i Hercegovine i operacija ‘Vlašić’, o kojoj danas govorimo, pokazuju da bosanski čovjek nikada neće pristati da bude rob, da ga vode na klanje, a da on ne pruži otpor. I nikada neće pristati da mu neko otme jedino što pored porodice ima - njegovu Domovinu. Država se gradi, pravi i taj dio posla je u najvećoj mjeri na nama. Dvije stvari su jako bitne u ovakvim prilikama, to i kažem. Ljudima koji su zagrizli i potrudili da se ovo danas ovdje desi i da se otvara spomenik trebamo reći hvala i svaka čast, jer svi znamo s kakvim preprekama se čovjek ovdje sudario. Druga stvar, ljudska stvar. Ovaj spomenik, kao i drugi spomenici po BiH su ljudsko hvala ljudima koji su dali živote i zdravlje za BiH, pa i nama koji smo ostali živi. Pored te ljudske dimenzije, govoreći na ovakvim mjestima, ovoj mlađoj generaciji koja ne može nositi isti osjećaj kao mi, kažemo šta se stvarno dešavalo. Na njima će ova zemlja ostati. Mora ostati priča o onome što se dešavalo od 1992. do 1995. godine, o čudu!

Važno je tu istinu prenijeti na nove generacije zbog ljudi koji su položili svoje živote za ovu zemlju. Važno je, što imati državu je ogromna stvar, koje ljudi možda nisu ni svjesni kad je imaju, a lako se može izgubiti kad se ne čuva i ne gradi”, zaključio je Komšić.

Prisutnima se obratio i potpredsjednik Federacije BiH Refik Lendo.

“Naš jedini cilj u periodu 1992-1995. bila je odbrana države Bosne i Hercegovine i njenih građana. Naši borci nisu dali živote za dio teritorije, nego smo dali i položili zakletvu za čitavu Bosnu i Hercegovinu. Bosne i Hercegovine će biti i svi građani u BiH će se osjećati kao slobodni ljudi, a garant toga je ovaj spomenik”, kazao je Lendo.

Manifestaciji na Vlašiću prisustvovao je i ministar za boračka pitanja Kantona Sarajevo Omer Osmanović, koji je ovom prilikom kazao kako je bila velika čast biti dio ovakvog jednog projekta.

“Nalazimo se na historijskom mjestu, prelomnoj tački našeg oružanog otpora, kada smo iz odbrambene prešli u oslobodilačku fazu rata. Hroničari tada pišu o ‘čudu bosanskog otpora’, a iza toga stoji vojničko znanje, iskustvo i briljantna komandna koordinacija koja je obilježila borbe na Vlašiću. Ovdje se osvajala sloboda i sticala nezavisnost Bosne i Hercegovine. Jedan od onih koji su svojom oficirskom čašću bili pravi primjer zapovjednika i generala kojeg su saradnici i podređeni iznimno cijenili i slijedili u izvršenju brojnih operacija od strateškog značaja u odbrambenom ratu, u kojima se na vlastitom iskustvu i znanju gradila slika pobjedničke vojske jeste general Mehmed Alagić”, istakao je na početku svog obraćanja ministar Osmanović.

Govoreći o važnosti slobode, dalje je potcrtao važnost puta koji je pred nama.

“Svi koji su dali svoje živote za slobodnu državu, za Bosnu i Hercegovinu demokratskih vrijednosti, vjerovali su da je život svakog građanina, bez obzira na nacionalnost ili vjeru jednako vrijedan i podjednako neprikosnoven. Dragi saborci, to su naši ideali i 30 godina poslije, ideali i očekivanja naroda i institucija države Bosne i Hercegovine, koje ćemo mi učiniti stvarnim, bez obzira na to što put pred nama nije nimalo lak, te i dalje zahtijeva od nas teške, ali neophodne odluke. Evo i danas ste svjedoci da neki i dalje žele da nam podijele državu, da pojedine dijelove države doživljavaju kao svoj ratni plijen - ratni plijen pojedinca, partije ili jednog naroda. To u BiH ne može, niti će ikada moći! To u BiH nije normalno, tako se ovdje ne živi, nikada se i nije tako živjelo”, poručio je Osmanović.

Dodao je i kako briga o državi jeste i briga za svakog građanina.

“Ovaj spomenik kojeg danas podižemo bit će nezaobilazni dio spomeničke kultura promicanja istine o oslobodilačkom ratu, osobito s fokusom među mladima, da se oda dužan pijetet svim žrtvama, da se štiti dostojanstvo boraca Armije RBiH kojima dugujemo slobodu i da jačamo bosanskohercegovačku vojsku i našu policiju, koje su jamac sigurnosti građana, bosanskohercegovačke teritorije i naših granica. Na svima nama je da pridonosimo očuvanju političke stečevine izgrađene u proteklih 30 godina u pogledu kulture mira, suživota i razvoja za dobrobit svih građana Bosne i Hercegovine”, rekao je na kraju ministar Osmanović.

NA BRDU ŽUČ SVEČANO OTVOREN SPOMENIK „KRILA SLOBODE“

Završen je spomenik "Krila slobode" na brdu Žuč, a svečano otvaranje je bilo 8. juna ove godine. Upravo na taj dan 1992. godine, i na tom mjestu, oslobođeno je najviše teritorije u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu, i to je bila jedna od prvih pobjeda Armije RBiH.

Općina Novi Grad Sarajevo je za svrhu njegove izgradnje otkupila 8,9 hektara zemlje na Golom brdu, na mjestu gdje su se tokom agresije na našu državu vodile teške borbe. Kako bi se moglo doći do ove lokacije asfaltirano je oko četiri kilometra puta, urađena je i simulacija rovova iz ratnog perioda.

Program manifestacije na Golom Brdu, na Žuči, je počeo u 14 sati, a centralna manifestacija u 17 sati. Program je direktno prenosila Televizija Hayat. Za posjetioce je bio osiguran prijevoz do Golog brda i nazad, te bogat kulturno-zabavni program, uz koncert patriotskih pjesama.

Spomenik "Krila slobode" simbol je pobjede, odbrane i sjećanja na najhrabrije sinove naše Domovine. Radi se o do sada najvećem spomeniku u Sarajevu, koji simbolizira hrabrost, otpor i herojstvo junaka koji su odbranili ovaj grad od agresije.

- U nastojanju da od zaborava otrgne sve ono što se dešavalo u periodu agresije na našu Domovinu, Općina Novi Grad Sarajevo baštini kulturu sjećanja na period odbrambeno-oslobodilačkog rata, ne zaboravljajući one koji su zaslužni za slobodu u kojoj danas živimo - saopćeno je iz ove općine.

Grandiozni spomenik u vidu stilizirane ptice dio je Memorijalnog kompleksa Žuč.

Raspon "Krila slobode" je 25 metara, a visina je 16 metara. Spomenik će biti osvijetljen i vidljiv sa brojnih lokacija u Sarajevu, sa sarajevskog aerodroma, Bjelašnice, Trebevića, Dobroševića, Paljeva itd.

Ukupna dosadašnja ulaganja Općine Novi Grad Sarajevo na lokalitetu Golog brda, gdje su izgrađena "Krila slobode", iznosila su 1.330.000 KM, od čega je za kupovinu oko 80.000 metara kvadratnih zemljišta izdvojeno 548.000 KM, dok je izgradnja spomenika "Krila slobode" koštala 665.000 KM, a 120.000 KM utrošeno je na projekat rovova i tanjeja.

Projekat je finansijski podržan od Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo sa 375.000 KM i Javne ustanove Fonda memorijala Kantona sarajevo sa 122.000 KM. Također, Općina Novo Sarajevo finansijski je podržala izradu idejnog rješenja ovog spomenika.

Idejno rješenje spomenika izabrano je putem konkursa, koji je proveden u saradnji tri općine - Novi Grad, Novo Sarajevo, Vogošća i Fonda memorijala, 2016. godine, a od ponuđenih rješenja izabrano je rješenje "Krila slobode", autora Hamdije i Emira Salihovića.

Osim spomenika "Krila slobode" planirano je vanjsko uređenje prostora oko spomenika za koje je potpisan sporazum između Općine i Kantona Sarajevo, a u budućnosti će se graditi i muzej. Pored toga, Općina Novi Grad Sarajevo radi projekat proširenja ceste od "Doma oslobodilaca" do Golog brda, kako bi se osigurao lakši pristup ovom historijski važnom lokalitetu.

Kao mjesto trajnog pomena i sjećanja na herojske bitke, Općina Novi Grad Sarajevo je na Žući 2018. godine izgradila Dom oslobodilaca, ulaznu kapiju za Memorijalni kompleks, koji je sada omiljeno okupljalište stanovnika ovog grada i gostiju.

Svečanom otvaranju spomenika prisustvovali su mnogi građani i zvaničnici, uključujući i člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine Željka Komšića i ratnog komandanta 5. korpusa i komandanta Vojske Federacije BiH Atifa Dudakovića.

Komšić je u obraćanju prisutnima kazao da spomenik "Krila slobode" predstavlja sjećanje na ljude koji su dali svoje živote za odbranu Sarajeva i države Bosne i Hercegovine.

"U našim mislima sjetimo se naših ratnih drugova koji su poginuli braneći sve ono za što vrijedi život dati - porodicu, čast, Domovinu. Ovaj veličanstveni spomenik je sjećanje na njih i pokušaj da se njihovim najbližima pokaže da nisu zaboravljeni. Ovaj spomenik je neka vrsta moralne obaveze naše generacije koja je u ratu svoju obavezu prema Domovini ispunila hrabro i časno", kazao je Komšić.

Naglasio je da neće pričati mnogo o prošlosti, već o sadašnjosti i šta se može očekivati u budućnosti.

"Jesmo li svjesni trenutka u kojem živimo? Šta nam je danas važno? Znamo li šta hoćemo i gdje idemo? Jasno nam je da politike koje su izvele sve ono zlo koje nas je snašlo i udarilo u ratu, ne da nisu nestale niti umrle nego izgleda jačaju i ponovo kidišu na ovu našu malu i lijepu zemlju, kidišu sa istim ciljevima kao i 90-ih godina prošlog stoljeća", istakao je Komšić.

Na kraju je upozorio na politički progon ljudi u Bosni i Hercegovini samo zbog toga što drugačije misle.

"Šta mi radimo? Jesmo li uopšte svjesni toga? Jesmo li svjesni svijeta oko sebe, svega što se dešava? Jesmo li svjesni da represivni aparat države, naše države, počinje da se koristi za politički progon ljudi zbog drugačijeg mišljenja", kazao je Komšić, napominjući da se nikada ne smije zaboraviti ono što se desilo tokom agresije na

BiH, prvenstveno zbog boraca koji su dali živote za odbranu i slobodu države Bosne i Hercegovine.

Kako je kazao načelnik Općine Novi Grad Sarajevo, Semir Efendić, to je monument koji sliči spomenicima kakvi su nekada građeni na Tjentištu, Kozari, itd, po kojima je bila poznata bivša Jugoslavija.

- Raspon „Kрила slobode“ je 25 metara, a visina je 16 metara. Spomenik će biti osvijetljen i vidljiv sa brojnih lokacija u Sarajevu, sa naplatnih kućica na autoputu, sa aerodroma, sa Bjelašnice, Trebevića itd. Grandiozni spomenik u vidu stilizirane ptice kao simbola slobode dio je Memorijalnog kompleksa Žuč. Općina Novi Grad Sarajevo posljednjih godina radi na tome kako bi sačuvala od zaborava ovu lokaciju i njen značaj u periodu 1992-1995, u nastojanju da ovaj prostor dobije memorijal, gdje bi se na dostojanstven način mogle obilježavati godišnjice odbrambeno-oslobodilačkih bitaka i da bi se sve ono što se dešavalo tokom proteklog rata moglo na ispravan način pamtiti i prenositi na generacije koje dolaze, rekao je načelnik Semir Efendić.

„Kрила slobode“ krasit će Memorijalni kompleks Žuč, a simbolizuju odbranu i borbu za slobodu, ali i sve one koji su dali živote za odbranu Sarajeva.

Kamen temeljac za ovo spomen-obilježje postavljen je 2022. godine. Radi se o velikom, kamenom, betonskom monumentu. Grandiozni spomenik, u vidu stilizirane ptice kao simbola slobode, dio je Memorijalnog kompleksa Žuč.

Bitka na Žuči bila je jedna od ključnih za odbranu Sarajeva i BiH tokom agresije. Ključna bitka je vođena 8. juna 1992. godine. Tog dana jedinice Teritorijalne odbrane BiH iz tri sarajevske općine - Novi Grad, Novo Sarajevo i Vogošća, boreći se protiv daleko nadmoćnijeg agresora, oslobodile su brdo Orlić, te plato na Žuči.

Ova bitka bila je jedna od ključnih koje su se odigrale tokom opsade Sarajeva i agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Toga dana su postavljeni edukativni panoi s fotografijama i historijskim činjenicama, vezanih za odbranu brda Žuč.

Dževad Hadžić

NIZOM MANIFESTACIJA OBILJEŽENE GODIŠNJICE POGIBIJA DEVET HEROJA ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOG RATA

32. GODIŠNJICA POGIBIJE SAFETA HADŽIĆA I NJEGOVIH SABORACA

Na Centralnom spomen–obilježju kod Općine Novi Grad položeno je cvijeće i proučena Fatiha u čast brigadnom generalu i heroju odbrambeno-oslobodilačkog rata Safetu Hadžiću i njegovim saborcima, koji su 18. aprila 1992. godine poginuli u odbrani naše Domovine.

Heroj Safet Hadžić poginuo je u akciji izuzimanja oružja u fabrici namjenske industrije Pretis u Vogošći. Ne znajući da su agresori već preuzeli fabriku Pretis, on i njegovi saborci krenuli su u akciju izuzimanja oružja, gdje su se licem u lice susreli sa neprijateljima koji su pucali na njih i ubili ih. U ovoj akciji poginuli su i njegovi saborci Sead Velić, Nermin Zeljković, Fahrudin Čavčić, Almir Islamović i Senad Čirić.

Pomoćnik načelnika za boračka pitanja, rad, socijalna pitanja i zdravstvo u Općini Novi Grad Sarajevo Tajib Delalić istakao je da je ponosan što je poznavao heroja Safeta Hadžića. Poručio je da je rahmetli Safet Hadžić bio veliki čovjek i borac i da su za njega svi ljudi u BiH bili isti i jedino što je želio i za šta se borio jeste da svi budu ravnopravni. „Dugo sam poznavao Safeta Hadžića. Nikada nisam upoznao čovjeka sa više energije, više volje, više želje da radi, čini mi se da nikada nije spavao i da je stalno bio posvećen radu u zajednici, radu za svoj narod, za Bosnu i Hercegovinu. Njegovom smrću, 18.04.1992. godine, izgubili smo velikog čovjeka, heroja i istinskog patriotu“, rekao je Delalić.

Saborac generala Safeta Hadžića i pripadnik Patriotske lige, Senad Baličevac, jedan od boraca koji je učestvovao u akciji izuzimanja oružja iz fabrike „Pretis“ istakao je da je Safet organizovao borce, dizao im moral i da nije bilo straha, pa čak ni to kobno jutro kada su krenuli u akciju u kojoj su rahmetli Safet Hadžić i još pet njegovih saboraca izgubili živote. On je bio naš oranizator. Tog kobnog jutra sam dobio poziv svog komandanta da skupim ljude i da imamo važan zadatak. Došli smo tada

ispred Općine Novi Grad i zajedno smo svi krenuli, a sa nama i rahmetli Safet Hadžić. Momci koji su bili sa mnom, svi su bili obučeni, sposobni, puni snage i morala“, rekao je Baličevac.

Najmlađa kćerka Safeta Hadžića, Amila Hadžić – Glušac imala je samo 3 i pol godine kada je njen otac poginuo, iako se ne sjeća njegovog lika, kaže da je kroz priče porodice i saboraca naučila kakav je on čovjek bio i da su njegove riječi pratila djela. „Danas se miješaju osjećanja tuge i sjete, a naravno s druge strane ponosa i amaneta da ono što su naši borci uradili, a među njima i moj otac nikada ne zaboravimo i da se uvijek sjećamo svih pripadnika Armije RBiH. On je pred sami rat rekao „ako bude trebalo i živote za Bosnu i Hercegovinu ćemo dati“, a to se na kraju Božijom voljom i odredbom ustvari i desilo. I vrlo je važno da mlađe generacije znaju cijeniti ono za šta su naši ljudi dali ono svoje najvrednije, svoje živote. I da nikada ne zaboravimo koju su cijenu oni dali, da bismo mi danas uživali“, poručila je Amila.

Na Centralnom spomen-obilježju kod zgrade Općine Novi Grad Sarajevo cvijeće su položile delegacije Općine Novi Grad Sarajevo, Općinskog vijeća Novi Grad Sarajevo, Federalni ministar unutrašnjih poslova Ramo Isak, Ministar za boračka pitanja KS Omer Osmanović, predstavnici Skupštine Kantona Sarajevo, 2. pješadijski (rendžerski) puk Oružanih snaga BiH, predstavnici Patriotske lige Općine Novi Grad Sarajevo, Specijalna jedinica odreda policije „Bosna“, Patriotska liga Općine Vogošća, boračka udruženja, političke partije i prijatelji. Cvijeće je položeno i na mjestu pogibije kod glavne kapije preduzeća „Pretis“ u Vogošći, kao i na teretnoj kapiji preduzeća „Pretis“.

“Mi, kao društvo, dugujemo mnogo najvećim herojima, koji su ispred svojih vlastitih života stavili Domovinu, te tako zadužili i nas i buduće naraštaje da govorimo o njima, da ih se sjećamo ne samo mi, već i naša djeca“, kazao je ministar za boračka pitanja Kantona Sarajevo Omer Osmanović. “Zahvaljujući pripadnicima Specijalnog odreda policije ‘Bosna’ u akciji ‘Pretis’ bez ispaljenog metka, izuzeto je naoružanje, ispostaviti će se, ključno u odbrani grada Sarajeva. General Safet Hadžić sa saborcima je narednog jutra, u aktivnostima koje su uslijedile nakon okončanja akcije specijalaca, izgubio život. Iz te akcije, nažalost nije se vratio, ali borbu koju je tada započeo, mi nastavljamo i danas, sigurno u drugim oblicima, ali ona i danas traje“, poručio je ministar Osmanović.

U vrijeme pogibije, Safet je obavljao dužnost predsjednika Kriznog štaba Patriotske lige za regiju Sarajevo.

Jedan je od devet heroja BiH odlikovanih „Ordenom heroja oslobodilačkog rata“. Posthumno mu je dodijeljen čin brigadnog generala, a odlikovan je i najvećim ratnim priznanjem „Zlatni ljiljan“.

31. GODIŠNJICA POGIBIJE HEROJA SAFETA ZAJKA

Heroj i jedan od simbola odbrane Sarajeva Safet Zajko poginuo je 17. juna 1993. godine u operacijama izviđanja za Mijatovića kosu, u sarajevskom naselju Zabrdje. Bio je borac za Bosnu i Hercegovinu i jedan od ključnih ljudi za odbranu Sarajeva u danima opsade.

Pored niza visokih komandnih dužnosti, ostao je u sjećanju kao legendarni komandant 2. Viteške motorizovane brigade.

“Čast je i poginuti. Za ovakvu stvar može da se žrtvuje i život”, izjavio je Safet Zajko novinaru Oslobođenja Šefki Hodžiću, na Žuči, tamo gdje je i položio svoj život.

Rođen je 1. marta. 1959. godine u selu Gaočići, sjeverozapadno od Rudog, od oca Salke i majke Dude. Nakon završene srednje škole, kao metalac po zanimanju, zapošljava se u metaloprerađivačkom preduzeću Zrak, u Sarajevu. Završio je školu rezervnih oficira pješadije u Bileći kao jedan od najuspješnijih u svojoj klasi.

Pred rat u Bosni i Hercegovini je imao čin rezervnog kapetana. Početkom ratne 1992. godine počeo je da radi na organizovanju i pripremanju oružanog otpora u sarajevskim naseljima Buča Potok, Boljakov Potok, Briješće, Sokolje... gdje se formiraju jedinice Teritorijalne odbrane.

Do početka agresije, Safet je nastavio raditi na organizovanju i pripremanju oružanog otpora u ovom dijelu Sarajeva. Koordinirao je rad novoformiranih vojnih jedinica u sarajevskoj općini Novi Grad i radio na njihovom uvezivanju.

Iz već formiranih jedinica sa ovog područja nastali su 19. maja 1992. godine Prvi samostalni bataljon Okružnog štaba odbrane Sarajevo i 15. pješadijska brigade TO Novi Grad. Daljim ukрупnjavanjem jedinica i poboljšanjem organizacione strukture 1. oktobra 1992. godine formirana je Druga motorizovana brigada na čijem čelu je bio Safet Zajko.

Do početka agresije, Safet je nastavio raditi na organizovanju i pripremanju oružanog otpora u ovom dijelu Sarajeva. Koordinirao je rad novoformiranih vojnih jedinica u sarajevskoj općini Novi Grad i radio na njihovom uvezivanju.

Iz već formiranih jedinica sa ovog područja nastali su 19. maja 1992. godine Prvi samostalni bataljon Okružnog štaba odbrane Sarajevo i 15. pješadijska brigade TO Novi Grad. Daljim ukрупnjavanjem jedinica i poboljšanjem organizacione strukture 1. oktobra 1992. godine formirana je Druga motorizovana brigada na čijem čelu je bio Safet Zajko.

Samo 5 dana nakon oslobađanja Mijatovića kose, na brdu Žuč, 17. juna 1993. godine, prilikom izviđanja neprijateljskih položaja, poginuo je Safet Zajko. Zajko je pogođen u dio glave, prenijeli su svjedoci njegove pogibije, nakon kratkog rafala koji ga je pokosio prilikom osmatranja.

Glavni cilj izviđanja oslobođenog područja bilo je napredovanje prema rijeci Bosni koja se od mjesta Zajkine pogibije nalazi nekoliko stotina metara, ali i priprema za konačni napad na Vogošću, čime je Sarajevo trebalo biti deblokirano. Rahmetli Safet Zajko posmatrao je u trenutku pogibije neprijateljske jedinice koje su se na-

lazile ispred njega, a svega 500 metara od kuće ratnog zločinca Momčila Krajišnika, koja se nalazi u sarajevskom naselju Zabrdže.

Iza Safeta ostala je supruga i dvije kćerke. Sahranjen je kao šehid u haremu Ali-pašine džamije u Sarajevu.

Za ratne podvige, naredbom komandanta GŠ Armije RBiH, dobio je najviše ratno priznanje "Zlatni ljiljan" kao jedan od prvih dobitnika ovog priznanja. Za herojski doprinos u odbrambeno-oslobodilačkom ratu, izuzetno junaštvo i samoprijekor ispoljen u borbenim djejtvmima i pri tome ostvarene rezultate, Ukazom Predsjedništva RBiH posmrtno je odlikovan ordenom heroja odbrambeno-oslobodilačkog rata, te je posthumno promoviran u čin brigadnog generala.

U Sarajevu jedna ulica, u općini Novi Grad, nosi njegovo ime, kao i Sportsko-rekreativni centar u Općini Novi Grad.

31. GODIŠNJICA DEBLOKADE MOSTARA I POGIBIJE HEROJA MIDHADA HUJDURA HUJKE

Obilježavanje 31. godišnjice deblokade Mostara i pogibije heroja oslobodilačkog rata Midhada Hujdura Hujke upriličeno je 30. juna ove godine u organizaciji mostarskog JOB-a.

U sklopu obilježavanja, 29. juna, u Centru za kulturu Mostar je postavljena izložba "Heroj oslobodilačkog rata Midhad Hujdur Hujka".

Odata je počast i položeno cvijeće na mostarskim Šehitlucima, a u Centru za kulturu Mostar održan program "Sjećanje na oslobodioce Mostara", prikazan film uz obraćanje svjedoka vremena.

Položeno je i cvijeće na mjesnim spomen-obilježjima u Blagaju, Drežnici i Potočima.

U 17 sati položeno je cvijeća uz polazak učesnika marša "Putevima pobjede AR-BiH" u Podharem, a položeno je cvijeće na Šehitlucima.

U akciji deblokade Mostara poginuo je heroj Midhad Hujdur Hujka.

Midhad Hujdur – Hujka, heroj grada na Neretvi, rođen je u Mostaru i odrastao u mahali Luka. Aprila 1992. postaje simbolom otpora i snage Mostaraca. Formiranjem Armije Republike Bosne i Hercegovine postaje komandant bataljona Prve mostarske brigade koja će nakon njegove pogibije postati 41. slavna brigada Armije Republike Bosne i Hercegovine. Bio je jedan od najvećih heroja odbrane Mostara. Poginuo je 30. juna 1993. godine u borbama za deblokadu Mostara. Posthumno mu je dodijeljen čin brigadnog generala. Odlikovan je ratnim priznanjem Zlatni ljiljan 1992, a Ordenom heroja oslobodilačkog rata 1994. godine.

Na mjestu gdje je poginuo podignuta je spomen ploča, a njegovo ime nosi i sportska dvorana u Mostaru. Iza njega ostale su supruga Ramiza i tri kćerke: Elvina, Edita i Enita.

Njegovi saborci i prijatelji sa sjetom opisuju da je bio pravi drug, izuzetan komšija, hrabar, previše pošten, u duši dobar čovjek koji se ničega nije bojao. Uvijek je bio na strani slabijih i još kao dijete se nametao kao vođa.

29. GODIŠNJICA OD POGIBIJE HEROJA IZETA NANIĆA

U okviru manifestacije "Slobodarski dani viteškog grada Bužima 2024." federalni ministar za pitanja boraca i invalida odbrambeno - oslobodilačkog rata Nedžad Lokmić posjetio je mezar i mjesto pogibije legendarnog komandanta 505. bužimske viteške brigade 5. korpusa Armije RBiH, nosioca Ordena heroja oslobodilačkog rata Izeta Nanića.

Nanić je izgubio život na današnji dan, 5. augusta 1995. godine, na lokalitetu Ćorkovača tokom borbenog zadatka.

- U viteškom gradu Bužimu obilježavamo jedan od važnijih i značajnijih datuma novije historije Krajine i Bosne i Hercegovine. Prisjećamo se Viteške 505. bužimske brigade, jedne od najslavnijih jedinica Armije i MUP-a Republike BiH, njihove herojske borbe ali i njihovog komandanta, generala, narodnog heroja Izeta Nanića. Bužim čuva sjećanje na svoje borce i na svog rahmetli Nanića, ali čuva i njegov emanet i emanet njegovih saboraca da imamo državu i da nikad ne zaboravimo da su naši šehidi i poginuli branioци, koji su temelj domovine, u amanet preživjelima ostavili suverenu i jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu - istakao je Lokmić.

Izet Nanić, sin Rasime i Ibrahima, rođen je 4. oktobra 1965. godine u Bužimu. Bio je drugi od njihovih sedam sinova. Do 1992. godine radio je kao aktivno vojno lice u JNA. Početkom agresije na BiH postaje komandant jedne od najuspješnijih brigada Armije Republike BiH - bužimske 505. viteške brigade.

Za svoje ratne zasluge brigadni general Izet Nanić odlikovan je Zlatnim ljiljanom 1994. godine, a posthumno i Ordenom heroja oslobodilačkog rata. Krajišnici su njemu i njegovom poginulom bratu Nevzetu podigli spomenik u njihovoj rodnoj Nanića Dolini pokraj Bužima.

Održavanjem manifestacije "Slobodarski dani viteškog grada Bužima 2024." svake godine tradicionalno se baštini sjećanje na više od 500 poginulih boraca - šehida i hrabra borba bužimskih vitezova u odbrani BiH.

Tako je Udruženje mladih Bužim u okviru manifestacije organizovalo pješački pohod "Put Bužimskih vitezova".

U isto vrijeme je upriličen biciklistički maraton "Uspon na Ćorkovaču", gdje su učešće uzeli brojni klubovi sa područja Unsko-sanskog kantona kako bi odali počast svim bužimskim vitezovima, koji su ovu relaciju prelazili u ratnom periodu od 1992 - 1995. godine.

Historijski sat "Sjećanje na Heroje" održan je na platou Ćorkovača.

31. GODIŠNJICA POGIBIJE ENVERA ŠEHOVIĆA

I ove godine na mjestu pogibije na Žuči i u haremu Ali-pašine džamije u Sarajevu, gdje je ukopan, obilježena je 29. godišnjica od pogibije legendarnog heroja oslobodilačkog rata Envera Šehovića.

Osim članova porodice, prijatelja, saboraca i predstavnika boračkih udruženja, brojne druge delegacije odale su počast i položile cvijeće na mezar komandanta Prve viteške motorizovane brigade. Među njima bili su i zastupnici u Skupštini Kantona Sarajevo, ministar za boračka pitanja KS Omer Osmanović i drugi.

Član Predsjedništva BiH Željko Komšić je kazao da su na današnji dan, 1993. godine, svoje živote u odbrani Republike Bosne i Hercegovine, između ostalih, položila i dva velika heroja Enver Šehović i Zahir Panjeta. – Oni su za ovu državu dali sve što su mogli. Njihova žrtva obavezuje nas na beskompromisnu borbu i na to da ne smijemo pokleknuti pred bilo kim – istakao je Komšić.

Enver Šehović rođen je 15. januara 1967. godine u selu Bujakovina u Foči. Srednju vojnu školu završio je u Sarajevu, a Vojnu akademiju Kopnene vojske u Beogradu. Bivšu JNA je napustio početkom aprila 1992. godine, nakon čega je stupio u Teritorijalnu odbranu RBiH.

Bio je komandant Velešićkog odreda od aprila '92. godine do 27. maja iste godine, a potom komandant 13. novosarajevske brigade Teritorijalne odbrane, poznatije kao 13. pofaličko-velešićka brigada. Također, komandovao je i Prvom mehanizovanom brigadom Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine od 28. septembra '92. do 19. februara '93. godine, kada je formirana Prva motorizovana brigada Prvog korpusa ARBiH, na čijem čelu ostaje do pogibije, 27. jula 1993. godine.

Učestvovao je u Pofaličkoj bici, oslobađanju Žuči do Orlića, najdominantnije kote 877 i odbrani Orlića u septembru 1992. godine, kada je agresor sa upotrebom živog štita pokušavao da probije linije odbrane brigade. Bio je akter odbrane Azića i Bara, oslobađanja šireg rejona Žuči i čuvene kote 850 i Golog brda, koje su bile neosvojive tvrđave agresorskih jedinica.

Poginuo je u odbrani brda Žuč 27. jula 1993. godine, kao komandant Prve motorizovane brigade Prvog korpusa ARBiH, u 26. godini života.

Enver Šehović nosilac je "Ordena heroja oslobodilačkog rata" i dobitnik ratnog priznanja značke "Zlatni ljiljan", a posthumno je dobio čin brigadira Armije RBiH.

32. GODIŠNJICA SMRTI HEROJA ADILA BEŠIĆA

Na današnji dan prije 32 godine, 28. novembra 1992. godine, život je izgubio heroj odbrambeno-oslobodilačkog rata Adil Bešić.

Bešić će ostati zapamćen po svojoj junačkoj borbi za očuvanje Bosne i Hercegovine.

Poginuo je kao komandant bataljona 2. bihačke / 502. slavne brdske brigade u rejonu Grabeža.

Za hrabrost i izuzetne zasluge u organizaciji otpora posthumno je odlikovan ratnim priznanjem Zlatni ljiljan i Ordenom heroja oslobodilačkog rata u činu majora Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Mještani mjesne zajednice Vrsta i okolnih mjesta sagradili su mu turbe još za vrijeme rata.

Ukopan je 2. decembra pored svojih saboraca i šehida u mjesnom mezarju u Turiji.

Povodom godišnjice njegove smrti, Muftijstvo bihačko, Medžlis Islamske zajednice (MIZ) Bihać i džemat Turija - Vrsta organizirali su Šehidsku dovu.

OBILJEŽENA 32. GODIŠNJICA POGIBIJE HEROJA MEHDINA-SENADA HODŽIĆA

Prigodnim programom uz prisustvo velikog broja zvanica iz društveno-političkog života, građana i saboraca, u Zaseoku kod Sapne obilježena je 32. godišnjica pogibije heroja odbrambeno-oslobodilačkog rata Mehdina Hodžića i Dan MZ Zaseok. Mnogobrojne delegacije položile su cvijeće i odale dužno poštovanje na spomen-obilježju poginulim pripadnicima Armije BiH u Zaseoku i na spomen-obilježju podignutom na mjestu pogibije heroja Mehdina Hodžića, na kojem je pročitano i prigodan referat o odbrani ovog mjesta tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. Obavljen je i obilazak šehidskog mezarja i grobalja gdje je također izvršeno polaganje cvijeća.

Program u Zaseoku sastavni je dio manifestacije "Dani odbrane Sapne" koja je okončana polaganjem cvijeća na Centralnom spomen obilježju u Sapni i Završnom akademijom u sapanjskoj sportskoj dvorani. U okviru obilježavanja godišnjice pogibije heroja Mehdina Senada Hodžića cvijeće je položeno i na njegov mezar u haremu Atik džamije u Hemlijašima.

31. GODIŠNJICA POGIBIJE HEROJA NESIBA MALKIĆA

Obilježena je 31. godišnjica pogibije heroja oslobodilačkog rata Nesiba Malkića i njegovih saboraca iz 210. Viteške brigade. Obilježavanju su prisustvovali federalni ministar za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata Nedžad Lokmić sa saradnicima. Ministar Lokmić naglasio je važnost očuvanja sjećanja na herojstvo Malkića i njegovih saboraca, ističući da njihovo naslijeđe treba prenositi budućim generacijama.

- Njihova hrabrost i žrtva ostavili su neizbrisiv trag u našoj kolektivnoj svijesti i podstiču nas da se borimo za pravednu i slobodnu Domovinu. Vječno ćemo pamtili Nesiba Malkića i sve bosanske heroje. Njihovo ratno junaštvo bilo je i ostat će zauvijek uzor generacijama koje dolaze i koje imaju svetu obavezu da nastave čuvati našu nepokorivu Domovinu. Nesib Malkić jedan je od najboljih sinova koje je naša Domovina imala.

Održana je ceremonija polaganja cvijeća na Centralnom spomen obilježju i kod biste Nesiba Malkića, uz svečanu akademiju u Živinicama. U tom trenutku, svi pri-

sutni su osjetili duboku zahvalnost i poštovanje prema heroju čije ime će vječno živjeti u našim srcima.

Nesib Malkić, rođen 5. jula 1961. godine u Dubravama Gornjim, bio je vođa 210. brdske brigade. Njegov ratni put obuhvata mnoge ključne bitke, a njegova brigada izvela je značajan broj zadataka na teško dostupnim područjima. Malkić je bio poznat po svojoj hrabrosti, strategiji i posvećenosti, a njegovo vodstvo inspirisalo je mnoge vojnike.

OBILJEŽENA 30. GODIŠNJICA POGIBIJE NARODNOG HEROJA HAJRUDINA MEŠIĆA

Kapetan Hajro dobitnik je priznanja "Zlatni ljiljan" i "Zlatna policijska značka", a posthumno je unaprijeđen u čin brigadnog generala Armije RBiH i odlikovan Ordenom narodnog heroja oslobodilačkog rata Armije RBiH.

Nizom manifestacija u Teočaku je obilježena 32. godišnjica pogibije Hajrudina Mešića - Kapetana Hajre. Članovi njegove porodice, saborci i prijatelji položili su cvijeće i proučili Fatihu na mjestu gdje je 30. oktobra 1992. godine zauvijek prestalo kucati srce jednog od najvećih bosanskohercegovačkih sinova.

Tog 30. oktobra 1992. godine Kapetan Hajro je sa svojim saborcima krenuo u deblokadu Kamenice kod Zvornika, a potom i Srebrenice. Na tom putu, u eksploziji granate u mjestu Nezuk poginuo je, a akcija boraca Armije RBiH je okončana. Nikada više u agresiji na Bosnu i Hercegovinu jedinice Armije RBiH na tom području nisu bile tako blizu spajanja kao tih oktobarskih dana 1992. godine.

"Trideset i dvije godine je prošlo od smrti mog oca. Svih ovih godina njegovi saborci ga nisu zaboravili. Općina Teočak je doprinijela da se njegovo ime ne zaboravi. Trideset i dvije godine je puno, nije lahko doći na ovo mjesto, a svake godine je teže. Teško je nama, saborcima, ali mi je drago što se ne zaboravlja ime mog oca. Ne samo u Teočaku, Sapni, nego i šire, u cijeloj BiH", kazao je sin Zlatko Mešić.

Brigada na čijem je čelu bio, nakon njegove pogibije preimenovana je u 255. brdsku brigadu "Hajrudin Mešić" i proglašena Slavnom zbog svog doprinosa u odbrani Bosne i Hercegovine.

Kapetan Hajro dobitnik je priznanja "Zlatni ljiljan" i "Zlatna policijska značka", a posthumno je unaprijeđen u čin brigadnog generala Armije RBiH i odlikovan Ordenom narodnog heroja oslobodilačkog rata Armije RBiH.

U Teočaku je održana akademija posvećena liku i djelu Hajrudina Mešića. Ranije, tokom sedmice, saborci su obišli i razgovarali s članovima porodice Hajrudina Mešića.

Obilježavanje 32. godišnjice pogibije Hajrudina Mešića završeno je na šehidskom mezarju u Sniježnici i učenjem tehvida u sniježničkoj džamiji.

Avdo Huseinović

U „VRIJEME JASENOVCA“ USTAŠE I ČETNICI BILI SU SAVEZNICI

Historijska je činjenica da su četnici i ustaše saradivali u borbi protiv partizana, od 1942. godine pa nadalje. Jedna od najpoznatijih fotografija, koja svjedoči o ovoj saradnji, snimljena je u okolici Banja Luke 1942. godine. Ima jedna fotografija kako četnički vojvoda Uroš Drenović nazdravlja sa ustaškim oficirima, poslije sporazuma koji su sklopili nešto ranije. Historičar dr. Branko Latas o ovoj prilično neispričanoj činjenici je objavio više naučno-istraživačkih radova.

Inače, Drenović se u početku borio u redovima partizana, ali čim je saznao da je u okolini Manjače, odakle je bio, formiran četnički odred, pridružio im se. Vojvoda Drenović je 27. aprila 1942. sklopio Ugovor o lojalnosti i saradnji sa vlastima Nezavisne države Hrvatske (NDH).

- Izjavljujem, da sam uvijek priznavao NDH, ali da sam otišao u šumu, da spasim goli život, naroda u ovom kraju, kao i sebe, koje su neodgovorni elementi počeli nemilice ubijati i pljačkati. Ujedno izjavljujem, da ću, zajedno sa svojim naoružanim ljudima, kada očistimo zajedno sa hrvatskom vojskom, prema naređenjima vojnog zapovjedništva, čitav ovaj teritorij od komunističkih bandi, staviti se na potpuno raspoloženje sa svojim naoružanim ljudima domobranstvu - izjavio je tad već vojvoda Drenović na sastanku u hotelu "Bosna" s ustaškim zapovjednicima u Banjoj Luci. Njegov primjer su slijedili i mnogi drugi četnički komandanti.

Četnički vojvoda iz Drugog svjetskog rata Uroš Drenović rođen je u mjestu Sitnica na Manjači 1911. godine. Po ocjeni koju je u svom izvještaju napisao četnički major Slavoljub Vranješević, 03. februara 1943. godine, Drenović je bio bolesno ambiciozan čovjek i patio od umišljene veličine, te se rado dodvoravao i Hrvatima i Nijemcima, a uz to je slao i pokloničko izaslanstvo patrijarhu Hrvatske pravoslavne crkve Germogenu u Zagreb. Na poslijeratnom suđenju, Draža Mihailović se branio da Uroš Drenović nikada nije bio u kontaktu s njegovom komandom, da u prvo vrijeme nije ni čuo za njega, da nije znao za Drenovićevu saradnju s Nijemcima i ustašama, te da je za to saznao tek prilikom čitanja optužnice i na samom suđenju. U daljnjem toku procesa, Mihailović je korigovao svoju izjavu, ali je i dalje negirao da je on imao nadzor nad Drenovićem.

Vojvoda Drenović je poginuo na Čađavici, 1944. godine, prilikom savezničkog napada na četničko-njemačke položaje. Kako se navodi, poginuo je od engleske aviobombe, zajedno s njemačkim oficirom. Vojvodu Uroša Drenovića pokopali su pripadnici Ravnogorskog pokreta u Stričićima, na Manjači (rodnom selu pisca Petra Kočića), 2002. godine, nakon ekshumacije s mjesta na kojemu je ranije bio tajno pokopan.

Tim povodom mu je podignut spomenik uz blagoslov Srpske pravoslavne crkve i Boračke organizacije Republike Srpske. U Banjoj Luci jedna ulica nosi ime vojvode Uroša Drenovića.

Logor Jasenovac je bio najveći koncentracioni i logor smrti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj na prostoru okupirane Jugoslavije za vrijeme Drugog svjetskog rata. Formiran je u avgustu 1941. godine u okolini istoimenog gradića, oko 100 km jugoistočno od Zagreba, na rijeci Savi, u blizini granice sa Bosnom, tačnije gradićem Bosanskom Dubicom.

U to vrijeme, na svega 40-tak kilometara od Drenovićeve zone odgovornosti, dok on sarađuje sa ustašama, odvijao se u Jasenovcu veliki zločin NDH nad Srbima, ali i nad Jevrejima, Romima, Bošnjacima...

Ljeto 1942. bilo je vrijeme najintezivnijih likvidacija logoraša u Jasenovcu, a kulminacija je bila u julu 1942. poslije bitke za Kozaru, kada je u logor dovedeno na desetine hiljada ljudi, uglavnom žena, djece i staraca.

Član Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz reda srpskog naroda, Milorad Dodik, dao je za TV N1 izjavu u kojoj je rekao:

„Ja sam dijete Kozare, vaspitan sam na toj vrsti priče i stradanja u Jasenovcu. Nikada nisam mogao prihvatiti i negativan odnos sam imao prema tome da su četnici 1942. godine na Kozari ušli i borili se protiv partizana i da su zarobili zbir (zbijeg) koje su predali ustašama, kasnije su bili poklani u Jasenovcu. Govorim o četnicima koji su bili spremni da svoj narod gurnu pod nož ustašama“.

Historičari navode da je između ustaša i četnika samo tokom 1942. godine potpisano 12 sporazuma o saradnji i zajedničkom djelovanju.

Iz okolice Prijedora, 20. juna 1942. godine, 2.000 četnika učestvuje kao logistička podrška Nijemcima u napadu na Kozaru, time pomažući ustašama i Nijemcima u uništenju partizanskih jedinica i u masovnom pokolju Srba. Amerikanci navode u jednom izvještaju da je 15.000 četnika odano komandi Ante Pavelića.

Na obilježavanju antifašističkih tekovina Kozare, poslije agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine, četnici se ne spominju kao sluge njemačkog okupatora i ustaški saveznici. Najočitiiji primjer tome je da se i prilikom obilježavanja pogibije najveće partizanske legende sa Kozare, dr. Mladena Stojanovića, više ne spominje da su ga ubili četnici.

„On je, kao legenda Kozare, nadživio svoj život uspomenama“ - rekao je gradonačelnik Prijedora Milenko Đaković na tradicionalnom istorijskom času i polaganju vijenaca povodom 123. godišnjice rođenja i 77. od godišnjice pogibije narodnog he-

roja doktora Mladena Stojanovića, dok je predsjednik gradskog odbora SUBNOR-a Veljko Rodić rekao da je Mladen Stojanović bio i ostao junak i narodni heroj koji je pripadao ne samo Prijedoru i Potkozarju već i Podgrmeču, pa i mnogo šire. Nigdje nijednom riječju nije rečena istina o pogibiji „crvenog doktora“ sa Kozare.

“Ubiše ga, prokletnici” – zapisao je jedan hroničar, šapat naroda podno Kozare, na vijest da su četnici ubili legendarnog komandanta. Kao načelnik Operativnog štaba za Bosansku krajinu, dr. Mladen Stojanović je s kozarskom proleterskom četom pošao u centralnu Bosnu, da snagom svog autoriteta sačuva jedinstvo naroda u zajedničkoj borbi protiv neprijatelja i suzbije izdajničku aktivnost četnika. Prilikom ulaska u selo Lipovac kod Čelinca, četnici su vatrom s prozora Osnovne škole dočekali partizansku kolonu s Mladenom na čelu. Na usku i duboku snježnu prtinu palo je, smrtno pogođenih, 12 partizana. Među više ranjenih bio je i doktor Mladen, koji je samom sebi zaustavio krvarenje, dok su njegovi borci odbijali nasrtaje četnika. Nešto kasnije, 01. aprila 1942. godine, četnici Rada Radića ubili su 26 ranjenika iz partizanske bolnice u selu Jošavki kod Čelinca. Sutradan, u ovom selu četnici su prošli i doktora Mladena Stojanovića, koji je ležao u obližnjoj kući Danila Vukovića. Pošto je prkosno odbio da potpiše izjavu solidarnosti s četničkim pokretom, oni su ga izvukli iz kuće i ubili.

Radoslav Rade Radić koji se među velikosrbima proslavio ubistvom doktora Mladena, bio je partizanski komandir a onda postao četnički vojvoda i njemački liferant.

Radić je prvobitno bio politički komesar i član štaba 4. krajiškog partizanskog odreda u Bosni za vrijeme Drugog svetskog rata. Nakon početka ustanka protiv okupatora izvršio je napad na štab odreda, poubijao sve prisutne članove, i nakon masakra partizana, zajedno sa Urošem Drenovićem, stvorio svoj četnički odred. Postao je četnički vojvoda u pokretu Draže Mihailovića. Već krajem 1941. godine došao je u sukob sa partizanima i tražio podršku okupatora, a njegov odred „Borje“ je potpisao lojalnost Nezavisnoj državi Hrvatskoj.

Rade Radić je bio jedan od četničkih vođa u Bosni koji je služio NDH i njemačkom okupatoru, ne samo vojno nego i ekonomski. Bio je jedan od ovlašćenih liferanata robe i građe za njemačku vojsku i NDH. Pregovarao je o isporukama hrane i materijala za njemačku i vojsku NDH i potpisivao ugovore. Njegovi četnici su za račun Nijemaca i NDH vršili otkup zobi, stočne hrane, životnih namirnica, obezbjeđivali puteve, mostove i obavljali i druge poslove. Svi ti poslovi išli su preko Glavnog četničkog štaba. Osim toga, njegovi ljudi su služili okupatoru i kao vojne jedinice i kao vodiči, jer su poznavali teren. Rade Radić je aktivno učestvovao sa svojom jedinicom u zajedničkom napadu Nijemaca i ustaša na civile na Kozari.

O zlodjelima Radeta Radića govori i dr. Milan Dukić, izaslanik Draže Mihailovića poslije sastanaka sa četničkim vođama u Bosni, u svojoj depeši Mihailoviću, 22. septembra 1942. godine: „Komandant Rade Radić bivši partizanski komandir Jošavske čete, poklao je partizane u Jošavci i prišao četnicima. Čovek seoski trgovac, niske kulture...“

Nakon rata mu je suđeno i strijeljan je 1946. godine kao saradnik okupatora. Godine 2002. na Ravnoj gori, selo Skatavica, opština Čelinac, podignut je spomenik Radetu Radiću i njegovim saborcima. Ulica u Banjoj Luci, u nekada većinskom bošnjačkom naselju Vrbanja nosi njegovo ime. Ulica zločinca Rade Radića udaljena je sedam kilometara i 700 metara od ulice njegove žrtve dr. Mladena Stojanovića.

Bosanskokrajški korpus Jugoslovenske vojske u otadžbini javlja vlastima NDH i Nijemcima u Varcar- Vakufu (Mrkonjić-Gradu) da partizani održavaju skup i traži njihovo bombardovanje 1944. godine.

Veliki župan u Kninu David Sinčić, 17. juna 1942. godine, sklopio je sporazum s četničkim vojvodama o saradnji u borbi protiv partizana. To je bio dio blažeg zaokreta u politici terora i represije koju je NDH dotad provodila prema Srbima, pa je npr. osnovana i Hrvatska pravoslavna crkva. Ustaške su se vlasti obavezale opskrbljivati četničke snage u borbi protiv partizana; ranjenim četnicima bit će pružena njega u hrvatskim vojnim bolnicama; udovice i siročad četnika poginulih u borbi protiv partizana primat će istu finansijsku pomoć koja se daje preživjelim članovima porodica hrvatskih vojnika. Ovi su se sporazumi odnosili na oko 10.000 od otprilike 15.000 bosanskih četnika u njemačkoj okupacijskoj zoni. Četnici su 1944. godine još mogli biti prebacivani iz NDH u Vojnu bolnicu u Beogradu ili čak u Treći Reich radi liječničke njege.

Kada je Prva proleterska brigada zarobila vođu zeničkih četnika Goluba Mitrovića i njegov štab u Bijeloj vodi kod Zenice, u julu 1943. godine, Moša Pijade, član Centralnog komiteta Komunističkog pokreta Jugoslavije, lično se obratio žiteljima tog područja i pročitao im tekst Mitrovićevog sporazuma sa ustašama, koji je kod njega pronađen tokom zarobljavanja. Jedanaest četničkih kolovođa, uključujući i Mitrovića, osuđeni su na smrt i pogubljeni u Pocjelovu kod Vozuće, zbog ubijanja partizana i nevinog muslimanskog stanovništva.

Važno je napomenuti i to da je od ukupno 93 generala, u Pavelićevoj ustaškoj službi bilo čak 13 generala Srba.

Dr. Savo Besarović, Srbin, predratni advokat, kolega sa studija i lični Pavelićev prijatelj, sredinom rata je postao ministar u NDH. General Milan Uzelac, u aprilu 1941. godine, prihvatio je ponudu ustaškog režima da pomogne formiranju i organizovanju vazduhoplovstva NDH. General Mihajlo Lukić ratnim operacijama je zapovijedao od kraja 1941. do aprila 1943. kao zapovjednik 3. domobranskog zbora u Sarajevu. U tom je razdoblju bio u središtu najtežih bitaka u Bosni i Hercegovini, te je vrlo često sarađivao sa Crnom legijom Jure Francetića. "Zbog velikih zasluga za izgradnju oružanih snaga NDH" dobio je titulu viteza i, između ostalog, odlikovan je „Hrvatskim trolistom 1. stupnja s hrastovim grančicama". To odlikovanje dobili su samo Slavko Kvaternik, Jure Francetić, Rafael Boban i on. Vitez je bio i general NDH Đuro Gruić, Srbin, rođen u Sremskoj Mitrovici. General Đuro Dragičević odmah je prihvatio Pavelićev poziv i u NDH od 1941. godine bio je komandant artiljerije, a pred kraj rata prešao je u Berlin, da bude veza sa njemačkom vojskom. Rusi su ga zarobili, pa je dvije godine proveo u logorima u Njemačkoj i još sedam u SSSR. Od

1954. živio je u Austriji, gdje je umro i sahranjen. Do kraja odani Paveliću i brojnim ustaškim zločinima ostali su i sljedeći generali Srbi: Fedor Dragojlov, Dušan Palčić, Milan Desović, Jovan Iskrić, Lavoslav Milić, Miroslav Opačić, Jovan Pribić i Miloš Ožegović.

Jedan od upravnika ustaškog logora u Jasenovcu rodio se 05. juna 1915. godine u Jajcu kao Miroslav Filipović, a kasnije će biti poznat kao Tomislav Majstorović. Majka mu je bila Srpkinja Marica Radulović. Pod Majstorovićevom komandom ubijene su desetine hiljada Srba, Jevreja, Roma, Bošnjaka...

MEDIJSKA MARGINALIZACIJA ANTIFAŠIZMA – KAKO I ZAŠTO?

(Prilog za Okrugli sto povodom 80. godišnjice Drugog zasjedanja ZAVNO-BiH-a, u Sanskom Mostu, 22. juna 2024. godine)

PPošto smo mi, danas ovdje okupljeni, saglasni u tome da je i **Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a** presudna tekovina antifašističke borbe, dakle kolosalna antifašistička vrijednost – posebno zbog usvajanja **Deklaracije**, kao ovelje naroda Bosne i Hercegovine i faktičke preteče **Povelje Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima**, usvojene 1949. godine – imamo razlog više za to da se, 80 godina kasnije, ozbiljno zapitamo zašto, iz kojih razloga i, posebno, sa kojim ciljem prilično razjedinjeni, povremeni i nedovoljno organizovani naš aktuelni antifašizam - **hronično ima sporedno mjesto u medijskom tretmanu i, uopšte, našem javnom prostoru**. Nije dovoljno stav o tome svesti na vlastito, prigušeno pojedinačno nezadovoljstvo zato što se u informativnoj emisiji ove ili one televizije, u novinama ili na društvenim mrežama, pod uslovom da se ikako pomene, neka antifašistička manifestacija, događaj ili povod smjeste pred kraj emisije, uvrh glave kao vijest u novinama i na portalima. Pa da samo nemoćno odmahnemo rukom, progundamo nešto sebi u bradu i očas to zaboravimo.

U isto vrijeme, u vrh interesovanja i pregleda aktuelnih i važnih događaja stavljaju se učestale manifestacije neofašizma. Urednici medija su vrlo hitri i ažurni kad nas treba obavijestiti o tome da je na nekoj fudbalskoj utakmici, na nekom skupu povodom datuma iz nedavne ratne prošlosti ili u nekoj trećoj prilici, došlo do siledžijske demonstracije fašističke ikonografije, poziva na obračun ili primjera ratnohušakačkog arlaukanja. Tada nas – ozbiljno, a ispravno i s razlogom – upozore na povampirenje fašizma, koji ovdje i dalje ima pogodne tle i dobro se prima, kad god se i gdje god se posadi.

O čemu se, dakle, tu uopšte radi – kad znamo i vidimo ovu obrnuto proporcionalnu šemu pristupa dvjema stranama istog, mračnog problema?

Otkud i zašto to da se profašistički ekscesi naglašeno i s razlogom ističu u prvi plan, a antifašistički glas, makar bio i pretežno dekorativno-paradne i svečarsko-manifestacione profilacije, obavezno tisne ukraj, na marginu, pa ispada da se javnost tek reda radi o tome obavijesti, ako se ikako i obavijesti?

Valjalo bi se dobro potruditi u traženju odgovora na ovo pitanje, za šta danas i ovdje nije prilika. Zato ću samo **pokušati dokučiti neke od elemenata za ozbiljnije razmišljanje o ovoj temi i nagovijestiti moguće načine promjene tog stanja** – i o nama, korisnicima javnog informisanja kad se radi, a i o ljudima u medijima kad je riječ.

Najprije se moramo vratiti na početak problema i na pitanje - **gdje su danas, šta su, kakvi, u čijoj funkciji i kako baždareni mediji javnog informisanja kod nas?**

Kako god to nekom zvučalo, mislim **da je javno informisanje u vrhu spiska profesija, koje su se, za više od tri minule decenije, u nas srozale na najnižu moralnu, profesionalnu i estetsku tačku.** Divljačko-haotična tajkunska tranzicija je u oblasti javnog informisanja, kao u rijetko kojoj drugoj sferi, proizvela ekspanziju **poltronstva, neobjektivnosti, sluganstva, doziranog informisanja i priklanjanja ovoj ili onoj nacionalnoj, političkoj, interesnoj, ideološkoj itd. opciji.**

Krajnje uprošteno kazano, nikad ovdje **nije bilo toliko podjela, rovova i ujedanja i među novinarima i u informisanju.** Nikad, kao od devedesetih godina prošlog vijeka, nije bilo tako povoljnih uslova za to da lako prosudimo kom jatuu i kom političkom, nacionalnom i interesnom taboru pripada neka novina, neki radio ili televizijski program, ovaj ili onaj portal. I nikad se, kao sada nije – sa stanovišta objektivnog izučavanja elementarnih premisa ove profesije – moglo lakše i slikoviti-je zaključiti kako ne treba raditi, kako se ne smije informisati, kako izgleda s umišljajem odvagana, zlonamjerna, maliciozna, frizirana, grubo neobjektivna informacija...

Držim da su tri osnovna razloga za tu pojavu, tačnije - za posljedice pojave, čiji uzroci su:

1. Naopaka privatizacija je zajahala i prostor javnog informisanja, pa je bjeso- mučna tajkunizacija omogućila i to da su se mnoge krive ruke, na krivim mjestima, dočepale i medija;

2. Ekonomske prilike, koje su odavno postale neprilike, medije su više gasile i zatirale, nego podsticale i razvijale, pa je njihovo održavanje na tom, divljem tržištu – u uslovima beznadežnog smanjenja tiraža i pretvaranja medija u robu – moguće jedino kad se razlikuješ od drugog i kad se dočepaš, a ako treba i izmisliš senzaciju, aferu, slučaj, skandal;

3. Profesija novinar je frontalno razvodnjena, relativizirana i pojeftinila – do mjere, u kojoj mladi ljudi koji završe studij žurnalistike (a četiri su takva fakulteta u ovoj zemlji), jedva čekaju da se zaposle u bilo kom mediju, ne pitaju za profesionalnost, za etičnost, za to čiji je i kakav medij, za to mogu li ono što znaju iskazati, primarno im je da rade, i to samo onako kako gazda kaže.

Najmanje što se množe desiti u takvoj klimi – i što, nažalost, imamo – jeste **opasno negativna selekcija informacija,** njihovo svrstavanje po ključu **nacionalnog, političkog, tajkuskog, teritorijalnog,** a nerijetko i **vjersko-ideološkog profiliranja.** Sa otužno malim brojem izuzetaka, koji samo potvrđuju to pravilo.

U oči pada nekoliko oblika iščašenja, dakle anomalija, na koje smo već navikli i, nažalost, po inerciji ih prihvatili kao nešto normalno:

Po istom događaju se govori na različit način, zavisno od potreba onoga u čijim rukama ili na čijoj strani je medij.

Iz istih razloga, **izostavljaju se ili retuširaju činjenice, a odmah prilazi komentaru**, što je zanatski nedopustivo, jer se tako zlatno novinarsko pravilo „činjenica je neprikosnovena, dakle obavezna, a komentar slobodan“ – grubo baca pod noge.

Događaj se zanemari, zaboravi, kao da ga nije bilo, jer onome čiji je medij – i onima kojima je medij namijenjen – on ne ide u prilog, ništa mu (im) ne znači ili je, vrlo često, protiv njegovog (njihovog) interesa, ubjeđenja i svjetonazora, plus što se pervertirano uklapa u izreku „ono što nije zabilježeno (u mediju), nije se ni dogodilo“.

U tako izopačenoj „kvadraturi kruga“ naše medijske slike, nekim medijima (i ljudima u njima) **najmanje je potrebna još i afirmacija antifašizma**, s kojom bi bili još izraženije protiv sebe, svog interesa i svog ubjeđenja. I zato svečarske, manifestacione prilike, kada se, recimo, prigodno oblježavaju datumi iz antifašističke prošlosti – obično **u takvim medijima izostaju ili su informacije o njima gurnute ustranu, među nevažne**. I zato javnost **ne zna ono što bi morala znati, na šta ima pravo**, kad se radi o obilježavanju važnih datuma iz **Drugog svjetskog rata i Narodnooslobodilačke borbe**. Jer, medijski mandarini novog doba, u skladu sa svojim konjunktorno-merkantilističkim, profitnim i politički izvitoperenim aršinima, to redovno svrstaju u rubrike „mračne prošlosti“, „komunističkog masla“, „retrogradnih ideja“, itd.

Ne znaju, na svoju i našu žalost, da zanemarivanje i najmanjeg oblika javljanja antifašizma, potvrde da ima onih koji ga osjećaju, koji ga žive i poštuju, predstavlja kakvu-takvu, ali bolju nego nikakvu, branu protiv svih novih oblika fašističkog povampirenja i neofašističkih pojava.

Dubok glib nemoralnog i neprofesionalnog, direktno je, tako, proporcionalan količini neosjećaja za to da je – na isti način, na koji se javnost upozorava na četničko okupljanje u Višegradu, mahanje kukastim krstom na fudbalskom stadionu ili na monstroznu parolu „Nož, žica, Srebrenica“ – potrebno dati javni značaj činjenici da se ne zaboravljaju datumi iz Drugog svjetskog rata, zajedno sa datumima iz borbe protiv fašizma iz Oslobođilačkog rata 1992-1995. godina... To je cjelina, to su dvije strane jedne, ozbiljne, važne, krupne, vjerodostojne priče o našoj borbi protiv fašizma.

Jasno nam je da će se teško i sporo promijeniti ono što imamo kao iskustvo, samo uz ovakvo skretanje pažnje. Posebno zato što, ponoviću, antifašizam i, uopšte, patriotski front ove zemlje – i dalje hronično pati od nedovoljnog jedinstva, manjkave organizovanosti, ali i očitog zanemarivanja, izraženog u odsustvu podrške i razumijevanja, a u nekim slučajevima i grubog ismijavanja i ponižavanja od strane vlasti. **Sve i dalje počiva na entuzijazmu, jednoj vrsti pozitivne ubijedenosti i nadahnuća**. Ali, zahvaljujući medijskoj ignoranciji, čak podsmijehu, izaziva ignori-

sanje i neshvatanje, pa se može čuti i ono sirovo, primitivno, anticivilizacijsko „Šta hoće te starkelje“ ili „Zar će nam opet komunisti nametati svoje?“ i slično.

Sve to je, znamo, najprije i najviše **posljedica mnogih manjkavosti i šupljina, ali i neshvatljivih naopakosti u našem obrazovnom sistemu** (npr.: „**dvije škole pod jednim krovom**“, učenje po nastavnim planovima i programima susjednih zemalja, frizirana historija, itd.). Jer, ako mlad čovjek iz kuće ne ponese osnovno znanje o fašizmu i antifašizmu, pa ga još i u školi tome ne nauče – jer su naši udžbenici istorije uvredljivo skromni u lekcijama na novu temu, onda se, zaista, ne smijemo čuditi nad podatkom da će posao formiranja sakatih ličnosti, sakatih u smislu nepoznavanja bar osnovnih civilizacijskih, univerzalnih vrijednosti antifašizma, mediji javnog informisanja dovršiti na najbolji način tako što će zanemariti, gurnuti na marginu, proglasiti beznačajnim i nevažnim svaki, čak i najmasovniji oblik antifašističke aktivnosti, organizovanja i djelovanja.

Zato je borba protiv medijskog ignorisanja, hotimičnog zanemarivanja i smišljenog potiskivanja antifašizma, antifašističkih snaga, primjera organizovanja starih, ali i mladih poklonika borbe protiv novih oblika fašizma - **civilizacijski trajan zadatak i trajno opredjeljenje**, u kome ćemo najbolje istrajati i uspjeti onda **kada to bude svojstvo svakodnevnne svijesti, prakse i navike što većeg broja, naročito mladih ljudi**.

Drukčija projekcija ovog pitanja je beskorisna, štetna i opasna improvizacija, nemar i neozbiljnost. A naš antifašistički front, koji se – i ovog puta – javnosti nameće uz jedan od najvećih datuma naše antifašističke prošlosti, iz ovog mora izvući još više razloga za učvršćivanje u uvjerenju da se medijima – s rijetkim časnim izuzecima, poput **Oslobođenja**, koje je čedo antifašizma i dubokih antifašističkih korijena, te **FACE TV** i povremeno **Federalne televizije** – predstavimo argumentima, koji će i najtvrdim, najzaostalijim i najviše prepariranim glavama u njima pomoći da shvate da je **antifašizam trajno opredjeljenje normalnog, mentalno zdrvog čovjeka, a ne ideološka ili neka druga, prevaziđena zabluda**.

Moguće je da se to jednog dana ostvari, da generacije koje dolaze, pogotovo ako im antifašizam bude iskreno ubjeđenje i životni pogled, trijumfuju u nastojanju da medijima u nas bude privlačno i nešto poput ovog što mi ovdje radimo, a ne samo to hoće li, danas-sutra, neka neofašistička protuha napraviti eksces i isprovocirati sukob. Kad to tako bude, onda će i opšte prilike biti bitno povoljnije, demokratskije, a mediji – pogotovo oni kojima to još nije ušlo u glavu – shvatiti da je antifašizam prostor na kome i oni mogu postići više, ostvariti bolje i afirmisati se objektivnošću, moralom i profesionalnošću. Više nego dosad i više nego sada.

Pri čemu, naravno, ne smijemo zaboraviti i naše obaveze. Posebno:

1. Upornije i istrajnije nametati svoj rad, svoje poglede i svoja iskustva kroz redovnu, neprestanu komunikaciju, kontakte, saopštenja i konstruktivnu agresivnost prema medijima;

2. Iskoristiti sve mogućnosti pristupa mladim naraštajima, radi njihovog educiranja i popunjavanja šupljina, koja im ostavlja oficijelni obrazovni sistem, te

popularisati i osnovno informisanje o tradiciji antifašizma i stalnim opasnostima od neofašizma;

3. Spretno reagovati na svaki oblik sknavljenja antifašizma i antifašističke tradicije, na uvođenje neofašizma na mala vrata, kao što je rušenje antifašističkih spomen-obilježja, njihovo premještanje, obezvređivanje, itd., – jer se na uobičajeno sirovo kidisanje profašističkih i neofašističkih ideja i grupa, jedino uspješno može odgovoriti pozitivnom upornošću i ponavljanjem nepobitnih činjenica i argumenata.

Sve ovo je, naravno, mnogo lakše kazati, nego postići. No, moramo biti načisto s tim da dosad o ovoj temi nismo dovoljno ni govorili. Uglavnom smo se neumorno i aktivno vrtjeli u krugu ubijeđenih antifašista, organizovanih ili neorganizovanih, povezanih ili ne, „lupajući glavu“ time kako se nametnuti, kako privući medije javnog informisanja, kako ono što radimo učiniti atraktivnim i važnim. I najčešće se oslanjali na usamljene istomišljenike ili poštovaoce u medijima, pretežno lokalnim, dok su oni drugi, oni s višeg nivoa – uključujući i državne javne servise u sve tri varijante – uredno ignorisali ono što antifašisti rade, posebno u unutrašnjosti.

Vjerovati u to da će se ovakav odnos i ovakav manir morati i moći promijeniti – **naša je obaveza, naša dužnost, konačno jedna od zadaća**, koja će biti potvrda smisla onoga što radimo. Problem će, vrlo vjerovatno, biti vrijeme, potrebno da se to ostvari. Ali, antifašistička borba nikad nije bila lišena problema, nikad pošteđena iskušenja i teškoća, pa to ni sada neće biti slučaj. Uostalom, da bogata antifašistička tradicija i brojne generacije antifašista nisu vjerovali u mogućnost nadjačavanja problema, iskušenja i teškoća – nigdje ih ne bi bilo.

Zato ni mi nemamo pravo na drukčiji odnos.

Tuzla, 18. 6. 2024.

Zemka Seferagić

GODIŠNJICA BITKE NA MONTE MELETTI

Dana 8. juna 2024. godine, na planinskom vrhu Monte Meletta Fior, dijelu planinskog masiva Monte Meletta na Alpima, u Italiji, u blizini grada Toza, obilježena je 108. godišnjica bitke u kojoj veoma značajno mjesto pripada 2. bošnjačkoj regimenti K. und K. vojske (carske i kraljevske vojske), odnosno vojske austrougarske monarhije. Svečanom obilježavanju su, osim domaćina - predstavnika grada Toza i veterana Italije, prisustvovali i predstavnici ratnih veterana Austrije, dok su u ime BiH svečanom obilježavanju prisustvovali federalni ministar za boračka pitanja, gospodin Nedžad Lokmić, u ime Društva bosanskohercegovačkog prijateljstva general Nedžad Ajnadžić, ministar za pitanja boraca i RVI Unsko-sanskog kantona, gospodin Almir Tutić, te veterani odbrambeno-oslobodilačkog rata, među kojima su, kao i uvijek do sada na ovom mjestu, najbrojniji bili veterani i članovi Udruženja vojnih penzionera Unsko-sanskog kantona.

Nakon ulaska zastava triju država u centralnu zonu uz taktove najpoznatijeg marša iz Prvog svjetskog rata „Die Bosniaken kommen/Bošnjaci dolaze*“ i intoniranja triju himni, imam iz OS BiH i imam iz Italije, te katolički i protestantski svećenici odali su, svaki na svoj način, dužno poštovanje svim poginulima. Delegacije su položile cvijeće, a predstavnici Austrije, Italije i Bosne i Hercegovine se obratili velikom broju prisutnih.

U ime Bosne i Hercegovine obratio se federalni ministar za boračka pitanja, gospodin Nedžad Lokmić, koji je između ostalog rekao:

- Iako ovdje spominjemo rat kao najveće zlo, krv i ljudsku nevolju, istovremeno govorimo i o univerzalnim ljudskim vrlinama u tom najtežem iskušenju. Ovakvi skupovi imaju za cilj ne da dijele, nego da povezuju narode na osnovu zajedničkih poruka iz naše prošlosti, da razvijaju toleranciju, upravo onako kako su to zajednički činili prije 108 godina na ovim prostorima, kao i da u različitostima pronađemo ono što nas povezuje, s ciljem postizanja i održavanja jedne od najvećih civilizacijskih vrijednosti, a to je mir. Živjeti u miru nije samo izazov, već i moralna i politička odgovornost koju dijelimo kako bismo stvorili bolju budućnost za sve nas. Mi se kao društvo moramo okrenuti izgradnji mostova umjesto zidova, jačati međusobno po-

vjerenje i surađivati na rješavanju problema koji nas muče. Mir nije samo izbor, već obaveza koju dugujemo budućim generacijama.“

Inače, na tom mjestu, kota 1824, godišnjice se obilježavaju od 1996. godine, iako se godišnjica obilježavala svake godine u Austriji, gdje na nekoliko lokacija postoje vojnička groblja u kojima su pokopavani zemni ostaci Bošnjaka poginulih na bojištima u službi Austrougarske monarhije. Jedno od tih grobalja gdje su pokopana 1233 vojnika, od kojih 805 Bošnjaka (ostali su, po pisanju historičara, bili ratni zarobljenici) sahranjeni su u Lebringu kod Graca. Karakteristika ovog groblja je da su vrhovi/završeci nadgrobnih spomenika/nišana u obliku fesa. Na Meletti postoji kosturnica gdje su na jednom mjestu kosti svih poginulih (u vrijeme ove godišnjice bila je u stanju renoviranja). Pokretač inicijative i „glavni krivac“ da se baš na poprištu te slavne i poznate bitke podigne spomenik i da se tu sastaju veterani austrijske, bosanske i italijanske vojske je bio gospodin Herwig Bradsetter, građanin Toze.

Na spomen obilježju na tri ploče piše na sva tri jezika:

„7. juna 1916. bosansko-hercegovačka infanterijska regimenta br. 2, u 1. svjetskom ratu najodlikovanija regimenta austro-ugarske vojske, na juriš je osvojila Monte Meletta Fio uz velike žrtve od 208 poginulih.

Prijatelji ove regimente u Štajerskoj i u njenom glavnom gradu Gracu, bivšem garnizonskom gradu, podigli su ovaj spomenik 1996. godine u sjećanje na žrtve Italije i Austro-Ugarske.“

Ovogodišnja svečanost je bila prilika da se ovim pločama na spomen-obilježju pridruži i spomen ploča pokojnom gosp. Bradsetteru, na inicijativu Udruženja prijatelja istorije Foze.

Ovom prilikom treba reći još nekoliko značajnih činjenica vezanih za bitku na Monte Meletti. Naime, godišnjica bitke na Monte Meletti je, za naše prilike, neobična godišnjica gdje se okupe Italijani, Austrijanci i Bosanci. Bitka je bila između italijanske i austrougarske vojske, a Bosanci (tada Bošnjaci) u sastavu 2. regimente K. und K., tj. austrougarske vojske. Intenzivne borbe na tom dijelu fronta su vođene od maja 1916. do decembra 1917. godine. Bitka o kojoj je riječ je počela 5. juna 1916., a odlučena je 7. juna u korist austrougarske vojske zahvaljujući 2. bošnjačkoj pješadijskoj regimenti. Regimentu su popunjavali Bosanci sve tri konfesije. U ta dva dana poginulo je 208 pripadnika regimente, od kojih 202 Bosanca (ostalih 6 su bili oficiri, Austrijanci). Baš Bosanci, jer su u austrougarskoj vojsci Hercegovci bili u sastavu 4. regimente. Teren je bio veoma pogodan za neprijateljsku artiljeriju, što su oni i koristili, ali Bošnjaci su, uprkos velikim gubicima, bili uporni u nastojanju da izvrše borbeni zadatak. I uspjeli su.

Inače, u sastavu AU vojske bile su 4 BiH regimente. Prva je popunjavana sa područja sarajevskog okruga, a u Austriji joj je garnizon bio Beč. Druga je popunjavana sa područja banjalučkog okruga, garnizon joj je bio u Gracu, Treća je popunjavana sa područja tuzlanskog okruga, garnizon je bio u Budimpešti, dok je Četvrta popunjavana sa područja mostarskog okruga, a garnizon je bio u Trstu. Svi su sloville za veoma hrabre i pouzdane vojnike.

Ipak, Druga bošnjačka regimenta je bila najodlikovanija jedinica austrougarske vojske. Odlikovana je sa 42 zlatne značke, najvišim priznanjem austrougarske vojske. U bečkom muzeju jedino ta jedinica ima poseban odjeljak za svoja odlikovanja i eksponate.

Postoje zapisi da su austrougarski vojnici stavljali fesove na glavu kad bi Bošnjaci otišli na odmor, jer se Italijani nisu usuđivali da ih napadnu, a i da je nakon odlaska na neki drugi front ostajao neko da mujezini, da bi neprijatelj mislio da su Bošnjaci tu...

Osoba koja je takođe mnogo doprinijela obilježavanju ove godišnjice i uopće se zalagala za dobre odnose između Austrije i BiH bio je Pavo-Jusuf Urban-Ibruljević, rođen 1911. u Sarajevu. Dosta neobična biografija, a za ovaj put izdvajam da mu je otac bio oficir i u 1. bh. regimenti, da su nakon Prvog svjetskog rata ostali živjeti u Austriji, a nakon Drugog svjetskog rata je Pavo bio predsjednik „Austrijsko-jugoslovenskog društva“ koje je osnovano odmah po završetku Prvog svjetskog rata zbog doprinosa Bošnjaka u ratnim dještima. Takođe je vršio dužnost potpredsjednika „Trgovinske komore Austrije“. Prvi put je 1960. prisustvovao obilježavanju godišnjice na Monte Meletti i shvatio značaj nastavka obilježavanja tog događaja i sav se posvetio tome. Dio njegove ličnosti je bio crveni fes koji je stalno nosio. Pred sami rat u BiH bio je specijalni ambasador BiH imenovan od strane tadašnjeg predsjednika Predsjedništva BiH Alije Izetbegovića i mnogo je pomogao tokom rata svojim humanitarnim i drugim radom. Između ostalog, proglašen je za počasnog vojnika Prvog korpusa Armije RBiH, inicirao je i finansirao pisanje i štampanje nekoliko knjiga značajnih za historiju Bosne i Hercegovine. Teško je u nekoliko rečenica pobrojati sve šta je gospodin Urban za svoga života učinio za BiH, jer je popis stvarno dugačak. Umro je 2010. godine u 99. godini života. Sahranjen je u Beču, a na vojničkom groblju u Lebringu kod Graca se nalazi njegova bista...

Od Toza do poprišta bitke smo došli kombinacijom prevoza - autobus, žičara, terenska vozila. U dva sata, koliko smo proveli na lokaciji spomen-obilježja, promijenilo se nekoliko vremenskih prilika - sunce, malo pa jako oblačno, izmaglica pa gusta magla, a temperatura "pala" ispod 5 stepeni. Bijaše ta neka magla i tog odsudnog dana i išla je naruku pripadnicima 2. bošnjačke regimente.

Po povratku ka Krajini, posjetili smo i malo mjesto u Sloveniji, Log pod Mangartom (log =selo) sa 137 stanovnika po popisu iz 2011. godine. Razlog - to selo je „domaćin“ jednom od grobalja/mezarja Bosanaca i Hercegovaca koji svoje živote ostaviše daleko od domovine tokom 1. svjetskog rata, u službi austrougarske monarhije. Bošnjaci, kako su tada zvali BiH vojnike svih konfesija, raspoređeni u 4 regimente, uglavnom su bili jedinice za napad, a zona djelovanja planinske vrleti Alpa, gdje su teški uslovi za dotur municije i drugih potrepština, za izvlačenje ranjenih i poginulih. Ali veoma cijenjeni kao borci pred kojima italijanski vojnici uglavnom nisu imali

šanse za pobjedu. Bošnjaci su nosili sive fesove kao dio uniforme, pa su i drugi austrougarski vojnici stavljali fesove na glavu da neprijatelj misli da su Bošnjaci ispred.

Četvrta bošnjačka regimenta čiji pripadnici su pokopani na ovom vojničkom groblju je dala poseban doprinos na tzv. Soškom frontu u današnjoj Sloveniji. Front je dobio ime po rijeci Soči, a bio je dug oko 90 km. Jedna od najžešćih bitaka tokom Prvog svjetskog rata na tom frontu je bila bitka na Rombonu, planinskom vrhu visine 2208 metara. Podaci kažu da je tu izginulo 859 vojnika i oficira, i najveći broj njih je sahranjen u Logu pod Mangartom. Prve nadgrobne oznake su bili križevi, da bi 2007. godine Islamska zajednica u Sloveniji dobila odobrenje da se križevi na mezarima vojnika islamske vjeroispovijesti zamijene odgovarajućim nišanima. Inače, na svakom obilježju je napisano ime, prezime, oznaka jedinice (4. regimenta) i datum pogibije. Nerijetko se u istom mezaru/grobu nalaze ostaci više tijela, ponekad i vojnika različitih vjeroispovijesti, pa je mezar/grob obilježen i nišanom i krstom... Rekli bi – skupa u stroju, skupa u vječnosti. A samo vojnici u borbi znaju šta znači pouzdan drug...

Na centralnom dijelu velikog kompleksa nalazi se veliki granitni spomenik koji predstavlja carskog strijelca i bošnjačkog vojnika. Obojica gledaju u pravcu Rombona. Okruženi grobovima/mezarima...

Još jedna znamenitost je vezana za ovo mjesto. Naime, tu, 100-njak metara od mjesta gdje je vojničko groblje, su pripadnici 4. bošnjačke regimente tokom svog boravka izgradili džamiju. Te davne 1916. godine, po dolasku na ovaj dio fronta. Bješe to najzapadnija džamija Evrope toga doba. Danas ne postoji... Neki kažu da su je zapalili Italijani po završetku rata iz osвете prema Bošnjacima, a drugi da se sama srušila pod zubom vremena...

Đuro Kozar

NAJSTROŽIJA DRŽAVNA TAJNA: MISTERIJA OBJEKTA D-O KOD KONJICA I AERODROM ŽELJAVA, KOD BIHAĆA

Podzemni grad Ljuta bio je planiran za ratnu lokaciju Predsjedništva SFRJ, SSNO-a i Generalštaba JNA i bivša armija prilikom povlačenja nikad nije planirala da ga minira.

Sve do raspada bivše Jugoslavije 90-ih godina podzemni objekat Ljuta kod Konjica, pod kodnim nazivom D-O, bio je najstrožija državna tajna, a kad se to napokon objelodanilo, krenule se razne verzije o tome koja mu je bila stvarna namjena, da bi se stiglo do toga da je to bio Titov bunker, valjda zbog brenda Titovog imena. Po toj priči, u tim podzemnim prostorijama navodno se trebao skloniti bivši doživotni jugoslavenski predsjednik sa suprugom Jovankom i oko 350 svojih rođaka i najbližih suradnika, ali prema relevantnim podacima, to ne odgovara istini. Provjerenjeno je da Josip Broz nikad nije posjetio ovo sklonište pod zemljom, a ono je bilo u punoj funkciji i moglo je primiti vrhovnu komandu tek poslije njegove smrti.

Podzemni grad

Podzemnim gradom kod Konjica upravljao je Savezni sekretarijat za narodnu odbranu u Beogradu posredstvom divizije kojom je komandovao pukovnik Branko Balj, a ova formacija u nadležnosti je imala još dva podzemna objekta: jedan u kasarni Bubanj Potok u Beogradu i drugi na Poljoprivrednom dobru Zmaj u Zemun polju. U okviru ove divizije nalazio se i 351. puk veze lociran u Lukavici kod Sarajeva, čiji je komandant bio potpukovnik Dragoljub Veličković, a u komandnom sastavu tog puka bio je i kapetan prve klase Hilmo Kovač. Ova dvojica oficira često su dolazila u Konjic zbog provjere veza koje su u D-O morale odlično funkcionirati u miru da bi bile sigurne u ratu. Komandant objekta bio je kapetan prve klase Slobodan Perić iz pomenutog puka i njemu su bile potčinjene starješine koje su ga čuvale i održavale.

”Ovaj objekat je u najstrožoj državnoj tajni građen 26 godina, od 1953. do 1979, koštao je 10 milijardi američkih dolara i s aerodromom Željava kod Bihaća i ratnom lukom Lora u Splitu bio je jedan od najskupljih vojnih objekata u bivšoj Jugoslaviji. Komanda Sedme, a poslije i Druge vojne oblasti u Sarajevu, nije imala nikakve nadležnosti nad ovim objektom, jer je bio u isključivoj kompetenciji SSNO-a i bez

odobrenja tog organa niko nije mogao ući u D-O, pa ni generali iz komande vojne oblasti na čijoj se teritoriji nalazio. Poslijeratne priče o tome da je komandant vojne oblasti u Sarajevu nešto mogao narediti u vezi s ovim objektom jednostavno nisu tačne", ističe Hilmo Kovač, koji je u odbrani od agresije 1992-1995. bio komandant 2. brdske brigade Armije BiH u općini Stari Grad Sarajevo, a penzionisan je u činu brigadira.

Kovač kaže da objekat D-O nije bio nikakav bunker, kako se pogrešno naziva, nego impozantna podzemna betonska konstrukcija na oko 6.500 kvadratnih metara prostora, planirana za komandno mjesto državnog vrha i objašnjava: "Objekat D-O izgrađen je za ratne uvjete da bi se u dubini od 300 metara ispod površine zemlje, od eventualnog atomskog udara, zaštitilo Predsjedništvo Jugoslavije, SSNO i Generalštab JNA. Takva namjena D-O vidljiva je kad se prođe objektom koji se sastoji iz tri dijela u kojima su, pored prostorija za individualni rad, sjednice, odmor i spavanje članova Predsjedništva i vojnih organa, također bili smještajni kapaciteti za osoblje, kupatila, zatim agregati, uređaji za klimu i grijanje, sistemi veza te cisterne za naftu i vodu. Sve to se godinama perfektno održavalo, tako da je i danas u odličnom stanju i pristupačno je javnosti."

Brigadir Kovač otkrio je još jednu činjenicu koja je do sada bila nepoznata javnosti - da su, pored glavnog objekta Ljuta, u općini Konjic bila još tri manja objekta s uređajima veze pod zemljom: predajni radiocentar Borci (D-2), radiorelejno čvorište Borašnica (D-3) za korištenje telefonskog i teleprinterskog sistema veza sa 100 kanala i učesnicima u zemlji i van granica SFRJ i radioprijemni centar Džepi (D-4). Centar veze u podzemnom objektu Ljuta bio je kontinuirano povezan s ova tri centra, jer bi bez njih uistinu bio bunker. Za razliku od objekta Ljuta, pomenuta tri podzemna centra tokom rata u BiH 1992-1995. uništili su pripadnici JNA.

Miniranje nije planirano

Nakon što se raspala SFRJ i formirala Savezna republika Jugoslavija, prestala je i nadležnost SSNO-a nad objektima bivše JNA u BiH, pa i nad podzemnim objektom Ljuta kod Konjica. Sedamnaestog maja 1992. godine 36 starješina koje je predvodio potpukovnik Veličković napustilo je podzemni objekat Ljuta i rezervnim tunelom stigli su do helikoptera kojim su se evakuirali u Beograd. Sugovornika Kovača pitao sam da li je JNA prilikom napuštanja planirala minirati ovaj podzemni labirint s više od 100 prostorija, budući da je u javnosti iznesena teza da je to miniranje naredio tadašnji komandant 2. vojne oblasti, general Milutin Kukanjac.

"General Kukanjac miniranje objekta D-O nije mogao narediti jer nije imao ingerencije za takvu zapovijed budući da ovaj objekat nije bio pod njegovom komandom", tvrdi Kovač i nastavlja: "Koliko je meni poznato, za objekat Ljuta nikakvo miniranje na njegovom ulazu i unutrašnjosti nije bilo planirano, niti je komandant puka, potpukovnik Veličković dobio naređenje iz SSNO-a da se postavi eksploziv. Znam samo da je naređeno povlačenje oficira i podoficira JNA i s ličnim naoružanjem iz objekta. Budući da sam tada još bio aktivno vojno lice, prebačen sam u Beograd, gdje ću biti do napuštanja JNA i prebacivanja u Lukavicu, pa u Sarajevo. Poslije sam

čuo da je podzemni objekat Ljuta u prvoj polovini 1992. pod kontrolu stavio Krizni štab općine Konjic.”

Prema mišljenju Hilme Kovača, miniranje objekta D-O nikad nije dolazilo u obzir, pored ostalog i zbog toga što bi se aktiviranjem ogromne količine eksplozivnih sredstava na njegovom ulazu i unutrašnjim prostorijama izazvala ekološka katastrofa i općini Konjic bi trebalo puno vremena da se dekontaminira.

Uništen aerodrom Željava

Za razliku od podzemnog objekta D-O kod Konjica, koji je sačuvan, aerodromski kompleks Željava u blizini Bihaća potpuno je uništen, jer je Generalštab JNA tako spriječio da ga u ratu 90-ih godina koristi Armija BiH. Željava je 32 godine bila u funkciji, a uništena je tako što je eksploziv aktiviran u specijalnim komorama postavljenim tačno na određenim mjestima duž piste, stajanki i na drugim vitalnim tačkama aerodroma. Projektant Željave Dragoslav Sobotka svojedobno je naveo da je ukupna dužina podzemnih tunela, galerija i pomoćnih prostorija iznosila 3.500 metara. Objekt je imao četiri ulaza, a planina Plješevica je skrivala i tri galerije dužine 400, 500 i 350 metara, svaka visine osam i širine 20 metara. Britanskim radarima S-613 dometa većeg od 400 kilometara nadgledan je gotovo cijeli teritorij Italije, Austrije i dobar dio Mađarske. Sobotka kaže da je SFRJ od NATO-a dobila upute kako se rade podzemni gradovi, u vrijeme kad se Tito okrenuo ka Zapadu zbog straha od sovjetske vojne intervencije.

Položaj aerodroma izabran je poslije opsežnih studija pri čemu se najviše vodilo računa o njegovom geostrateškom značaju. Osnovni zahtjev bio je da se mora nalaziti na tadašnjoj jugoslavenskoj geostrateškoj osnovici: dovoljno u dubini državnog teritorija kako bi se mogao dugotrajno i uspješno braniti, a ravnomjerno udaljen od najvažnijih strateških ciljeva i objekata. Prema riječima umirovljenog generala Zlatka Rendulića, 1954. godine, tadašnji jugoslavenski vojni vrh došao je do zaključka da bi u slučaju napada Varšavskog pakta na Jugoslaviju, postojeće zračne baze u Somboru i Batajnici bile izuzetno ranjive, što je rezultiralo procjenom da bi u 20 dana borbi bili uništeni svi Jastrebi-G1 i da bi JNA dnevno imala 5% gubitaka, zato je donesena odluka da se ide na tzv. “koncept bastion”, tvrdi Rendulić. Procjene su također tražile da novi objekt mora biti sposoban izdržati udar bombe od 20 kilotona u prvom naletu, a izgradnja se vršila po uzoru na slične objekte u Švedskoj, s kojom je Jugoslavija tada surađivala.

Prilikom izbora lokacije idejnim tvorcima i projektantima išlo je naruku to što se upravo u tako projektiranom pojasu nalazilo nekoliko povoljno razmještenih planina. Izbor je pao na Plješevicu. Njen geomorfološki sastav bio je idealan za takvu vrstu objekata, što je pak, s druge strane, pred graditelje postavilo vrlo teške, ali ostvarive zadatke i terenske radove što se kasnije i potvrdilo. Ukupna tadašnja vojno-politička i društvena situacija, kao i razvoj taktičkog i strateškog naoružanja i oružnih sustava u potpunosti su opravdavali ovakav izbor. Golemo ratno iskustvo, provjereni ljudski resursi i nesumnjivo veliko stručno znanje dali su za pravo projektantima i graditeljima prihvatiti se golemog stručnog, vojnog, a time i političkog

izazova. Jugoslavija je imala veliko iskustvo u gradnji takvih objekata i njih je bilo širom zemlje (pet u Hrvatskoj, tri u Sloveniji, sedam u Srbiji, tri u Crnoj Gori i dva u Makedoniji). Četrdesetak objekata strateške namjene građenih sve do 1990-ih godina, stajali su tadašnju državu oko 90 milijardi američkih dolara. Objekt je građen kako bi služio svrsi u sljedećim desetljećima bez većih prepravki i tako opravdao zamisao nastanka i uložena golemo sredstva.

Uzimajući u obzir pravilno procijenjene geostrateške karakteristike, vrlo povoljnu logističku bazu, blizinu pomoćnih aerodroma, objekata i ostalih resursa, može se reći da je i vojni značaj objekta bio golem, kako u miru tako i u ratu. Sama planina predstavljala je idealnu prepreku bilo kakvom iznenadnom i razarajućem napadu, a njen položaj u taktičkom smislu omogućavao je korisniku taktičko iznenađenje: zrakoplovi su sigurno polijetali iz radarske sjene planine, neprimijećeni iz očekivanih pravaca promatranja sa zapada. Taj položaj isključivao je iznenadni napad na objekt. Sa sjeverne i sjeveroistočne strane situacija je bila još povoljnija jer je prostrana slavonska ravnica onemogućavala bilo kakvo prikriveno prilaženje i djelovanje po objektu.

Projektni zadatak, izgradnja i taktičko-tehničke osobine

Projektiranje, odnosno razrada osnovne ideje, konkretizira se 1954. godine, poslije odluke političkog i vojnog vrha. Godinu dana kasnije, zapovjedništvo Ratnog zrakoplovstva formiralo je komisiju koja je, razmotrivši taktičko-tehničke uvjete, predložila izradu projektnog programa i projektne dokumentacije. Zadatak je predviđao smještaj dvije do tri pojačane eskadrile lovačkih zrakoplova sa svim pripadajućim i neophodnim pratećim prostorima. Glavni projekt proširen je zahtjevom za izgradnjom još tri objekta koji bi služili za smještaj lovačko-zrakoplovne pukovnije, sastava tri do pet eskadrila, s komfornim smještajem i radom u uvjetima klasičnog i nuklearnog rata, kontrolu letenja i meteorološku postaju.

Izgradnja je bila uvjetovana sastavom zemljišta, s povoljnom morfološkom slikom – prirodnim uvalama za ulaze i grebenima koji ih razdvajaju. Tokom izgradnje angažirani su i speleolozi radi premošćivanja pukotina. Najveći problem predstavljale su špilje koje su zahvatile cijeli profil galerije po dubini, širini i visini. Aerodrom je građen do 1968. godine, kada je ubrzano, zbog čehoslovačke krize, pušten u rad. Na radovima je sudjelovao, u najvećoj tajnosti, veliki broj izvođača. Tokom idućih godina stalno je doradivan i osuvremenjivan, a građen je 12 godina.

Taktičko-tehničke osobine bile su impresivne: tri galerije za smještaj 58 zrakoplova međusobno su bile povezane u obliku slova M s produženim srednjim krakom u kojem je bila smještena radionica za popravak zrakoplova i dodatnom galerijom sa strane, svodastog oblika širine u bazi oko 14 metara i visine između 8 i 10 metara. Profil galerija izgrađen je prema dimenzijama zrakoplova koji su posjedali Klek (MiG 21). Na križanjima galerija visina je povećavana na 12 metara. Ostale prostorije raznih namjena, kao i hodnici, bili su širine od tri do 12 metara. Nalazila su se tu, među ostalima, i skladišta raketa i bombi, tankovi s gorivom, elektrogeneratorska postrojenja, klima komore, kuhinja, učionice, liječnik. Ukupna dužina podzemnih tunela (galerija i pomoćnih prostorija) iznosila je oko 3500 metara. Galerije su bile dužine 400, 500 i 350

metara, svaka visine osam metara i širine 20 metara. Pored brojnih glavnih i pomoćnih prostorija za smještaj i rad ljudstva, postojali su središte veze i operativna središta od kojih je jedan bio smješten u kontrolnom tornju, uzidan u stijeni iznad ulaza 2. Objekt je posjedovao vlastitu dizel-električnu centralu, skladište goriva i druge manje objekte. Vanjski dio objekta – aerodrom, sastojao se od pet pista (dvije poletno-sletne i tri poletne) i vojarnje u blizini Ličkog Petrovog Sela, koja je, ujedno bila i logistička baza aerodroma. Baza je opskrbljivana kerozinom vlastitim cjevovodom iz vojnog skladišta na brdu Pokoj kod Bihaća; cjevovod je bio dug preko deset kilometara i bio je kompletno inženjerijski i borbeno osiguran. Zrakoplovi su unutar objekta razmješteni elektro-akumulatorskim tegljačima. Svako mjesto za parkiranje imalo je svoj priključak za punjenje zrakoplova gorivom. Predviđeni su životni i radni uvjeti za namjensko korištenje objekta s punom autonomijom do 30 dana; električna, vodovodna i kanalizacijska mreža, dvije rezervne dizel-električne centrale (jedna od 1000 kVA a druga od 625 kVA), skladišta svih vrsta, te prostor za dekontaminaciju sredstava. Postojalo je 13 klima-komora sa specijalno zaštićenim ventilacijskim šahtovima, koji su ujedno služili i kao rezervni izlazi na površinu terena. Postojali su i šahtovi za otpadni zrak i za ispušne plinove agregata, akumulatorska stanica, ambulanta, spavaonice, protupožarni sustav, itd. Prostorije u unutrašnjosti objekta bile su odvojene s 56 teških pancirnih vrata. Konstruiran je i korišten poseban razglasni i video-nadzorni sustav. Prvi put je kod nas primijenjen "aqua sustav" za skladištenje mlaznog goriva na vodenim jastucima u pet cilindričnih čeličnih spremnika, svaki kapaciteta po stotinu tona. Otvor za promatranje iz kontrolnog tornja bio je također posebno osiguran. Teška armirano betonska vrata, koja su odvajala galerije od vanjskog utjecaja bila su smještena u zasebnim nišama sa strane galerija i imala su ugrađene protuudarne ventile. Zatvarala su se ručno ili električnim putem, a u galeriji 352 hidraulički. Klimatski uvjeti bili su idealni, s tim što je temperatura iz praktičnih i ekonomskih razloga bila snižena na 18°C. Na vrhu planine nalazio se impresivan radarski položaj i meteorološka stanica, a radari su bili uvezani u jedinstven sistem VOJIN koji je djelovao u sklopu RZ i PZO JNA.

Formacijska postava i upotreba objekta

U bazi je bio smješten 117. LAP (Lovačko-avijacijski puk bivše JNA) sa 124. i 125. eskadrilom, naoružan tada najsavremenijim zrakoplovima MiG-21 različitih verzija i namjena. Treća eskadrila bila je detaširana u Puli i služila je za obuku pilota. Oni bi po završenoj preobuci bili raspoređivani u elitne jedinice nadzvučne avijacije. Na Željavi je također bila bazirana 352. izviđačka eskadrila koja nije bila u sastavu 117. LAP-a. Zbog svoje strateške namjene bila je izravno podređena komandi RZ i PZO. Komanda puka i izviđačke eskadrile bila je smještena u podzemnom dijelu objekta. Komandant 117. LAP-a bio je po formaciji potpukovnik ili pukovnik, a izviđačke eskadrile major ili potpukovnik. U sastavu aerodroma bila je zrakoplovna baza (razreda puka) koja je imala jedinice nižeg razreda. One su obavljale pozadinsko, odnosno logističko osiguranje i druge pomoćne i prateće poslove. Komanda baze i pripadajuće jedinice bile su smještene u kasarni udaljenoj tri kilometra od aerodroma, sa skladištem goriva u Pokoju i skladištem raketa i bombi u Vedrom Polju.

Za potrebe PZO (protuzračne odbrane) objekta kao samostalna jedinica bazirao je u kasarni puk LAP. Komandant je po formaciji bio potpukovnik ili pukovnik. Kao samostalna jedinica, u kasarni nalazio se i 51. bataljon VOJIN. Imao je u sastavu oko 120 starješina od kojih su neki po specijalnosti i činu bili viši od zapovjednika. Bataljon VOJIN je bazu koristio samo kao lokaciju, a u operativnom smislu bio je podređen zapovjedništvu Petog puka VOJIN u Zagrebu. Također je u objektu Klek imao svoj OC. U mirnodopskoj upotrebi koja se nije razlikovala od ratne, svi zrakoplovi uvijek su bili pod zemljom. Kada je bio letački dan, izlazili su samo angažirani zrakoplovi i dežurni par koji je bio uvijek spreman i naoružan za uzlijetanje. Baza nije bila školskog tipa niti su se u njoj stjecale specijalnosti i druga zvanja, već jedinica prve borbene linije. Napredovalo se u službi redovno ili izvanredno, u skladu sa Pravilom službe. Međutim, baza je bila elitna u svakom smislu te riječi i služba u njoj smatrana je čašću i veoma značajnim mjestom u životopisu svakog ko je tamo radio. Samo najbolji su stizali na Željavu koja je, kao i Batajnica, bila aerodrom dežurnog tipa, s 24-satnim radom. Status pilota i osoblja nije se formalno razlikovalo od ostalih kolega s drugih aerodroma, a oznake su bile kao i u ostalim jedinicama. Piloti su samo u letu imali svoj poseban identifikacijski broj i iskusan poznavatelj situacije u zraku mogao je po radiokomunikaciji zaključiti koji zrakoplov je s kojeg aerodroma. Svi pripadnici baze imali su riješeno stambeno pitanje - svi pripadnici objekta stanovali su sa svojim obiteljima u Bihaću, gdje je jedna gradska četvrt ("Harmani") bio napravljen za potrebe aerodroma. Kao objekt i jedinice prve borbene linije bili su u prilici da svoj profesionalizam, stručnost i patriotizam provjeravaju svakodnevno, a posebno u periodima međunarodnih kriza, kakve su bile 1968. godine (okupacija Čehoslovačke), krize u vezi s Osimskim ugovorom 1973. kao i u drugim prilikama.

Kada se vojno-politička i sigurnosna situacija u Jugoslaviji toliko pogoršala da je bilo očigledno da će se aerodrom naći u bezizlaznom okruženju, s realnom opasnošću da padne u neželjene ruke i bude iskorišten protiv onoga ko ga je do tada koristio, donesena je odluka da se on uništi. To je učinjeno 16. maja 1992. godine, u pet sati i 30 minuta, s 50-ak tona eksploziva. Piste su minirane u razmacima od 50 do 100 metara, u cik-cak rasporedu. Rušenje objekta bilo je znak da se konačno urušava i čitava država jer je njegovo definitivno napuštanje i totalno uništenje značilo da se odustaje od postojeće geostrateške osnovice, odnosno da dotadašnja država nepovratno mijenja svoj izgled.

Na samim počecima rata JNA je, stavljajući se na raspolaganje pobunjenim Srbima za ostvarivanje višegodišnjeg projekta Velike Srbije, više puta djelovala sa ovoga aerodroma. Tako su tokom balvan-revolucije u Hrvatskoj, 17. kolovoza 1990. godine dežurni zrakoplovi presreli helikoptere hrvatskog MUP-a koji su krenuli na intervenciju u Knin kako bi zaustavili tamošnje srpske teroriste u obavljanju terorističkih aktivnosti. Dana 16. septembra 1991. godine borbeni zrakoplovi raketirali su televizijski odašiljač na Sljemenu pored Zagreba, a 7. oktobra, u namjeri atentata na hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana, i Banske dvore, na zagrebačkom Gornjem gradu, gdje se tada nalazilo sjedište hrvatske vlade. Međunarodnoj javnosti najpo-

znatiji incident dogodio se kada je pilot Emir Šišić srušio helikopter posmatračke misije Europske unije, u kojima su se nalazili talijanski i francuski posmatrači.

U ovom razdoblju aktivna je bila radarska stanica koja je služila potrebama aerodroma, a nalazila se na vrhu Ličke Plješevice koji se zove Gola Plješevica. Stanica je bila u sastavu 51. bataljona VOJIN. Kada se JNA povukla, bataljon je premješten u Banju Luku. Ljudstvo je ostalo oko šest mjeseci na Plješevici kako bi obučilo pripadnike vojske tzv. RSK i predalo im objekt na stalnu upotrebu. U tom cilju ljudstvo je iz Banje Luke u policijskim uniformama (zbog ograničenja po odredbama čije je pridržavanje pratio UNPROFOR) odlazilo na vrh. Nakon zaključka da obučavano ljudstvo neće moći obavljati svoje zadatke i da tome nisu dorasli, odlučeno je da radarska stanica ostane u sastavu 51. b. VOJIN na području tzv. RSK. S vrha Gola borbeno je djelovano po Bihaću i okolici, a i obrnuto u manjoj mjeri. Radarski položaj bio je aktivan sve do avgusta 1995. godine, kada su, pri povlačenju, srpski vojnici uništili položaje i opremu. Vojarnu u Ličkom Petrovom Selu koristila je Srpska vojska Krajine i u njoj je redovno služen vojni rok sve do oslobođenja u akciji Oluja 1995. godine, kojom je Hrvatska oslobodila većinu svojih područja koja su Srbi okupirali.

Sadašnje stanje aerodroma

Miniranjem objekata aerodroma i uzletno-sletnih staza aerodrom je u potpunosti stavljen izvan upotrebe. Stupanj oštećenja varira po objektima. Vanjski objekti su u potpunosti uništeni, a ostaci su vidljivo pod utjecajem atmosferilija i zarasli u žbunje. Iako se na mnogim mjestima vide mjesta detonacija, podzemni objekt Klek miniranjima nije srušen i u potpunosti je prohodan. Najveći dio devastacije je uslijedio u posljednjih nekoliko godina, jer je objekt na meti skupljačima sekundarnih sirovina. Kako se u neposrednoj blizini aerodroma tokom velikosrpske agresije nalazila linija razdvajanja, čitavo područje aerodroma je minirano. Kasarna u Ličkom Petrovom selu pod upravom je HV. Tokom 2004. i 2005. u njoj je bilo planirano otvaranje centra za azilante ali se od te ideje odustalo, da bi tokom 2005. i 2006. ista ušla u sastav vojnog poligona "Eugen Kvarternik" kod Slunja. HV je tokom 2007. aerodrom i kasarnu proglasio neperspektivnima, te je u skladu s pograničnim sporazumima prema kojima vojne jedinice ne smiju biti u području 15 km od državne granice napustio kasarnu. Grad Bihać je razmatrao mogućnosti da se piste aerodroma ponovno osposobe za prihvatanje civilnog zrakoplovstva, ali je odlučeno da će se za tu namjenu proširiti postojeći aerodrom Golubić, južno od Bihaća.

Tunel objekta "Klek" (podzemni dio zračne luke Željava) teško je oštećen od JNA. Pojedini dijelovi tunela su u jako lošem stanju, pa im prijete opasnost od potpunog urušavanja. Cjelokupni objekt je onečišćen PCB spojevima i opasan po zdravlje, a ionizacijski detektori dima, kojih je bilo na stotine po stropovima tunela, vrebaju sadržajem radioaktivnog američija-241 koji se lako apsorbira u plućima i može izazvati karcinom i genetska oštećenja u ekstremnim slučajevima. Uništavanjem zračne luke napravljena je i velika ekološka šteta, otkrivena je visoka koncentracija kemijskih spojeva, polikloriranih bifenila (PCB), osobito u tunelu 1, gdje je koncentracija 164 ppm.

KNJIGA „KORPUSE PETI, ARMIJO NAŠA!“

Centralna svečanost povodom 32. godišnjice Armije RBiH i 2. pješadijskog ren-
džerskog puka ove godine je održana u Bihaću, 15. aprila 2024. godine, u kasarni
„Adil Bešić“. U sklopu manifestacije otvoren je i muzej 5. korpusa, odnosno odjelje-
nje muzeja 2. puka u Bihaću, a čast da bude prvi događaj u muzeju imala je zbirka
tekstova pjesama koje su nastale, muzički obrađene i izvođene tokom rata na po-
dručju tadašnjeg Bihaćkog okruga, danas Unsko-sanskog kantona.

Zbirka nosi naslov „Korpuse Peti, Armijo naša“, po jednoj od pjesama koja je u
ratnom vremenu bila himna na tim prostorima, a prikupila ih je i tekstualno zapisala
pripadnica 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, major Oružanih snaga
BiH u penziji – Zemka Seferagić. U zbirci se našlo 210 tekstova podijeljenih u 19 cje-
lina, a uz svaku je navedeno ime autora teksta i ime izvođača pjesme.

U osnovnoj strukturi, zbirka sadrži pjesme kojima je opjevan Peti korpus, vojne
jedinice, neki događaji, domovina, gradovi, te heroji iz sastava 5. korpusa. „Zapravo,
možemo primijetiti da djelo sadrži gotovo pa cjelokupno duhovno nasljeđe i idejnu
snagu proslavljenog Petog korpusa, u borbi za slobodu domovine u vrijeme od-
brambeno-oslobodilačkog rata u periodu 1992-1995. godine. To ovome djelu daje
snagu epohalnog“, napisao je u svojoj recenziji dr. sc. Suadin Strašević.

Cjeline:

Pjesme o Bosni i Hercegovini;

Pjesme o ratu, umiranju, ratnim željama, ratnim nadanjima, ratnim ljubavima;

Pjesme o Krajini, gradovima i naseljima sa područja Bihaćkog okruga/Un-
sko-sanskog kantona i drugim gradovima BiH;

Pjesme o Armiji, 5. korpusu i HVO Bihać;

Pjesme o 1. bihaćkoj pješadijskoj brigadi/501. slavnoj brdskoj brigadi;

Pjesme o 2. muslimansko-hrvatskoj pješadijskoj brigadi/502. viteškoj brd-
skoj brigadi;

Pjesme o 1. cazinskoj pješadijskoj brigadi/503. slavnoj brdskoj brigadi;

Pjesme o 101. muslimanskoj udarnoj krajiškoj brigadi/504. lakoj brigadi;

Pjesme o 105. bužimskoj udarnoj krajiškoj brigadi/505. viteškoj brdskoj brigadi;

Pjesme o 506. oslobodilačkoj brigadi;
 Pjesme o 1. bosanskoj oslobodilačkoj brigadi/510. oslobodilačkoj brigadi;
 Pjesme o 111. bosanskokrupskoj brigadi/511. slavnoj brdskoj brigadi;
 Pjesme o 517. lakoj brigadi;
 Pjesma o Mješovitom artiljerijskom divizionu 5. korpusa Armije R BiH;
 Pjesma o Odredu za specijalna dejstva 5. korpusa Armije R BiH;
 Pjesma o vojnoj policiji;
 Pjesme o pripadnicima Ministarstva unutrašnjih poslova;
 Pjesma o Garnizonu;
 Pjesme o herojima i poginulim pripadnicima 5. korpusa Armije R BiH.

Uz svaku cjelinu se nalazi uvodni tekst i komentar koji daje više objašnjenja i historijskih činjenica, što uz pjesme zasigurno predstavlja dragocjen historijski izvor za neke buduće istraživače tog vremena. Zbirka je, kako reče dr. sc. Suadin Strašević, svojevrstni spomenik u slovu Petom korpusu koji postaje dijelom naše kolektivne memorije, dragocjeno svjedočanstvo i primjer kulture sjećanja na najljepši mogući način, a zauvijek ostaju zabilježeni i autori pjesama i izvođači pjesama kao neizostavan dio tog herojskog vremena.

Saima Lojić, M.A. historije, takođe jedan od recenzenata, u svom obraćanju na promociji je istakla da objavljivanje jedne ovakve zbirke pjesama predstavlja korak naprijed ka razumijevanju i shvatanju ne samo rata u BiH, odnosno agresiji na BiH, nego i osjećaje i emocije iz tog perioda kroz shvatanje osjećaja običnog, malog čovjeka. Da ova zbirka omogućava da se nastavi kontinuitet sjećanja krajiškog identiteta, da se očuva od zaborava jedno veliko herojsko doba.

Sama estetska vrijednost pjesama u zbirci je različita, što je tokom promocije istakao jedan od promotora, Bahrudin Beširević, profesor historije, „ali autor knjige nije htio da fokus stavi na estetiku, već na dešifrovanje jednog vremena kroz poeziju koja je uglazbljena i da kroz te pjesme pokaže energiju krajiškog čovjeka za opstanak države i krajiških prostora. Ova knjiga se može promatrati i iz perspektive svakidašnjeg života u periodu okruženja, gdje se nije sve odvijalo na frontu i borbenim linijama već i na drugim mjestima gdje se tražilo ono malo normalnosti u nemogućim uslovima“.

U svakom slučaju, ovo je jedinstven primjer skupljanja tekstova pjesama nastalih i pjevanih u ratu na prostorima pod kontrolom Armije RBiH. Priređivač zbirke, inače prije rata profesorica književnosti, gospođa Seferagić, kaže da je prikupljanje tog materijala trajalo dosta dugo, jer niko nije imao sve tonske zapise na jednom mjestu i da je vjerovatno ostalo još tekstova do kojih nije uspjela doći, ali broj od 210 autentičnih i tekstualno zapisanih je zaista fascinantan. Te pjesme, muzičke numere skupljene u ovoj zbirci su bile gotovo stalne pjesme na radio stanicama i TV programima tadašnjeg Bihaćkog okruga.

Major Seferagić je naglasila i značaj medija za vrijeme odbrambeno-oslobodilačkog rata na području tadašnjeg Bihaćkog okruga: da su tokom 1201 dana okru-

ženja i života u medijskoj i svakoj drugoj blokadi, program neprestano emitovali Radio-Bihać i Radio-Cazin. Vremenom je tadašnji ITC Bihać, kao predratna ispostava RTV Sarajevo, prerastao u RTV Bihać, a Radio-Cazin do kraja 1992. godine osposobio i stavio u funkciju i TV program i tako je nastao RTV Cazin. Bilo je to jako značajno, jer Bihaćki okrug nije imao signal državnog radija, i bio je sa svih strana okružen radio-stanicama agresorskih snaga (sa okupiranih dijelova BiH i okupiranih dijelova Hrvatske). I Radio-Bosanska Krupa je imao svaki dan trosatni program u sklopu programa Radio-Cazina, dok je „Radio-Velkaton“ po proglašenju tzv. Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna (takođe djelovao tokom cijelog rata) bio u službi agresorskih i velikosrpskih ideja. U vrijeme tzv. „druge autonomije“ djelovala je i mobilna radio-stanica Radio-Velika Kladuša, u službi odbrane BiH.

U takvom okruženju, pod jakom agresorskom propagandom sa Radio-Korenice, Radio-Drvara i Radio-Prijedora, zaposleni u RTV Bihać su „hvatali“ centralni dnevnik državne radio-televizije i emitovali ga u večernjem terminu. Stanovnici su se skupljali po kućama i s velikom pažnjom slušali vijesti sa drugih ratišta i izvještaje o političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini. Bio je to jedini prozor u svijet i izvan programa agresorskih medija. Zato su ove pjesme bile važne za sve stanovnike. „Znali su ih borci u rovovima, domaćice u kućama, srednjoškolci i djeca u dvorištima i improviziranim školskim učionicama. Nerijetko su djeca pjevala pjesmu o brigadi u kojoj je njihov otac ili brat i tokom dječijih igara se prepirali oko toga koja je brigada najbolja. Znali su imena komandanata, hrabrih i opjevanih boraca“, navela je major Seferagić. I to što su se nakon rata počele gubiti i zaboravljati je, po njenim riječima, bilo presudno da se upusti u prikupljanje. Tada je još bila pripadnik Armije R BiH, načelnik Informativne službe 5. korpusa, i prikupljanje je trajalo više od dvije godine. Konačno je, nakon dugo vremena, zbirka ugledala svjetlo dana u svom 5. korpusu, što je, kako je priređivačica naglasila, njoj posebna čast.

„Neka ova zbirka tekstova nastalih na području Bihaćkog okruga i izvođenih na području Bihaćkog okruga u vrijeme rata bude moj doprinos čuvanju od potpunog zaborava pjesama koje su bodrile i sokolile, jačale i hrabrile, oplakivale i suosjećale. Bez mržnje, bez vulgarnosti, tople, osjećajne, a gorde i moćne, kao što i priliči stanovnicima Bihaćkog okruga i njihovim braniteljima, pripadnicima 5. korpusa Armije Republike Boasne i Hercegovine, Sile nebeske. Pjesama koje su obilježile jako značajan dio naše historije. Jer kad zapjeva:

*U boj, u boj, u boj,
u boj za narod svoj,
Mi smo Sila Nebeska
5. korpus Armije BiH-a!*

To je nešto silno. Gordo, ponosno, herojsko,“ rekla je gospođa Seferagić.

Inače, izdavač knjige je Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, najveći dio finansija je obezbijedilo Ministarstvo za pitanja boraca i RVI Unsko-sanskog kantona. Tokom avgusta 2024. godine, u sklopu obilježavanja Dana općine Cazin, planirana je promocija u Czinu.

“HEROJI BOSNE – RATNE PRIČE”

(AUTOR: ANES DŽUNUZOVIĆ)

Iz štampe je izašla nova knjiga koja se bavi ratnom tematikom, a koja svojim sadržajem značajno doprinosi kulturi sjećanja na period agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Autor knjige je Anes Džunuzović, novinar i publicist, a knjiga nosi naziv “HEROJI BOSNE – Ratne priče”. Knjiga je rezultat dugogodišnjeg rada autora Džunuzovića na kulturi sjećanja kroz televizijsku emisiju “Sasvim iskreno”, koja se emitira na MTV Igman. Ratne priče, a kojih je blizu 300, ispričane u emisiji “Sasvim iskreno” autor Džunuzović odlučio je da ih pretoči u pisani tekst, odnosno u knjigu.

Knjiga „HEROJI BOSNE – Ratne priče“ je knjiga o sudbinama ljudi tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu od 1992. do 1995. godine. Knjiga je o naivnosti i zabludama, o otporu i prkosu, o zlu i dobru, o pravdi i nepravdi, o hrabrosti i odlučnosti, a posebno o istini potrebnoj novim generacijama Bošnjaka i svim patriotama Bosne i Hercegovine.

Na nezavisnu, suverenu, međunarodno priznatu državu BiH izvršena je vojna agresija, najprije od Srbije i Crne Gore a kasnije i od Hrvatske. U Bosni su agresori počinili genocid, urbicid, kulturocid, elitocid, femicid, pedicid.

Svemu je svjedočila i međunarodna javnost, iako otežano, u svijet, u medije, u javnost stizale su slike genocida i zločina iz Vlasenice, Višegrada, Foče, Zvornika, Bratunca, Nevesinja, Kotor-Varoši, Prijedora, Ključa, Sanskog Mosta, Srebrenice. Stizale su slike urbicida iz Sarajeva, Mostara, Foče, Bihaća, Goražda, slike razaranja bošnjačkih sela.

Stizale su slike kulturocida širom države: granatiranje i paljenje Vijećnice, Orientalnog instituta, granatiranje Zemaljskog muzeja, rušenje 614 džamija, rušenje Starog mosta u Mostaru, uništenje gradske jezgre Stoca. U svijet su stizale i slike femicida (sistematski je silovano između 20 i 50 hiljada žena, većinom Bošnjakinja), slike pedicida (djeca mučena, prebijana i ubijana granatama, snajperima, klanjem, strijeljanjem), te slike elitocida (sistematsko ubijanje elite, posebno u okupiranim gradovima).

Knjiga sadrži dva poglavlja. Prvo poglavlje nosi naslov “Čudo bosanskog otpora”. U ovom poglavlju autor piše o poziciji Bosne i Hercegovine, Bošnjaka i svih drugih patriota pred agresiju. Zapravo, šta sve nije išlo u prilog odbrani i očuvanju Bosne i

Hercegovine. Ovo poglavlje pred čitatelje donosi neke informacije koje do sada nisu čuli ili nisu na taj način razumijevali. Podnaslovi ovog poglavja su:

1. Bratstvo i jedinstvo - zamka za Bošnjake;
2. Nasušna potreba srpskih nacionalista za osvetom nad "Turcima" (Bošnjacima);
3. Razoružana TO Bosne i Hercegovine od strane JNA;
4. JNA u službi Srbije, Crne Gore i srpskog naroda;
5. Srpsko-hrvatski dogovor o podjeli Bosne i Hercegovine;
6. Rezolucija 713 Vijeća sigurnosti UN-a - uvođenje embarga na uvoz oružja;
7. Neodlučnost i nevoljnost međunarodne zajednice da zaustavi agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

Drugo poglavlje knjige čini 11 istinitih ratnih priča, iz protekle agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, smještenih u devet naslova. Više je priča nego naslova, zato što se u dva slučaja pod jednim naslovom nalaze dvije priče, ratni putevi dvije osobe koji se u nekom trenutku prepliću i povezuju. Iz naziva priča saznajemo i njene glavne junake. Ove priče su zapravo uređeni, doradjeni i dopunjeni intervjui iz emisije "Sasvim iskreno", koju autor uređuje i vodi, ali nisu u formi intervjua već naracije u prvom licu glavnih junaka. Naslovi priča su:

1. Okupacija policijske škole na Vracama i hrabrost Hazima Najetovića: Očeva ljubav ne poznaje strah;
2. Jama "Paklenik": Svjedočanstvo o hrabrosti Ferida Spahića i ljudskosti Mine Jahić;
3. Patriotizam v.d. generala: Tekbir Radeta Zoranovića;
4. Život s gelerom u mozgu: Svjedočanstvo Fikreta Kaukovića o sebi i specijalnoj jedinici "Hamza";
5. Pravnica sa RPG-em: Svjedočanstvo Sabahete Ćutuk, žena hrabrost;
6. Božija je zadnja - Svjedočanstvo Sulje Ribića o metku komšije Nikole Derete;
7. S Kula Grada pogledat' je lijepo: Svjedočanstvo Samira Ništovića (Kapetana Almira);
8. Crni labud Avdo Subašić: O jedinici koju je volio Alija, a divile joj se američke "Foke";
9. Bilečki gazija Salem Bajramović: Svjedočanstvo heroja bez ordenja i priznanja.

Recenzenti knjige bili su dr.sc. Muamer Džananović, direktor Instituta za istraživanje ratnih zločina, te dr. sc. Jasmin Medić, s Instituta za historiju.

U recenziji dr. Medića stoji: "Bez težnje da očevice natjera na subjektivna svjedočenja, autor Anes Džunuzović svojom knjigom, služeći se metodom 'oral history', široj javnosti nudi važne izvore o zbivanjima u Republici Bosni i Hercegovini u toku agresije. Knjiga je, samim time, važan doprinos boljem razumijevanju tog perioda iz perspektive 'običnih ljudi' - onih koji su svjedočili brutalnim zločinima nad bošnjačkim civilima i onih koji su bili spremni braniti napadnutu domovinu. Treba napo-

menuti činjenicu da nije takvih pojedinaca, spremnih da svoja iskušenja i iskustva podijele sa cjelokupnom javnošću, veliko je pitanje koliko bi ljudi u svijetu znali o zločinima nad Bošnjacima. Zbog toga su njihova svjedočenja od neprocjenjive vrijednosti i zaslužuju biti dijelom knjige te ih tako zauvijek otrgnuti od zaborava. Važno je naglasiti i jednu činjenicu: Neki su svjedoci jedino za emisiju 'Sasvim iskreno', čiji je voditelj Anes Džunuzović, odlučili ili im je jedino tada omogućeno da javno govore o najtežem periodu u njihovom životu. Zahvaljujući svijesti autora ta će svjedočenja zauvijek ostati zabilježena".

Recenzent dr. sci. Muamer Džananović u recenziji, između ostalog, kaže: „U posljednjih trideset godina relativizacija zločina i negiranja genocida nad Bošnjacima obuhvatilo je sve sfere i oblike srpskog establishmenta. Nakon agresije negiranje genocida se nastavilo kroz akademske, kulturološke, društvene i druge forme. Ono što je vidljivo jeste da je negiranje genocida postalo duboko ukorijenjeno u ključnim institucijama unutar bosanskohercegovačkog entiteta RS i unutar Srbije, te da ga podržavaju šire mase. Zaključak je da je negiranje zločina i genocida zapravo započelo još u vremenu dok su činjeni zločini. S druge strane, utisak je da se nedovoljno radilo na dokumentiranju počinjenih brojnih masovnih zločina nad Bošnjacima. Također, moglo se u većem obimu i adekvatnije istražiti "čudo bosanskog otpora" odnosno odbrana od agresije u kojoj je Armija Republike Bosne i Hercegovine odigrala ključnu ulogu. Nažalost, nedovoljno se ulagalo i vrlo često borba za istinu je prepuštena entuzijazmu pojedinaca. Borba za istinu ne bi trebala biti prepuštena samo pojedincima, već bi trebala biti prioritet i obaveza svih relevantnih institucija i društvenih aktera. Samo kroz zajednički angažman možemo osigurati da se istina o prošlosti očuva i da se žrtve ne zaborave. Anes Džunuzović jeste jedan od pojedinaca koji je posvećen borbi za istinu o agresiji i genocidu nad Bošnjacima. Kroz istraživački i novinarski rad, brojne projekte, te kroz njegovu TV emisiju 'Sasvim iskreno', Džunuzović je stvorio značajnu bazu video svjedočenja o žrtvama i herojima odbrambeno-oslobodilačkog rata. Njegova knjiga : "HEROJI BOSNE – Ratne priče" naslonjena na svjedočenja koja je autor prikupio vođenjem pomenute emisije predstavlja dragocjen izvor za dalja istraživanja. Prije prezentacije ključnih svjedočenja, autor u ovom djelu pruža važan historijski, ali i sociološko-politološko-psihološki osvrt na situaciju u Bosni i Hercegovini i među bošnjačkim narodom prije agresije. Autor prezentira ključne segmente koji su doveli do agresije, ne zanemarujući ni ulogu međunarodne zajednice koja je često okretala glavu od dešavanja u Bosni i Hercegovini, te na taj način podsticala izvršioce zla da nastave svoj genocidni pohod. Tek kada je Armija Republike Bosne i Hercegovine ozbiljno zaprijetila okupatorskim snagama totalnim porazom, međunarodna zajednica, odnosno najznačajnije svjetske sile su se adekvatno uključile i zaustavile višegodišnju patnju, agresiju i zločine".

ZBORNİK RADOVA S OKRUGLOG STOLA

TITO I BOSNA I HERCEGOVINA: RAZGOVOR SA RUKOVODSTVOM NOP-A ZA BOSNU I HERCEGOVINU NA PLAHOVIĆIMA KOD KLADNJA 1943.GODINE

Savez antifašista i boraca narodnooslobodilačkog rata u Bosni i Hercegovini, DRUGO IZDANJE, Kladanj, Sarajevo 2024, str. 265,

U povodu obilježavanja osamdesete godišnjice boravka Josipa Broza Tita u Plahovićima kod Kladnja, u periodu od 1. do 15. jula 1943. godine, organizovan je na tu temu okrugli sto u junu 2023. godine u Kladnju. Okrugli sto organizovao je SABNOR-a BiH i Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Kao rezultat tog okruglog stola iz štampe je izašao *ZBORNİK RADOVA S OKRUGLOG STOLA*, u kojem su objavljena saopštenja. *ZBORNİK RADOVA S OKRUGLOG STOLA* izazvao je posebnu zainteresiranost kod čitalaca, pa se moralo doštampati njegovo Drugo izdanje.

U sadržaju Zbornika može se vidjeti da je organizovan Naučni odbor za organizaciju Okruglog stola Odlukom Upravnog odbora Saveza, *Odluka*, str.7. Pored pozdravnih obraćanja, str.11-16., objavljeno je 14 radova.

Skup su pozdravili:

- dr. Hoda Dedić, savjetnica člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine dr. Denisa Bećirovića,

- Irfan Halilagić, premijer Tuzlanskog kantona,

- Jusuf Čavkunović, načelnik Općine Kladanj, i

- Sead Đulić, predsjednik SABNOR-a BIH.

Prof. dr. Husnija Kamberović napisao je *Uvod*, za Zbornik, str.19-21, u kojem je istakao važnost boravka Josipa Broza Tita i razgovora rukovodstva Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH. Razgovori su vođeni pred održavanje ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a, što će imati veliki značaj za BiH. Istakao je da nisu sačuvani primarni izvor o tim razgovorima, ali o tome su pisali Vladimir Dedijer, Rodoljub Čolaković, Avdo Humo i dr.

Kamberović je istakao da ovaj skup u Kladnju treba otvoriti nove perspektive proučavanja važnih događaja iz prošlosti Kladnja i BiH.

U Zborniku su objavljeni slijedeći radovi:

Akademik, prof.dr. Mirko Pejanović u radu: *TITOVA KONCEPCIJA DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE: OD RAZGOVORA U KLADNJU U JULU 1943. SA RUKOVODSTVOM PKKPJ ZA BOSNU I HERCEGOVINU DO PRVOG ZASJEDANJA ZAVNOBiH-a*, str.23-38.

Akademik u svom radu ističe važnost razgovora u Plahovićima kod Kladnja sa Rodoljubom Čolakovićem i Avdom Humom oko inicijative i aktivnosti za pripremu održavanja ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a. Ti razgovori, pokazaće se, imali su historijski značaj da BiH dobije status federalne jedinice u budućoj Jugoslaviji.

Prof.dr. Nerzuk Ćurak u radu, *1943: GODINA KOJA SE MORA VRATITI, POVRATAK U BUDUĆNOST, POVIJESNI KAPITAL NARODNOOSLOBODILAČKE BOREBE*, str.39-45, istražuje naslijeđe narodnooslobodilačke borbe i njen uticaj na događaje danas.

Prof.dr. Asim Mujkić u radu *ZNAČAJ DRUŠTVENO-POLITIČKOG NASLIJEĐA ZAVNOBiH-a ZA ODRŽIVU KONCEPCIJU GRAĐANSKE BiH*, str.47-69, govori o obilježavanju osamdesete godišnjice zasjedanja Prvog i Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a, koja ima izuzetan značaj u izgradnji Bosne i Hercegovine kao moderne građanske države.

Prof.dr. Husnija Kamberović u radu *RODOLJUB ČOLAKOVIĆ O BORAVKU JOSIPA BROZA TITA NA PLAGHOVIĆIMA KOD KLADNJA 1943.GODINE*, str. 71-81, piše o boravku Vrhovne komande na teritoriji Kladnja i Olova. Tito je tada odlučio da se stvaraju nove jedinice, ali da je inicirao sazivanje Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Tada je riješen status Bosne i Hercegovine u budućoj jugoslovenskoj federaciji.

Prof.dr. Zijad Šehić u radu *GODINA 1943 – PREKRETNICA U DRUGOM SVJETSKOM RATU*, str. 83-103, govori o dubokoj krizi fašističke koalicije tokom 1943. godine. To je uticalo na jačanje partizanskog pokreta kako u Bosni i Hercegovini tako i šire, a u cilju stvaranja nove Jugoslavije.

Prof.dr. Emir Sadiković u radu *VAŽNOST MREŽE NOO U BOSNI I HERCEGOVINI ZA PRIPREMU I ZASJEDANJA ZAVNOBiH-a*, str.103-117, govori o aktivnostima NOP-a u stvaranju narodnooslobodilačkih odbora kao buduće mreže civilne vlasti. U radu je dao tabelu mreže NOO odbora u BiH po mjestima u 1941. i 1942. godini.

Mesud Avdibegović, Jusuf Čavkunović, Hamza Avdibegović u radu *TITOV BORAVAK U PLAGHOVIĆIMA KOD KLADNJA: SJEĆANJE I PERCEPCIJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA*, str. 119-141, govori o sjećanju stanovništva Kladnja i Olova o boravku Vrhovnog štaba tokom juna i jula 1943. godine. Na ovom području, u Plahovićima su donesene važne odluke za osiguranje ravnopravnog položaja Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice u budućoj Jugoslaviji.

Prof. dr. Sead Selimović u radu *DJELATNOST VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE ZA VRIJEME BORAVKA U KLADNJU 1943. GODINE*, str. 143 – 152, piše o boravku Vrhovnog štaba, pored ostalog, u kotara-srezu Kladanj. Taj srez obuhvatao je opštine Olovo, Carevu Ćupriju, Kladanj i Stupare. Na ovom

području konačno je zauzet stav o položaju Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice u budućoj Jugoslaviji.

Dr.sc. Gaj Trifković u radu „*NEPRIJATELJ JE VEĆ KROČIO NA BALKAN*“: PREGLED VOJNO-POLITIČKE SITUACIJE U JUGOSLAVIJI IZMEĐU OPERACIJE „WEISS“ I DRUGOG ZASJEDANJA AVNOJ-a, str. 153-170, u ovom radu nastoji osvijetliti djelovanje NOP zasnovanom, u najvećoj mjeri, na neobjavljenim njemačkim izvorima. Autor nastoji osvijetliti djelovanje „druge strane“ u junu i julu 1943. godine iz neobjavljenih njemačkih izvora o stanju u Istočnoj Bosni.

Dženan Dautović u radu *SREDNJA BOSNA U RATNOJ MEMOARISTICI (1941-1945)*, str. 171-187, govori o memoarskoj građi iz vremena Drugog svjetskog rata. Uvijek je neophodna rezerva o subjektivnim stvaraocima memoarske građe, ali je koristan izvor za historijska istraživanja.

Besima Borić u radu *STAVOVI POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA BOSNU HERCEGOVINU O POLOŽAJU BOSNE I HERCEGOVINE U DEMOKRATSKOJ FEDERALNOJ JUGOSLAVIJI U KONTEKSTU INCIJATIVE ZA ODRŽAVANJE PRVOG ZASJEDANJA ZAVNOBiH-a*, str.187-205, govori o stavovima Pokrajinskog komiteta KP za BiH. Njegov stav je bio da BiH treba biti ravnopravna federalna jedinica sa ostalim jugoslovenskim republikama, što je konačno i prihvaćeno.

Suada Hadžović u radu *KONCEPCIJA POKRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA BOSNU HERCEGOVINU O PRAVNO-POLITIČKOM SUBJEKTIVITETU BOSNE I HERCEGOVINE U OKVIRU FEDERALNE ZAJEDNICE JUGOSLAVENSKIH NARODA*, str. 207-251, govori o nacionalnom subjektivitetu naroda u BiH. Taj subjektivitet ogleda se u politički-pravnom okviru BiH u federalnoj zajednici jugoslavenskih naroda kao ravnopravne federalne jedinice.

Mulo Hadžić u radu *KLADANJ U PROŠLOSTI, U NOR-u, ZAVNOBiH-u I ULOGA JOSIPA BROZA TITA*, str. 251-261, piše ukratko o prošlosti Kladnja, Kladnju u NOB-u, o dolasku Tita i Vrhovnog štaba. te pratećih brigada na prostor Istočne Bosne i teritorije Kladnja i okoline. Na vojnom planu, između osatlog, donesena je odluka o formiranju Prve muslimanske brigade, te pripreme u organizaciji nove vlasti.

Zlatko Dukić u radu *KLADANJSKA KLICA ZAVNOBiH-a*, str. 263-265, koji je objavljen kao Kolumna Oslobođenja, 4.7.2023. godine. Autor govori o važnosti ovog skupa u Kladnju koji potvrđuje kulturu sjećanja i poštivanja antifašističkog pokreta. Početkom jula svake godine u Kladnju se okupe antifašisti iz cijele zemlje, kao i iz okruženja, na tradicionalnoj manifestaciji SUBNOR-a Tuzlanskog kantona *Dani Titove pećine u Kladnju*, obilježavajući važnost Kladnja i Istočne Bosne u jednom periodu bh. historije.

Recenzetni *ZBORNİK RADOVA S OKRUGLOG STOLA TITO I BOSNA I HERCEGOVINA: RAZGOVOR SA RUKOVODSTVOM NOP-A ZA BOSNU I HERCEGOVINU NA PLAHOVIĆIMA KOD KLADNJA 1943.GODINE* su prof.dr. Zijad Šehić i prof.dr. Sead Selimović. Urednik Zbornika je prof.dr. Rasim Muratović.

Zbornik radova, pored radova, sadrži i veliki broj izvora i literature koje su autori radova koristili i naveli na kraju svakog rada. To će pomoći budućim istraživačima da lakše dođu do određenih podataka na svoju istraživačku temu kako bi je proširili.

Zbog svega navedenog, i objavljenih tekstova, Zbornik radova će otvoriti nove perspektive proučavanja drugih manje poznatih tema iz prošlosti Kladnja, Olova i okolnih mjesta, kao i Bosne i Hercegovine, zbog čega ga preporučujem široj javnosti na uvid.

AKO JE ZA SREBRENICU BILO KASNO, NIJE ZA GAZU

Ni Generalna skupština, ni Vijeće sigurnosti ne mogu nikakvom rezolucijom zaustaviti počinioca genocida pošto Izrael nastavlja da ubija djecu Gaze, a istovremeno ponižava UN.

Tako se ove 2024. godine redaju datumi podsjećanja na Srebrenicu, i onoga što se zbivalo i zbiva na Srednjem istoku, da ih je teško stići, ali nije simbolički povezati. Bar sa Ujedinjenim nacijama.

Još jednom je odgođeno iako izvjesno glasanje u Generalnoj skupštini UN-a o genocidu u Srebrenici. Za Jevreje je noć između 14. i 15. maja 1948. proglašenje vlastite države na biblijskoj Svetoj zemlji, a sljedećeg 19. maja prijem u Ujedinjene nacije. Za Palestince su ti dani početak rata koji su u njihovo ime povele, pa izgubile arapske zemlje, ali istovremeno i palestinske Nakbe, odnosno katastrofe koja i danas traje.

Ovog maja vodila se u Ujedinjenim nacijama rasprava o stanju u Bosni i Hercegovini. Ali i o punom članstvu Palestine u UN-u. Na kraju, rat u Gazi ušao je u drugu polovinu prve godine, s neizvjesnošću hoće li se u njoj i završiti, kao onaj prvi arapsko-izraelski 1948.

U vrhu zanimanja politike i javnosti BiH je rezolucija o genocidu u Srebrenici kako bi se svakog 11. jula svijet podsjećao na najveći zločin nad civilima u Evropi nakon Drugog svjetskog rata. Ako međunarodna zajednica nije uspjela da zaustavi genocid u Srebrenici, da ga bar sada upiše u trajnu memoriju Ujedinjenih nacija i zemalja koje će glasati za rezoluciju u njihovoj Generalnoj skupštini.

Tu se negdje takođe može naći poveznica Srebrenice i Gaze. Kako je to učinio i u Srebrenici prije gotovo tri decenije, UN kasni da učini nešto odlučnije da se zaustavi genocid u Gazi. Ne radi se samo o dugotrajnim raspravama o rezolucijama Generalne skupštine na osnovu kojih Vijeće sigurnosti, ukoliko ne bude spriječeno vetom neke velike sile, formira mirovne snage. Srebrenicu, kao i agresiju na cijelu Bosnu i Hercegovinu, mirovne snage nisu spriječile ni kad su djelovale po rezolucijama svjetske organizacije o zaštićenim zonama. Počinioci genocida su radili po svome.

U slučaju Gaze, ni Generalna skupština ne može nikakvom rezolucijom zaustaviti počinioca genocida. Ne bi ni Vijeće sigurnosti, pošto Izrael nastavlja da ubija djecu Gaze, a istovremeno ponižava UN, zahtijevajući ostavku generalnog sekretara, a rezolucije Generalne skupštine naziva sramnim.

Ako jeste za sprečavanje genocida, nikad nije kasno za podsjećanje. Tako bi se moglo reći za Srebrenicu. Ovih dana bivši predsjednik Slovenije Danilo Turk je govorio o podršci svoje zemlje rezoluciji o Srebrenici. Ali možda niko kao on, još 2008. godine, nije tako jasno ukazao na nemoć i kašnjenje međunarodne zajednice kad je trebalo da se Srebrenica spasi. Uvjerio se u to lično, pošto je tada bio predstavnik Slovenije u UN-u.

Kao njen predsjednik, u poruci misiji BiH pri UN-u će napisati: "Srebrenica je bila mjesto groznog zločina. Isto kao i Guernica prije tri generacije, Srebrenica je postala simbolom zla u našoj generaciji... Zločin protiv Srebrenice je iznad ovih opisa. Bio je označen ciničkim planiranjem, političkim računanjima, neljudskim izvršenjem i sadizmom izraženim u ubijanju hiljada nenaoružanih muškaraca i dječaka. Zbog toga opis zločina Srebrenice kao zla nije pretjerivanje... Srebrenica postavlja mnoga pitanja. Zašto ovaj zločin nije bio spriječen? Da li se moglo učiniti više za sprječavanje genocida i ako jeste, koji su bili razlozi da se to nije učinilo? Da li je međunarodna zajednica - nenamjerno - ugazila u zamku perverzne političke logike koja je podstakla pripremu, planiranje i izvršenje ovog genocida? Što je bilo učinjeno da se otkrije cijela istina Srebrenice? Što još treba učiniti i kako bi međunarodna zajednica trebala pomoći žrtvama ponovo izgraditi njihove živote? Vjerodostojnost Ujedinjenih nacija, okrnjena na Srebrenici, nije se potpuno oporavila. Sve ovo je zabrinjavajuće".

A šta je sve zabrinjavajuće kad bi se ove Turbove riječi, nadahnute dubokim humanizmom, primijenile na Palestince i njihovu Gazu? Ništa osobito, pogotovo dok se američki predsjednik Biden još ne odobrovolji prema palestinskim žrtvama, prestane slati naoružanje izraelskoj armiji ili ne obori Netanyahua, jer i to mogu američki predsjednici kao što su oborili Saddama Husseina. Ništa ne bi od obećanja da će to učiniti ako Izrael odustane od ravnanja i Rafaha.

Ipak se pomiču stvari koje su bile zamrle prije 7. oktobra. Tako da Palestinci obilježavaju 76. godišnjicu Nakbe drukčije nego mnoge prethodne. Ne zovu uzalud rat u Gazi drugom Nakbom.

Uz to, Generalna skupština podržala je prošlog petka palestinsku kandidaturu za punopravno članstvo u UN-u. Palestini je priznato da je "kvalificirana za članstvo", a Vijeću sigurnosti UN-a preporučeno da to ponovo razmotri. Za rezoluciju su glasale 143 članice, devet je bilo protiv, a 25 uzdržanih.

Preporuka Generalne skupštine će teško proći u Vijeću sigurnosti UN-a, kao što je bilo i 2012, kada je Palestina postala pridružena članica. Ali, i sama rezolucija je korak dalje ka punopravnom članstvu i pokazatelj koliko je podrška Palestini u svijetu porasla poslije rata u Gazi, koji jeste počeo zločinom Hamasa protiv izraelskih civila, ali i upadom na teritoriju države koja se do tada smatrala nedodirljivom. Da

su to učinile neke arapske države, kao što jesu proteklih sedam decenija, a ne sami Palestinci, možda bi i tok i ishod rata u Gazi bio drukčiji.

Za Gazu je mnogo šta kasno, genocid je počinjen i nastavlja se. Izrael nije poslušao, a Biden nije imao snage da naredi njegovom premijeru Netanyahuu da poslušati i primijeni poziv Međunarodnog suda pravde od 26. januara da spriječi "svaki mogući čin genocida" u Gazi. Rok je bio mjesec, a odavno je već prošao. O poziv Haškog suda oglušio se i UN, ali on je ipak uspio da usvoji takvu definiciju rata u Gazi iako mnogi ICJ smatraju najkonzervativnijom međunarodnom institucijom.

Nije, međutim, kasno da se rane Gaze liječe okončanjem Nakbe 2, koju im priređuje Izrael, uz pomoć SAD-a i nemoć međunarodne zajednice da je zaustavi. To bi se moglo učiniti prestankom okupacije teritorija koje je UN još 1947. namijenio Palestincima, povlačenjem trupa iz Gaze, ukidanjem sistema aparthejda na Zapadnoj obali i priznanjem države Palestine. Države koju su sami još 1988. proglasili rezolucijom o nezavisnosti koju su pisali njihovi, ali svjetski pjesnici i intelektualci Mahmud Derviš i Edvard Said.

Moralna snaga rezolucija UN-a

Ne bi trebalo tražiti vezu između rezolucija UN-a o Ukrajini ili Gazi i Srebrenice. Ali ne može se ni izbjeći. Od genocida u Srebrenici prošlo je gotovo tri decenije, ali još se traže i iskopavaju kosti žrtava. U Gazi se već otvaraju masovne grobnice.

Da nije bilo onoliko entuzijazma povodom najave da će baš 2. maja u Generalnoj skupštini UN-a biti izglasana rezolucija o genocidu u Srebrenici, ne bi bilo ovoliko razočarenja što je ona odgođena za naredno zasjedanje tog svjetskog moralnog parlamenta. Nije na vrijeme ni politika ni javnost Bosne i Hercegovine saznala da rezolucija još nije bila uvrštena na spisak za glasanje tog dana. Ispostavilo se da je očekivanje te rezolucije Ujedinjenih nacija, umjesto da doprinese smirivanju, još više podjarilo tenzije i nastojanja njenih protivnika da se i tom rezolucijom koriste za dalju destabilizaciju BiH i njeno razbijanje.

Prilika je sve ovo za podsjećanje kako se ne samo o rezoluciji o Srebrenici, nego i svim ostalim koje je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila od osnivanja 1945. godine, vodila rasprava o svakom članu njihovog sadržaja, nego i pogodnom terminu njihovog izglasavanja.

A bilo ih je toliko da nigdje nisam našao ukupan zbir. Brojao sam do dvije stotine, pa stao. Bilo je i rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a na stotine, koje imaju veću težinu i neposrednije posljedice od rezolucija Generalne skupštine. Ove imaju moralnu snagu i upliv na političko i javno mnijenje, a legalno ne obavezuju nijednu članicu UN-a. Nešto kao u demokratskim parlamentarnim sistemima ili Vijeću Evrope, glavosi većine članica UN-a, kako propisuje i Povelja svjetske organizacije, imaju snagu preporuke Vijeću sigurnosti. A ono će da donese, ukoliko neka od velikih sila ne potegne pravo veta, svoje obavezujuće rezolucije. Na Srednjem istoku se dogodio i jedini presedan u tom smislu: na preporuku Generalne skupštine formirane su, u

vrijeme Suecke krize 1956, prve mirovne snage UN-a, uprkos vetu koji su u Vijeću sigurnosti uložile Francuska i Velika Britanija.

Iz historijata Ujedinjenih nacija izdvojio bih tri rezolucije Generalne skupštine o kojima se vodila, za neke današnje zemlje presudna, a za neke najduža rasprava. A imale su, i još imaju, uticaja na velika međunarodna politička zbivanja. Prva se odnosi na još nerješivu i najdužu krizu od osnivanja UN-a. Rezolucijom 181 od 29. novembra 1947. se preporučuje podjela mandatne Palestine na jevrejsku i arapsku državu, a Jerusalem kao *corpus separatum* da se stavi pod međunarodnu kontrolu. Jevrejska zajednica je rezoluciju shvatila kao legalnu osnovu za proglašenje države Izrael 14. maja 1948. To je nekoliko arapskih država uzelo kao legalan povod da već narednog dana napadnu novu državu. Tako je počeo prvi arapsko-izraelski rat. U sjedištu svjetske organizacije u New Yorku odvijala se prava drama tih dana, a priznanju države Izrael na osnovu te rezolucije UN-a odupirao se do posljednjeg trenutka čak i američki predsjednik Truman.

Kini su, ovakvoj kakvu je danas znamo kao svjetsku silu koja ugrožava i primat Amerike, trebale dvije decenije da bude primljena u članstvo Ujedinjenih nacija. SAD su uspjele da 1951. godine spriječe čak stavljanje na dnevni red Generalne skupštine zahtjev Sovjetskog saveza i još nekoliko zemalja da Narodna Republika Mao Ce-dunga zauzme mjesto Čang Kaj Šekove Republike Kine koja je bila jedna od zemalja osnivača UN-a. Na 15. zasjedanju Generalne skupštine, 1960. godine, američka rezolucija o sprečavanju promjene predstavnika Kine u UN-u prošla je sa samo osam glasova. Blokada je trajala još jednu deceniju. Koristeći se pravom da se u izuzetnim prilikama na dnevni red stavljaju "važna pitanja", SAD i Japan su u ljeto 1971. pokušali da nametnu "dvostruko predstavljanje" Kine u UN-u. Pokušaj je propao, pa je Generalna skupština u oktobru iste godine, na prijedlog Albanije, Alžira i još 21 zemlje članice izglasala rezoluciju kojom se Narodnoj Republici Kini uspostavljaju prava punopravnog članstva, a prestaje članstvo Republike Kine. Ta rezolucija broj 2758 obilježava se u današnjoj Kini kao velika međunarodna pobjeda kineskog naroda i kao konačan poraz i izbacivanje iz svjetske organizacije "Kuomintang klike". Peking ultimativno odbija priznanje Tajvana kao njene nasljednice, nego ga smatra dijelom zemlje matice kojoj će se kad-tad vratiti.

Treći slučaj se opet i nažalost odnosi na krizu na Srednjem istoku, koju svijet ne može da riješi, a ja da od nje pobjegnem. Rezolucija Generalne skupštine UN-a o cionizmu kao obliku rasizma i rasne diskriminacije usvojena je 10. novembra 1975. pod brojem 3379. Za rezoluciju, kojom se "utvrđuje da je cionizam oblik rasizma", glasale su 72 članice UN-a, 35 je bilo protiv, a 32 uzdržane. Pred to zasjedanje UN-a predsjednik Svjetskog jevrejskog kongresa Nahum Goldman molio je predsjednika Jugoslavije Josipa Broza Tita da posreduje kod prijatelja iz arapskog i nesvrstanog svijeta kako se rezolucija ne bi usvojila. On je samo zbog toga doletio u Beograd i vozio se do Bugojna, gdje je Tito tih dana boravio. Prijatelji iz sigurnosti su me, kao jedinog novinara, tog prohladnog novembarskog dana pozvali da vidim Goldmana, ali da ništa ne javljam o predmetu njegove posjete. Pretpostavljao sam, a tako će se

i dogoditi kad su objavljeni rezultati glasanja u Generalnoj skupštini UN-a, da intervencija prvog čovjeka svjetskog jevrejstva nije uspjela.

Kad više nije bilo ni Tita ni Jugoslavije, a odumirao je i Pokret nesvrstanih zemalja, rezolucija UN-a o cionizmu kao obliku rasizma opozvana je 1991. godine, pod brojem 46/86. Bila je jedina koja je ikad opozvana u Ujedinjenim nacijama. Nastupila su neka nova svrstavanja u svijetu. Njihovi rezultat su i današnji ratovi u Ukrajini i Gazi. Prvi i dalje traje, iako je Generalna skupština UN-a već desetak dana poslije njegovog početka, 22. marta 2022, usvojila rezoluciju kojom se osuđuje ilegalna ruska invazija. O izraelskoj invaziji i rušenju Gaze Generalna skupština je 12. decembra 2023, nakon duge debate i nagađanja sa Izraelom, uspjela da usvoji blagu rezoluciju u kojoj se traži prekid vatre. Ali samo humanitarni prekid vatre, nikako rata koji traje više od pola godine.

Ne bi trebalo tražiti vezu između rezolucija UN-a o Ukrajini ili Gazi i Srebrenice. Ali ne može se ni izbjeći. Od genocida u Srebrenici prošlo je gotovo tri decenije, ali još se traže i iskopavaju kosti žrtava. U Gazi se već otvaraju masovne grobnice. Rezolucije Generalne skupštine UN-a nisu obavezujuće. Ali će i rezolucija o danu sjećanja na Srebrenicu narednih godina i decenija djelovati svojom moralnom snagom koju ne mogu zaustaviti negatori genocida. Tako je i za rezoluciju o ratu u Gazi, iako nije mogla zaustaviti izraelsku invaziju, predsjedavajući Generalne skupštine UN-a u vrijeme njenog usvajanja Dennis Francis rekao da su takve rezolucije "savjest čovječanstva".

Palestinci traže samo jedno: - slobodu

Kraj patnje se ne nazire, ali se sve više otvara pitanje: - šta poslije?

"Dan poslije" se još ne odnosi na Gazu, ali prema onome što su za tri mjeseca učinile izraelska avijacija i kopnena invazija, on se tamo već provodi.

Genocidni rat protiv Palestinaca u Gazi počeo je nekoliko sati nakon napada hamasovaca na Izrael, a evo već traje ne danima, nego mjesecima. Na to se navikava i svijet, posebno onaj koji ga može zaustaviti i spriječiti da se proširi u novi opšti sukob na Srednjem istoku, kakvih nije bilo pedeset godina. Ne pomažu ni masovni protesti u Londonu ni pred Bijelom kućom, ni Međunarodni sud pravde u Haagu, kad Zapad, kako kaže britanski historičar Marko Attila Hoare, pomaže izraelske "genocidne snage" kao što je radio 1990-ih u Bosni i Hercegovini. Kao ni drugi ratovi što se ne okončaju onako kako su namjeravali oni koji ih pokreću, neće ni ovaj. Za to je primjer onaj koji Rusija danas vodi u Ukrajini, a koji se na kraju neće završiti kako žele Rusi, ali ni Ukrajinci.

Scenarij o predaji

Ima nešto što posebno izdvaja ovaj rat u Gazi i što još više otežava da mu se predvidi kraj. Za razliku od Ukrajine, za koju je ruski predsjednik Putin otvoreno rekao zašto tamo šalje vojsku, ovaj rat u Gazi pokrenut je bez jasnog cilja i plana. Hamas se osmjelio da naruši teritoriju Izraela i izazove najopremljeniju armiju Srednjeg istoka. Znajući da je ne može pobijediti, ali ne znajući kakve posljedice to može imati po dva miliona Palestinaca Gaze i drugih palestinskih okupiranih teritorija.

Ne vjerujući da će Hamasovi ili bilo koji drugi Palestinci ikada biti u stanju da prodru na njegovo tlo, Izrael se nije za to ni pripremao. Sve ratove poslije 1948. pokretale su arapske zemlje radi oslobađanja svojih, a ne palestinskih okupiranih teritorija. Čak i u sukobu najmanjih ljudskih zajednica - a kamo li s takvom silom kao što je izraelska armija - ništa lakše nego se obrušiti na nekog neprijatelja koji ga je do tada gađao samo praćkom. Zato je Izrael poduzeo osvetnički pohod, ne samo protiv Hamasa nego protiv svih Palestinaca i njihove borbe za vlastitu državu, kakav vodi decenijama. Bez plana, dakle, ali s ciljem koji mu je pružio Hamas, ali koji je za tri mjeseca pokazao ono što Izraelci nisu naučili da se biblijska legenda o Davidu i Golijatu može okrenuti protiv njih.

“Dan poslije” je idiom koji se koristi radi pretpostavke šta bi se moglo dogoditi poslije neke katastrofalne nepogode. Nastao je 1982, u vrijeme velike napetosti u američko-sovjetskim odnosima, kada je predsjednik Reagan nazivao SSSR “đavoljim carstvom”. Tada je objavljen ABC-jev TV film “The Day After”, koji je već prve godine gledalo sto miliona Amerikanaca. Prikazivao je stravične posljedice koje bi mogle nastati ako bi na tipični američki gad Kansas pala ruska atomska bomba. Na početku filma doktor Huxley iz drugog mjesta putem radioveze očajnički, ali uzaludno pita: “Kansas, Kansas, ima li tamo ikoga?”

“Dan poslije” se još ne odnosi na Gazu, ali prema onome što su za tri mjeseca učinile izraelska avijacija i kopnena invazija, on se tamo već provodi. A ako je suditi po uzviku premijera Benjamina Netanyahua - “Niko nas neće zaustaviti, ni Haag, niko, dok ne ostvarimo naše ciljeve”, i ako ga niko u tome ne spriječi, iz Gaze više neće moći niko da odgovori na pitanje: “Ima li koga tamo?”

U svijetu politike i političke analitike ta fraza “The Day After” se već uveliko u metaforičkom smislu koristi i za Gazu. Drugim riječima, šta će biti s Gazom kad se jednom postigne primirje, hoće li SAD ubijediti Izrael da stane ili će nastaviti da ga podržava, s Netanyahuom ili bez njega? Hoće li se Palestinci vratiti na njene ruševine i ko će im pomoći da ih obnove? Ko će tamo vladati? Hoće li se krenuti prema formiranju valjane palestinske države?

Veoma je teško i pretpostavljati odgovore na ta pitanja i nakon pola vijeka praćenja “palestinske stvari”. Pomaže mi Nathan J. Brown, autor više knjiga o Srednjem istoku, koji kaže u Carnegie Diwanu: “O aktuelnom ratu u Gazi teško mi je da mislim jasno. A mislim da je drugima još teže. To ima teške efekte na političku analizu i vodi u proliferaciju nerealističnih, besmislenih sugestija”. Nije mu se lako, kao ni meni, snaći u mnogim odgovorima koji se daju iz različite perspektive. Onih koji se pozivaju na istorijski kontekst koji Palestincima napaćenim od nasilja i blokade nije ostavljao puno izbora i onih kojima je njihov smrtonosni napad 7. oktobra bio toliki šok da nikakva pozadina nije potrebna da bi se razumio strašan izraelski odgovor.

Da ipak uzmemo nekoliko stavova koji kruže po svijetu, uz činjenicu da Izrael nastavlja rat i da Hamas ničim nije pokazao da je poražen.

Sa Izraelom je sve, ili gotovo sve, jasno. Bez obzira na to hoće li ga i dalje voditi Benjamin Netanyahu, većina Izraelaca se u mnogočemu ne slaže s njim osim da

rat u Gazi treba nastaviti. I da nad enklavom Izrael treba da preuzme vojnu i sigurnosnu kontrolu, kao što je ima na većini Zapadne obale i u Istočnom Jerusalimu. Netanyahu će se, da bi ostao na vlasti, vjerovatno riješiti ministara krajnje desnice, ali ne i njihovih stavova šta učiniti s Gazom i njenim Palestincima. On je na vladi već izlagao "scenarij o predaji i deportaciji stanovnika enklave". Ministar finansija Bezalel Smotrich kaže: "Ako u Gazi bude 100.000 ili 200.000 Arapa, a ne dva miliona, cijela konverzacija o The Day After biće drukčija". On bi ih rado raselio u druge zemlje, već se razgovaralo s nekim državama Latinske Amerike. Na to jedan Palestinac Hanin Majadli odgovara: "Dobrovoljni transfer Palestinaca iz Gaze je fantazija, koja neće potrajati", dodajući: "Ako i nekoliko hiljada Gazana završi bježeći iz pakla u koji su strpani, Palestinci ostaju".

Najviše diskusija se vodi oko toga ko će "dan poslije" vladati Gazom. Pitanje je samo po sebi zamršeno, ali ako se posmatra dublje, ko će biti odgovoran za red i zakon?

David Rosenberg piše u liberalnom Haaretzu da, "čak ako se borbe završe odlučnom pobjedom nad Hamasom, Izrael će se suočiti s problemom koji gotovo da definiše rješenje". Naime, najviše diskusija se vodi oko toga ko će "dan poslije" vladati Gazom. Pitanje je samo po sebi zamršeno, ali ako se posmatra dublje, ko će biti odgovoran za red i zakon. A ko god bude, "moraće ponovo da izgradi ruševinu kakva je danas Gaza i da uspostavi funkcionalnu ekonomiju".

Rosenberg je jedan od deset analitičara na koje se poziva New York Times, inače nimalo naklonjen Netanyahuovoj vlasti, a Ehud Olmert, kao da mu odgovara, poručuje: "Neka NATO pošalje trupe u Gazu"! Olmert je jedan od bivših izraelskih premijera koji se najbliže približio sporazumu s Palestincima, ali ni on nije prihvatao njihove suštinske zahtjeve. A što se tiče NATO-a, palestinski predsjednik Mahmud Abas je već predlagao da euroatlantska alijansa preuzme cijelu Palestinu.

Ono što je prije svega drugog potrebno Gazi odmah poslije primirja predlaže Raja Khalidi, generalni direktor istraživačkog instituta palestinske ekonomske politike. On smatra da se u mogućim novonastalim uslovima mirnog rješenja palestinskog pitanja u okviru dvije države već mora misliti o ekonomskoj budućnosti Palestine. U Gazi, kao i na Zapadnoj obali i Istočnom Jerusalimu, GDP je prije ovog rata bio među najnižim u svijetu, svega 1.500 dolara. A tek koliki će biti ove godine kad se predvidi koliko će trebati potrošiti za smještaj više puta silom razmještena dva miliona Palestinaca u Gazi, za njihovu medicinsku njegu, hranu i sve ostalo. To su agencije UN-a već izračunale na 1,1 milijadu dolara mjesečno.

A kako te Palestince ponovo učiniti produktivnim, a ne izbjeglicama, pita se Redža Halidi. On predlaže da im se, "dok se ne snađu", podijeli bar po 200 dolara pomoći, što već iznosi pet milijardi dolara. Te troškove bi, smatra, morali da pokriju "izraelski saveznici i arapske zemlje koje nisu zaustavile rat". S tim što bi Amerikanci trebalo da misle više o patnjama Palestinaca nego o tome ko će njima vladati.

O tim političkim ciljevima američki profesori Limor Yehuda i Omar Fajani, i jedan kanadski McGarry, izlaze sa zajedničkim prijedlogom: da se uspostavi privremeno

međunarodno pokroviteljstvo pod mandatom Ujedinjenih nacija. Ono bi pokrivalo ne samo Gazu nego i Zapadnu obalu. Bilo bi alternativa izraelskoj vlast "neprihvatljivoj za Palestince, a kontraproduktivnoj za Izrael". Oni tvrde da je takav *trusteeship*, sličan bar po imenu, bio uspostavljen u Bosni i Hercegovini 1995, kao i na Kosovu i Istočnom Timoru 1999. godine.

Direktor Međunarodne mirovne konsultantske kuće Jerome M. Segal kaže: "Dajte Gazi državnost", koja bi se kasnije priključila državi svih Palestinaca. S druge strane, May Panduk, direktorica organizacije *A Land for All* (Zemlja za sve) i kćerka jednog od arhitekata Oslo sporazuma iz 1993. kao prvog ali neuspješnog koraka ka ostvarenju modela dvije države Izraela i Palestine, ima drukčiju ideju. Ona je, zajedno sa kolegicom iz istog tima Dahlijom Scheindlin izišla s idejom o konfederaciji dvije države. U toj konfederaciji "moraju biti dvije suverene države, ali ne bi smjele biti zasnovane na izraelsko-palestinskoj ili jevrejsko-arapskoj segregaciji", kažu, "nego na načelu individualne i kolektivne jednakosti".

Sva se politička diskusija o budućnosti Gaze usmjerava prema njenom sastavnom dijelu Palestine kakvu su Palestinci krajem 1980-ih proglasili dok ih je vodio Jaser Arafat i kakva je priznata međunarodno kao nestalna članica Ujedinjenih nacija. Nažalost, takvu ne prihvataju mnogi Jevreji. Jedan od njih, i to istaknuti bosanski, ovih mjeseci rata u Gazi pitao me: "Kome je ranije pripadala Gaza"?! Odgovorio sam: "Egiptu". "A kome Zapadna obala?", odgovorio sam: "Jordanu". "Pa gdje je tu Palestina?"

Tako pitaju mnogi Jevreji u Izraelu, a ako je do Netanyahuja i njegovih istomišljenika, to se ne smije ni pitati, pošto po njemu Palestine niti je bilo niti će biti. Njima je trebalo dugo da i palestinske Arape počnu nazivati Palestincima. Oni bi da se svi Palestinci rasele i asimiliraju po arapskim zemljama. Pod utiskom priča oslobođenih talaca o masakru koji su nad civilima počinili hamasovci, umnogostručena je mržnja velike većine izraelskih Jevreja prema Palestincima, mada je ni ranije nije nedostajalo. Kao i njihov otpor prema palestinskoj državi, posebno onih iz naselja koja su pokrila najbolju palestinsku zemlju. U gotovo nezatnoj manjini su ostali protivnici nacionalističkog cionizma, kao što su Daniel Levy i Gideon Levy, koji se izlažu prijetnji smrću dokazujući rasističku i aparthejd prirodu izraelskih vlada pod Netanyahuom. Malo je bilo i onih demonstiranih protiv rata i okupacije Gaze, koje je prije nekoliko dana rasturila izraelska policija.

Nasreću - a vidjećemo koliko je to nasreću - o neminovnosti priznanja palestinske države kao neposredne posljedice rata u Gazi počinje se govoriti i u Bijeloj kući. I to ne deklarativno, treba se nadati, kao proteklih decenija dok se tolerisala izraelska blokada Gaze, okupacija palestinskih teritorija, podizanje na njima jevrejskih naselja i gušenje otpora na Zapadnoj obali. U tom pravcu vjerovatno će ići i predsjednik Biden. Ukoliko ostane u Bijeloj kući, naravno. On se gotovo odrekao Benjaminu Netanyahuom.

Šef njegove diplomatije Antony Blinken je otišao najdalje u nametanju palestinske državnosti u okviru rješenja dvije države kao uslova smirivanja na Srednjem istoku. I Amerikancima je stalo da Izrael normalizuje odnose s arapskim svijetom.

Blinken je, međutim, kako je rekao Haaretzu, "bio jasan da je regionalna integracija na pregovaračkom stolu, ali se o jednoj cijeni za to ne može pregovarati, a ta je – palestinska državnost".

Niko, međutim, nije slikovitije rekao kako bi se na novim osnovama moralo razgovarati poslije rata u Gazi kao Marwan Muasher, jedan od najboljih poznavalaca palestinsko-izraelskog sukoba. On je prije mjesec pisao u Carnegie Endowmentu: "Vratiti se na pređašnji format pregovaranja kad se jednom okonča rat u Gazi, bilo bi kao podgrijavati pokvarenu hranu. Postalo je gotovo nemoguće zamisliti situaciju u kojoj bi bili ponuđeni neophodni uslovi okončanja izraelske okupacije Zapadne obale, Gaze i Istočnog Jerusalima i uspostavljanja nezavisne palestinske države. Ni jedna od strana, ni Izrael, ni Palestinci, ni Amerika, nemaju želju, sposobnost ili legitimitet da otvore proces koji bi zatvorio vrata izraelskoj okupaciji".

Tako se lako, dakle, prelazi iz optimizma u pesimizam. Marwan Muasher je, kao i mnogi drugi palestinski intelektualci, nezadovoljan pasivnim palestinskim rukovodstvom iz Ramalaha. O tome, bar dok traje invazija Gaze, Palestinci, kao i njihovi prijatelji, malo govore. Otvoreniji je bio Peter Beinart koji je u New York Timesu pisao o "osnaživanju palestinskog rukovodstva", ili reformisanju, po riječima Anthonyja Blinkena, kao uslova preuzimanja Gaze i od Izraela i od Hamasa.

"Da bi se ozbiljno razgovaralo sa Izraelom, Palestincima su potrebni legitimni lideri, ali ne diskreditovani predsjednik Palestinske uprave Mahmud Abas, koji nije išao na izbore od 2005", kaže Beinart. On se poziva na list Haaretz, koji odavno pledira za oslobođenje "palestinskog Mandele" Marweana Barghoutija, koji već dvadeset godina izdržava pet doživotnih robija u izraelskim zatvorima. Za njega je nedavno Jean-Paul Chagnollaud, šef Mediteranskog istraživačkog instituta, rekao za France24: "Kad god izbije neka kriza ili sukob s Izraelom, pojavi se Barghoutijevo ime".

Kao lider Fataha, on se zalagao za pomirenje sa Hamasom. U svim anketama među Palestincima, njemu se daje više glasova nego Abasu ili vođama Hamasa. Kad je Hamas, u zamjenu za predaju izraelskih talaca, tražio oslobađanje svih palestinskih zatvorenika, izraelske vlasti su stavile do znanja da nikad ne bi pustile Barghoutija. Nego su ga prvih dana januara još stavili u samicu zbog poziva palestinskim sigurnosnim snagama na Zapadnoj obali da se bore protiv Izraela.

Kavez pod otvorenim nebom

Vraćajući se na kraju na Gazu, našao sam jedno podsjećanje koje oslikava trajno stanje tog napaćenog ugla još neostvarene Palestine. A može poslužiti i kao palestinski odgovor na pitanje "Šta dan poslije Gaze"? Diana Buttu, pravna savjetnica palestinske delegacije na pregovorima o povlačenju izraelske vojske iz Gaze 2005. godine, kaže: "Pitali su nas tada kako Gazu učiniti održivom? Odgovorili smo: Osigurajte da Gaza ne postane kavez pod otvorenim nebom. Da Palestinci koji tamo žive imaju pristup svijetu preko svog aerodroma, svoje luke i konekcije sa Zapadnom obalom. Ideja je odbačena jer se nije uklapala u vječnu kontrolu Izraela nad životima Palestinaca, kojega je tada, kao i uvijek, Zapad podržavao".

Ta Palestinka rođena je u Kanadi, sa akademskim titulama sa Stanforda i Harvarda i reputacijom oštre kritičarke izraelske politike iako živi u Haifi. Ona ne odustaje od stavova koji poslije sadašnjeg rata u Gazi možda neće više biti tako iluzorni kao 2000-ih godina kada kaže: "Ono se više nikada ne smije dogoditi. Na Palestincima je da odluče o budućnosti Gaze, kao i Zapadne obale. To je suština samoopredjeljenja. Međunarodna zajednica ne smije tretirati prvo Izrael, kao što čini decenijama. Palestinci moraju živjeti slobodno, bez besvjesnog osjećanja izraelske omče oko vrata".

Kakvi god se aranžmani budu postigli kad se okonča izraelski rat protiv Gaze, ta kritičarka i mlakog držanja palestinskog rukovodstva u Ramalahu, ponavlja svoj stari stav da "bilo kakvo rješenje mora pratiti kraj opresije Palestinaca, a Izrael se smatrati odgovornim za svaki zločin koji je počinio".

"Jednom riječju", kaže Diana Buttu, "Palestinci traže samo jedno: - slobodu."

Iran je nešto drugo

Da je Netanyahuu prihvatio prekid vatre, da izraelska armija nije nastavila da ruši Gazu i ubija Palestince čak i za vrijeme ramazana, vjerovatno ne bi iranski dronovi poletjeli prema Izraelu. Na to upućuju i zvanični povod akcije i ograničenost cilja

Američki predsjednik Biden i ostali izraelski saveznici mole i kume Netanyahu da ne preduzima odmazdu za baraž iranskih dronova, koji su se u sitne sate prošle nedjelje usmjerili prema vojnim i sigurnosnim bazama Izraela. Ne pogodivši značajniji cilj, raspršeni su i uništeni petoslojnom antiraketnom odbranom, uz rat u Gazi još više usavršenom i potpomognutom neposrednim učesćem američkih snaga. Tako vidim da ni svjetski ni naši regionalni mediji ne prate iz sata u sat zbivanja na Srednjem istoku, kao što su činili poslije 7. oktobra.

Dok ovako potraje i Netanyahuov razjareni ratni kabinet ne preduzme neku osvetničku akciju, na primjer prema iranskim nuklearnim postrojenjima, ima mnogo stvari koje u širem geostrateškom krugu regiona mogu uticati na njegovu dalju destabilizaciju ili smirivanje. Ali, dok se ne vidi hoće li potrajati ovo varljivo zatišje, dvije su koje upućuju na nešto što mnogi ne žele da vide i priznaju. A to su - pogoršan položaj Izraela, a poboljšan Irana.

Pa bez sumnje je da Izrael posjeduje tehnološki najopremljeniju i najsofisticiraniju armiju u poređenju sa svim neposrednim regionalnim susjedima. Ima je zahvaljujući svom stručnom i tehnološkom znanju, ali američkim materijalnim i finansijskim izvorima. Oni iz Amerike ne presušuju ni tokom rata u Gazi ni napadom iranskih dronova. Američki Kongres izglasava nove isporuke naoružanja, ali i tamo ima pitanja dokle će to trajati, kada je samo za zaustavljanje iranskih dronova potrošena milijarda i po dolara vrijedne protuzračne odbrane.

Ima nešto što je, međutim, mnogo trajnije i važnije i po sadašnjost i budućnost Izraela. Da ne ponavljam stihove svjetskog, ali prije svega palestinskog pjesnika Mahmuda Derviša, u kojima pita Izraelce dokle će se osjećati sigurnim u tenku, dokle će u tenku jesti, pisati i voditi ljubav. Nego da citiram Michaela Younga iz Carne-

gie Diwana koji je baš ovih dana nimalo poetski sažeo to pitanje, ustvari načelo iz Dervišove pjesme "Pismo izraelskom vojniku", koju možda nikad nije pročitao. On kaže: "Danas, taj princip je Izrael proširio, obuhvatajući njime cijeli region. Iako je Jabotinsky bio neprijatelj laburističkih cionista, koji su decenijama dominirali izraelskim političkim životom, njegovu ideju o 'željeznom zidu' je izvjesno vrijeme prigrlilo izraelsko vođstvo i vojska. Zbog toga je odgovor na Hamasov napad od 7. oktobra tako bijesan. To je takođe rezonovanje iza tzv. Dahija doktrine, koju je jasno izrekao jedan izraelski general, Gazi Einsekot, član aktuelne izraelske vlade. Prema toj doktrini, koja se pojavila 2006. za vrijeme izraelskog rata protiv libanskog Hizbulaha, Izrael treba da se angažira u neproporcionalnom uništavanju civilne i vojne infrastrukture neprijatelja kako bi ih odvratio da više nikada ne napadnu Izrael". Young to ne kaže izričito, ali kao da kaže kako je Benjamin Netanyahu izravni nasljednik Vladimira Jabotinskog (1880-1940), radikalnog cionističkog lidera koji je osnovao militantni cionistički pokret otpora koji je odigrao važnu ulogu u formiranju izraelske države.

Iran se svojim dronovima koje je poslao na Izrael, a koji su se pokazali vrlo efikasnim u ukrajinskom ratu, koristio kao opomenom, upozorenjem, a posebno kaznom za ono što Izrael čini u Gazi. Gaza je zapravo neposredan povod za tu akciju. Da je Netanyahu prihvatio prekid vatre, da izraelska armija nije nastavila da ruši Gazu i ubija Palestince čak i za vrijeme ramazana, vjerovatno ne bi iranski dronovi poletjeli prema Izraelu. Na to upućuje i zvanični povod akcije i ograničenost cilja na obavještajne centre iz kojih su dati podaci za bombardovanje iranskog konzulata u Damasku. Tamo je poginulo nekoliko komandanata Revolucionarne garde, koja je u teokratskom sistemu zemlje važnija i od same iranske armije. Osim ranjene djevojčice, u Izraelu nije bilo veće štete od iranskih dronova. Test iranske spremnosti da naudi samoj egzistenciji Izraela nije bio čemu, ali ako je i onoliko dronova palo gdje su bili namijenjeni, kažu u Izraelu, šta će biti ako krenu s balističkim raketama. "Ako Izrael uzvрати Iranu, naš će odgovor biti puno veći od noćasnje vojne akcije", rekao je načelnik štaba oružanih snaga, general Bagheri, a i diplomatski odgovor je bio da "smo ograničili ovu operaciju na ono što je cionistički režim koristio za napad na naš konzulat".

Jedan od ciljeva iranske islamske revolucije, još iz vremena živog Imama Homejnija, jeste oslobađanje džamije Al-Aksa u Jerusalimu od cionističkog režima, kako oni kažu za Izrael. Otkako postoji islamski Iran, to se ponavlja na zborovima i demonstracijama, nezvanično i zvanično. Neki njegovi predsjednici negirali su i holokaust, ali se nikad nije dogodilo da Iran direktno, vojno uznemiri postojanje države Izrael. Nego je to nastojao činiti preko svojih posrednika, u Siriji, Libanu, Jemenu, putem Hamasa i drugih palestinskih radikalnih organizacija.

Ovo je, dakle, prvi put da Iran "dotakne" Izrael vojno, neposredno. I to zbog genocidnog rata u Gazi kojim je Izrael odgovorio na napad od 7. oktobra. Na Bidenovoj administraciji je da zaustavi rat u Gazi, kao što to sada čini zahtijevajući uzdržanost, bolje reći naređujući Netanyahuu da ne preduzima odmazdu protiv Irana. Možda će posredna ili kolateralna korist od svega što je učinio Iran biti pojačan pritisak, da ne

kažem nalog Izraelu da zaustavi rat u Gazi i da se ubrza politički proces rješavanja ukupnog palestinskog problema na bazi dvije države.

Očito je da je predsjednik Biden svjestan, a to bi morao znati i Netanyahu, da je Iran nešto drugo, da to nije ni Irak, ni Sirija, ni Liban, ni Jemen, a pogotovo ne palestinska Gaza. Nije Izraelu ni sadašnjost sigurna, a pogotovo budućnost ako se bude branio samo "željeznim zidom" Vladimira Jabotinskog ili Benjamina Netanyahua.

Netanyahuu nema ko da kaže: Stop!

Pošto su za izgradnju luke potrebna dva mjeseca, znači da će rat bar još toliko trajati. A zar ne bi bilo mnogo lakše pomoć doturati kopnom, sa svih strana? To, međutim, ne odobrava ne samo Netanyahu nego većina Izraelaca.

Do jučer u podne, a tako će biti i narednih dana, možda i mjeseci, nije bilo znaka da će Izrael prestati da ubija Palestince i ruši Gazu. Nikoga još nije bilo ko bi zaustavio premijera Benjamina Netanyahua. A ko bi drugi mogao biti ko je to u stanju uraditi osim američkog predsjednika Joea Bidena? U dilemi sam koji izraz da upotrijebim kako bih opisao humanitarnu katastrofu u Gazi, u kojoj palestinska djeca već umiru od gladi, a posebno doturanje avionima humanitarne pomoći. Mogla bi biti ironija, cinizam, arogantnost, dehumanizacija, čak i sarkazam. Ili da uzmem izvorne alternative iz naših balkanskih jezika, kao što su dvoličnost, oholost, podrugivanje, prezir.

Zar nije dvoličnost američke administracije to što je proteklih mjeseci nastavljanje rata pravdala pravom Izraela da se brani? I tako ohrabivala njegovog premijera Netanyahua, pa mu danas ne može da zabrani ofanzivu na grad Rafah, jedino preostalo pribježište više od milion majki i djece? Kakvu će oni humanitarnu katastrofu doživjeti kad je već mnogi nisu preživjeli.

Zar nije ironija ili podrugivanje cijelom svijetu govoriti kako, eto, ne mogu zaustaviti izraelsku armiju da dokrajči Gazu, jer to ne dozvoljava Netanyahu, ali će napaćenim Palestincima i dalje slati humanitarnu pomoć? Bacaće im američkim i jordanskim avionima hranu. I bacali su, ali su istovremeno izraelske rakete gađale mase izgladnelih Palestinaca koji su hrlili da se domognu vreća koje su padale s neba. Pošto su ti airdropsi, kako se kaže za pomoć bačenu iz zraka, skupi, Amerikanci će napraviti luku kako bi Gazi doturili još više pomoći. A pošto su za izgradnju luke potrebna dva mjeseca, znači da će rat bar još toliko trajati. A zar ne bi bilo mnogo lakše pomoć doturati kopnom, sa svih strana? To, međutim, ne odobrava ne samo Netanyahu nego većina Izraelaca koji neće da im se ponovi 7. oktobar.

Zar nisu dehumanizacija cijelog palestinskog naroda slike djece koja bosa gazuju po blatu između klimavih šatora? Gotovo su istovjetne s arhivskim snimcima iz rata i progona Palestinaca 1948. godine, pa im se ne treba čuditi kad kažu da im je ovo druga Nakba. Ili zar nije prezir svih Palestinaca slika djece koja pružaju zdjele, a koja nemaju zdjele samo ruke, prema neidentifikovanom donosiocu humanitarne pomoći da im se udijeli malo kaše za jedini obrok koji će imati tog dana? Zar nije Netanyahuov ministar odbrane Yoav Gallant već na početku rata rekao: "Mi se borimo protiv životinja"? Neve Gordon, profesor s Pravnog fakulteta na Univerzitetu Queen

Mary u Londonu, kaže: "Palestinci se predstavljaju kao barbari i kao primitivci i kao ljudi koji ne razumiju ratne zakone, ljudi koji ne prave razliku između civila i boraca i tako dalje, te su stoga nemoralni, dok Izrael tvrdi da pokušava zaštititi civile". Razumljivo je što je ovaj izraelski liberalni profesor i akademik poslije Hamasovog napada 7. oktobra, za koji i on kaže da je "bio gnusan", morao s porodicom otići iz Izraela. Ove njegove riječi prenio je klix.ba krajem oktobra, a prije nekoliko dana profesor Gordon je iz "samonametnutog egzila" rekao za National Catholic Reporter da je pobjeda u ratu u Gazi nemoguća zbog "na smrt osuđene" strategije Izraela.

Zar nije opet ironija da Amerikanci šalju humanitarnu pomoć Palestincima, a Izraelcima nove pošiljke naoružanja? Kao da ne znaju za rat u Gazi, rekli bi neupućeni u politiku velikih sila. Za odgovor i na to pitanje, a da ne tražim druge primjere sarkazma kojim bih takođe mogao opisati tretiranje humanitarne pomoći Gazi, pomogao mi je znameniti američki novinar Nicholas Kristof koji kaže: "Tako smo mi sada u bizarnoj situaciji: oboje, američke bombe i američka pomoć padaju s neba Gaze". Sa stranica New York Timesa ovaj Pulitzerom nagrađivani novinar kome se divio predsjednik Clinton uputio je poruku predsjedniku Bidenu povodom Netanyahuovog obećanja Izraelcima da će srazniti i Rafah: "Vi imate poluge moći kojima bi se spasili životi u Gazi. Molim vas, upotrijebite ih".

Vjerovatno ni danas predsjednik Biden nije upotrijebio te poluge. On je uzgred, nesmotreno, kao što ima običaj, rekao da bi ofanziva na Rafah bila "crvena linija", ali su te dvije riječi izbrisane iz zvaničnog biltena Bijele kuće.

Ne samo povodom rata u Gazi nego svih drugih koji su se odvijali protekle tri decenije, ne mogu da se ne sjetim agresije na moju domovinu. Povod mi pruža upravo taj oblik humanitarne pomoći iz zraka, koji je nakratko primijenjen i u istočnoj Bosni. Prvo spuštanje iz zraka pomoći stanovništvu ugroženom od gladi obavljeno je u martu 1973. i trajalo je tri godine. Bilo je u organizaciji Ujedinjenih nacija, učestvovalo je dvanaest nacionalnih avijacija, a obavljeno je najviše američkim avionima. Obuhvaćeno je devet zemalja zapadne ili Dahil Afrike, a najviše Mali, Čad i Niger, pogođenih višegodišnjom sušom. U vojnim sukobima i građanskim ratovima narednih decenija na taj način dostavljana je pomoć na jugu Sudana, u Jemenu i Siriji.

Najduža takva operacija u istoriji avijacije obavljena je ipak u Bosni i Hercegovini. Tako kažu strani izvori, a naših ima veoma malo. Ennoline.net, na primjer, obavještava da je distribucija pomoći avionima počela "kada je spriječen pristup kopnom" u Srebrenici, Goraždu i Žepi. Washington Post u jednom ratnom izvještaju iz Bosne piše da je američkim avionima, u saradnji sa UNHCR-om, operacija počela 11. marta 1993, kada su "Muslimani opkolili humanitarni konvoj za Konjević-Polje i zadržali kao taoce britanske vojnike u okviru UN snaga". List piše kako je predsjednik Bill Clinton u naredbi da se obavi operacija, u kojoj će avioni izbaciti 7.700 tona hrane sa devet miliona obroka, istakao da se pri tome "odredi prioritet bez obzira na etničko ili religiozno pripadništvo".

Upućeniji će znati više o toj operaciji, i koliko je istina to što je javio Washington Post, ali ja znam za detalj doturanja pomoći Srebrenici pod okriljem UN-a na koji

me podsjeća današnja Gaza. Ti airdropovi su komplikovana operacija, posebno u ratnim uslovima, tako da se moglo dogoditi da paketi s hranom padnu i na teritoriju pod kontrolom neke suprotne strane. General Ratko Mladić je u jednom intervjuu potvrdio da su paketi namijenjeni muslimanima padali na teritoriju pod njegovom kontrolom. Znam samo da jedan kopneni konvoj pomoći nije mogao da stigne u Srebrenicu zato što mu se na putu ispriječila grupa žena iz okolnih srpskih sela. Ni UN, ni britanska komanda iz UNPROFOR-a, ni američko Ministarstvo odbrane tamo iz Washingtona, nisu naredili generalu Mladiću da njegove trupe sklone te žene i omoguće pristup humanitarnog konvoja opkoljenoj Srebrenici. Zar je trebalo Palestincima spuštati pomoć iz američkih aviona, pa čak planirati i izgradnju luke, kad se moglo jednostavnije narediti Izraelu da otvori sa svih strana blokiranu Gazu?